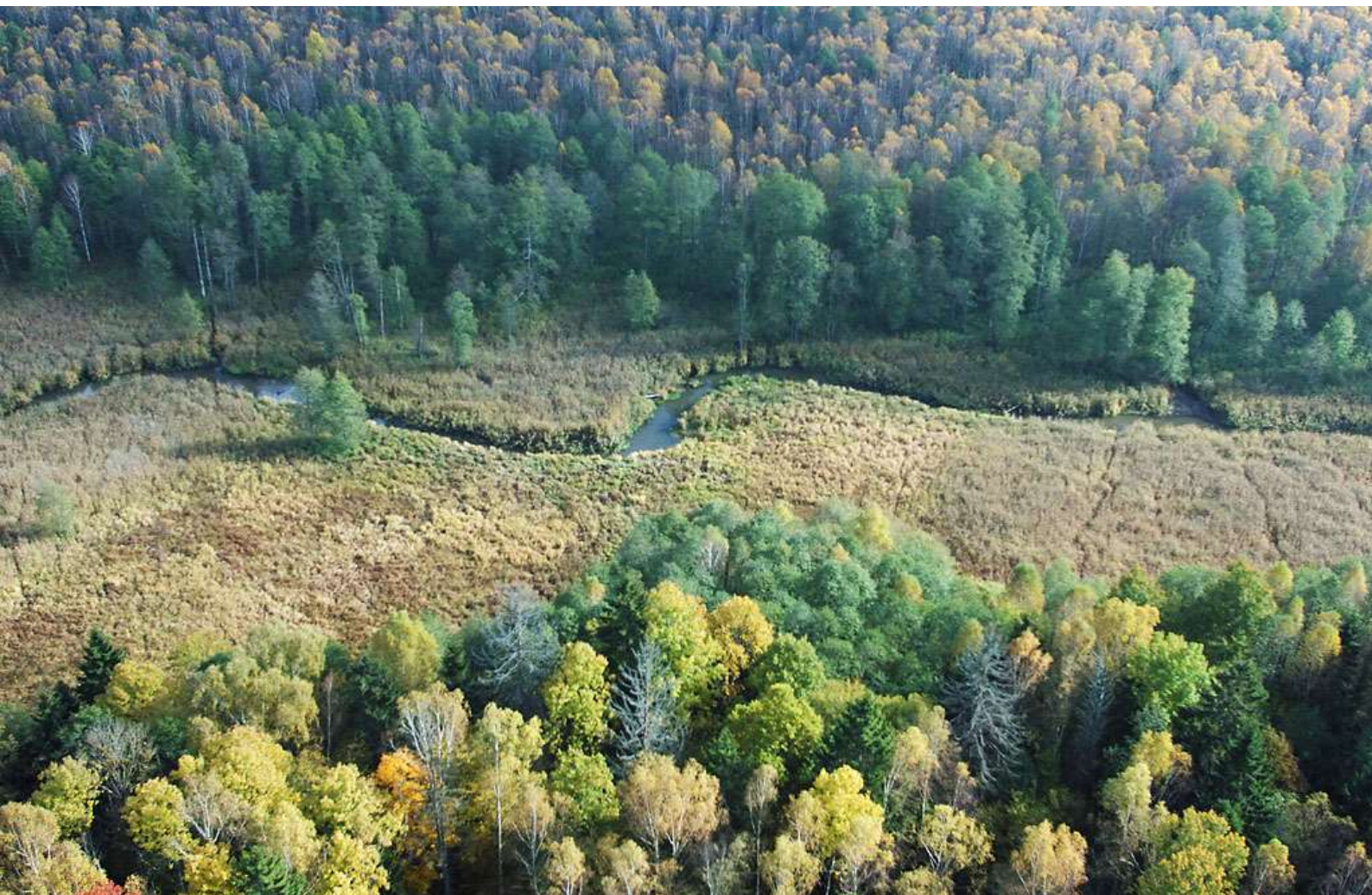

PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU

GMIN POWIATU HAJNOWSKIEGO I POWIATU HAJNOWSKIEGO NA LATA 2022-2030

źródło fotografii: <http://swiatowedziedzictwo.nid.pl/>

Zespół autorski:

Pheno Horizon OLP Sp. z o.o.

Kierownik zespołu:

Justyna Borkowska

Członkowie zespołu:

Małgorzata Grodzicka – Kowalczyk

Maciej Kowalczyk

Łukasz Kowalski

Mateusz Kozulski

Oliwia Wierucka

Hajnówka – Łódź
- Lipiec 2023-

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	4
WSTĘP	5
OKREŚLENIE OBSZARU FUNKCJONALNEGO	6
SYNTEZA DIAGNOZY SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ I PRZESTRZENNEJ	7
WNIOSKI Z DIAGNOZY	8
<i>Wnioski z analizy strefy społecznej</i>	8
<i>Wnioski z analizy strefy gospodarczej</i>	13
<i>Wnioski z analizy strefy przestrzennej</i>	16
<i>Wnioski z analizy strefy środowiskowej</i>	20
ANALIZA SWOT	23
ELEMENTY STRATEGICZNE	32
WIZJA I MISJA ROZWOJU.....	33
CELE STRATEGICZNE	34
<i>I Cel strategiczny</i>	36
<i>II Cel strategiczny</i>	49
<i>III Cel strategiczny</i>	55
<i>IV Cel strategiczny</i>	60
<i>V Cel strategiczny</i>	67
<i>VI Cel strategiczny</i>	73
SPÓJNOŚĆ Z NADRZĘDNymi DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI	78
MODEL STRUKTURY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNEJ	87
<i>Rola modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej i rekomendacji w zakresie</i> <i>kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej</i>	87
<i>Kluczowe uwarunkowania rozwoju przestrzennego obszaru partnerstwa</i>	90
<i>Uwarunkowania wodne i związane ze zmianami klimatu</i>	94
<i>Założenia modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej</i>	97
<i>Obszary Strategicznej Interwencji</i>	99
<i>Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki</i> <i>przestrzennej</i>	111
WDRAŻANIE STRATEGII	122
WDRAŻANIE STRATEGII ORAZ STRUKTURA ZARZĄDZANIA.....	123
SYSTEM MONITORINGU I EWALUACJI STRATEGII.....	126
RAMY FINANSOWE I ŹRÓDŁA FINANSOWANIA	137
ZESTAWIENIE TABEL I RYSUNKÓW	157
SPIS TABEL	157
SPIS RYSUNKÓW.....	157

CZEŚĆ I

WPROWADZENIE

Źródło fotografii: <http://www.ciekawepodlasie.pl/>

WSTĘP

Instrument zintegrowanego planowania rozwoju, jakim jest strategia rozwoju ponadlokalnego wykorzystywany jest zwykle przez gminy sąsiadujące ze sobą, powiązane ze sobą funkcjonalnie oraz posiadające w związku z tym wspólne, uzupełniające się lub współzależne cele rozwojowe. Podjęcie procesu planowania i zarządzania rozwojem terytoriów przy wykorzystaniu strategii rozwoju ponadlokalnego wiąże się z nawiązaniem współpracy jednostek w zakresie wypracowania wspólnych celów i kierunków rozwoju w ramach obszaru funkcjonalnego. Polityka rozwoju oparta na obszarach funkcjonalnych umożliwia lepszą efektywność rozwoju obszaru we wszystkich wymiarach: społecznym, gospodarczym i przestrzennym (w tym środowiskowym). Rozwój obszaru, obejmujący teren więcej niż jednej gminy pozwala stworzyć spójność terytorialną.

Dzięki zastosowaniu terytorialnego podejścia do realizowania polityki rozwoju możliwe jest rozpoznanie indywidualnych potrzeb, potencjałów danego obszaru, co w efekcie przyniesie wzmocnienie jego przewagi konkurencyjnej.

Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030 to wynik inicjatywy i współpracy Jednostek Samorządu Terytorialnego z obszaru Powiatu Hajnowskiego, która została sformalizowana na mocy uchwały z dnia 26 maja 2021 r.¹ W skład Partnerstwa wchodzi Powiat Hajnowski oraz następujące gminy: Białowieża, Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Hajnówka, Kleszczele, Narew, Narewka oraz miasto Hajnówka. Zasady współpracy przy opracowywaniu i wdrażaniu **Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030** zostało określone poprzez porozumienie z dnia 3 października 2022 r.² Współpraca dziewięciu gmin, przy udziale Powiatu Hajnowskiego zapewni możliwość wypracowania inicjatyw realizujących wspólny kierunek rozwojowy i możliwości wykorzystania jego potencjału.

Dokument Strategii określa długofalowe cele i kierunki rozwojowe dla obszaru Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego. Całościowo pozwala na weryfikację aktualnego stanu i określenie zapotrzebowania na działania rozwojowe o charakterze ponadlokalnym. W rezultacie, Strategia w oparciu o wskazane potrzeby kieruje politykę rozwojową, wyznaczając cele, do których samorządy gmin tworzących Partnerstwo powinny dążyć w okresie obowiązywania dokumentu, a więc do 2030 roku.

Odpowiednio przygotowane opracowanie i proces wdrażania Strategii, poprzez realizację celów i kierunków, uwzględniających czynniki wewnętrzne (mocne i słabe strony) oraz zewnętrzne (szanse i zagrożenia) obszaru Partnerstwa, a następnie prawidłowe monitorowanie ich realizacji pozwala skutecznie niwelować zastane deficyty i problemy rozwojowe. W szerszej perspektywie realizacja Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin

¹ Uchwała Nr XXVI/199/21 Rady Miasta Hajnówka w sprawie wyrażenia zgody na zawarcie Porozumienia w celu opracowania i realizacji strategii rozwoju ponadlokalnego na lata 2021-2030.

² Porozumienia z dnia 3 października określającego zasady współpracy przy opracowaniu i wdrażaniu Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030 opublikowane w Dzienniku Urzędowym Województwa Podlaskiego w dniu 18 października 2022 r., poz. 4550.

Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego ma przyczynić się do poprawy warunków życia w Powiecie Hajnowskim, poprzez zaspokajanie potrzeb, eliminowanie barier i rozwój samorządów. Osiągnięcie wyznaczonych celów pozwala na realizację założonej przed misji i osiągnięcie stanu określonego przez przyszłą wizję obszaru Partnerstwa.

OKREŚLENIE OBSZARU FUNKCJONALNEGO

Zgodnie z zapisami ustawy z dnia 6 grudnia o zasadach prowadzenia polityki rozwoju obszar funkcjonalny to „obszar, na którym występuje względnie wyodrębniający się, intensywny i otwarty system powiązań społecznych, gospodarczych lub przyrodniczych, uwarunkowanych cechami środowiska geograficznego (przyrodniczego i antropogenicznego)”³.

Obszar funkcjonalny Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego położony jest we wschodniej części Polski, w południowo-wschodniej części województwa podlaskiego i zajmuje powierzchnię 1527,2 km² (co stanowi 7,6% całkowitej powierzchni województwa podlaskiego). W skład Obszaru funkcjonalnego Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego wchodzi 9 samorządów gminnych: gmina miejska Hajnówka, gmina miejsko-wiejska Kleszczele oraz gminy wiejskie: Hajnówka, Białowieża, Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Narew oraz Narewka. Partnerem Obszaru funkcjonalnego Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego jest również Powiat Hajnowski.

Znaczenie Obszaru funkcjonalnego Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego wynika z lokalizacji w rejonie Puszczy Białowieskiej i w otoczeniu kompleksu obszarów o wysokich wartościach przyrodniczych oraz położenia na ziemiach pogranicza kulturowego. Położenie geograficzne determinuje unikalny charakter kulturowy gmin Powiatu Hajnowskiego, który wynika z przenikania się przez wieki kultur i wyznań wielu narodowości. Przedmiotem współpracy i celem tworzenia strategii rozwoju ponadlokalnego dla tego obszaru jest wypracowanie kompromisu pomiędzy ochroną posiadanych zasobów a jednoczesnym rozwojem społeczno-gospodarczym jednostek.

Obszar funkcjonalny Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego stanowi typowy, modelowy przyrodniczy obszar funkcjonalny, uzupełniony o posiadane bogactwo kulturowe.

³ Art. 6a ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (t.j. Dz.U. z 2023 poz. 225 ze zmianami)

CZĘŚĆ II

SYNTEZA DIAGNOZY

SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ I PRZESTRZENNEJ

Fot. Janusz Korbel, źródło: <https://puszcza.pracownia.org.pl/>

Zgodnie z wymogami ustawowymi, przygotowanie dokumentu „**Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030**” poprzedzone było opracowaniem „**Diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej na potrzeby Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030**”. Wnioski z diagnozy zostały wykorzystane podczas tworzenia strategii.

Zawarte w niniejszym rozdziale podsumowanie diagnozy prezentuje najważniejsze dane i wnioski, wskazujące zarówno potrzeby, bariery i problemy obszaru Partnerstwa, jak i jego zasoby oraz potencjały. Końcowym etapem diagnozy jest jej synteza, która podsumowuje przeprowadzone analizy szczegółowe. Do syntezy ustaleń diagnostycznych wykorzystano metodę SWOT.

Zidentyfikowane w przeprowadzonej diagnozie wnioski posłużyły jako podstawa do wypracowania programowej części Strategii, zawierającej model struktury funkcjonalno-przestrzennej, cele strategiczne, kierunki działań oraz obszary współpracy pomiędzy samorządami.

WNIOSKI Z DIAGNOZY

WNIOSKI Z ANALIZY STREFY SPOŁECZNEJ

Sytuacja demograficzna

- ▶ Powiat Hajnowski jest jednym z najłabiej zaludnionych powiatów województwa podlaskiego a liczba ludności wciąż maleje.
- ▶ Podobnie jak na obszarze całego kraju, w Powiecie Hajnowskim rośnie liczba osób w wieku poprodukcyjnym, maleje zaś liczba osób w wieku produkcyjnym i przedprodukcyjnym.
- ▶ Obszar Powiatu Hajnowskiego cechuje wysoki wskaźnik obciążenia demograficznego, który osiąga wartość prawie o 15% wyższą niż średnia krajowa i wojewódzka.
- ▶ Mediana wieku na obszarze Partnerstwa wskazuje na tendencję rosnącą. Jest to zjawisko obserwowane w całym kraju, jednak w Powiecie Hajnowskim przybiera ono szybsze tempo. W 2021 r. średnia wieku mieszkańca Powiatu Hajnowskiego wynosiła 48,2 lata.
- ▶ Przyrost naturalny na obszarze Partnerstwa od lat osiąga ujemne wartości. Średnia wartość współczynnika przyrostu naturalnego w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w Powiecie Hajnowskim jest najniższa w województwie podlaskim i utrzymuje tendencję spadkową.
- ▶ Saldo migracji w Powiecie Hajnowskim jest ujemne, jednak od lat utrzymuje tendencję wzrostową.
- ▶ Prognozy Głównego Urzędu Statystycznego w zakresie liczby ludności zamieszkującej obszar Powiatu Hajnowskiego są niekorzystne i wskazują na jej dalszy ubytek. Zgodnie

z danymi udostępnionymi przez GUS największy spadek liczby ludności będzie dotyczył Gminy Dubicze Cerkiewne i Gminy Czyże.

Edukacja i opieka nad dziećmi

- ▶ W ostatnich latach na obszarze Powiatu Hajnowskiego zwiększyła się dostępność do usług opiekuńczo-wychowawczych typu żłobki i przedszkola – rośnie odsetek dzieci z obszaru Partnerstwa objętych opieką żłobkową i przedszkolną, a także zwiększa się liczba miejsc w placówkach.
- ▶ Wartość liczby uczniów szkół podstawowych w odniesieniu do ogólnej liczby dzieci w danej grupie wiekowej (współczynnik skolaryzacji brutto) w ostatnich latach maleje, zwłaszcza w szkołach zlokalizowanych na terenach wiejskich. Oznacza to zmniejszony popyt na usługi edukacyjne oferowane w poszczególnych gminach Powiatu Hajnowskiego.
- ▶ Przestrzenna analiza rozkładu wskaźnika skolaryzacji wskazuje na znaczne dysproporcje wewnątrzpowiatowe. Największy potencjał edukacyjny wykazuje gmina miejska Hajnówka, w której wskaźnik przekroczył 100%, (co oznacza, że kształcą się w niej dzieci spoza jednostki), natomiast w niektórych gminach wiejskich wskaźnik skolaryzacji osiągał wartości poniżej 60%. Niska wartość współczynnika skolaryzacji dla szkół podstawowych wskazuje, że duża część uczniów obszaru Partnerstwa realizuje edukację poza swoimi gminami.
- ▶ Niski współczynnik skolaryzacji dla liceów (poniżej 100) wskazuje, że część uczniów z obszaru Partnerstwa realizuje edukację na tym poziomie poza Powiatem Hajnowskim.
- ▶ Najczęściej wybieranym typem szkoły ponadpodstawowej w Powiecie Hajnowskim są technika, w których edukuje się o 20% więcej uczniów niż w liceach ogólnokształcących. Uczniowie szkół branżowych I stopnia stanowią zaledwie 5% ogólnej liczby uczniów szkół ponadpodstawowych.
- ▶ Obecnie na terenie Partnerstwa nie funkcjonują szkoły wyższe, które prowadzą zajęcia dydaktyczne dla studentów. Do 2019 roku na obszarze Powiatu Hajnowskiego funkcjonował Zamiejscowy Wydział Leśny Politechniki Białostockiej. Mimo wzrastającej liczby osób, podejmujących edukację na wydziale został on przekształcony w Instytut Nauk Leśnych Politechniki Białostockiej, stanowiący jednostkę w ramach Wydziału Budownictwa i Nauk o Środowisku. Wydział funkcjonuje w Białymstoku, a w Hajnówce znajduje się jedynie Centrum Naukowo-Badawcze ww. Instytutu.
- ▶ Bieżące wydatki na oświatę i wychowanie w gminach Powiatu Hajnowskiego w przeliczeniu na 1 mieszkańca z roku na rok stają się coraz wyższe. Podobny trend utrzymuje się w odniesieniu do dochodów z działu oświaty i wychowanie. Ich wartość w przeliczeniu na 1 mieszkańca poszczególnych jednostek każdego roku wzrasta, jednak nadal jest znacznie niższa niż średnia odnotowana dla województwa podlaskiego i całego kraju.

Opieka zdrowotna

- ▶ Dostępność do wysokiej jakości usług medycznych zapewnia Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Hajnówce, który jest jednym z największych szpitali powiatowych w województwie podlaskim. Wskaźnik liczby dostępnych łóżek w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w Powiecie Hajnowskim jest niemal najwyższy w województwie, a jego wartości znacznie przekraczają średnią krajową i wojewódzką.

W każdej z Gmin Powiatu Hajnowskiego znajduje się przynajmniej jedna przychodnia zdrowia (w tym publiczne i niepubliczne).

- ▶ Partnerstwo charakteryzuje stosunkowo nieduża dostępność usług zaopatrzenia w produkty lecznicze. Wskaźnik liczby ogólnodostępnych aptek w odniesieniu do liczby mieszkańców Powiatu Hajnowskiego wypada gorzej niż odnotowany ogółem dla Polski i województwa podlaskiego. Większość (8 z 11) aptek zlokalizowanych jest na obszarze miasta Hajnówka, co może wskazywać na nieodpowiedni i nierównomierny zasięg terytorialny rozmieszczenia aptek na obszarze Partnerstwa.
- ▶ Na podstawie analizowanych danych stwierdzono niską dostępność kadry medycznej. Wskaźnik liczby lekarzy w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w Powiecie Hajnowskim jest dużo niższy niż średnia krajowa i wojewódzka. W ostatnich latach przyjmuje jednak tendencję wzrostową.
- ▶ Minimalny czas oczekiwania na wizytę u specjalisty na obszarze Powiatu Hajnowskiego wskazuje na duże zapotrzebowanie na świadczenia zdrowotne z zakresu fizjoterapii, rehabilitacji i gastrologii. Przeprowadzona analiza wykazuje również ograniczoną dostępność do ww. lekarzy specjalistów.
- ▶ Do głównych przyczyn zgonów na obszarze Partnerstwa zalicza się choroby układu krążenia, nowotwory oraz COVID. Rozkład procentowy niniejszych przyczyn zgonów jest zbliżony do średnich krajowych i wojewódzkich.
- ▶ Powiat Hajnowski cechuje wyższa wartość dochodów i wydatków w obszarze ochrony zdrowia w przeliczeniu na 1 mieszkańca względem średniej krajowej i wojewódzkiej. Największe wydatki na ochronę zdrowia poniosło miasto Hajnówka. Biorąc pod uwagę liczbę ludności jednak były to gminy: Białowieża, Dubicze Cerkiewne i Narew. Najniższe wydatki na ochronę zdrowia na obszarze Partnerstwa w odniesieniu do liczby mieszkańców dotyczą gmin: Czyże, Hajnówka i Kleszczele.

Pomoc społeczna

- ▶ Udział osób korzystających z opieki społecznej w Powiecie Hajnowskim jest wyższy niż ogółem w kraju i w województwie podlaskim. Przeprowadzona analiza pozwala jednak stwierdzić, że z roku na roku liczba beneficjentów opieki społecznej maleje.
- ▶ Opieką społeczną na obszarze Partnerstwa z poziomu Powiatu zajmuje się Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Hajnówce, które stanowi jednostkę koordynującą działania na tym obszarze. Ponadto w ramach każdej z gmin należących do Partnerstwa funkcjonują Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej.
- ▶ Całodobowa opieka i zaspokajanie niezbędnych potrzeb bytowych opiekuńczych realizowana jest m.in. przez: Dom Pomocy Społecznej „Rokitnik” w Białowieży, Dom Miłosierdzia „Samarytanin” w Hajnówce, Dom Opieki „Prawosławny Ośrodek Miłosierdzia ELEOS” w Trześciance (gm. Narew), Ośrodek Opiekuńczy PKPS w Starzynie (gm. Dubicze Cerkiewne). W Hajnówce oraz gminach Czyże, Czeremcha i Narewka dodatkowo działają domy pomocy.
- ▶ Instytucjonalną pieczę zastępczą w powiecie sprawuje Dom Dziecka w Białowieży.

Bezpieczeństwo publiczne

- ▶ Za ochronę bezpieczeństwa mieszkańców obszaru Partnerstwa oraz za utrzymywanie bezpieczeństwa publicznego i porządku publicznego odpowiada Komenda Powiatowa Policji w Hajnówce, wspomagana przez Posterunki Policji w Białowieży, Narewce i Czeremsze.
- ▶ Według danych GUS liczba przestępstw stwierdzonych przez Policję na terenie Powiatu Hajnowskiego między 2015 a 2021 r. nieznacznie wzrosła. Wzrost ten był

jednak o ponad połowę mniejszy niż stwierdzony ogółem dla Polski i województwa podlaskiego. Ogółem można stwierdzić, że ogólny poziom bezpieczeństwa na obszarze Partnerstwa wzrasta.

- ▶ Poziom bezpieczeństwa na obszarze Partnerstwa wzmacniany jest przez Komendę Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej w Hajnówce. Jednostka Ratowniczo-Gaśnicza znajduje się w Hajnówce i jest wspierana przez Posterunek Jednostki Ratowniczo-Gaśniczej w Czeremsze oraz Ochotnicze Straże Pożarne (OSP).
- ▶ Ze względu na położenie obszaru Partnerstwa na granicy państwa, przygraniczne rejony Powiatu Hajnowskiego chronione są przez straż graniczną działającą w ramach Podlaskiego Oddziału Straży Granicznej. Na obszarze Partnerstwa funkcjonują Placówki Straży Granicznej w Narewce, Białowieży, Czeremsze i Dubiczach Cerkiewnych.

Działalność z zakresu kultury

- ▶ Obszar Partnerstwa cechuje duża dostępność do obiektów kultury. Traktując wysokość wydatków poniesionych przez jednostki samorządu terytorialnego jak czynnik podnoszący jakość oferty świadczonej przez obiekty kultury można uznać, że usługi z zakresu kultury są wysokiej jakości. Wysokość wydatków poniesionych przez jednostki samorządu terytorialnego na funkcjonowanie bibliotek, domów i ośrodków kultury, świetlic czy też klubów w przeliczeniu na 1 mieszkańca w Powiecie Hajnowskim przewyższa wartości odnotowane ogółem dla Polski oraz dla województwa podlaskiego. Niższą wartość wskaźnika od średniej krajowej i wojewódzkiej odnotowano jedynie w gminie i mieście Hajnówka. Najwyższe wydatki na kulturę w przeliczeniu na mieszkańca ponoszone są w Gminie Narewka.
- ▶ W niemal wszystkich gminach tworzących Partnerstwo na przestrzeni lat wydatki ponoszone na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego rosną. Największy wzrost w ostatnich pięciu latach dotyczył Gminy Czeremcha. Spadek wartości wydatków w dziale kultury dotyczy jedynie gmin: Hajnówka i Dubicze Cerkiewne. Spadek ten nie był jednak wysoki.
- ▶ O aktywności obiektów kulturowych świadczą organizowane w Powiecie Hajnowskim imprezy kulturalne, które w 2021 r. stanowiły ok. 13% wszystkich imprez tego rodzaju na obszarze województwa podlaskiego. Wśród gmin należących do Partnerstwa najwięcej imprez kulturalnych odbywało się na terenie gmin: Czeremcha, Kleszczele oraz miasta Hajnówka.
- ▶ Partnerstwo odnotowuje bardzo korzystną na tle kraju i województwa sytuację pod względem odsetka mieszkańców korzystających z zajęć organizowanych przez domy i ośrodki kultury oraz kluby i świetlice. Podobna tendencja dotyczy przynależności do grup artystycznych. Wartości wskaźnika czytelników bibliotek, kształtują się podobnie jak na obszarze kraju.
- ▶ Wysokie wartości analizowanych wskaźników pokazują, że mieszkańcy obszaru Partnerstwa stosunkowo licznie uczestniczą w lokalnym życiu kulturalnym, a samorządy chętnie przeznaczają środki na cele z nim związane.
- ▶ „Żywa wielokulturowość” - mieszkańcy Powiatu Hajnowskiego kultywują swoje tradycje w sposób naturalny, nienachalny, bez przymusu. Wielość kultur i silna więź z tradycjami tworzą atrakcyjny kolaż, którego poznanie zachwyca, w szczególności przyjezdnych z wielkich centrów miejskich, w których tempo życia jest nieporównywalnie szybsze niż to jakiego doświadczają mieszkańcy Powiatu Hajnowskiego. Naturalność i bezpretensjonalność kultury Powiatu jest potencjałem równie istotnym co przyroda.

- ▶ Powiat zachował swoje tradycje i zwyczaje, takie jak jarmarki oraz święta religijne, które mają wielokulturowy charakter. Miasta i gminy Powiatu Hajnowskiego dalekie są od powszechności „ludowej” stylizacji przestrzeni czy strojów. Charakterystycznymi elementami są głównie zdobienia architektoniczne, elementy snycerki o motywach roślinnych. Ważnym elementem tradycji są również kulinaria. Potrawy wywodząc się z wielokulturowej tradycji obecne są na domowych stołach oraz w wielu obiektach gastronomicznych.
- ▶ Położenie Powiatu oraz jego związek z przyrodą mają ogromny wpływ na lokalnych twórców. Tradycyjną formą sztuki powiatu była i jest rzeźba w drewnie oraz snycerka. W Hajnówce - mieście powiatowym od 20 lat są organizowane Plenery Rzeźbiarskie. Legendarną postacią sztuki nieprofesjonalnej/naiwnej jest malarz-samouk Zenek Iłarion Daniluk. Współcześnie w Hajnówce i regionie mieszka oraz tworzy wielu artystów uznawanych w Polsce i świecie.
- ▶ Ważną rolę kulturotwórczą w Powiecie Hajnowskim odgrywa lokalny język. Lokalna gwara jest przez mieszkańców traktowana jako silne spoiwo utrzymujące więzi rodzinne i sąsiedzkie. Gwara, zdaniem mieszkańców Powiatu Hajnowskiego, poznawana w dzieciństwie jako pierwsza odmiana języka pozostaje na zawsze językiem kojarzonym z dzieciństwem i stronami rodzinnymi, czymś bliskim sercu. W miastach i na wsiach Powiatu Hajnowskiego słychać kilka gwar, w zależności od wsi, z której pochodzi mieszkaniec. Ale miejscowi, słysząc gwarę, są w stanie określić skąd jest ta właśnie gwara. O silnym poczuciu gwary jako wartości świadczy zrealizowany w 2022 roku w ramach projektu Hajnówka OdNowa – Zielona Transformacja, z ogromnym sukcesem, Festiwal Gwary „Po Swojemu”.

Aktywność społeczna

- ▶ W Powiecie Hajnowskim zarejestrowana jest duża liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych. Najwięcej z nich działa na obszarze miasta Hajnówka, najmniej zaś w gminach: Czyże, Dubicze Cerkiewne i Czeremcha.
- ▶ Największym przyrostem liczby organizacji społecznych na przestrzeni ostatnich 10 lat cechuje się Gmina Białowieża, w której liczba zarejestrowanych jednostek wzrosła o 60%.
- ▶ W Powiecie Hajnowskim maleją wydatki z budżetu JST poniesione na dotacje bieżące do organizacji pozarządowych.
- ▶ Instytucje takie jak domy kultury, miejskie i gminne biblioteki, muzea, skanseny i inne instytucje kultury, często prowadzone przez organizacje pozarządowe, podejmują szereg działań integrujących i aktywizujących wielokulturową społeczność Powiatu i edukujących w zakresie historii i tradycji kulturowych. Miasto powiatowe jest znaczącym ośrodkiem kultury białoruskiej w Polsce. W Hajnówce działa Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej, które dokumentuje oraz prezentuje historię życia oraz kulturę podlaskich Białorusinów. Aktywność organizacji działających w Powiecie w ostatnich latach, w szczególności takich, którymi zarządzają osoby z przedziału wiekowego 30+/50-, skupiała się na integracji społecznej oraz wzmacnianiu lokalnej tożsamości. Warto zwrócić uwagę na „Spacery po Hajnówce” oraz „Święto ulicy Wierobieja”. Działalność tych organizacji można uznać za typowe dla występujących w dużych miastach ruchów miejskich. Zauważalna wśród aktywności społecznej Powiatu jest obecność Liceum Ogólnokształcącego z Dodatkową Nauką Języka Białoruskiego, które dominuje liczebnością uczniów wśród hajnowskich szkół średnich licealnych. Szkoła aktywnie włącza się w życie społeczne Powiatu.

Sport i rekreacja

- Lokalizacja i sąsiedztwo Powiatu względem terenów Puszczy Białowieskiej tworzy potencjał do rozwoju sportu i kreowania się na mapie Polski jako ważnego ośrodka oferującego aktywny sposób spędzania wolnego czasu.
- Dobrze rozwinięta infrastruktura sportowa, w szczególności miasta powiatowego, tworzy potencjał rozwoju sportu. Żeby wzmocnić ten potencjał zasadne jest spojrzenie na kompleksowość oferty oraz wybranie ścieżki specjalizacji sportowej.

WNIOSKI Z ANALIZY STREFY GOSPODARCZEJ

Finanse publiczne

- ▶ W ostatnim pięcioleciu dochody Powiatu Hajnowskiego wzrosły o ok. 55%. Stosunkowo duży udział w dochodach ogółem w Powiecie Hajnowskim ma rolnictwo i leśnictwo, które w 2021 r. stanowiło ponad 15% ogólnej wielkości dochodów.
- ▶ Dochody na 1 mieszkańca Powiatu Hajnowskiego znacznie przewyższają dochody na 1 mieszkańca województwa podlaskiego czy Polski. W 2021 r. wartość ta była ponad dwukrotnie wyższa. Co więcej obserwowany jest ich systematyczny wzrost na przestrzeni analizowanych lat (2017-2021). Największe dochody na mieszkańca w 2021 roku osiągnięto w gminach: Narewka, Dubicze Cerkiewne i Narew, natomiast najmniejsze w gminie miejskiej Hajnówka.
- ▶ Dochody budżetu z podatku PIT na 1 mieszkańca Powiatu Hajnowskiego zmniejszyły się w roku 2020 względem roku poprzedniego o 3,43%, jednak w 2021 roku wzrosły o 13,67%. W 2021 roku dochody budżetu z podatku PIT na 1 mieszkańca powiatu stanowiły 85,92% średniej krajowej i 109,92% średniej dla województwa. Najwyższy wynik osiągnięto wówczas w gminie miejskiej Hajnówka, a najgorszy w Gminie Czyże. Największa dynamika wzrostu dotyczyła Gminy Narewka. Rosnący udział wpływów z podatku PIT wskazuje na rosnące dochody mieszkańców.
- ▶ Największe wydatki w Powiecie Hajnowskim w latach 2017-2021 ponoszone były na oświatę i wychowanie. Wydatki ogółem Powiatu stale rosną. Porównując rok 2021 z rokiem 2017 najbardziej dynamiczny wzrost wydatków dotyczył przetwórstwa przemysłowego, rolnictwa i łowiectwa.
- ▶ W Powiecie Hajnowskim w porównaniu do innych powiatów w województwie przeznacza się zbyt niską kwotę na wydatki inwestycyjne, co sprawia, że jest on jednym z najgorzej rozwijających się powiatów w województwie.
- ▶ Budżet jednostek należących do Partnerstwa w analizowanym okresie w większości kształtował się dodatnio. W 2021 roku jedynie w Gminie Czeremcha zanotowano ujemny budżet (wydatki ogółem gminy stanowiły 103,49% dochodów ogółem gminy). Najwyższe saldo budżetu w 2021 roku odnotowano natomiast w gminie miejskiej Hajnówka, w której wydatki stanowiły 83,51% dochodów. Powiat Hajnowski ogółem w ostatnim z analizowanych lat uzyskał nadwyżkę dochodów względem wydatków. Wydatki stanowiły 92,10% dochodów Powiatu. W roku poprzednim saldo budżetowe było jednak ujemne, a wydatki stanowiły 101,8% dochodów Powiatu Hajnowskiego.

Rynek pracy

- ▶ Odsetek ludności w wieku produkcyjnym w Powiecie Hajnowskim jest najniższy wśród powiatów województwa podlaskiego, a także niższy niż wskazują dane dla województwa podlaskiego i Polski.
- ▶ Sytuacja rynku pracy w Powiecie Hajnowskim jest trudna. W 2021 roku zanotowano największą liczbę ofert pracy w porównaniu z innymi powiatami województwa podlaskiego. Zauważalne są także braki kadr w wielu zawodach. Jednocześnie od 2019 roku rośnie stopa bezrobocia w powiecie, a także bezrobocie długofalowe. Sytuacji nie ułatwiają czynniki demograficzne – starzejące się społeczeństwo i niewystarczający napływ absolwentów na rynek pracy w Powiecie.

Wynagrodzenia

- ▶ Zgodnie z tendencją krajową średnie wynagrodzenie brutto w Powiecie Hajnowskim rośnie.
- ▶ W każdym z analizowanych lat (2017-2021) przeciętne wynagrodzenie w Powiecie Hajnowskim stanowi ponad 90% wynagrodzenia krajowego.
- ▶ Porównując średnie wynagrodzenie brutto w 2021 roku z rokiem 2017 największy wzrost wśród powiatów województwa podlaskiego nastąpił w Powiecie Hajnowskim (28,71%), co wskazuje na rozwój Powiatu.

Podmioty gospodarcze

- ▶ W Powiecie Hajnowskim wzrasta liczba podmiotów gospodarczych sektora prywatnego oraz liczba podmiotów na 1 tys. ludności w wieku produkcyjnym. Dynamika zmian liczby podmiotów na 1 tys. ludności w wieku produkcyjnym w latach 2017-2021 w Powiecie Hajnowskim jest wyższa niż w województwie podlaskim, jednak nie jest to wynik wyróżniający się na tle innych powiatów województwa.
- ▶ W Powiecie Hajnowskim dominują małe podmioty, zatrudniające mniej niż 10 osób.
- ▶ W powiecie występuje mała różnorodność branż gospodarczych. Dominują podmioty gospodarcze z sekcji C (*przetwórstwo przemysłowe*), w tym z działu 16 (*produkcja wyrobów z drewna oraz korka, z wyłączeniem mebli; produkcja wyrobów ze słomy i materiałów używanych do wyplatania*), sekcji G (*handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych*), sekcji F (*budownictwo*) oraz sekcji S i T (*pozostała działalność usługowa i gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników*).
- ▶ Najwięcej podmiotów gospodarczych w 2021 roku wśród gmin Powiatu Hajnowskiego było w gminie miejskiej Hajnówka, a najmniej w Gminie Czyże. W tym samym roku najwięcej jednostek zarejestrowano w Hajnówce, a najmniej w Gminie Czeremcha.
- ▶ W Gminie Narew występuje najwięcej podmiotów sekcji A (*rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo*) wśród gmin Powiatu Hajnowskiego. Podmiotów sekcji C (*przetwórstwo przemysłowe*), F (*budownictwo*) i G (*handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych*), podmiotów sekcji S i T (*pozostała działalność usługowa i gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników*), R (*działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją*), P (*edukacja*) oraz I (*działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi*) najwięcej występuje w gminie miejskiej Hajnówka.
- ▶ Powiat Hajnowski charakteryzuje się małą liczbą osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 10 tys. ludności, co świadczyć może o niskiej przedsiębiorczości mieszkańców Powiatu.

- ▶ Dwa przedsiębiorstwa z Powiatu Hajnowskiego, tj. PRONAR Sp. z o.o. oraz Old Polish Vodka Sp. z o.o. zostały uwzględnione na Liście Diamentów Forbesa 2022 najszybciej rozwijających się przedsiębiorstw w województwie podlaskim.

Atrakcyjność inwestycyjna

- ▶ Przeprowadzona analiza atrakcyjności inwestycyjnej Powiatu Hajnowskiego wskazuje na niską atrakcyjność obszaru na tle kraju. Świadczy o tym min.: bardzo niska liczba podmiotów gospodarczych z kapitałem zagranicznym, malejąca liczba nowo zarejestrowanych jednostek w rejestrze REGON, a także niewielka liczba instytucji otoczenia biznesu.
- ▶ Potencjałem dla zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej Powiatu Hajnowskiego jest funkcjonowanie na obszarze Partnerstwa podstref Suwalskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (Podstrefa Hajnówka oraz Podstrefa Narewka). O ile Podstrefa Hajnówka jest już zagospodarowana, to Podstrefa Narewka oferuje dostępne tereny inwestycyjne, cechujące się m.in. dobrą lokalizacją.
- ▶ Powiat Hajnowski cechuje bezpośrednie sąsiedztwo wschodniej granicy Unii Europejskiej i relatywna bliskość rynków m.in. Litwy, Łotwy czy Estonii, stwarzające potencjał wyjścia na rynki zagraniczne i nawiązania współpracy.
- ▶ Duże znaczenie w zwiększeniu atrakcyjności inwestycyjnej obszaru Partnerstwa mają inwestycje drogowe realizowane w województwie podlaskim. Przede wszystkim jest to duże połączenie międzynarodowe Via Carpatia, mające na celu połączenie Polski z krajami bałtyckimi, krajami Europy Środkowej i krajami bałkańskimi.

Przemysł drzewny

- ▶ Przemysł drzewny nadal jest gałęzią przemysłu funkcjonującą na obszarze Powiatu Hajnowskiego, jednak w mocno zmniejszonym natężeniu jako pozostałość minionych czasów. Dowodem tego jest m.in. zmniejszające się na przestrzeni lat pozyskiwanie drewna w Powiecie Hajnowskim.

Rolnictwo

- ▶ Warunki do rozwoju rolnictwa tradycyjnego w Powiecie Hajnowskim nie są optymalne, jednak potencjałem jest rozwój i promocja rolnictwa ekologicznego, zielarstwa i pszczelarstwa. Mogą one przyczynić się do budowania rozpoznawalnej marki Powiatu.
- ▶ W Powiecie Hajnowskim występuje niewielka liczba osób pracujących w gospodarstwach rolnych, a także mała liczba podmiotów sekcji dot. upraw rolnych, chowu, hodowli zwierząt i łowiectwa, z włączeniem działalności usługowej.
- ▶ W Powiecie Hajnowskim dominują małej wielkości gospodarstwa rolne.
- ▶ Na podstawie danych uzyskanych w Powszechnym Spisie Rolnym w 2010 i w 2020 roku w Powiecie Hajnowskim zaobserwować można intensywnie zmniejszającą się liczbę gospodarstw domowych z dochodem z działalności rolniczej.

Produkty lokalne

- ▶ Lokalni producenci i ich ekologiczne, naturalne wyroby stanowią potencjał Powiatu Hajnowskiego.
- ▶ Główne spożywcze produkty lokalne Powiatu Hajnowskiego to miody, produkty mleczne, cydr, zioła, olej czy przetwory runa leśnego. Dużą popularnością w regionie cieszy się marcinek hajnowski.

- ▶ Poza produktami lokalnymi o charakterze spożywczym, należy podkreślić również bogatą ofertę lokalnych produktów użytkowych, takich jak: wyroby z gliny, słomy, drewna, hafty, koronki oraz malarstwo.
- ▶ W ramach projektu „Hajnówka OdNowa – Zielona Transformacja” planowane jest stworzenie Centrum Produktu Lokalnego.

Turystyka

- ▶ W Powiecie Hajnowskim spada liczba turystycznych obiektów noclegowych. W większości nie są one dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością. Niewielka liczba obiektów wyposażona jest w udogodnienia czy zaplecze sportowo-rekreacyjne, które mogłyby zachęcić do wyboru obiektu noclegowego.
- ▶ Najwięcej podmiotów z sekcji usług związanych zakwaterowaniem i wyżywieniem zlokalizowanych jest w mieście Hajnówka. W Gminie Białowieża występuje natomiast najwięcej podmiotów prowadzących działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostałą działalność usługową w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane spośród gmin Powiatu Hajnowskiego.
- ▶ Liczba udzielonych noclegów nierezydentom pochodzącym spoza Polski jest coraz mniejsza na przestrzeni analizowanych lat (2017-2020). Powiat Hajnowski staje się coraz mniej atrakcyjny dla zagranicznych turystów. Sytuacja uległa znacznemu pogorszeniu, na co wpływ miały m.in.: sytuacja pandemiczna, Brexit czy kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej.
- ▶ Od 2019 roku dochody z działu turystyka wykazują tendencję spadkową. W 2021 r. dochody z turystyki stanowiły jedynie 6% dochodów ogółem. Co więcej w 2018 i w 2019 roku wydatki przewyższyły dochody (wydatki stanowiły kolejno 117% dochodów w 2018 roku i 224% w 2019 roku). Nie jest więc to branża, z której Powiat czerpie znaczne zyski.
- ▶ Na podstawie tendencji spadkowych obserwowanych we wskaźnikach, m.in. liczbie turystycznych obiektów noclegowych w Powiecie Hajnowskim, liczbie udzielonych noclegów nierezydentom pochodzącym spoza Polski, a także niewielkiej liczby obiektów turystycznych wyposażonych w siłownię, wypożyczalnię sprzętu turystycznego, zabiegi spa można stwierdzić, że turystyka w Powiecie Hajnowskim nie jest branżą rozwijającą się.

WNIOSKI Z ANALIZY STREFY PRZESTRZENNEJ

Położenie i układ przestrzenno-administracyjny

- ▶ Peryferyjne położenie wzdłuż wschodniej granicy kraju i UE, zaszłości w postaci wieloletniego niedoinwestowania oraz niestabilna sytuacja polityczna na wschodzie Europy determinują trudności rozwojowe oraz potęgują problemy społeczno-gospodarcze obszaru Partnerstwa.
- ▶ Położenie przygraniczne i przenikanie się kultur na przestrzeni lat zdeterminowało różnorodność kulturową, etniczną i wyznaniową obszaru Powiatu Hajnowskiego.
- ▶ Powiat Hajnowski charakteryzuje się niemal najniższą gęstością zaludnienia w województwie podlaskim. Gminy o najniższej liczbie osób przypadającej na 1 km² powierzchni to Dubicze Cerkiewne (9 os./km²) oraz gminy położone w obrębie Puszczy Białowieskiej: Białowieża i Narewka (10 os./km²).

Infrastruktura komunikacyjna

- ▶ Obszar Partnerstwa wykazuje znaczne oddalenie od autostrad i dróg ekspresowych. Droga ekspresowa S8 przebiega w odległości ok. 45 km od granic Powiatu, natomiast autostrada A2 oddalona jest o ponad 100 km na południowy zachód.
- ▶ Będąca w realizacji droga ekspresowa S19, przebiegająca w ciągu międzynarodowego korytarza Via Carpatia może stać się szansą dla obszaru Partnerstwa na lepszą dostępność komunikacyjną z głównymi ośrodkami gospodarczymi w kraju.
- ▶ Obszar Partnerstwa cechuje się wysokim odsetkiem dróg gruntowych wśród dróg publicznych. Odsetek dróg publicznych o nawierzchni twardej ulepszonej w Powiecie Hajnowskim wynosi ok. 45%. Niski udział dróg o nawierzchni utwardzonej dotyczy całego obszaru województwa podlaskiego, które jest klasyfikowane jako najmniej rozwojowe w tej dziedzinie, na tle innych obszarów wojewódzkich kraju. Poprawa stanu nawierzchni dróg jednocześnie będzie pozytywnie wpływać na poprawę wskaźników bezpieczeństwa na drogach.
- ▶ Przez Powiat Hajnowski przebiega kilka linii kolejowych. Najważniejsze linie kolejowe, decydujące o połączeniach międzygminnych na obszarze Powiatu (LK31, LK52) zostały w ostatnich latach zmodernizowane w ramach Programu Operacyjnego Polska Wschodnia PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. z wykorzystaniem środków unijnych. Niektóre odcinki wskazanych linii są jednak wyłączone z ruchu pasażerskiego. Obecnie na obszarze Partnerstwa brak jest połączenia kolejowego z Białowieżą oraz z Narewką.
- ▶ Brak lotniska regionalnego sprawia, że obszar ma niską dostępność komunikacyjną do krajów Europy Zachodniej.
- ▶ Zarówno lotnisko i centrum szkoleniowe przedsiębiorstwa PRONAR stanowią potencjał do wykorzystania w zakresie działań m.in. takich jak organizacja kształcenia kadry sektora lotniczego.
- ▶ W porównaniu do innych regionów województwa podlaskiego ogólna długość dróg dla rowerów wypada stosunkowo dobrze. Biorąc pod uwagę poszczególne gminy należące do Partnerstwa, według danych na 2021 rok najdłuższa sieć dróg rowerowych funkcjonuje na obszarze Gminy Dubicze Cerkiewne - 12,6 km oraz gminach Hajnówka i Kleszczele – 12,5 km. W gminach Narew i Narewka według stanu na koniec 2021 r. brak dróg rowerowych.
- ▶ Powiat Hajnowski posiada relatywnie dobrze rozbudowaną sieć szlaków rowerowych. Sieć tras rowerowych nie jest jednak połączona z północno-zachodnią częścią Powiatu (według stanu na koniec 2021 r.). Przez obszar Partnerstwa przebiega najdłuższy szlak rowerowy w Polsce – Wschodni Szlak Rowerowy Green Velo. Obecnie trwają konsultacje dotyczące realizacji trasy rowerowej pomiędzy Hajnówką i Białowieżą, mające na celu wypracowanie rozwiązania mającego na uwadze interesy społeczności przy jednoczesnym poszanowaniu i zachowaniu walorów Puszczy Białowieskiej.
- ▶ W mieście Hajnówka funkcjonuje miejska komunikacja publiczna. W ramach Obszaru Partnerstwa realizowane są również autobusowe połączenia międzygminne. Trudności z komunikacją zbiorową między miastem powiatowym a miejscem zamieszkania mogą pojawiać się wśród mieszkańców Gminy Narewka, a także południowych gmin Powiatu Hajnowskiego: Dubicze Cerkiewne, Kleszczele i Czeremcha.

Planowanie przestrzenne

- ▶ Obszar Partnerstwa jest w niewielkim stopniu pokryty miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Ogólny wskaźnik pokrycia planistycznego całego obszaru wynosi 13,5% całkowitej powierzchni. Wyłączając miasto Hajnówka, dla pozostałych gmin jest to jedynie 2,6%.
- ▶ Największy udział obszarów pokrytych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego dotyczy miasta Hajnówka, której obszar jest w 100% pokryty mpzp. Następnie z wskaźnikiem pokrycia planistycznego równym 9,7% plasuje się Gmina Czyże, następnie Gmina Czeremcha (7,4%), Gmina Narewka (2,1%). Udział obszarów objętych planami miejscowymi w gminach Białowieża, Hajnówka, Kleszczele, Narew nie przekracza 1% ogólnej powierzchni JST. W Gminie Dubicze Cerkiewne brak jest obowiązujących mpzp.
- ▶ Analiza wieloletnich danych GUS dotyczących udziału powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w ogólnej powierzchni gmin tworzących Partnerstwo pozwala stwierdzić, że dynamika pokrycia jest bardzo wolna i w ciągu ostatnich 10 lat nie nastąpił rozwój planowania przestrzennego.
- ▶ Wszystkie gminy należące do Partnerstwa posiadają studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Dokumenty te jednak w przypadku niektórych gmin nie były aktualizowane przez wiele lat. Ze względu na czas obowiązywania oraz wprowadzone w międzyczasie liczne zmiany legislacyjne pojawia się obawa, że studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin należących do Partnerstwa są zdezaktualizowane i nie odzwierciedlają faktycznego stanu przestrzennego jednostek.

Pokrycie terenów

- ▶ W pokryciu terenu większości gmin należących do Partnerstwa dominują lasy i tereny zadrzewione.
- ▶ Największy udział powierzchni leśnych i zadrzewionych dotyczy Gminy Białowieża, w której zajmują one łącznie ponad 90% ogólnej powierzchni. Udziałem lasów i zadrzewień powyżej 80% cechuje się gminie miejskiej Hajnówka, natomiast powyżej 70% - Gmina Narewka i Gmina Dubicze Cerkiewne. Najslabiej zalesioną i zadrzewioną gminą jest Gmina Czyże i Gmina Narew, które mają typowo rolniczy charakter. Grunty rolne (obejmujące zarówno grunty orne jak i trwałe użytki zielone) na obszarze Gminy Czyże zajmują prawie 90% ogólnej powierzchni jednostki. W Gminie Narew natomiast grunty rolne zajmują ponad 60% powierzchni.
- ▶ Ponad połowę wszystkich gruntów rolnych na obszarze Partnerstwa stanowią grunty orne, będące pod zasiewami. Udział gruntów będących pod zasiewami na obszarze Partnerstwa jest jednak niższy od średniej krajowej. Jest natomiast nieco wyższy od średniej wojewódzkiej. Największy udział gruntów rolnych, będących pod zasiewami odnotowano w Gminie Hajnówka (70,1%) oraz w Gminie Czyże (69,2%). Najmniejszy udział gruntów rolnych wśród gruntów użytkowanych rolniczo dotyczy Gminy Białowieża (5,9%) i Gminy Narewka (19%).
- ▶ W strukturze użytkowania gruntów rolnych relatywnie duży udział posiadają trwałe użytki zielone (łąki i pastwiska), zajmujące ok. 27% wszystkich gruntów rolnych, podczas gdy analogiczna wartość średnia dla kraju wynosi ok. 19% (dla województwa wartość ta jest wyższa i wynosi niemal 32%). Największym udziałem łąk i pastwisk w gruntach rolnych charakteryzuje się Gmina Białowieża (81,7%) i Gmina Narewka (54,2%).

- ▶ Obszar Partnerstwa cechuje rozdrobnienie struktury agrarnej. W Gminach Partnerstwa dominują użytki rolne w gospodarstwach należące do przedziału obszarowego 1-5 ha (47,1%).
- ▶ Wyraźnie widoczny jest większy udział terenów leśnych na obszarze Partnerstwa względem ogółu województwa podlaskiego oraz kraju. Lesistość analizowanego obszaru osiąga wartość 53,7%, podczas gdy dla województwa wynosi 31,0%, dla kraju zaś 29,6%. W strukturze własnościowej lasów dominują lasy publiczne. Powierzchnia lasów jest raczej stabilna od wielu lat.
- ▶ Największe kompleksy leśne zlokalizowane są we wschodniej części analizowanego obszaru. Najwyższą lesistością wśród gmin należących do Partnerstwa cechuje się Gmina Białowieża (87,8%). Wysoka lesistość dotyczy również gmin: Narewka (67,0%), Hajnówka (56,5%), Czeremcha (54,8%) i Dubicze Cerkiewne (53,9%). Najniższa lesistość dotyczy natomiast miasta Hajnówka (4,0%) i Gminy Czyże (10,4%).
- ▶ Tereny zurbanizowane zajmują niewielki udział w strukturze pokrycia terenu. Wśród nich największe tereny zajmują tereny komunikacyjne.

Zasoby dziedzictwa kulturowego

- ▶ Wpływy przez wieki różnych wyznań i kultur narodowości (polskie, ruskiej, białoruskiej, żydowskiej i ormiańskiej) zdecydowały o dużych zasobach dziedzictwa kulturowego Powiatu Hajnowskiego.
- ▶ Duża baza zabytków w postaci obiektów sakralnych, a także zabytkowej architektury drewnianej daje możliwość wykreowania nowych atrakcji, a tym samym wzbogacenia oferty kulturowej.
- ▶ Na obszarze Powiatu zlokalizowane są miejsca, z którymi związane są doświadczenia:
 - charakterze uzdrowień (Święta Krynoczka w Dubinach – źródło wody o walorach uznanych za zdrowotne),
 - kontemplacji, odosobnienia, będące inspiracją dla duchowej przemiany (Skit Świętych Antoniego i Teodozjusza Pieczerskich w Odrynkach – jedyna w Polsce prawosławna pustelnia, znajduje się w Gminie Narew).

Warunki dla turystyki

- ▶ W odniesieniu do obiektów pełniących funkcję turystyczną można zauważyć rozproszenie w przestrzeni Powiatu. Rozkład w przestrzeni bazy turystycznej jest nierównomierny. Najwięcej obiektów turystycznych znajduje się w Białowieży.
- ▶ Na analizowanym obszarze funkcjonuje wiele szlaków turystycznych. Ich największe zagęszczenie występuje we wschodniej części obszaru Partnerstwa, przede wszystkim na obszarze Puszczy Białowieskiej.
- ▶ Służącą ruchowi turystycznemu infrastrukturę jak zorganizowane kąpieliska, ośrodki i wypożyczalnie sprzętu, obiekty kulturalno-rozrywkowe cechuje nierównomierne zagęszczenie na obszarze Powiatu.
- ▶ W Powiecie Hajnowskim zauważalny jest niewielki stopień sieciowania produktów turystycznych. Potencjalne usieciowanie lokalnych produktów turystycznych i infrastruktury towarzyszącej może stanowić działania wspierające i promujące turystykę w szerszej skali, prowadząc do wzrostu gospodarczego całego obszaru Partnerstwa.
- ▶ Rdzeniem produktów turystycznych Powiatu Hajnowskiego powinny być walory przyrodnicze oraz zasoby kulturowe, gdyż to one są identyfikowane z regionem Puszczy Białowieskiej.

- ▶ Wsparcie turystyczne dla miejsc o słabszych zasobach przyrodniczych i kulturowych mogą stanowić tradycje kulinarne i oferta gastronomiczna. W Powiecie Hajnowskim tworzone są tradycyjne produkty, które uzyskały kulinarną „Perłę” w ogólnopolskim konkursie „Nasze Kulinarne Dziedzictwo – Smaki Regionów”.
- ▶ Jak większość regionów w Polsce, Powiat Hajnowski zmagają się z sezonowością ruchu turystycznego.
- ▶ Ważnym punktem, mającym znaczenie w organizacji turystyki oraz promocji wydarzeń kulturalnych w Powiecie Hajnowskim jest funkcjonujące w ramach Wydziału Promocji i Rozwoju Starostwa Powiatowego w Hajnówce Centrum Turystyki i Promocji „Kraina Żubra”, a także Lokalna Organizacja Turystyczna „Region Puszczy Białowieskiej” (LOT). W ramach działalności LOT została opracowana Strategia Marki Puszcza Białowieska, dająca podstawy do działań produktowych, komunikacyjnych i promocyjnych realizowanych przez stowarzyszenie. Należy jednak zaznaczyć, że działania organizacji nie obejmują całościowo obszaru Powiatu Hajnowskiego. Opracowana w 2015 roku Strategia Marki Puszcza Białowieska wymaga przeprowadzenia ewaluacji i odnowienia.
- ▶ Współpraca międzygminna na obszarze Partnerstwa a także współdziałanie z lokalnymi grupami działania i stowarzyszeniami zainteresowanymi rozwojem turystyki są niewystarczające. Większość gmin nie posiada strategii promocji oraz planów promocyjnych, ukierunkowanych na wspólną wizję promocji regionu Puszczy Białowieskiej.
- ▶ W Powiecie Hajnowskim brakuje zintegrowanych i dynamicznych działań marketingowych w sektorze turystyki, brakuje odpowiedniej promocji w wymiarze wewnętrznym i zewnętrznym z wykorzystaniem nowoczesnych narzędzi komunikacji społecznej.
- ▶ Zagadnienie promocji turystyki na terenie Powiatu Hajnowskiego oraz poszczególnych gmin Powiatu Hajnowskiego należy uznać za priorytet interwencyjny.

WNIOSKI Z ANALIZY STREFY ŚRODOWISKOWEJ

Charakterystyka środowiska naturalnego

Klimat

- ▶ Zgodnie z klasyfikacją klimatyczną, Powiat Hajnowski położony jest w strefie klimatu, który cechuje m.in. długa i mroźna zima, krótkie przedwiośnie, krótki okres wegetacyjny i niski poziom opadów atmosferycznych.
- ▶ W ostatnich latach surowość klimatu Powiatu Hajnowskiego, jak również całego Podlasia została nieco złagodzona przez obserwowany na całym świecie trend związany z globalnym ociepleniem, który spowodował wzrost średnich rocznych temperatur oraz wzrost średniej wielkości opadów.
- ▶ Zgodnie z Planem Przeciwdziałania Skutkom Suszy (PPSS), zachodni i północny obszar Powiatu jest zagrożony suszą rolniczą. Największe zagrożenie suszą zidentyfikowano na rozległych terenach Puszczy Białowieskiej.

Zasoby naturalne

- ▶ Obszar Powiatu Hajnowskiego jest terenem ubogim w zasoby surowców naturalnych. Wśród kopalin występują głównie kruszywa naturalne, głównie piaski i żwiry, mogące

znaleźć zastosowanie w budownictwie. Złoże kruszywa naturalnego zlokalizowane są na obszarze gmin: Kleszczele, Dubicze Cerkiewne, Narewka, Narew, Czyże, Hajnówka i Czeremcha. W mniejszym stopniu na obszarze Powiatu występują złoża surowców ilastych ceramiki budowlanej, zlokalizowane na obszarze gmin: Czyże, Narewka oraz Hajnówka. Na terenie Gminy Czyże znajdują się również złoża torfów.

Gleby

- ▶ Gleby na obszarze Powiatu Hajnowskiego cechuje słaba przydatność dla rolnictwa. Przeważają gleby niskich klas bonitacyjnych.

Wody powierzchniowe i podziemne

- ▶ Na obszarze Powiatu występuje sieć meandrujących rzek, tworzących piękne krajobrazy, m.in. rzeka Narew i Narewka.
- ▶ Wzdłuż rzeki Narew i rzeki Nurzec wskazano tereny z możliwością wystąpienia zagrożenia powodziowego.
- ▶ Najważniejszymi zbiornikami wodnymi na obszarze Powiatu Hajnowskiego są: Siemianówka, Bachmaty, Topiło i Repczyce.

Zasoby przyrodnicze

- ▶ Powiat Hajnowski charakteryzuje się ponadprzeciętnymi walorami przyrodniczymi, unikatowymi w skali Europy. Na obszarze Powiatu znajduje się Puszcza Białowieska, stanowiąca jeden z dwóch polskich obiektów przyrodniczych wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznany za Rezerwat Biosfery.
- ▶ Niemal 66% ogólnej powierzchni Powiatu Hajnowskiego zajmują obszary, objęte prawną ochroną przyrody. Ich łączna powierzchnia wynosi ok. 1070 km². Największy powierzchniowy udział w powierzchni obszaru Partnerstwa mają Obszary Chronionego Krajobrazu, zajmujące prawie 55% powierzchni Powiatu.
- ▶ Największy udział powierzchni chronionych względem powierzchni jednostki dotyczy Gminy Białowieża oraz Narewka. Najmniejszy zaś Gminy Czyże, Gminy miejskiej Hajnówka oraz Gminy Czeremcha.
- ▶ Występujące na obszarze Partnerstwa obszary chronione decydują o występowaniu bogatej i zróżnicowanej fauny i flory, m.in. żubr, wilk, ryś, liczne populacje bociana białego, bobra, a także rzadkich ptaków lub zagrożonych wyginięciem w skali kraju, a nawet Europy.

Korytarze ekologiczne

- ▶ Przez obszar Partnerstwa przechodzą korytarze ekologiczne o znaczeniu krajowym, stanowiące najważniejsze drogi migracji gatunków w Polsce oraz korytarze o znaczeniu międzynarodowym, zapewniających łączność siedlisk w skali kontynentalnej.
- ▶ Zasięgiem Głównych Korytarzy Ekologicznych w większym lub mniejszym stopniu objęte są obszary wszystkich gmin należących do Partnerstwa. Poza zasięgiem korytarzy o znaczeniu ponadregionalnym jest przeważający obszar Gminy Czyże, miasto Hajnówka oraz zachodnia część Gminy Hajnówka.
- ▶ Sieć korytarzy ekologicznych uzupełniają korytarze i węzły ekologiczne o znaczeniu regionalnym i lokalnym. Są to wszystkie rozciągające się w ramach obszaru Partnerstwa otwarte tereny rolnicze i doliny niewielkich rzek oraz rowów.

Stan środowiska naturalnego

- ▶ Na obszarze Powiatu Hajnowskiego nie funkcjonuje przemysł ciężki oraz większe przemysłowe źródła emisji zanieczyszczeń powietrza. Do głównych zanieczyszczeń atmosfery na obszarze Powiatu należą rozproszone źródła emisji z sektora komunalno-bytowego oraz częściowo zanieczyszczenia komunikacyjne.
- ▶ Powiat Hajnowski charakteryzuje się znikomym stopniem wyposażenia w sieć gazową. Ze zbiorczej sieci gazowej korzysta jedynie 0,2% mieszkańców Powiatu. Niewielkim zasięgiem sieci gazowej objęte są jedynie 3 gminy: miasto Hajnówka, Gmina Białowieża i Gmina Hajnówka.
- ▶ Istotnym elementem jest rozwój i zwiększanie wykorzystywania energii pozyskiwanej z odnawialnych źródeł. Województwo podlaskie cechuje się niemal najwyższym w Polsce wskaźnikiem procentowanego udziału energii odnawialnej w produkcji energii ogółem. Na obszarze Powiatu Hajnowskiego dominuje pozyskiwanie energii z urządzeń fotowoltaicznych.
- ▶ Na obszarze Partnerstwa występują niedostatki w zasięgu sieci kanalizacji sanitarnej. Z sieci kanalizacji sanitarnej korzysta 63,7% mieszkańców Powiatu. Odsetek mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej jest niższy niż ogółem w Polsce i w województwie podlaskim. Najwyższy stopień skanalizowania dotyczy miasta Hajnówka i Gminy Białowieża. Najmniejszy zaś gmin: Czyże, Dubicze Cerkiewne, Narew oraz obszarów wiejskich Gminy Kleszczele.
- ▶ Powiat Hajnowski jest jednym z powiatów, w którym funkcjonuje najmniejsza ilość przydomowych oczyszczalni ścieków. Ich liczba z roku na rok jednak się zwiększa. Największa ilość przydomowych oczyszczalni ścieków występuje w Gminie Narewka.
- ▶ Na obszarze Partnerstwa obserwuje się zmniejszającą się liczbę zbiorników bezodpływowych na nieczystości ciekłe (tzw. szamb).
- ▶ Powiat Hajnowski jest jednym z powiatów pobierających najmniejsze ilości wód na cele produkcyjne oraz do nawodnień w rolnictwie i leśnictwie. Na obszarze Powiatu pobierane są wyłącznie wody podziemne.
- ▶ Wody podziemne na obszarze Powiatu Hajnowskiego cechuje bardzo dobra, dobra i zadowalająca klasa jakości.
- ▶ Wskaźniki dotyczące gospodarki odpadami na obszarze Powiatu Hajnowskiego prezentują się korzystniej zarówno na tle województwa jak i kraju.
- ▶ Na obszarze Powiatu Hajnowskiego funkcjonują 3 czynne składowiska odpadów: w Poryjewie (gm. miejska Hajnówka), Olchówce (gm. Narewka) oraz w Narwi (gm. Narew).
- ▶ W Hajnówce zlokalizowana jest instalacja komunalna do mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych, posiadająca status instalacji komunalnej województwa podlaskiego.
- ▶ Jak w całym kraju, również na obszarze Powiatu Hajnowskiego występują „dzikie wysypiska”. W 2021 r. w Powiecie zarejestrowano 3 „dzikie wysypiska śmieci”, które zlokalizowane były w Gminie Narew.

ANALIZA SWOT

Analiza SWOT to metoda, która pozwala wyłonić kluczowe informacje o potrzebach rozwojowych danej jednostki w oparciu o wiedzę z diagnozy. Wskazując szanse, zagrożenia, a także mocne i słabe strony pozwala przekształcić wiedzę diagnostyczną w precyzyjne wytyczne do dalszych działań rozwojowych jednostki. Analiza zawiera istotne obszary funkcjonowania danej jednostki, dla których konieczne są działania pozwalające na poprawę sytuacji (w oparciu o słabe strony i zagrożenia) oraz te, które wymagają kontynuacji rozwoju, a wynikają z mocnych stron i szans.

W oparciu o diagnozę została przeprowadzona analiza SWOT, która wyłoniła słabe i mocne strony, zagrożenia i szanse dla rozwoju Powiatu Hajnowskiego. Analizy nie przeprowadzono jednak w typowy sposób wskazując ww. elementy bezpośrednio. W pierwszej kolejności wyłoniono kluczowe czynniki rozwoju Powiatu, które podzielono na potencjały oraz deficyty rozwojowe. W kolejnym etapie prac, zespół składający się z przedstawicieli Powiatu Hajnowskiego i poszczególnych gmin, należących do Partnerstwa ocenił stopień oddziaływania poszczególnych czynników rozwojowych. Ocenie poddano też przewidywany poziom rozwoju poszczególnych czynników w perspektywie czasu obowiązywania opracowanej strategii. W taki sposób oceniane czynniki umieszczone zostały w czterech obszarach odpowiadających tradycyjnej metodzie SWOT – mocnych stron, słabych stron, szans oraz zagrożeń. Przy wykorzystaniu tej metody, w zależności od przewidywanej intensyfikacji działań rozwojowych, a także przyszłych uwarunkowań, mocne i słabe strony mogą stać się zarówno szansami, jak i zagrożeniami dla rozwoju obszaru Partnerstwa. Ważnym atutem tego podejścia jest również wskazanie wagi oraz gradacyjne określenie poszczególnych priorytetów rozwojowych. Wszystkie czynniki oceniane są z większą precyzją.

W analizie przyjęto skalę od -10 (dla czynników z najmniejszym priorytetem) do +10 (dla najistotniejszych czynników rozwojowych). W ocenie aktualnej sytuacji wartości ujemne oznaczają, że czynnik jest słabą stroną, a wartości dodatnie mocną stroną w rozwoju obszaru Partnerstwa. Wartości zbliżone do 0 są neutralne. Analogicznie prezentuje się sytuacja przy ocenie przewidywanego stanu rozwoju czynników, w tym przypadku w 2030 roku. Zmiany w kierunku dodatnim sugerują wzrost szans rozwojowych w danym czynniku, natomiast w kierunku ujemnym, że dane obszary rozwojowe mogą w przyszłości stanowić zagrożenie dla funkcjonowania i rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego.

Wskazane poniżej czynniki rozwojowe w podziale na potencjały i deficyty obejmują swym zakresem wszystkie obszary funkcjonowania Powiatu oraz przynależnych do niego gmin, które w diagnozie uznano za kluczowe dla rozwoju oraz w których wskazano potrzebę zmian. Są wśród nich czynniki środowiskowe, przestrzenne, społeczne, gospodarcze. Odpowiednio ocenione i zhierarchizowane umożliwią dobór adekwatnych celów i kierunków rozwojowych.

Potencjały rozwoju

Do wskazanych potencjałów w kluczowych obszarach funkcjonowania Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego zalicza się następujące czynniki:

Tabela 1. Potencjały rozwojowe Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego.

Lp.	Rodzaj potencjału	OCENA	
		Obecnie	do 2030
P.1	Potencjał: Ponadprzeciętne, unikalne zasoby przyrodnicze, mało zmienione przez człowieka, bogata fauna i flora	10,00	10,00
P.2	Potencjał: Położenie geograficzne	8,00	8,00
P.3	Potencjał: Puszcza Białowieska jako obiekt wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO	10,00	10,00
P.4	Potencjał: Obecność dolin rzecznych, krajobrazy meandrujących rzek	8,00	10,00
P.5	Potencjał: Zbiorniki wodne, m.in. Zalew Siemianówka, Repczyce, Bachmaty	8,00	10,00
P.6	Potencjał: atrakcyjne położenie w rejonie Zielonych Płuc Polski	6,00	8,00
P.7	Potencjał: Marka Puszcza Białowieska	3,00	8,00
P.8	Potencjał: Wysoki stopień lesistości	3,00	4,00
P.9	Potencjał: Niewielki stopień skażenia środowiska naturalnego	8,00	10,00
P.10	Potencjał: Brak uciążliwego przemysłu, decydujący o braku skażenia środowiska działalnością przemysłową	8,00	10,00
P.11	Potencjał: Wysoki potencjał dla rozwoju turystyki	6,00	10,00
P.12	Potencjał: Warunki przyrodnicze i ekologiczne do rozwoju agroturystyki	8,00	10,00
P.13	Potencjał: Oferta sportowo-rekreacyjna	5,00	9,00
P.14	Potencjał: Możliwość wykorzystania OZE	2,00	8,00
P.15	Potencjał: Bogata tradycja i kultura regionu (gwara, obrzędy, zespoły ludowe)	4,00	8,00
P.16	Potencjał: Liczne zabytki, architektura drewniana i sakralna	5,00	7,00
P.17	Potencjał: Kapitał ludzki: gościnność, życzliwość	10,00	10,00
P.18	Potencjał: Funkcjonowanie zorganizowanych form działalności sportowej i kulturowej: ośrodków kultury, świetlic wiejskich, grup artystycznych	5,00	8,00
P.19	Potencjał: Festiwale i wydarzenia kulturowe	5,00	8,00
P.20	Potencjał: Wielokulturowość (różnorodność dziedzictwa etnicznego, językowego, wyznaniowego)	4,00	8,00
P.21	Potencjał: Dziedzictwo kulinarne regionu Puszczy Białowieskiej	5,00	8,00
P.22	Potencjał: Obecność linii kolejowej wraz ze stacjami przeładunkowymi	5,00	5,00
P.23	Potencjał: Rozwinięte branże przemysłu: drzewnego, maszynowego i spożywczego	6,00	8,00
P.24	Potencjał: Oferta produktów lokalnych	6,00	9,00
P.25	Potencjał: Wysokiej jakości produkty spożywcze- np. przemysł mleczarski	6,00	9,00
P.26	Potencjał: Rozwój branży pszczelarskiej i zielarskiej	4,00	7,00
P.27	Potencjał: Jakość usług medycznych (Szpital w Hajnówce)	6,00	9,00
P.28	Potencjał: Ogólnoświatowy trend ekologizacji gospodarki i społeczeństwa oraz moda na zdrowy styl życia	5,00	7,00
P.29	Potencjał: Trend dotyczący popytu na ekologiczne produkty rolnicze i zdrową żywność	5,00	7,00
P.30	Potencjał: Aktywne organizacje pozarządowe NGO's	4,00	8,00

PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030

Lp.	Rodzaj potencjału	OCENA	
		Obecnie	do 2030
P.31	Potencjał: Wzrastająca aktywność i świadomość społeczna - rozwój NGO's prowadzonych przez aktywnych i kompetentnych działaczy społecznych	3,00	7,00
P.32	Potencjał: Wzrost aktywności zawodowej i fizycznej starzejącego się społeczeństwa, jako szansa rozwoju usług specjalistycznych z zakresu m.in. rehabilitacji oraz rozwoju tzw. <i>silver economy</i>	2,00	5,00
P.33	Potencjał: Potrzeba ochrony najbliższego środowiska	6,00	10,00
P.34	Potencjał: Dostępność środków z funduszy strukturalnych na działalność innowacyjną i przemysł przyszłości	3,00	7,00

Źródło: opracowanie własne

Analizie szczegółowej poddano potencjały, których obie przypisane oceny osiągnęły wartości minimum 8. Wyróżniono zatem 9 czynników:

P1 (10;10) Ponadprzeciętne, unikalne zasoby przyrodnicze, mało zmienione przez człowieka, bogata fauna i flora – obszar Powiatu Hajnowskiego charakteryzuje się obecnością licznych obszarów objętych ochroną przyrodniczą. Są to m.in. Białowiecki Park Narodowy, liczne rezerwy przyrody, Obszary Natura 2000, Obszary Chronionego Krajobrazu, użytki ekologiczne, pomniki przyrody oraz inne tereny, na których występują chronione i rzadkie gatunki zwierząt czy roślin. Środowisko przyrodnicze na terenie Puszczy Białowieckiej w znacznym stopniu zachowane jest w stanie naturalnym. Puszcza Białowiecka ze względu na swoje unikalne zasoby przyrodnicze stanowi jeden z dwóch obiektów przyrodniczych w Polsce wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

P2 (8;8) Położenie geograficzne – Mimo peryferyjnego położenia Powiatu na mapie Polski zostało ono ocenione jako istotny potencjał. Jest to związane z faktem, iż Powiat Hajnowski leży na terenie o wyjątkowych zasobach przyrodniczych i urozmaiconym krajobrazie, tj. obszary leśne, doliny rzek, równiny, ale również wzgórze moren i kemów, nieużytki bagienne. Położenie przy Puszczy Białowieckiej jako ważnego w skali kraju i Europy obiektu przyrodniczego niewątpliwie stanowi atut obszaru. Równie istotne jest sąsiedztwo Powiatu z Białorusią, które do niedawna pełniło ważną funkcję gospodarczą. Wynikiem przygranicznego położenia jest również różnorodność kultura, etniczna i wyznaniowa obszaru Partnerstwa.

P3 (10;10) Puszcza Białowiecka jako obiekt wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO – Puszcza Białowiecka jest najważniejszym obiektem przyrodniczym, zlokalizowanym na obszarze Powiatu Hajnowskiego. Jak wskazano w podpunkcie P1 stanowi jeden z ponadprzeciętnych, unikalnych w skali kraju, jak również całej Europy zasobów przyrodniczych. W Polsce jedynie 17 obiektów wpisanych jest na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, wśród których jedynie dwa obiekty, w tym Puszcza Białowiecka, to obiekty przyrodnicze. Jest to także jedyny obiekt UNESCO w województwie podlaskim – potencjał, na którym oprócz można rozwój gospodarczy obszaru Partnerstwa, w szczególności turystyki.

P4 (8;10) Obecność dolin rzecznych, krajobrazy meandrujących rzek – część rzek występujących w Powiecie Hajnowskim ma naturalny charakter z meandrami i starorzeczami. W ich dolinach występują obszary Natura 2000 czy Obszary Chronionego Krajobrazu m.in. Obszar Chronionego Krajobrazu Dolina Narwi. Są to tereny o wysokim poziomie bioróżnorodności, służące jako korytarze ekologiczne. Stanowią także miejsca, w których zostały wytyczone szlaki turystyczne, przez co są cennym zasobem zarówno przyrodniczym i turystycznym.

P5 (8;10) Zbiorniki wodne, m.in. Zalew Siemianówka, Repczyce, Bachmaty – cennym potencjałem dla rozwoju turystyki, rekreacji, a także funkcji edukacyjnej stanowią występujące w Powiecie Hajnowskim zbiorniki wodne. Nad zalewem Siemianówka organizowane są regaty,

znajduje się tam również plaża. Nad zalewami Repczyce na rzece Nurzec i Bachmaty na Orlandzie znajdują się kąpieliska. Co więcej, zbiorniki wodne są elementem szlaków turystycznych np. „Kresowe wędrówki” oraz ścieżek edukacyjnych np. „Ptaki zbiornika Siemianówka”.

P9 (8;10) Niewielki stopień skażenia środowiska naturalnego

P10 (8;10) Brak uciążliwego przemysłu, decydujący o braku skażenia środowiska działalnością przemysłową – Powiat Hajnowski charakteryzuje się znacznym udziałem terenów zielonych, w tym terenów zachowanych w naturalnym stanie, brakiem przemysłu ciężkiego, a samo województwo podlaskie niemal najwyższym w Polsce wskaźnikiem procentowego udziału energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych w produkcji energii ogółem. Czynniki te powodują, że obszar Partnerstwa ma stosunkowo czyste powietrze, a środowisko naturalne nie jest skażone czy zanieczyszczone, jak ma to miejsce w wielu innych ośrodkach w kraju. Największym źródłem emisji zanieczyszczeń atmosferycznych jest sektor komunalno-bytowy, jednak władze Powiatu i poszczególnych gmin podejmują działania w zakresie zmniejszania niskiej emisji.

P12 (8;10) Warunki przyrodnicze i ekologiczne do rozwoju agroturystyki – o potencjale do rozwoju agroturystyki w Powiecie Hajnowskim świadczyć mogą walory przyrodnicze, zasoby dziedzictwa kulturowego, niewielki stopień skażenia środowiska oraz produkcja dóbr lokalnych wielokrotnie nagradzanych w konkursach, w tym lokalnych produktów żywnościowych wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Wpływ na tę sytuację mają również czynniki zewnętrzne, tj. m.in. rosnące zainteresowanie społeczności zdrowym stylem życia, popytem na naturalne produkty. Te korzystne uwarunkowania stanowią potencjał dla rozwoju nowoczesnego rolnictwa ekologicznego i zrównoważonego. Warto zaznaczyć, że w Powiecie Hajnowskim wzrasta liczba podmiotów prowadzących działalność związaną z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi, co świadczy o dobrych warunkach do rozwoju tego obszaru gospodarki.

P17 (10;10) Kapitał ludzki: gościnność, życzliwość – wysoko ocenionym potencjałem w kontekście wpływu na rozwój Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego jest także kapitał ludzki. Społeczność zamieszkująca obszar Partnerstwa znana jest ze swojej otwartości, życzliwości i gościnności. Taki wizerunek mieszkańców Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego oraz jego popularyzacja będzie miała pozytywny wpływ m.in. na rozwój turystyki.

Deficyty rozwoju

Do deficytów w kluczowych obszarach funkcjonowania Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego należą natomiast:

Tabela 2. Deficyty rozwojowe Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego.

Lp.	Rodzaj deficytu	OCENA	
		Obecnie	Do 2030
D.1	Deficyt: Peryferyjne położenie wobec głównych ośrodków w kraju	-8,00	-6,00
D.2	Deficyt: Odległość od ważnych ciągów komunikacyjnych	-3,00	1,00
D.3	Deficyt: Ograniczona komunikacja kolejowa	-1,00	2,00
D.4	Deficyt: Ograniczona komunikacja autobusowa	-4,00	-2,00

**PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030**

Lp.	Rodzaj deficytu	OCENA	
		Obecnie	Do 2030
D.5	Deficyt: Stan dróg/dostępność komunikacyjna	-6,50	-2,00
D.6	Deficyt: Brak współpracy międzygminnej w zakresie turystyki i kultury	-4,00	2,00
D.7	Deficyt: Brak wdrażanych planów rozwojowych i niskie pokrycie gmin planami zagospodarowania przestrzennego	-9,00	1,00
D.8	Deficyt: Nierównomierny rozkład w przestrzeni bazy turystycznej - noclegowej i gastronomicznej	-4,00	1,00
D.9	Deficyt: Ograniczenia wynikające z udziału obszarów chronionych prawnie w powierzchni obszaru Partnerstwa	-7,50	-10,00
D.10	Deficyt: Stosunkowo trudne warunki dla rozwoju produkcji rolniczej (niskie średnie roczne temperatury, krótki okres wegetacji, brak urodzajnych gleb, rozdrobnienie gruntów itp.)	-4,00	-1,00
D.11	Deficyt: Niedostatki w infrastrukturze technicznej (niektórych terenów wiejskich) - zasięg sieci kanalizacji sanitarnej	-5,00	-1,00
D.12	Deficyt: Niedostatki w infrastrukturze technicznej - zasięg sieci gazowej	-10,00	-6,00
D.13	Deficyt: Brak porozumienia w zarządzaniu i wykorzystaniu potencjału Puszczy Białowieskiej różnych interesariuszy procesu	-10,00	-8,00
D.14	Deficyt: Niskie wydatki z budżetów gmin i powiatu na turystykę, w tym jej promocję	-7,00	-4,00
D.15	Deficyt: Brak profili zawodowych w szkołach nadających kwalifikacje odpowiadające profilom gospodarczym obszaru Powiatu (m.in. związanych z turystyką, przemysłem maszynowym)	-3,00	2,00
D.16	Deficyt: Niewystarczające działania umożliwiające zmianę kwalifikacji zawodowej osób dorosłych	-1,00	2,00
D.17	Deficyt: Niska przedsiębiorczość mieszkańców	-5,00	-2,00
D.18	Deficyt: Niska atrakcyjność inwestycyjna na tle kraju	-7,00	-6,00
D.19	Deficyt: Nieduża liczba instytucji otoczenia biznesu	-5,00	-3,00
D.20	Deficyt: Brak/niewielka ilość turystów zagranicznych	-8,00	-2,00
D.21	Deficyt: Niewielki stopień sieciowania produktów turystycznych	-8,00	2,00
D.22	Deficyt: Sezonowość ruchu turystycznego	-9,00	-5,00
D.23	Deficyt: Niedostateczny rozwój pozarolniczych sektorów gospodarki (koncentracja na tradycyjnych formach aktywności gospodarczej: rolnictwie i przemyśle drzewnym)	-7,00	-2,00
D.24	Deficyt: Brak polityki w zakresie rozwoju potencjału kulturowego	-8,00	-2,50
D.25	Deficyt: Niewykorzystany potencjał wielokulturowości	-8,00	2,00
D.26	Deficyt: Słabe wykorzystanie potencjału regionu wynikającego z lokalizacji obiektu Światowego Dziedzictwa UNESCO w obszarze przedsiębiorczości	-10,00	-8,00
D.27	Deficyt: Niski poziom kompetencji, wiedzy w zakresie wykorzystywania potencjału lokalnego - brak wiary wśród społeczności lokalnej	-5,00	1,00
D.28	Deficyt: Mała różnorodność branż gospodarczych	-7,00	-2,00
D.29	Deficyt: Brak rozpoznawalnych nisz działalności - poza budownictwem, handlem i częściowo produkcją spożywczą	-5,00	-3,00
D.30	Deficyt: Niski poziom inwestycji zewnętrznych	-10,00	-8,00
D.31	Deficyt: Brak polityki pozyskiwania inwestorów	-9,00	1,00
D.32	Deficyt: Ograniczenia wynikające z sytuacji międzynarodowej za wschodnią granicą - zmniejszone możliwości wykorzystania przygranicznego położenia regionu i wejścia na wschodni rynek zbytu	-10,00	-9,00
D.33	Deficyt: Funkcjonowanie przejść granicznych na obszarze Powiatu	-10,00	-9,00
D.34	Deficyt: Nieduża ilość zorganizowanych grup producenckich, umożliwiających prowadzenie profesjonalnego marketingu produktów rolnych oraz wprowadzających produkty lokalne na dalsze rynki zbytu	-9,00	-7,00

**PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030**

Lp.	Rodzaj deficytu	OCENA	
		Obecnie	Do 2030
D.35	Deficyt: Bezrobocie	-2,00	-1,00
D.36	Deficyt: Negatywne stereotypy dotyczące Polski Wschodniej	-5,00	-4,00
D.37	Deficyt: Odływ młodych ludzi i wykształconej kadry do większych ośrodków gospodarczych	-8,00	-6,00
D.38	Deficyt: Brak współpracy liderów różnych środowisk, których działania koncentrują się wokół wybranych jednostkowych problemów, nie zaś spójnej wizji rozwoju wszystkich jednostek zlokalizowanych w granicach Powiatu jako całości	-4,00	1,00
D.39	Deficyt: Depopulacja, malejąca liczba ludności, ujemne saldo migracji	-9,00	-7,00
D.40	Deficyt: Starzejące się społeczeństwo	-6,00	-8,00
D.41	Deficyt: Brak szkolnictwa wyższego	-3,00	-1,00
D.42	Deficyt: Niewykorzystany potencjał i pozycja szpitala powiatowego w Hajnówce oraz usług okołoszpitalnych	-3,00	3,00
D.43	Deficyt: Małoróżnorodne kierunki kształcenia w szkołach	-2,00	2,00
D.44	Deficyt: Brak wiedzy w obszarze rozwiązań ekologicznych (inwestycje w spalarnie, GOZ, OZE)	-4,00	3,00
D.45	Deficyt: Mała ilość placówek opieki nad osobami starszymi, samotnymi, niepełnosprawnymi	-6,00	1,00

Źródło: opracowanie własne

W przypadku deficytów rozwojowych do szczegółowej analizy wyróżniono 8 czynników, których przypisane oceny osiągnęły wartości minimum 7. Są to zatem deficyty:

D9 (-7,5;-10) Ograniczenia wynikające z udziału obszarów chronionych prawnie w powierzchni obszaru Partnerstwa – niemal 66% powierzchni Powiatu Hajnowskiego zajmują obszary ochrony przyrody, z czego wynikają zakazy, nakazy i ograniczenia w prowadzeniu działalności czy zagospodarowania terenów. Powoduje to obawy lokalnej społeczności dotyczące m.in. możliwości prowadzenia działalności gospodarczej i źródła dochodów. Prognozowane jest, że w perspektywie czasu obowiązywania opracowanej Strategii czynnik ten będzie miał jeszcze większy wpływ na hamowanie rozwoju obszaru Partnerstwa.

D13 (-10;-8) Brak porozumienia w zarządzaniu i wykorzystaniu potencjału Puszczy Białowieskiej różnych interesariuszy procesu – w Powiecie Hajnowskim występują sprzeczne interesy różnych podmiotów, na których działalność ma wpływ obecność Puszczy Białowieskiej. Brakuje platformy dialogu między liderami różnych środowisk, które umożliwiłyby rozwiązanie konfliktów dotyczących sposobów korzystania z zasobów jakie oferuje Puszcza.

D26 (-10;-8) Słabe wykorzystanie potencjału regionu wynikającego z lokalizacji obiektu Światowego Dziedzictwa UNESCO w obszarze przedsiębiorczości – obecność Puszczy Białowieskiej na obszarze Partnerstwa jest potencjałem o wyjątkowym wpływie na rozwój gospodarczy, w tym rozszerzenie usług zakwaterowania i zwiększenie ruchu turystycznego, ale również o znacznym wpływie na poprawę zdrowia oraz jakości życia mieszkańców Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego oraz turystów odwiedzających Puszcę. W trakcie analizy wskazano jednak, że potencjał ten nie jest dostatecznie wykorzystywany, co stanowi deficyt w rozwoju.

D30 (-10;-8) Niski poziom inwestycji zewnętrznych – w Powiecie Hajnowskim występuje niedobór inwestycji zewnętrznych, które pobudziłyby rozwój gospodarczy obszaru. Jedyne 3 podmioty funkcjonujące na terenie Powiatu posiadają kapitał zagraniczny. Podstrefy Suwalskiej Strefy Ekonomicznej – Podstrefa Hajnówka oraz Podstrefa Narewka wymagają

podjęcia działań rozwojowych i promocyjnych. Deficyt ten może być również spowodowany i napędzany przez niską atrakcyjność inwestycyjną obszaru Partnerstwa na tle kraju.

D32 (-10;-9) Ograniczenia wynikające z sytuacji międzynarodowej za wschodnią granicą – od 2021 roku na granicy polsko-białoruskiej trwa kryzys migracyjny, którego następstwem było wydanie rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie ograniczeń wolności i praw w związku z obowiązywaniem stanu wyjątkowego. Napięte są również stosunki polityczne Unii Europejskiej oraz Polski z Białorusią, które związane są także z wojną w Ukrainie. Obecna sytuacja geopolityczna powoduje m.in. zmniejszone możliwości wykorzystania przygranicznego położenia regionu oraz wejścia na wschodni rynek zbytu.

D33 (-10;-9) Funkcjonowanie przejść granicznych na obszarze Powiatu – czasowe wprowadzenie stanu wyjątkowego we wrześniu 2021 roku wzdłuż całej granicy polsko-białoruskiej objęło obostrzeniami i ograniczeniami niektóre miejscowości w Powiecie Hajnowskim zlokalizowane w gminach Czeremcha, Kleszczele, Dubicze Cerkiewne, Hajnówka, Białowieża i Narewka. W znaczący sposób wpłynęło to na turystykę, działalność gospodarczą, ale także na wizerunek Powiatu, który zaczął być kojarzony z brakiem poczucia bezpieczeństwa i nieustannym, nieprzewidywalnym zagrożeniem. Zarówno ten deficyt jak i poprzedni mają bezpośredni wpływ na rozwój obszaru Partnerstwa. Ponadto, do roku 2030 prognozowana jest jedynie niewielka poprawa tej sytuacji.

D34 (-9;-7) Nieduża ilość zorganizowanych grup producenckich, umożliwiających prowadzenie profesjonalnego marketingu produktów rolnych oraz wprowadzających produkty lokalne na dalsze rynki zbytu – istotnym czynnikiem rozwoju w sferze gospodarczej wpływającym jednocześnie na atrakcyjność inwestycyjną są instytucje otoczenia biznesu. Liczba tego typu instytucji w Powiecie jest niewielka. Brakuje również odpowiedniej promocji, wsparcia lokalnych producentów i ich ekologicznych, naturalnych wyrobów.

D39 (-9;-7) Depopulacja, malejąca liczba ludności, ujemne saldo migracji – w obszarze Partnerstwa obserwowany jest negatywny trend dotyczący demografii. Powiat Hajnowski jest jednym z najslabiej zaludnionych powiatów w województwie podlaskim, a liczba ludności stale maleje. Na tę sytuację ma wpływ m.in. odpływ młodej, wykształconej kadry do większych jednostek czy negatywne uwarunkowania gospodarcze np. niekorzystne warunki do założenia własnej działalności gospodarczej. Z drugiej strony jednak, mimo, że saldo migracji jest ujemne, to od 2019 roku obserwowana jest pozytywna tendencja wzrostowa. Choć prognozy demograficzne są niekorzystne, oceniono, że wpływ niniejszego deficytu rozwojowego na rozwój Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego do 2030 r. ulegnie zmniejszeniu.

Podsumowanie

W ocenie czynników rozwojowych w czytelny sposób rozkłada się podział na słabe i silne strony oraz na szanse i zagrożenia. Wszystkie czynniki wskazane jako deficytowe ocenione zostały jako słabe strony. Czynniki będące potencjałami wskazywane są jako mocne strony. Wszystkie potencjały, a także część deficytów stanowią przyszłe szanse rozwoju Powiatu Hajnowskiego. Część deficytów wymagać jednak będzie działań, które przekształcą je z zagrożeń w szanse, a które w okresie obowiązywania strategii mogą być trudne w realizacji.

Najwięcej wśród wyróżnionych potencjałów dotyczy sfery środowiskowej. Są to m.in. ponadprzeciętne zasoby przyrodnicze, które w stosunkowo małym stopniu zostały przekształcone przez człowieka czy niski stopień skażenia środowiska naturalnego. Warto również zaznaczyć, że wszystkie potencjały są silnymi stronami Gmin Powiatu Hajnowskiego

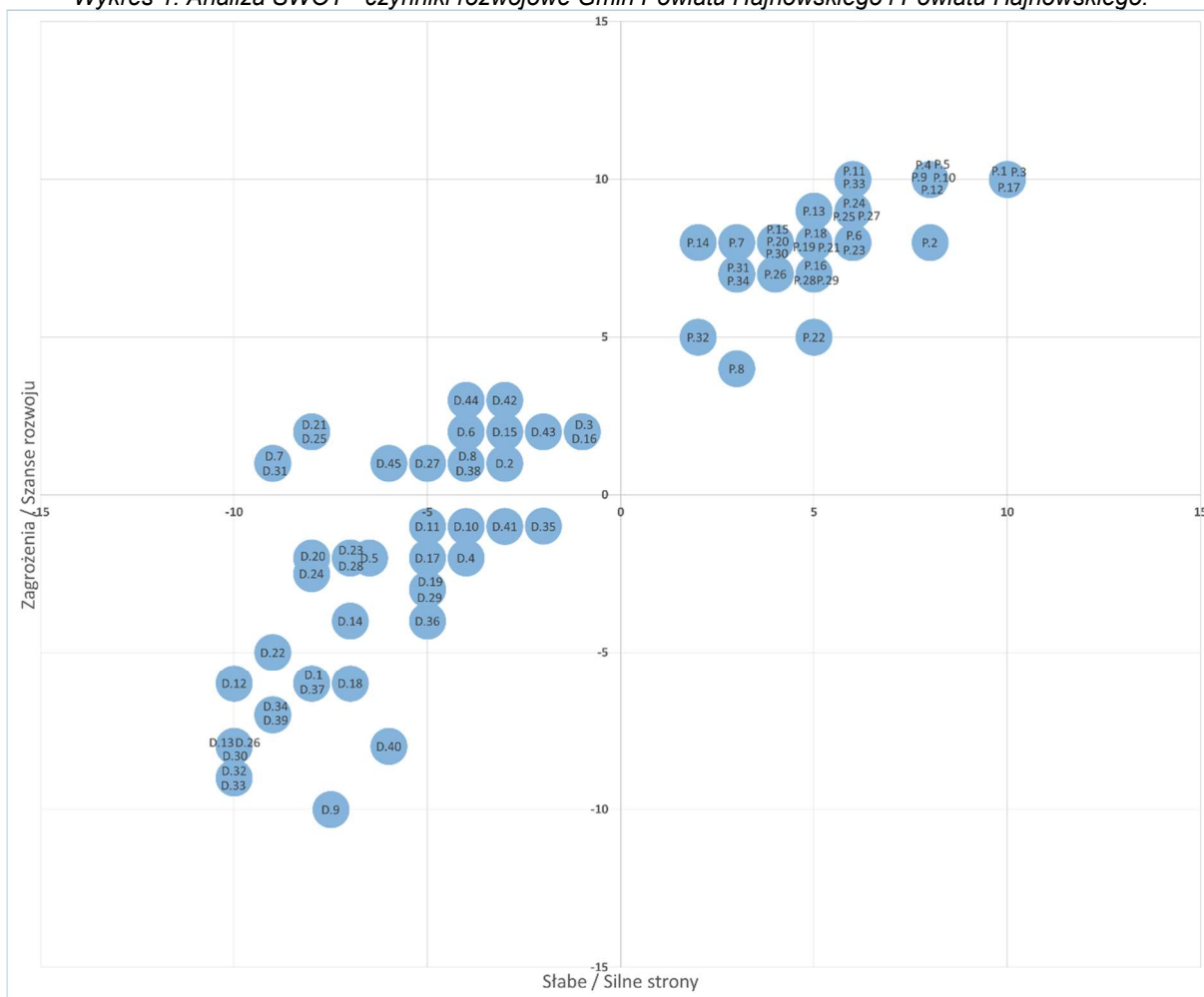
i Powiatu Hajnowskiego oraz szansami dla rozwoju obszaru Partnerstwa. Co więcej w wielu przypadkach prognozowany jest wzrost znaczenia tych potencjałów. Położenie geograficzne i uwarunkowania przyrodnicze Powiatu sprawiają, że obszar sprzyja rozwojowi turystyki, w tym turystyki wiejskiej, usług medycznych czy funkcji rekreacyjno-wypoczynkowej, która oparta jest o kompleksy związane z naturą. Wskazane są więc działania mające na celu wykorzystanie tego potencjału przy jednoczesnym zachowaniu walorów zasobów przyrodniczych dla kolejnych pokoleń. Rekomendowane jest wydłużanie sezonu turystycznego, zwiększanie liczby obiektów noclegowych, obiektów turystycznych wyposażonych w wypożyczalnię sprzętu turystycznego, oferujących zabiegi lecznicze i zdrowotne, budowanie spójnej oferty, również poprzez promocję produktów lokalnych, bogatej historii i kultury oraz rozwijanie marketingu Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego jako obszaru ambitnego, zasilanego naturą.

Wśród wyróżnionych deficytów występuje większa różnorodność, tj. deficyt D9, D13 i D26 dotyczą przede wszystkim sfery środowiskowej, ale także prawnej, społecznej i gospodarczej, D30 i D34 *stricte* sfery gospodarczej, a D39 społecznej. Deficyty D32 i D33 wynikają z położenia obszaru Partnerstwa oraz międzynarodowej sytuacji społeczno-politycznej. Wszystkie wyróżnione deficyty zostały zdefiniowane jako zagrożenia dla rozwoju. Jedynie w przypadku deficytu – D9 (Ograniczenia wynikające z udziału obszarów chronionych prawnie w powierzchni obszaru Partnerstwa) prognozowany jest wzrost negatywnego wpływu na rozwój Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego. Jednocześnie jest to największe zagrożenie dla rozwoju, co zostało przedstawione na wykresie (Wykres 1). Przekształcenie tych deficytów w szanse rozwojowe wymagało będzie wielu skoordynowanych działań obejmujących różnorodne sfery funkcjonowania obszaru Partnerstwa. Znacznej uwagi wymaga sfera środowiskowa – mimo wskazania wśród potencjałów zasobów przyrodniczych, a także samej Puszczy Białowieskiej, czynniki związane ze środowiskiem widnieją także wśród największych deficytów.

Konieczne staje się wzmacnianie współpracy przy wykorzystaniu potencjału, jaki daje obiekt wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz inicjowanie działań na rzecz sprawiedliwej transformacji obszaru Puszczy Białowieskiej w Unii Europejskiej. W celu poprawy atrakcyjności inwestycyjnej i wzmocnienia przedsiębiorczości obszaru Partnerstwa zaleca się tworzenie nowych instytucji otoczenia biznesu, organizowanie przestrzeni dla przedsiębiorców, usieciowienie i umożliwianie współpracy między lokalnymi przedsiębiorcami. Gospodarkę pobudzić można także poprzez wykorzystanie obecnego trendu na zdrową, naturalną żywność promując produkty lokalne i wspierając ich producentów. Odpowiedzią na obecne problemy (m.in. wysoki poziom bezrobocia wynoszący ponad 8% w 2021 roku) mogą być działania skierowane do społeczności lokalnej ułatwiające rozwój kompetencji czy możliwość przebranżowienia się.

PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030

Wykres 1. Analiza SWOT - czynniki rozwojowe Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego.

Źródło: opracowanie własne

CZĘŚĆ III

ELEMENTY STRATEGICZNE

fot. Marcin Nawrocki / UMWP

źródło fotografii: <https://produkty.podlaskie.eu/>

WIZJA I MISJA ROZWOJU

Zasadniczym celem *Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030* jest określenie kierunku rozwoju wyznaczonego obszaru funkcjonalnego oraz zdefiniowanie kluczowych działań, które powinny być podejmowane przez władze samorządowe, aby osiągnąć pożądany stan docelowy w określonym czasie. Z tego względu podczas tworzenia niniejszego dokumentu niezbędnym jest określenie misji i wizji dla obszaru Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego, które stanowią pewien wzorzec procesu rozwoju, kierunki i sposoby działania władz aż do 2030 roku.

Wizja przedstawia przyszłościowy obraz, wyobrażenie obszaru, czyli najbardziej pożądany stan docelowy do którego powinny dążyć władze samorządowe Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego w perspektywie najbliższych lat. Warunkiem osiągnięcia takiego stanu jest podjęcie szeregu działań w oparciu o posiadane zasoby, których implementacja przyczyni się do konsekwentnego wzrostu społeczno-gospodarczego, a tym samym poziomu życia mieszkańców i świadczonych na ich rzecz usług publicznych oraz wzrostu konkurencyjności obszaru Partnerstwa. Z tego względu, misja rozwoju obszaru wyznacza pewne ramy, sposoby osiągnięcia stanu docelowego, czyt. wizji (Rysunek 1).

MISJA

Misją Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego jest wykorzystanie posiadanych potencjałów do aktywnego rozwoju, wydobycie inteligentnych, innowacyjnych funkcji z kreowaniem racjonalnych możliwości zagospodarowania przestrzeni, poszanowaniem jakości środowiska i uwzględnieniem potrzeb jej mieszkańców oraz gości.

WIZJA

Obszar Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego jest miejscem dostępnym, bezpiecznym, zielonym, ambitnym, innowacyjnym i wykorzystującym do budowania swojej marki unikatowe wartości przyrodnicze i kulturowe, dbając o nie i zachowując dla przyszłych pokoleń

Rysunek 1. Misja i wizja rozwoju obszaru Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego (opracowanie własne).

CELE STRATEGICZNE

Dążąc do realizacji misji i wizji obszaru Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego stworzono listę długofalowych kierunków rozwoju, które zostały ujęte w ramach czterech głównych obszarów. Wśród najważniejszych wniosków, które zostały wypracowane na podstawie przeprowadzonej diagnozy strategicznej oraz diagnozujących podstawowe problemy warsztatów SWOT, wyłaniają się 4 główne obszary rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego oraz Powiatu Hajnowskiego, takie jak:

Rysunek 2. Obszary rozwoju obszaru Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego (opracowanie własne).

Wśród wskazanych obszarów działań określono cele strategiczne, które są odzwierciedleniem potrzeb Obszaru Partnerstwa – Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego w sferze społecznej, gospodarczej i przestrzennej. Zdefiniowane cele, wykorzystując posiadane zasoby służyć będą eliminowaniu barier rozwojowych obszaru. Zdefiniowane cele rozwoju skupiają się na eliminowaniu istniejących barier na rzecz wykorzystania ponadlokalnych atutów obszaru Partnerstwa, które prowadzą do zrównoważonego rozwoju.

Poszczególnym obszarom rozwoju przypisano następujące cele strategiczne:

Gospodarka i rynek pracy

- Obszar inteligentny, ambitny, zasilany naturą

Dziedzictwo, turystyka i czas wolny

- Wpuszczeni w turystykę
- Region kulturalny z natury

Przestrzeń i środowisko

- Unikatowe wartości Puszczy Białowieskiej utrzymane dla przyszłych pokoleń
- Przestrzeń dostępna, funkcjonalna, zagospodarowana w sposób zrównoważony, przyjazna dla ludzi i środowiska

Kapitał ludzki i społeczny oraz infrastruktura społeczna

- Aktywne społeczeństwo i sprawne instytucje

Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030 wyznacza 6 celów strategicznych, na podstawie których wyodrębniono 24 szczegółowe cele operacyjne. Cele, poprzez swoje założenia nawiązują do określonej wizji obszaru.

I CEL STRATEGICZNY

Obszar inteligentny, ambitny, zasilany naturą

1.1. Zbudowanie przewagi konkurencyjnej na bazie produktów lokalnych w oparciu o przemysł rolno-spożywczy

1.2. Nadanie obszarowi roli unikatowego centrum wiedzy o przyrodzie

1.3. Wykorzystanie zasobów naturalnych dla rozwoju branży medycznej i terapii przyrodą

1.4. Wprowadzanie eko-innowacji i dążenie do osiągnięcia samowystarczalności

1.5. Wspieranie przedsiębiorczości artystów i wytwórców

1.6. Pobudzanie przedsiębiorczości mieszkańców i tworzenie perspektyw rozwojowych

I cel strategiczny łączy w sobie wydobycie inteligentnych, innowacyjnych, elitarnych i konkurencyjnych w regionie i kraju kierunków rozwoju ekonomicznego z jednoczesnym rozwojem samowystarczalności i redukcją kosztów życia. Głównym założeniem celu jest stworzenie warunków dla rozwoju przemysłów przyszłości i budowania przedsiębiorczości przyjaznej przyrodzie. Ze względu na posiadane przez obszar Partnerstwa zasoby przyrodnicze niezwykle ważną jest jedność człowieka z naturą oraz możliwość czerpania korzyści z przyrody, przy jednoczesnym jej poszanowaniu i ochronie. Cel skupia się na działaniach na rzecz ochrony środowiska i przyrody, bez hamowania rozwoju gospodarczego, przeciwnie – dążąc do pobudzenia gospodarczego poprzez eko-innowacje i zielone technologie.

Wskutek realizacji I celu strategicznego obszar stanie się samowystarczalny, koszty życia zostaną zredukowane, przy równoczesnym podniesieniu jego standardów i jakości.

1.1. Zbudowanie przewagi konkurencyjnej na bazie produktów lokalnych w oparciu o przemysł rolno-spożywczy

Rozwinięty w Powiecie Hajnowskim rolno-spożywczy dział gospodarki stanowi potencjał obszaru Partnerstwa do wzmocnienia jego pozycji konkurencyjnej. Niniejsza branża oraz sektory z nią powiązane (m.in. ekologiczna produkcja roślinna⁴, przemysł spożywczy, produkcja i przetwórstwo mleka, biożywność) należą do grupy inteligentnych specjalizacji województwa podlaskiego. Ich unowocześnienie w oparciu o najnowsze trendy rozwoju przemysłu 4.0. pozwoli na przekształcenie jednej z głównych branż gospodarczych obszaru Partnerstwa w tzw. przemysł przyszłości.

Zdiagnozowana niska chłonność rynku i ograniczony potencjał inwestycyjny lokalnych przedsiębiorstw decydują, iż ich ekspansja na rynki zewnętrzne lokalnych produktów powinna być szansą na wzrost gospodarczy i stworzenie nowych, wysokiej jakości miejsc pracy.

Zbudowanie przewagi konkurencyjnej na bazie produktów i zasobów lokalnych w Powiecie Hajnowskim powinno skupiać się przede wszystkim na rozwoju rolniczej produkcji ekologicznej, pszczelarstwie oraz zielarstwie. Ważnymi produktami lokalnymi są również niedrzewne produkty leśne takie jak: rośliny lecznicze i aromatyczne, owoce, grzyby, nasiona, korzenie oraz miód. Z uwagi na czyste środowisko, kluczowym zadaniem obszaru Partnerstwa powinno być wytwarzanie zdrowej żywności. Produkty pochodzące z organicznych upraw, zlokalizowanych na obrzeżach Puszczy, mają szansę na uzyskanie odpowiednich certyfikatów pochodzenia, a tym samym osiągnąć wysokie ceny rynkowe.

Poza produkcją zdrowej żywności, ważne jest również odpowiednie jej przetworzenie i dotarcie z markami własnymi na docelowe rynki zbytu. Istotne jest poszukiwanie możliwości nawiązywania i zacieśniania współpracy z innymi obszarami, zarówno w kraju jak również za granicą. Pozwoli to na zwiększanie dostępu do zewnętrznych rynków produktów, ale również zewnętrznego kapitału. Powiat Hajnowski posiada dość bogatą ofertę produktów lokalnych, których potencjał nie jest dostatecznie wykorzystany. Ich lepsze wypromowanie (w tym wykorzystanie marketingu profesjonalnego) pozwoli na uzyskanie źródła dodatkowych lub nawet głównych dochodów oraz zmniejszy bezrobocie.

Należy umocnić marketingowo istniejące produkty lokalne, a także dążyć do rozpowszechnienia na szerszą skalę imprez związanych z ich prezentacją i promocją (np. Jarmark Żubra).

Producenci żywności lokalnej i tradycyjnej to najczęściej niewielkie firmy, które nie mają wpływu na cenę rynkową, gdyż ich udział rynkowy jest zbyt niski. Dlatego też niezwykle ważne

⁴ Pod terminem ekologicznej produkcji roślinnej rozumie się rolnictwo, w którym wszelkie zabiegi ukierunkowane są na ochronę środowiska, krajobrazu oraz innych czynników środowiskowych, a uzyskany plon cechuje wysoka jakość. Wysoka jakość produktów rolnictwa ekologicznego to przede wszystkim brak obecności chemicznych środków ochrony roślin o udowodnionej szkodliwości dla zdrowia ludzi.

jest wsparcie dla małych firm, inicjowanie tworzenia zorganizowanych grup producenckich, klastrów itp.

Zintegrowane i spójne działania podejmowane w skali ponadlokalnej stanowią dużą szansę na stworzenie z obszaru konkurencyjnego wytwórcy żywności ekologicznej, przynoszącego znaczące korzyści ekonomiczne. Realizacja celu zapewni szerokie wsparcie rozwojowe obszaru Partnerstwa, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich.

W kwestii rozwoju przemysłu rolno-spożywczego należy wspomnieć również o funkcjonowaniu na obszarze Partnerstwa przedsiębiorstwa będącego liderem w produkcji sprzedaży maszyn i urządzeń rolniczych. Stwarza to również możliwości stworzenia wizerunku Powiatu Hajnowskiego specjalizującego się w produkcji polskich, profesjonalnych, wysokiej jakości maszyn i urządzeń wykorzystywanych w przemyśle rolno-spożywczym. Warto wspomnieć, że przemysł maszynowy, w tym dotyczący produkcji maszyn i urządzeń na potrzeby rolnictwa oraz przemysłu spożywczego również stanowi rdzeń inteligentnych specjalizacji województwa podlaskiego. Wsparcie dla rozpowszechnienia i promocji niniejszej działalności może decydować o generowaniu wzrostu gospodarczego Powiatu.

W Powiecie Hajnowskim należy podjąć działania edukacyjne wśród miejscowej społeczności, dotyczące znaczenia lokalnych wytwórców, dostawców i usługodawców w pobudzeniu gospodarczym obszaru Partnerstwa. Codzienne wybory i decyzje zakupowe miejscowych mogą przynieść wymierny wpływ do budżetu regionu oraz pomóc w rozwoju lokalnej przedsiębiorczości. W tym kierunku warto zainicjować stworzenie miejsc dostępności lokalnych produktów również dla miejscowych. Dawniej w poszczególnych gminach Powiatu funkcjonowały lokalne rynki, na których sprzedawane były lokalne produkty spożywcze i rolne. Inwestycje w zakresie targowisk ułatwią dystrybucję produktów lokalnych, a także będą pomocne w kwestii lepszego zintegrowania głównych producentów z łańcuchem żywnościowym, poprzez systemy jakości, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ rozwój i promocja ekologicznych form produkcji rolniczej i rolnictwa innowacyjnego,
- ▶ rozwój i promocja zrównoważonej produkcji niedrzewnych produktów leśnych,
- ▶ wspieranie rozwoju sektora rolno-spożywczego,
- ▶ rozwój przetwórstwa żywności wysokiej jakości (żywność na bazie lokalnych produktów), wdrażanie Strategii „Od Pola do Stołu”,
- ▶ dążenie do uzyskania przewagi konkurencyjnej na rynku żywnościowym,
- ▶ umocnienie marketingowe istniejących produktów lokalnych - szerokie eksponowanie oznaczeń produktów lokalnych i tradycyjnych,
- ▶ działania edukacyjne wśród miejscowej społeczności, dotyczące znaczenia lokalnych wytwórców, dostawców i usługodawców w rozwoju gospodarczym,
- ▶ dążenie do rozpowszechnienia na skalę ponadregionalną imprez związanych z prezentacją i promocją lokalnych wyrobów – takich jak Jarmark Żubra,
- ▶ stworzenie warunków do promocji i rozpowszechniania produkcji maszyn i narzędzi dla rolnictwa istniejących producentów,
- ▶ wzmocnienie potencjału rodzimych przedsiębiorstw poprzez wsparcie w wchodzeniu na rynki zagraniczne (pomoc w dotarciu z markami własnymi na rynki docelowe, udział w targach) – w szczególności wsparcie eksportu,
- ▶ promocja małych firm oraz wsparcie do tworzenia zorganizowanych grup producenckich, umożliwienie prowadzenia profesjonalnego marketingu produktów rolnych i spożywczych oraz umożliwienie wprowadzenia towarów na dalsze rynki zbytu (m.in. inwestycje sieciowe w ramach klastrów, platform start-upowych, porozumień),

- ▶ inicjowanie działań na rzecz lepszego zintegrowania głównych producentów z lokalnym łańcuchem żywnościowym,
- ▶ zastosowanie idei *Human Smart City and Smart Village* w kwestii wykorzystania nowoczesnych technologii z lepszym wykorzystaniem zasobów lokalnych w rozwoju gospodarczym,
- ▶ wdrażanie idei *Human Smart City and Smart Village* w kwestii współpracy różnych grup (m.in. producentów lokalnych ze strefą nauki i władzami lokalnymi).

1.2. Nadanie obszarowi roli unikatowego centrum wiedzy o przyrodzie

Posiadane przez Gminy Powiatu Hajnowskiego i Powiat Hajnowski unikalne i ponadprzeciętne zasoby przyrodnicze stanowią potencjał do stworzenia wyjątkowego miejsca na skalę krajową, ale i europejską. Niniejszy cel operacyjny dąży do wydobywania i upowszechnienia unikalnego charakteru miejsca oraz zbudowania marki, kojarzącej cały obszar Powiatu Hajnowskiego z naturą, bioróżnorodnością i świadomością ekologiczną (rozumianą jako postawa społeczeństwa, cechująca się odpowiedzialnością za stan środowiska przyrodniczego, wynikająca z wiedzy i determinacji do jego zachowania).

Ważnym ogniwem realizacji niniejszego celu operacyjnego powinna być edukacja przyrodnicza oraz działania podejmowane na rzecz kształtowania świadomości społeczeństwa w sferze ochrony przyrody oraz symbiozy ponadlokalnego rozwoju z przyrodą. Jedną z propozycji jest wprowadzenie autorskiego/nowatorskiego modelu edukacji, przygotowującej dzieci i młodzież do podejmowania późniejszego kształcenia, a w dalszym etapie pracy na miejscu, tj. w Powiecie Hajnowskim. Szkoły podstawowe oraz średnie zlokalizowane na obszarze gmin objętych Ponadlokalną Strategią Rozwoju powinny specjalizować się nauczaniem w tematyce przyrody, klimatu, bioróżnorodności oraz samowystarczalności energetycznej. Nie należy przez to rozumieć odrzucenia wszystkich konwencji i programów edukacyjnych, natomiast zachowanie zasad i metodologii, które funkcjonują oraz budowanie wokół nich nowego modelu edukacji.

Warto, aby działania takie były podjęte już w najwcześniejszym etapie kształcenia, a zatem również w szkołach podstawowych i przedszkolach. Wykształcenie odpowiednich nawyków wśród dzieci, ułatwia w dorosłym życiu wdrażanie wielu idei związanych z ochroną przyrody oraz pobudza większe zrozumienie dla tej kwestii. Dobrymi rozwiązaniami jest inicjowanie leśnych przedszkoli, dobrocetek edukacyjnych, zajęć terenowych, edukacji w plenerze itp. Inicjatywy takie są już częściowo realizowane m.in. przez I i II Liceum Ogólnokształcące w Hajnówce, w którym prowadzone są projekty przyrodnicze. Rozszerzenie idei w ramach innych szkół oraz instytucji sprawujących opiekę nad najmłodszymi sprawi, że uczniowie od dziecka zaczną myśleć lokalnie i zbudują symbiotyczny związek ze środowiskiem, w którym żyją. Możliwe jest wówczas, że zminimalizowany zostanie późniejszy odpływ młodych ludzi, podejmujących pracę poza Powiatem Hajnowskim.

Biorąc pod uwagę powyższe, lokalne władze powinny skupić się również na wsparciu dla rozwoju profili zawodowych związanych z proponowaną, unikalną funkcją Powiatu Hajnowskiego. Stworzenie opisanego powyżej autorskiego modelu edukacji w szkołach może w przyszłości stanowić również podstawę dla możliwości przywrócenia w mieście powiatowym Hajnówka szkolnictwa wyższego w zakresie specjalizacji przyrodniczych.

By urzeczywistnić realizację niniejszego celu operacyjnego, w pierwszej kolejności należy podjąć działania związane z rozwojem odpowiedniej infrastruktury, w tym uzyskanie/dostosowanie obiektów i przestrzeni do pełnienia funkcji w zakresie edukacji i doświadczania przyrody. W następnej kolejności, Partnerstwo powinno dążyć do rozwoju oferty związanej z założeniami omawianego celu.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ opracowanie i wdrożenie autorskiego/nowatorskiego modelu edukacji w zakresie przyrody, klimatu, bioróżnorodności, samowystarczalności energetycznej – jako specjalizacje szkół, poczynając już od szkoły podstawowej i opieki nad najmłodszymi (np. leśne przedszkola, dobranocki edukacyjne, inicjatywa *Budząca się Szkoła*, sensoryczne zajęcia terenowe itp.) poprzez licea i profilowane technika a także szkoły zawodowe,
- ▶ wsparcie dla rozwoju unikalnych i ważnych dla regionu profili zawodowych (obejmujących kształcenie m.in. w następujących obszarach: terapia lasem, medycyna roślin, pszczelarstwo w agrosystemach, ochrona przyrody itp.),
- ▶ dążenie do przywrócenia dostępności do szkolnictwa wyższego na obszarze miasta powiatowego Hajnówka, w zakresie specjalizacji przyrodniczych, związanych z klimatem, bioróżnorodnością i samowystarczalnością energetyczną,
- ▶ współpraca z organizacjami naukowymi, w celu stworzenia odpowiedniej oferty,
- ▶ rozwój oferty i infrastruktury w zakresie edukacji i doświadczania przyrody,
- ▶ podnoszenie świadomości społeczeństwa w zakresie racjonalnego i odpowiedzialnego korzystania z funkcji Puszczy Białowieskiej oraz kształtowanie postaw prośrodowiskowych ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia ekosystemów leśnych i leśnictwa (m.in. poprzez organizowanie spotkań edukacyjnych, akcji i imprez społecznych),
- ▶ edukacja w dziedzinie zrównoważonych metod prowadzenia gospodarki leśnej.

DOBRE PRAKTYKI

**Green School Bali,
Indonezja**

Green School Bali w Indonezji jest zlokalizowaną w środku dżungli prywatną instytucją edukacyjną, promującą zrównoważony rozwój i życie w zgodzie z naturą, poprzez naukę w bliskości środowiska naturalnego.

W skład Zielonej Szkoły wchodzi ponad 70 budynków, które aby podkreślić zrównoważony i ekologiczny charakter szkoły wzniesiono z odnawialnych surowców (w tym z lokalnie występującego bambusa), a także wyposażono w zasilanie z odnawialnych źródeł energii.

Wszystkie posiłki w szkole przygotowywane są z lokalnych produktów, według tradycyjnych, balijskich przepisów. W sąsiedztwie szkoły znajdują się ogrody warzywne i pola ryżowe, na których dzieci uczą się organicznych zasad uprawy tego zboża. Poza ekologicznym rolnictwem dzieci poznają tradycyjne, lokalne techniki malarskie i sztukę rękodzieła.

Zielona Szkoła na Bali funkcjonuje od 2008 roku. Została założona przez Johna i Cynthię Hardy. Nauczanie odbywa się w pełnym wymiarze godzin, z edukacji korzystają dzieci i młodzież z całego świata.

Źródło: <https://www.greenschool.org/>

1.3. Wykorzystywanie zasobów naturalnych dla rozwoju branży medycznej i terapii przyrodą

Sektor medyczny, nauki o życiu oraz branże z nim powiązane to jedna z wiodących specjalizacji województwa podlaskiego. Wśród niej wyróżnia się między innymi nowoczesne metody terapii, medycynę regeneracyjną, srebrną gospodarkę, rehabilitację, fizykoterapię oraz turystykę zdrowotną. Posiadane przez Gminy Powiatu Hajnowskiego i Powiat Hajnowski zasoby naturalne sprzyjają rozwojowi w oparciu o inteligentną specjalizację – branżę medyczną oraz terapię przyrodą.

Ponieważ Powiat Hajnowski już obecnie kojarzony jest z dobrze prosperującym szpitalem, taktykę rozwoju ponadlokalnego można oprzeć na inteligentnej specjalizacji w zakresie sektora medycznego, uzupełniając go o usługi i zabiegi zdrowotne, wykorzystujące lecznicze cechy zasobów naturalnych.

Obszar Partnerstwa powinien podejmować działania na rzecz wspomaganie zdrowia poprzez profilaktykę, rehabilitację i wspomaganie leczenia, polegające na pogłębianiu relacji człowieka z naturalnym środowiskiem oraz krajobrazem. Obecność Puszczy Białowieskiej daje możliwość wprowadzenia w życie idei tzw. terapii lasem. W tym zakresie potrzebna jest zarówno promocja i popularyzowanie idei, jak i stworzenie oferty, przestrzeni oraz infrastruktury, niezbędnej do rozwoju tego rodzaju usług. Terapia lasem stanowi dobrze udokumentowaną metodę terapeutyczną, a wykorzystywanie jej w praktyce medycznej dotyczy terapii chorób psychicznych i fizycznych, a zwłaszcza prewencji zdrowotnej, w tym zwalczania schorzeń i chorób cywilizacyjnych oraz stresu. W ten sposób, obszar Partnerstwa ma szansę stać się idealnym miejscem dla przyjezdnych, zwłaszcza z dużych miast, chcących zregenerować organizm, wyciszyć układ nerwowy i poprawić koncentrację. Trendy demograficzne, które wskazują na starzejące się społeczeństwo, mogą oznaczać między innymi zwiększony popyt na usługi lecznicze. Terapeutyczne oddziaływanie środowiska naturalnego może być zatem również formą wspomaganie i aktywności seniorów. Powinna stanowić zatem istotny element działalności Uniwersytetu Trzeciego Wieku, klubów seniora oraz innych placówek zajmujących się aktywizacją i rehabilitacją osób starszych.

DOBRE PRAKTYKI

Terapia leśna

Dotyczy przebadanych mechanizmów prowadzących do osiągnięcia dobrostanu organizmu przez kontakt ze środowiskiem leśnym. Obejmuje badania z zakresu immunologii, endokrynologii, psychiatrii, psychologii, medycyny wewnętrznej, pediatrii, zdrowia publicznego i innych. Terapia lasem realizowana jest zwykle poprzez tzw. kąpiele leśne (shinrin-yoku) z przewodnikiem, leśne zajęcia medytacji oraz praktyki oddechowe.

Hortiterapia

Terapia ogrodnicza polegająca na wykorzystywaniu ogrodnictwa do polepszenia stanu fizycznego, psychicznego, społecznego oraz poznawczego. Polega na stymulowaniu sensorycznym zmysłów. Hortiterapia jest złożoną formą terapii, łączącą w sobie wiedzę ogrodniczą, medyczną i szereg różnorodnych terapii.

Wśród realizacji spotykane są ogrody do realizacji zajęć terapeutycznych takie jak: ogrody przyszpitalne, ogrody przyprzedszkolne, ogrody przy DPS, ogrody przy ośrodkach odnowy biologicznej, ogrody przeznaczone do oddziaływania sensorycznego, takie jak: ogrody zmysłów, ogrody sensoryczne, zielone przestrzenie dla firm.

<https://www.forest-therapy.pl/>; <https://inkubatorpomyslow.org.pl/>; <https://ogrodleczy.pl/>; <https://www.dziennikwschodni.pl/>

Jednym z przykładowych działań, które rekomenduje się zrealizować na obszarze Partnerstwa jest stworzenie swego rodzaju profilowanego centrum medycznego trudniącego się lasoterapią i w ogólnym ujęciu ekoterapią (terapii naturą). W tej kwestii warto podjąć działania na rzecz rozwijania istniejącej infrastruktury. Obiekt mógłby stanowić centrum odnowy biologicznej i rekonwalescencji, jako uzupełnienie Zakładu Przyrodoleczniczego w Hajnowce, oferując bardziej niszowe usługi.

Zdrowotne korzyści terenów położonych wokół Puszczy, można poszerzyć o tworzenie ośrodków leczniczo-rehabilitacyjnych, które poza kontaktem z przyrodą oferowałyby możliwość korzystania z zabiegów rehabilitacyjnych i fizjoterapeutycznych podczas dłuższych pobytów.

Zaleca się również prozdrowotne wykorzystanie oferowanych w Gminach Powiatu Hajnowskiego produktów lokalnych (m.in. miodów, ziół, przetworów, żywności ekologicznej czy też lokalnego rękodzieła np. w kwestii redukcji stresu). Na ich bazie można rozwijać różnego rodzaju usługi quasi-lecznicze oparte na gałęzi medycyny naturalnej.

Aby realizacja celu operacyjnego 1.3. była możliwa, ważna jest przede wszystkim pomoc w uzyskaniu kwalifikacji zawodowych dostosowanych do omawianych specjalizacji (np. przewodnik kąpieli leśnych, terapeuta kąpieli leśnych, fitoterapeuta).

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ wsparcie dla zdobywania uprawnień i umiejętności zawodowych (w tym rozwój nowych profili zawodowych) w zakresie potrzeb przyszłych inteligentnych specjalizacji regionu (np. kształcenie w zakresie rehabilitacji i fizjoterapii, hortiterapii, fitoterapii itp.),
- ▶ promocja, wdrażanie idei terapii dzięki przyrodzie/terapii lasem,
- ▶ opracowanie oferty oraz organizacja na obszarze Powiatu przestrzeni możliwych do wykorzystania w zakresie terapii lasem, m.in. sprzyjających medytacji i wycieszeniu, ścieżek kąpieli leśnych, ogrodów terapeutycznych, przestrzeni do ćwiczeń i jogi itp.
- ▶ promocja i wykorzystanie prozdrowotnych właściwości produktów lokalnych – m.in. poprzez organizacje warsztatów, wydarzeń plenerowych, eventów i konkursów, tworzenie programów profilaktycznych i pobytowych itp.,
- ▶ wykorzystanie e-usług do wspólnej promocji, rozpowszechniania oraz udostępniania ofert usług okołodrowotnych.

1.4. Wprowadzanie eko-innowacji i dążenie do osiągnięcia samowystarczalności

Zaspokajanie potrzeb ludzkich i zapewnienie lepszej jakości życia powinno odbywać się przy jednoczesnej minimalizacji zużycia zasobów naturalnych oraz emisji zanieczyszczeń do środowiska. Wprowadzenie eko-innowacji powinno być jednym z głównych motorów rozwoju gospodarczego Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego.

Mając na uwadze wysoką jakość środowiska naturalnego niezwykle ważne na obszarze Partnerstwa jest ukierunkowanie działań na rozwój i promocję Odnawialnych Źródeł Energii (OZE) w systemie rozproszonym. Mogą to być m.in. mikroinstalacje instalowane na budynkach. Postulowane zwiększenie udziału odnawialnych źródeł w produkcji energii niesie za sobą potrzebę działań inwestycyjnych w zakresie dostosowania infrastruktury w celu umożliwienia przyłączeń źródeł do sieci dystrybucyjnej.

Ograniczenie wykorzystania nieodnawialnych surowców energetycznych i stosowanie ekologicznych technologii może pozytywnie wpłynąć na atrakcyjność i konkurencyjność JST budujących Powiat Hajnowski. Przy wykorzystaniu odpowiednich środków istnieje szansa stopniowego wprowadzania tego typu instalacji, początkowo w przestrzeni publicznej oraz budynkach użyteczności publicznej. Realizacja tego typu inwestycji będzie dobrym

przykładem dla mieszkańców i przedsiębiorców funkcjonujących w granicach administracyjnych Gmin Powiatu Hajnowskiego.

Poza zwiększaniem wykorzystania Odnawialnych Źródeł Energii ważne są również inwestycje dotyczące magazynowania energii, które są kluczowym elementem transformacji energetycznej. Wykorzystując koncepcję klastra energii, obszar funkcjonalny Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego może stać się obszarem samowystarczalnym energetycznie na poziomie ponadlokalnym. Poza zastosowaniem komercyjnym, równie dobrym rozwiązaniem jest popularyzowanie i rozwój magazynowania energii wśród właścicieli gospodarstw domowych. Inwestycje w nowe moce wytwórcze realizowane na poziomie gmin i powiatu istotnie pozytywnie wpłyną nie tylko na poziom bezpieczeństwa energetycznego i obniżenie niskiej emisji, ale również na rozwój innowacyjności.

Ważnym aspektem jest również inicjowanie działań na rzecz zwiększenia udziału odnawialnych źródeł energii w komunikacji, zarówno w odniesieniu do transportu zbiorowego jak indywidualnego. Partnerstwo powinno wdrożyć spójny system wdrażania i popularyzacji tego typu rozwiązań na obszarze Powiatu Hajnowskiego. Istniejącą infrastrukturę publiczną należy dostosować dla potrzeb wykorzystania elektromobilności, m.in. poprzez dostosowanie istniejącej sieci energetycznej, przygotowanie spójnego systemu infrastruktury przeznaczonej do ładowania pojazdów czy też modernizację ścieżek rowerowych. Istnieje również potrzeba popularyzowania rozwiązań transportu nisko/zeroemisyjnego. Zalecanym jest opracowanie systemu zachęt i benefitów dla korzystających z pojazdów elektrycznych.

Istotnym elementem rozwoju obszaru Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego jest wzmocnienie procesu kształtowania zrównoważonego rozwoju, w tym przejście na gospodarkę o obiegu zamkniętym, która potencjalnie wiąże się z obniżeniem kosztów życia oraz kosztów funkcjonowania przedsiębiorstw.

Gospodarka cyrkularna polega na zminimalizowaniu zużycia surowców, wielkości odpadów i emisji zanieczyszczeń poprzez jak najdłuższe wykorzystywanie istniejących materiałów i produktów, które traktowane są jako surowce wtórne. Wdrożenie omawianego modelu pozwoli zmniejszyć presję wywieraną na środowisko, a także ograniczyć wykorzystanie importowanych surowców. Przyczyni się to do zwiększenia atrakcyjności i konkurencyjności gmin, a w rezultacie do rozwoju społeczno-gospodarczego jednostek. Niemniej jednak, aby na obszarze Powiatu Hajnowskiego mógł rozwijać się innowacyjny sektor gospodarczy związany z technologiami gospodarki obiegu zamkniętego, konieczne jest wcześniejsze podjęcie działań zarówno edukacyjnych, jak i inwestycyjnych w tym zakresie.

Szczególnym sektorem gospodarki, który powinien zostać objęty innowacjami z zakresu zrównoważonego rozwoju jest gospodarka leśna. Zgodnie z założeniami *Nowej strategii leśnej UE 2030*⁵, należy wspierać prowadzenie zrównoważonej biogospodarki leśnej. Wykorzystanie zrównoważonego drewna oraz leśnych materiałów i produktów nieдрzewnych (np. korek) jest istotne z punktu widzenia prowadzenia zrównoważonej gospodarki neutralnej dla klimatu. W przypadku Powiatu Hajnowskiego, ze względu na duży udział obszarów objętych prawną ochroną przyrody, dotyczyć to będzie wyłącznie części lasów (przede wszystkim prywatnych), wobec których nie obowiązują prawne ograniczenia związane z ochroną zasobów. W myśl *Nowej strategii leśnej UE*, prowadzenie zrównoważonej biogospodarki opartej na lasach nie powinno dotyczyć lasów pierwotnych, natomiast w lasach o dużej bioróżnorodności (aby nie zakłócać w żaden sposób realizacji celów w zakresie ochrony przyrody) powinno być ograniczone.

⁵ *Nowa strategia leśna UE 2030 – zrównoważona gospodarka leśna w Europie* – dokument przyjęty przez Parlament Europejski 13 września 2022 r., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/pl/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0572> [dostęp dnia 08.06.2023 r.]

Działania z zakresu zrównoważonej biogospodarki opartej na lasach⁶ oraz innowacyjne metody prowadzenia gospodarki leśnej powinny zostać uprzednio spopularyzowane wśród lokalnej społeczności, przede wszystkim wśród właścicieli i zarządców lasów, nieobjętych formami ochrony przyrody.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ wspieranie wytwarzania i dystrybucji energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych oraz wykorzystywania ekologicznych źródeł ciepła,
- ▶ popularyzacja i rozwój technologii magazynowania energii elektrycznej, pochodzącej z OZE, zarówno dla zastosowań przedsiębiorstw, jak i indywidualnych,
- ▶ wspieranie projektów dotyczących budowy oraz przebudowy sieci, umożliwiających przyłączanie do sieci dystrybucyjnej/przesyłowej jednostek wytwarzających energię z OZE,
- ▶ optymalizacja gospodarowania energią, w tym termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej,
- ▶ inicjowanie działań na rzecz zwiększania udziału odnawialnych źródeł energii w komunikacji (np. promowanie korzystania z elektrycznych samochodów, punkty ładowania pojazdów elektrycznych, niskoemisyjny/elektryczny transport publiczny),
- ▶ wdrażanie strategii ekonomii cyrkularnej w biznesie i funkcjonowaniu JST,
- ▶ promowanie i rozwój zrównoważonego osadnictwa, budownictwa zasobooszczędnego,
- ▶ rozwój i popularyzowanie działań ekologicznych i permakultury,
- ▶ wsparcie i promocja przedsiębiorców sektora zielonych technologii,
- ▶ wsparcie procesu transformacji przedsiębiorstw w kierunku zrównoważonej gospodarki oraz podnoszenie świadomości na temat działalności firm w sposób zrównoważony,
- ▶ wdrażanie do praktyki założeń ekorozwoju w postaci przygotowania istniejących na obszarze Partnerstwa firm do rozwiązań innowacyjnych, wykorzystania surowców i materiałów ekologicznych – pozytywnie oddziałujących na stan środowiska naturalnego i zdrowie ludzi,
- ▶ rozwój i popularyzowanie działań w dziedzinie zrównoważonej biogospodarki opartej na lasach,
- ▶ wprowadzanie innowacji i zrównoważonych metod prowadzenia gospodarki leśnej,
- ▶ nawiązywanie współpracy z instytucjami, zajmującymi się wdrażaniem innowacji w gospodarce leśnej.

1.5. Wspieranie przedsiębiorczości artystów i wytwórców

Wyjątkową rolę w rozwoju współczesnych regionów, krajów a także obszarów funkcjonalnych pełni klasa kreatywna. Działalności, pochodzące z indywidualnej kreatywności, umiejętności i talentu społeczeństwa określane mianem sektora kreatywnego mają potencjał do zwiększenia rozwoju gospodarczego. Sektor kultury i kreatywności wciąż jest słabo dostrzegany jako potencjał rozwojowy, jednak z ekonomicznego punktu widzenia sektory te przyczyniają się do generowania ponadprzeciętnego wzrostu i tworzenia miejsc pracy, w szczególności dla osób młodych. Realizacja celu operacyjnego 1.5. mogłaby stanowić wyzwanie zmierzające do zmniejszenia odpływu młodych, wykształconych osób z Powiatu Hajnowskiego.

Położenie Powiatu Hajnowskiego oraz jego związek z przyrodą determinuje ogromny wpływ na lokalnych twórców, których obecność na obszarze Partnerstwa stanowi istotny potencjał rozwojowy. Należy wspomnieć o m.in. o malarstwie, grafice, ale także o wszelkiego rodzaju

⁶ w myśl *Nowej strategii leśnej UE 2030*.

lokalnych działalnościach rękodzielniczych (np. rzeźbiarstwo, snycerstwo, wikliniarstwo, tkactwo, koronkarstwo, ikonopisarstwo), w tym dziełach twórców ludowych czy też wyrobach drewnianych (np. ozdobne okiennice o unikalnym wzornictwie). Na obszarze Partnerstwa działania powinny skupiać się na rozwijaniu potencjału przedsiębiorczości i innowacyjności sektora kultury oraz sektora kreatywnego.

Jednym z przykładowych projektów pomocnych przy realizacji celu operacyjnego 1.5. może być powołanie Centrum Kreatywności Zasilanej Naturą jako obiektu zrzeszającego lokalnych artystów, twórców i przedstawicieli branży kreatywnej. Rolą instytucji byłoby dostarczenie im odpowiedniej wiedzy i narzędzi, umożliwiającej przedsiębiorcze wykorzystanie własnych pasji. Jako instytucja otoczenia biznesu obiekt wspierałby osoby kreatywne w działalności rynkowej, natomiast jako instytucja kultury realizowałby działania mające na celu promocję lokalnej sztuki i rzemiosła oraz profesjonalizację kadr.

Zasadniczo, realizacja założeń celu operacyjnego 1.5. skupiona jest na stworzeniu w Powiecie Hajnowskim pokolenia kreatywnych przedsiębiorców.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ wsparcie i promowanie rozwoju nowych podmiotów gospodarczych, tworzących przemysł kreatywny,
- ▶ wzmacnianie pozycji twórców w relacjach z podmiotami instytucjonalnymi,
- ▶ inicjowanie działań na rzecz dostarczenia odpowiedniej wiedzy i narzędzi do przedsiębiorczego wykorzystania lokalnych twórców oraz ich twórczości, profesjonalizacja sektora kreatywnego,
- ▶ wzmocnienie integracji tradycyjnych działalności artystycznych z nowoczesną kulturą cyfrową,
- ▶ zbudowanie efektywnego systemu wsparcia dla branż kreatywnych,
- ▶ wspieranie rozwoju twórczości, jej różnorodności i integracji środowisk twórczych,
- ▶ poprawa dostępu do zasobów, miejsc i przestrzeni umożliwiających działania twórcze, a także wsparcie dla powstawania nowych miejsc o funkcjach artystycznych i integracyjnych,
- ▶ budowanie ponadlokalnej marki inspirowanej regionalną sztuką i rzemiosłem.

1.6. Pobudzanie przedsiębiorczości mieszkańców i tworzenie perspektyw rozwojowych

Dążąc do zadowalającego poziomu rozwoju gospodarczego, władze gminne i powiatowe powinny podejmować działania mające na celu stworzenie przyjaznych warunków do prowadzenia działalności gospodarczej. Pierwszym krokiem w tym zakresie powinno być organizowanie działań mających na celu pobudzenia przedsiębiorczości wśród mieszkańców Powiatu. Działania powinny koncentrować się m.in. na wsparciu i aktywizacji przedsiębiorców oraz zachęty do otwierania nowych działalności. System wsparcia może uwzględniać m.in. wszelkiego rodzaju szkolenia, kursy odpowiadające zmieniającym się trendom w przedsiębiorczości, programy partnerskie (np. zniżki, benefity). Należy również wypracować odpowiednią współpracę między przedsiębiorcami a władzami lokalnymi w celu lepszego poznania przez urzędników ich oczekiwań. Może ona odbywać się poprzez organizację spotkań, a także np. poprzez wprowadzenie w urzędach gmin godzin priorytetowej obsługi przedsiębiorców.

Postawy przedsiębiorcze wśród społeczeństwa warto kształtować już od najmłodszych lat. Zaleca się podejmowanie inicjatyw na rzecz rozwoju u dzieci i młodzieży kompetencji związanych z przedsiębiorczością poprzez odpowiednio dobrane zajęcia pozalekcyjne.

Niezwykle ważna jest promocja gospodarcza obszaru, zarówno w wymiarze krajowym jak międzynarodowym. Odpowiednie działania pozwolą zwiększyć konkurencyjność funkcjonujących w Powiecie Hajnowskim podmiotów gospodarczych, a także przyciągnąć nowych inwestorów. W tej kwestii warto skorzystać z pomocy eksperckiej, powołując instytucję, której rolą będzie zewnętrzna promocja regionu. Dobrym rozwiązaniem będzie również opracowanie ponadlokalnego programu promocji gospodarczej obszaru Partnerstwa.

Wzrost przedsiębiorczości może pobudzić również współpraca na obszarze biznes-nauka. Współpraca przedsiębiorców m.in. z uczelniami wyższymi pozwoli na optymalny rozwój gospodarczy i osiągnięcie bardziej innowacyjnych rezultatów odpowiadającym panującym trendom.

Z punktu widzenia jednostek samorządowych, jednym z kluczowych działań jest zapewnienie przedsiębiorcom jak najlepszych warunków do prowadzenia działalności. Dogodna oferta dla inwestorów powinna przede wszystkim obejmować dostępność uzbrojonych terenów inwestycyjnych. Władze JST powinny stworzyć przestrzeń dla rozwoju przedsiębiorstw, w tym działalności innowacyjnych (np. inkubatory przedsiębiorczości, parki naukowo-technologiczne itp.).

Priorytetami inwestycyjnymi powinny stać się sieci współpracy różnych podmiotów (w tym klastrów), czyli grupy przedsiębiorstw jednej bądź pokrewnej branży, które będą jednocześnie ze sobą konkurować i współpracować. Działania w tym obszarze wzmocnią powiązania funkcjonalne gmin Powiatu Hajnowskiego, przede wszystkim terenów wiejskich z miastem powiatowym Hajnówką, stanowiącym lokalny ośrodek wzrostu. Przedsiębiorstwa powinny być sieciowane w klastry i siatki powiązań (powiązanie dostawców, odbiorców, przetwórców), poprzez współpracę i wspólne inwestycje gmin.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ tworzenie nowych terenów inwestycyjnych, w tym stworzenie przestrzeni dla innowacyjnych działalności (m.in. inkubatorów przedsiębiorczości, parków naukowo-technologicznych itp.),
- ▶ powołanie w gminach powiatu liderów instytucjonalnych, odpowiedzialnych za organizowanie wsparcia dla lokalnych przedsiębiorców,
- ▶ przygotowanie systemu wsparcia dla tworzenia nowych i wzmocnienia istniejących MŚP,
- ▶ rozwój inicjatyw opartych o współpracę nauki i biznesu,
- ▶ działania na rzecz współpracy Urzędów Gmin z lokalnymi przedsiębiorcami oraz promocja lokalnej przedsiębiorczości (np. wprowadzenie godzin priorytetowej obsługi przedsiębiorców w Urzędach, organizacja spotkań Urząd-Przedsiębiorcy w celu wypracowania współpracy i poznania oczekiwań lokalnych przedsiębiorców) – zgodnie z ideą *Human Smart City and Smart Village*,
- ▶ realizacja inicjatyw mających na celu wspieranie przedsiębiorczości wśród mieszkańców regionu – np. w postaci programów partnerskich (np. zniżki i benefity), kursów i szkoleń dla przedsiębiorców odpowiadających na zmieniające się trendy,
- ▶ kształtowanie postaw przedsiębiorczych i wiedzy z zakresu nowoczesnych modeli ekonomicznych, w tym rozpowszechnianie ducha przedsiębiorczości poprzez działania edukacyjne już od najmłodszych lat – w szczególności w ramach zajęć w przedszkolach, szkołach i ośrodkach kultury,
- ▶ promocja gospodarcza regionu w wymiarze krajowym i międzynarodowym, powołanie instytucji zajmujących się promocją gospodarczą regionu,
- ▶ rozwój instytucji otoczenia biznesu i stymulowanie współpracy na linii nauka - gospodarka – instytucje badawcze, ośrodki badawczo-rozwojowe, centra tworzenia i transferu wiedzy,

- ▶ poprawa jakości zarządzania gospodarczego, wykorzystanie platform www i technologii cyfrowych,
- ▶ wzmocnienie powiązań funkcjonalnych gmin wiejskich z miastem powiatowym – sieciowanie oferty gospodarczej (m.in. poprzez tworzenie klastrów i grup pokrewnych przedsiębiorstw, poprawę dostępności komunikacyjnej terenów inwestycyjnych),
- ▶ tworzenie wysokiej jakości miejsc pracy.

II CEL STRATEGICZNY

Unikatowe wartości Puszczy Białowieskiej utrzymane dla przyszłych pokoleń

2.1. Optymalne wykorzystywanie statusu obiektu Światowego Dziedzictwa UNESCO

2.2. Prowadzenie działań na rzecz sprawiedliwej transformacji regionu Puszczy Białowieskiej w Unii Europejskiej

Obszar Powiatu Hajnowskiego wyróżnia się nie tylko w województwie podlaskim, ale również w skali kraju i Europy wysokimi walorami środowiska przyrodniczego. Ponadprzeciętne zasoby przyrodnicze w połączeniu z odpowiednią organizacją i zarządzaniem otwierają perspektywy dla rozwoju jednostek samorządowych należących do Obszaru Partnerstwa. Status obiektu należącego do Światowego Dziedzictwa UNESCO może być optymalnie wykorzystany dla osiągnięcia korzyści ekonomicznych obszaru Partnerstwa. Niezwykle ważny jest w tym wypadku zrównoważony rozwój, umożliwiający utrzymanie dziedzictwa przyrodniczego dla przyszłych pokoleń. Poza wykorzystaniem potencjału wynikającego z posiadanych zasobów, **Cel strategiczny II** skupia się zatem również na ich ochronie.

Potencjał Puszczy Białowieskiej równocześnie jest także barierą rozwojową obszaru Partnerstwa, ze względu na liczne zakazy, nakazy oraz ograniczenia dotyczące prowadzonych działalności i zagospodarowania terenów. W tej kwestii, **cel strategiczny II** podkreśla konieczność podjęcia działań na rzecz sprawiedliwej transformacji regionu Puszczy Białowieskiej w Unii Europejskiej.

2.1. Optymalne wykorzystywanie statusu obiektu Światowego Dziedzictwa UNESCO

Szczególne miejsce w ramach celu zajmują działania związane z potencjałem Puszczy Białowieskiej, stanowiącej bogactwo wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Niezwykle ważne jest szerokie eksponowanie posiadanych walorów przyrodniczych, poprzez odpowiednią promocję i oznakowanie Obiektu Światowego Dziedzictwa UNESCO. Odpowiednia promocja, a także nawiązywanie współpracy na arenie międzynarodowej, sprawi, że posiadany przez Puszcę Białowieską statut obiektu światowego dziedzictwa spowoduje zwiększenie zainteresowania regionem, co może przełożyć się na większą liczbę zwiedzających oraz zwiększenie wpływów z turystyki.

W dążeniu do rozwoju obszaru funkcjonalnego Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego należy wziąć pod uwagę wysoką naturalność i dobry stan środowiska przyrodniczego, które są w stanie zagwarantować szereg dóbr i usług ekosystemowych oraz stworzyć korzystne i wartościowe warunki dla rozwoju działalności gospodarczej bezpośrednio lub pośrednio związanych z zasobami przyrody. Mimo wysokiego stopnia naturalności i dobrego stanu posiadanych zasobów przyrodniczych, nie należy pomijać działań związanych z przeciwdziałaniem czynnikom i zjawiskom szkodzącym posiadanym zasobom. Istotą niniejszego celu operacyjnego powinno być zatem wdrożenie spójnego systemu gospodarowania środowiskiem przyrodniczym.

Prawidłowe zarządzanie obiektem wpisanym na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO powinno stać się dźwignią rozwoju gospodarczego gmin należących do regionu Puszczy Białowieskiej. Przede wszystkim, na samym początku zalecanym jest podniesienie świadomości mieszkańców Powiatu Hajnowskiego i wiary w możliwość pobudzenia gospodarczego z wykorzystaniem potencjału przyrodniczego. Często lokalne społeczeństwo wiąże wzrost gospodarczy głównie z rozwojem sektorów przemysłowych, które w rejonie obiektów przyrodniczych są ograniczone lub nawet uniemożliwione. Przykłady z całego świata wskazują jednak na wzrost poziomu zamożności społeczeństwa, które skutecznie wykorzystano ochronę przyrody jako podstawę funkcjonowania i dobrobytu w regionie swojego zamieszkania.

Warto zaznaczyć, iż obecnie, Komisja Europejska pracuje nad stworzeniem systemu wynagradzania za funkcje ekosystemowe (przeniesienie ciężaru uzyskania dochodów w leśnictwie ze sprzedaży drewna i użytkowania lasów na rzecz udostępniania funkcji ekosystemowych).

Obszar Partnerstwa powinien dążyć do stworzenia warunków współpracy między sektorem naukowo-badawczym, przedsiębiorcami, administracją i zarządcami obiektu. Pomocne w tej kwestii może być zainicjowanie powołania rady społecznej, której działanie umożliwi ścisłą i efektywną współpracę między zarządcami Puszczy Białowieskiej, instytucjami ochrony przyrody oraz innymi podmiotami (w tym chcącymi korzystać z Puszczy m.in. w celu realizacji usług edukacyjnych lub turystycznych). Interesariusze poprzez wspólną platformę/forum mogliby organizować regularne spotkania i dyskusje, w ramach których podejmowane będą decyzje dotyczące pogodzenia potrzeb lokalnego społeczeństwa z potrzebami ochrony przyrody.

DOBRE PRAKTYKI

**Rezerwat Narodowy Tambopata-Candamo,
Puerto Maldonado, Peru**

Puerto Maldonado to małe miasteczko w otoczeniu gęstego lasu amazońskiego, w południowo-wschodnim Peru, niedaleko Boliwii i Brazylii. Green. Miasto ma oficjalny tytuł Stolicy Różnorodności Biologicznej (Capital of Biodiversity in Peru). Miasto Puerto Maldonado często nazywane jest „bramą do ekologicznego raju Peru”.

W miejscowości znajduje się wejście do utworzonego w 2000 roku Rezerwatu Narodowego Tambopata (Reserva Nacional Tambopata). Obszar ten wykorzystywany był niegdyś do celów pozyskiwania drewna, myślistwa oraz rolnictwa. W jego częściach prowadzona była również działalność górnicza związana wydobywaniem złota.

Rezerwat utworzono w celu utrzymania (oraz w niektórych przypadkach odtworzenia) procesów i funkcji ekosystemu

tropikalnego lasu deszczowego przy jednoczesnym zapewnieniu możliwości badawczych i edukacyjnych oraz stworzenia zrównoważonych źródeł utrzymania dla wielu grup społecznych i ekonomicznych, wśród których wielu ma wynikające z historii roszczenia do zasobów naturalnych i kulturowych tego obszaru.

Utworzenie niniejszego obszaru chronionego jest przykładem zrzeszenia instytucji leśnych, przyrodników, biologów, entuzjastów przyrody z przedsiębiorcami, liderami politycznymi, aktywistami społecznymi oraz lokalną społecznością, którzy wspólnie stworzyli system partycypacyjnego zarządzania lasem. Zaczęły powstawać innowacyjne projekty dążące do połączenia przyrody z rozwojem gospodarczym, w tym przede wszystkim rozwój ekoturystyki. Miejsce przyciąga obecnie jednak nie tylko ekoturystów, ale i badaczy, przyrodników czy ornitologów z całego świata.

Skutkiem symbiozy lokalnej społeczności z otaczającą ich przyrodą jest sukces zarówno w sferze środowiskowej jak i społecznej i gospodarczej. Mieszkańcy miasta nauczyli się korzystać z otaczających ich przyrody oraz wykorzystywać przedsiębiorczo konieczność jej nieustającej ochrony. Dane na rok 2010 wskazują wartość szacunkową przychodów pochodzących z ekoturystyki na poziomie 16 mln USD rocznie. Wzrost dochodów umożliwił finansowanie dodatkowych projektów skupiających się na edukacji. Prowadzone analizy wskazują, i obecne wykorzystanie obszaru przynosi znacznie większe zyski, niż prowadzone wcześniej wydobywanie złota, rolnictwo oraz leśnictwo.

Mając na uwadze powyższe, przedsiębiorcy związani z ekoturystyką lobbują władze państwa do ustanawiania kolejnych obszarów chronionych, natomiast właściciele prywatnych lasów widząc zyski jakie przynosi państwu ochrona przyrody zaczęli tworzyć tzw. „prywatne rezerваты”, które również oferują usługi ekosystemowe dla przyjezdnych. Dodatkowo, stanowią swego rodzaju otulinę chroniącą główny rezerwat, podnosząc tym samym jego stan i wartość.

Źródło: J.C. Orihuela, *Assembling participatory Tambopata: Environmentalism entrepreneurs and the political economy of nature*, [in:] *Forest Policy and Economics*, Volume 80, 2017, page 52-62
<https://news.mongabay.com/2012/02/tourism-for-biodiversity-in-tambopata/>,
<https://www.evolutiontreksperu.com/peru/tourist-attraction/tambopata>
<https://www.dreamstime.com/photos-images/tambopata-national-reserve.html/>

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ budowanie pozytywnego wizerunku, umacnianie rangi obiektu oraz rozwijanie współpracy na arenie międzynarodowej (z krajami z innymi obiektami UNESCO).
- ▶ zwiększanie poziomu świadomości społecznej dotyczącej potrzeby zachowania światowego dziedzictwa oraz wiedzy na temat możliwości jakie daje,
- ▶ eksponowanie Obiektu Światowego Dziedzictwa UNESCO poprzez odpowiednie oznaczenia i promocję,
- ▶ wykorzystanie potencjału regionu, wynikającego z obecności obiektu wpisanego na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO w obszarze przedsiębiorczości, przede wszystkim ekoturystyki,
- ▶ wspieranie działań ochronnych, w tym działań na rzecz odpowiedniej organizacji i kanalizowania ruchu turystycznego,
- ▶ przeciwdziałanie inwestycjom wpływającym negatywnie na krajobraz oraz powodujących przerwanie ciągłości systemu przyrodniczego,
- ▶ promowanie transportu nisko lub zeroemisyjnego (np. poprzez stworzenie zielonych parkingów w miejscowościach stanowiących „bramy do Puszczy” oraz stworzenie lub/i uzupełnienie infrastruktury rowerowej, konnej, mikromobilności, aby turyści zostawiając pojazdy mogli wykorzystać zrównoważone formy transportu lub wybrać zwiedzanie piesze),
- ▶ udział JST w działaniach wskazanych w aktualnym *Zintegrowanym planie zarządzania dla Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska*,
- ▶ usprawnienia w zakresie pozyskiwania funduszy na działania środowiskowe z opłaty klimatycznej dla przyjezdnych,
- ▶ inicjowanie spotkań właścicieli lasów prywatnych z instytucjami w zakresie doradztwa i szkoleń,
- ▶ tworzenie warunków efektywnej i intensywnej współpracy między sektorem naukowo-badawczym, przedsiębiorcami, administracją i zarządcami obiektu,
- ▶ promocja lokalnych produktów i usług, sprzyjających eksponowaniu posiadanych zasobów przyrodniczych oraz ich ochronie (m.in. zachęty finansowe do świadczenia usług ekosystemowych - w szczególności dla właścicieli i zarządców lasów prywatnych),
- ▶ inicjowanie działań na rzecz zbudowania funduszu wspierającego udostępnianie usług ekosystemowych przez właścicieli i zarządców lasów.

Przykłady publicznych i prywatnych systemów opłat za korzystanie z usług ekosystemowych

- ▶ Program Metso w Finlandii, w ramach którego prywatni właściciele lasów otrzymują zapłatę za odlogowanie gruntów w celu zachowania bioróżnorodności. Wielkość wypłacanych kwot jest uzależniona od wartości gruntów i okresu odlogowania lasu.
- ▶ Etykieta „Label Bas Carbone” we Francji umożliwia dobrowolne kompensowanie emisji gazów cieplarnianych, wynikających z działań prywatnych i publicznych poprzez wsparcie finansowe na rzecz usług ekosystemowych (jako działań niskoemisyjnych) w obszarze gospodarki leśnej we Francji.
- ▶ Od 2019 r. w Portugalii funkcjonuje program służący opłacaniu leśnych usług ekosystemowych w dwóch parkach przyrodniczych, obejmując rozwój produktów nieдрzewnych, renaturyzację plantacji eukaliptusa i nasadzenia gatunków rodzimych.
- ▶ Właściciele lasów w Niemczech na mocy federalnych przepisów są uprawnieni do otrzymywania rekompensat za ograniczenia w zagospodarowaniu na obszarach ochrony wód gruntowych.
- ▶ Inicjatywa „Green Heart of Cork” opracowana przez WWF Morze Śródziemne to przykład prywatnego systemu opłat, w ramach którego właściciele gruntów leśnych otrzymywali opłaty za ochronę warstwy wodonośnej, która była wykorzystywana przed prywatnego przedsiębiorcę w procesie produkcji.

*Nowa strategia leśna UE 2030 – zrównoważona gospodarka leśna w Europie – dokument przyjęty przez Parlament Europejski 13 września 2022 r.,
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/pl/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0572>*

2.2. Prowadzenie działań na rzecz sprawiedliwej transformacji regionu Puszczy Białowieskiej w Unii Europejskiej

Mechanizm sprawiedliwej transformacji jest kluczowym narzędziem służącym zapewnieniu, by transformacja na rzecz gospodarki neutralnej dla klimatu przebiegała w sposób sprawiedliwy, nie pozostawiając nikogo samemu sobie. Mechanizm zapewnia kierunkowe wsparcie w regionach najbardziej dotkniętych negatywnymi społeczno-gospodarczymi skutkami transformacji i łagodzenie jej skutków. Pojęcie sprawiedliwej transformacji kojarzone jest zatem zwykle z obszarami górniczymi. W kwestii Powiatu Hajnowskiego oraz położonej na jego obszarze Puszczy Białowieskiej pojęcie transformacji nie powinno być interpretowane w ten sam sposób co w regionach trudniącym się przemysłem wydobywczym. W tym przypadku sprawiedliwa transformacja powinna dotyczyć lasów. Obszar Powiatu Hajnowskiego, ze względu na posiadane cenne zasoby przyrodnicze o statusie Obiektu Światowego Dziedzictwa UNESCO dotknięty jest problemami związanymi z hamowaniem rozwoju gospodarczego, co wynika z obowiązujących przepisów ochrony przyrody, licznych zakazów oraz ograniczeń dotyczących zagospodarowania i prowadzonych działalności. Aby całkowite zaprzestanie gospodarczego wykorzystania lasów w Powiecie Hajnowskim mogło mieć miejsce, należy podjąć szereg działań zmierzających do wydobycia innowacyjnych specjalizacji regionu. To powoduje, że obszar funkcjonalny Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego stoi przed wyzwaniem dużych inwestycji w celu zbudowania nowej drogi rozwoju ponadlokalnego opartej o wykorzystanie innowacyjnych i niszowych funkcji w pobudzeniu rozwoju społeczno-gospodarczego.

W związku z tym lokalne władze powinny dążyć do pozyskania specjalnego finansowania zewnętrznego (na podobnej zasadzie co regiony górnicze), umożliwiającego podjęcie działań rozwojowych. Chcąc zapewnić ochronę prastarych i wielowiekowych lasów naturalnych o wartościach i znaczeniu nie tylko europejskim, ale i światowym, należy zrekompensować to mieszkańcom obszarów przyrodniczo cennych, którzy przez lata nie mogli się odpowiednio rozwijać. Obszar funkcjonalny Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego powinien otrzymać również kompleksowe wsparcia techniczne i doradcze w tym zakresie.

Sprawiedliwa transformacja rozumiana jako proces zmiany rodzaju gospodarki mogłaby stać się szansą dla gospodarki obszaru Partnerstwa i przyszłych pokoleń na pobudzenie rozwoju, zaangażowanie w innowacyjne projekty poprzez wykorzystanie ponadlokalnych przewag konkurencyjnych.

Do realizacji tego rodzaju zielonej transformacji, obszar funkcjonalny Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego niewątpliwie potrzebuje wsparcia państwa. Rolą celu operacyjnego 2.2. jest inicjowanie działań na rzecz pozyskania wsparcia państwa a także dążenia do wypracowania polityki zbudowania dedykowanego funduszu. W tym celu obszar Partnerstwa powinien integrować się i podjąć współpracę z innymi obszarami o zbliżonych problemach.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ kreowanie elementów polityki na poziomie UE, dopasowanej do charakterystyki obecnego Partnerstwa,
- ▶ inicjowanie spotkań obszarów problemowych w celu zintegrowania grupy podobnych regionów,
- ▶ inicjowanie spotkań obszarów problemowych w celu zbudowania dedykowanego funduszu,
- ▶ organizowanie spotkań z europosłami,
- ▶ organizowanie spotkań dyskusyjnych w ramach euroregionów o podobnym charakterze,
- ▶ komisja dot. środowiska naturalnego – typu jak ENVE, NAT,
- ▶ podjęcie działań legislacyjnych w komisjach europarlamentu w ramach zagadnień tego obszaru.

III CEL STRATEGICZNY

Przestrzeń dostępna i funkcjonalna, zagospodarowana w sposób zrównoważony, przyjazna dla ludzi i środowiska

3.1. Poprawa ładu przestrzennego
i ochrony środowiska poprzez rozwój
planowania przestrzennego

3.2. Rozwijanie zrównoważonej
mobilności

3.3. Wzmacnianie dostępności
terytorialnej

3.4. Wzmacnianie procesów ochrony
środowiska i wspieranie działań
na rzecz klimatu

Cel strategiczny 3 realizowany będzie poprzez działania podnoszące jakość przestrzeni z uwzględnieniem środowiska naturalnego, będącego głównym zasobem obszaru Powiatu Hajnowskiego.

3.1. Poprawa ładu przestrzennego i ochrony środowiska poprzez rozwój planowania przestrzennego

Cel operacyjny 3.1. skupia się na kształtowaniu oraz określeniu polityki przestrzennej na obszarze Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego. Zaproponowane kierunki działań stanowią podstawę do tworzenia, poprawy oraz rozwoju działań związanych z planowaniem przestrzennym. Istotna jest potrzeba aktualizacji oraz monitoring istniejących dokumentów planistycznych, a także działania na rzecz tworzenia nowych.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ wzmocnienie roli samorządu w rozwoju przestrzennym obszaru Partnerstwa,
- ▶ wykorzystanie wsparcia eksperckiego w zakresie osiągnięcia ładu przestrzennego, ochrony układów ruralistycznych wsi, lokalnego budownictwa itp. poprzez ustalenia dokumentów planistycznych gmin (w tym planów ogólnych wynikających z reformy planowania i zagospodarowania przestrzennego),
- ▶ tworzenie zintegrowanych planów inwestycyjnych,
- ▶ poszerzenie wiedzy na temat polityki przestrzennej.

3.2. Rozwijanie zrównoważonej mobilności

Cel zakłada umiejętne kształtowanie mobilności mieszkańców Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego a także innych użytkowników przestrzeni, w tym turystów. Rolą celu jest stworzenie bardziej przyjaznego systemu transportowego i zwiększenie jego efektywności. W tym zakresie przede wszystkim należy skupić się na udoskonaleniu funkcjonowania transportu publicznego na obszarze Powiatu Hajnowskiego i zwiększeniu jego konkurencyjności wobec indywidualnych form transportu.

Na obszarze Powiatu Hajnowskiego należy również stworzyć warunki dla rozwoju elektromobilności. W tym celu zakłada się działania zmierzające przede wszystkim do popularyzacji pojazdów elektrycznych wśród mieszkańców Powiatu, rozwoju odpowiedniej infrastruktury umożliwiającej wdrażanie elektromobilnych rozwiązań, pozyskania środków na zakup pojazdów elektromobilnych, rozwoju uporządkowanej oferty zrównoważonego transportu, a także opracowania spójnego na obszarze Partnerstwa systemu wdrażania rozwiązań. Niniejsze działania pozwolą na rozbudowę systemu transportowego o innowacyjne rozwiązania takie jak: sieć wypożyczalni rowerów, elektrycznych skuterów lub hulajnóg. Systemy wypożyczalni/infrastruktury powinny być połączone z systemem przystanków komunikacji zbiorowej, co ułatwi sprawne poruszanie się w obszarze Powiatu.

Aby w pełni zrealizować niniejszy cel, władze lokalne powinny skupić się na inicjowaniu działań edukacyjnych, popularyzujących inne środki transportu niż samochód. Zmiana przyzwyczajeń mieszkańców oraz ograniczenie ruchu samochodowego doprowadzi do konieczności dostosowania ulic do nowych funkcji, a tym samym ich modernizacji. Popularyzując oraz wprowadzając rozwiązania z zakresu wykorzystania powyższych form transportu niezwykle ważne jest stworzenie czytelnych i bezpiecznych połączeń międzygminnych. W Powiecie Hajnowskim powinien zostać rozwinięty spójny system transportu rowerowego, przy jednoczesnej poprawie bezpieczeństwa drogowego dla pieszych, rowerzystów oraz korzystających z innej formy transportu indywidualnego.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ prowadzenie działań popularyzujących oraz wsparcie dla rozwoju odpowiedniej infrastruktury w zakresie wdrażania tzw. „mikromobilności” w celu realizacji codziennych potrzeb społeczności,
- ▶ rozbudowa systemu transportowego poprzez stworzenie sieci wypożyczalni rowerów e-bike, skuterów lub hulajnóg elektrycznych,
- ▶ stworzenie czytelnych i bezpiecznych połączeń rowerowej komunikacji międzygminnej,
- ▶ promowanie wśród społeczności (w tym wśród dzieci i młodzieży) zachowań komunikacyjnych zgodnych z ideą zrównoważonego rozwoju,
- ▶ prowadzenie działań edukacyjnych i uświadamiających mieszkańców o korzyściach ekologicznych środków transportu (nie tylko wpływ na środowisko przyrodnicze, ale również na zdrowie i zachowanie vitalności),
- ▶ podnoszenie konkurencyjności transportu zbiorowego poprzez organizowanie sprawnego, zgodnego z oczekiwaniami użytkowników systemu przemieszczania się osób, w tym poprawa połączeń międzygminnych,
- ▶ działania na rzecz podniesienia jakości efektywności systemu transportowego poprzez zakup nisko lub zeroemisyjnego taboru.

3.3. Wzmocnienie dostępności terytorialnej

Kierunki działań zaproponowane w ramach realizacji niniejszego celu koncentrują się na zmniejszeniu poczucia peryferyjności obszarów położonych wzdłuż zewnętrznej granicy Unii Europejskiej oraz poprawie ich dostępności do regionalnych ośrodków rozwoju.

Poprawę dostępności do centrum kraju oraz w relacjach międzynarodowych można osiągnąć dzięki modernizacji oraz rozbudowie infrastruktury transportowej, głównie drogowej. Aby stworzyć dobrej jakości połączenia komunikacyjne w Powiecie Hajnowskim, należy przede wszystkim podjąć działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa na istniejących drogach, m.in., poprawy parametrów technicznych i stanu dróg powiatowych, gminnych. Trudność realizacyjna pojawia się natomiast w przypadku krajowej i wojewódzkiej infrastruktury drogowej, a także infrastruktury kolejowej. Zadania z tego zakresu stanowią kompetencje instytucji krajowych lub wojewódzkich. Działania na rzecz poprawy stanu dróg wojewódzkich i drogi krajowej w Powiecie Hajnowskim, czy też ewentualnej modernizacji linii kolejowych będzie wymagało zatem współpracy na wyższych szczeblach, licznych działań lobbystycznych oraz uzgodnień technicznych. Ważną kwestią jest dążenie do ponownego uruchomienia linii kolejowej między Hajnowką a Białowieżą.

Szansą dla Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego w tej kwestii jest będąca w realizacji droga ekspresowa S19, przebiegająca w ciągu międzynarodowego korytarza *Via Carpatia*. W związku z tym, powinny zostać podjęte działania umożliwiające stworzenie połączenia lokalnego systemu komunikacyjnego z drogą S19.

Wzmocnienie dostępności terytorialnej obszaru Powiatu Hajnowskiego będzie miało wpływ na jego ogólny rozwój, w tym przyciągnięcie nowych inwestorów.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ działania mające na celu umożliwienie połączenia lokalnego systemu komunikacyjnego z budowaną drogą ekspresową S19 w ciągu międzynarodowego korytarza *Via Carpatia*,
- ▶ podniesienie dostępności komunikacyjnej (zewnętrznej i wewnętrznej) przede wszystkim ośrodka powiatowego – miasta Hajnowka, ale i innych obszarów Powiatu,
- ▶ stworzenie dobrej jakości połączeń komunikacyjnych – modernizacja, rozbudowa i rozwój infrastruktury drogowej oraz kolejowej.

3.4. Wzmacnianie procesów ochrony środowiska i wspieranie działań na rzecz klimatu

Cel obejmuje działania ukierunkowane na utrzymanie odpowiedniej jakości środowiska naturalnego. Obecnie jakość środowiska jest istotnym atutem obszaru, który stanowi potencjał dla rozwoju gospodarczego, w tym głównie turystyki i produkcji żywności ekologicznej. W niniejszym celu operacyjnym uwzględnione zostały działania odnoszące się do poprawy jakości powietrza, wód, estetyki przestrzeni, ograniczenia skutków zmian klimatycznych i podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców Powiatu, przy jednoczesnej poprawie jakości ich życia.

W odniesieniu do jakości powietrza atmosferycznego zakłada się działania na rzecz minimalizowania presji środowiskowej, a zatem ograniczenia niskiej emisji z indywidualnych źródeł. Powinny zostać podjęte działania związane z termomodernizacją budynków, wymianą źródeł ciepła na bardziej ekologiczne oraz realizacją kampanii informacyjnych. Ograniczenie wykorzystania nieodnawialnych surowców energetycznych i stosowanie ekologicznych technologii może pozytywnie wpłynąć na atrakcyjność i konkurencyjność jednostki.

Globalne zmiany klimatyczne przejawiające się m.in. falami upałów, intensywnymi i niespodziewanymi opadami deszczu, czy też innymi gwałtownymi zjawiskami atmosferycznymi są coraz częstszym wyzwaniem dla samorządów, ponieważ wywierają one negatywny wpływ na funkcjonowanie podmiotów gospodarczych, jakość życia mieszkańców, a w konsekwencji na rozwój jednostki terytorialnej. Z tego względu konieczne jest podejmowanie działań adaptacyjnych, czyli mających na celu dostosowywanie się do obecnych i przewidywanych warunków klimatycznych oraz ich skutków, jak też działań mitygacyjnych ukierunkowanych na zapobieganie bądź ograniczanie emisji gazów cieplarnianych. Proces adaptacji i mitygacji odbywa się m.in. poprzez wdrażanie błękitno-zielonej infrastruktury (BZI), czyli naturalnych zasobów środowiska: wody i zieleni. Władze Powiatu oraz poszczególnych gmin powinny wspierać programy małej retencji, zapobiegania suszy i łagodzić jej skutki. Wsparcie powinno dotyczyć między innymi przydomowej retencji wód opadowych i roztopowych. W kwestii przystosowania się do zmian klimatycznych, ze względu na charakter obszaru Powiatu Hajnowskiego, ważne jest również zwiększanie odporności lasów na ich skutki. Aby zapewnić odporne i wielofunkcyjne ekosystemy leśne, ważna jest obudowa lasów i odwracanie procesu utraty bioróżnorodności. Tym samym należy rozwijać wiedzę techniczną, jak również zainicjować powstanie systemów zachęt i wsparcia regulacyjnego i finansowego.

Poza działaniami bezpośrednio ukierunkowanymi na dostosowanie się do zmian klimatycznych i ich negatywnych skutków, władze lokalne i inne instytucje publiczne powinny również podejmować inicjatywy mające na celu uświadomienie mieszkańców o ich wpływie na środowisko. W tym zakresie niezbędne jest podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa oraz kształtowanie odpowiednich postaw ukierunkowanych na ochronę i poszanowanie środowiska naturalnego. Mogą być to różnego rodzaju konferencje, warsztaty, konkursy czy materiały edukacyjne z dobrymi praktykami.

Innym kierunkiem działań z obszaru środowiskowego jest skuteczne zagospodarowanie odpadów. Jest to kierunek działań, którego efektywną realizację można osiągnąć właśnie na poziomie ponadlokalnym. Stworzenie spójnego systemu odbioru, segregacji i zagospodarowania odpadów na terenie gmin należących do Powiatu Hajnowskiego pozwoli na skuteczniejszą ochronę środowiska naturalnego przed zagrożeniem, jakim są odpady.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ ograniczanie presji środowiskowej, w tym działania na rzecz poprawy jakości powietrza atmosferycznego (m.in. zwiększanie efektywności energetycznej budynków, wymiana źródeł ciepła na bardziej ekologiczne, realizacja kampanii informacyjnych),
- ▶ adaptacja do zmian klimatu, działania mitygacyjne i ograniczenie zagrożeń dla środowiska (m.in. wspieranie programów małej retencji, zapobiegania suszy i łagodzenie jej skutków, wspieranie przydomowej retencji, działania na rzecz zwiększenia odporności lasów na skutki zmian klimatycznych),
- ▶ działania z zakresu gospodarki wodnej, przeciwdziałanie skutkom suszy i zapobiegania niedoborom wody (m.in. rozwój BZI),
- ▶ zwiększanie i ochrona zasobów wód oraz poprawa ich jakości,
- ▶ intensyfikacja działań na rzecz racjonalnego systemu gospodarowania odpadami (stworzenie ponadlokalnego systemu gospodarki odpadami),
- ▶ budowanie świadomości ekologicznej wśród mieszkańców Powiatu.

IV CEL STRATEGICZNY

Wpuszczeni w turystykę

4.1. Budowanie spójnej oferty turystycznej regionu

4.2. Wydłużanie sezonu turystycznego

4.3. Sieciowanie usług z zakresu turystyki – współpraca, koordynacja, animacja oferty turystycznej (zarządzanie w turystyce)

Gminy Powiatu Hajnowskiego oraz Powiat Hajnowski posiadają dogodne warunki oraz duży potencjał do oferowania wielu form aktywności turystycznej. Na wartość potencjału turystycznego obszaru Partnerstwa najwyższy wpływ mają czynniki przyrodnicze (w tym przede wszystkim rozległy kompleks Puszczy Białowieskiej, ale również zespół obiektów przyrodniczych takich jak torfowiska, jeziora i doliny płynących naturalnymi korytami rzek) oraz walory kulturowe. Ze względu na niskie uprzemysłowienie regionu, a także konieczność ochrony posiadanych walorów przyrodniczych, odpowiednio rozwinięta zrównoważona turystyka może stać się silnym sektorem determinującym konkurencyjność obszaru Partnerstwa, a tym samym wzrost gospodarczy i poprawę warunków życia mieszkańców.

Cel strategiczny IV odnosi się do rozwoju turystycznego Obszaru Partnerstwa przy wzajemnym powiązaniu ofert poszczególnych gmin. Uwzględniono w nim działania związane z wykorzystaniem potencjałów obszaru, wynikających z uwarunkowań geograficznych, kulturowych, środowiskowych i przyrodniczych.

Zdefiniowane cele operacyjne odnoszą się przede wszystkim do zwiększenia konkurencyjności obszaru Partnerstwa w kraju pod względem turystyki, geograficznego rozszerzania oferty turystycznej, zwiększenia jej atrakcyjności, poszukiwania nowych nabywców oraz do wydłużenia sezonu turystycznego.

4.1. Budowanie spójnej oferty turystycznej regionu

Niniejszy cel operacyjny skupia się na działaniach związanych z geograficznym rozszerzeniem oferty turystycznej na obszarze Powiatu Hajnowskiego. Przeprowadzona diagnoza wykazała obecnie słabe zróżnicowanie przestrzenne obiektów infrastruktury turystycznej oraz atrakcji turystycznych. Niezbędne jest zatem podjęcie działań zmierzających do wzbogacenia i zróżnicowania w przestrzeni oferty turystycznej w regionie w taki sposób, aby ruch turystyczny w Powiecie nie koncentrował się wyłącznie w Białowieży, ale tak, by przyjezdni mieli możliwość zwiedzić cały region Puszczy Białowieskiej i korzystać z różnorodnej oferty spędzania czasu.

Gminy tworzące wspólny obszar funkcjonalny nie powinny konkurować o turystów, dostęp do środków finansowych, organizację ważnych wydarzeń turystycznych, rekreacyjnych czy kulturowych, lecz powinny stworzyć wspólną, kompleksową i spójną ofertę turystyczną. Można to osiągnąć m.in. poprzez podejmowanie działań w zakresie tworzenia sieciowych, zintegrowanych terytorialnie produktów turystycznych, co pozwoli w pełni wykorzystać zasoby obszaru Partnerstwa. Konieczne jest tworzenie wspólnych, kompleksowych, uzupełniających się produktów turystycznych w różnych rejonach Powiatu. Wśród przykładowych działań proponuje się m.in. utworzenie bram wejść do Puszczy we wszystkich Gminach posiadających do niej dostęp, sieci pól kempingowych dla podróżujących kamperami, czy też realizację edukacyjnych ścieżek w koronach drzew w miejscach atrakcyjnych krajobrazowo.

Wspieranie rozwoju nowych atrakcji turystycznych w różnych rejonach Powiatu Hajnowskiego pozwoli na rozlokowanie ruchu turystycznego pomiędzy poszczególnymi gminami należącymi do Partnerstwa, a tym samym na zrównoważony rozwój turystyki obszaru.

Mimo dużego potencjału turystycznego obszaru Partnerstwa, problemem jest brak uporządkowania walorów turystycznych w pakiety produktowe. Połączenie zestawu atrakcji i usług oferowanych przez poszczególne gminy stanowi podstawę dla budowania motywów podróży wśród turystów odwiedzających Powiat Hajnowski. W Modelu Struktury Funkcjonalno-Przestrzennej wskazano obszary mające na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o walory przyrodnicze, walory kulturowe oraz produkty lokalne. Mogą one zostać również wykorzystywane pod kątem tworzenia motywów przyjezdnych turystów w formie priorytetowych pakietów produktowych.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ sieciowanie oferty turystycznej (np. utworzenie bram wejść do Puszczy w różnych rejonach Powiatu, utworzenie sieci przystanków wypoczynkowych dla kamperów),
- ▶ rozwój bazy gastronomicznej i noclegowej w różnych rejonach Powiatu,
- ▶ tworzenie pakietów produktowych w poszczególnych rejonach Powiatu,
- ▶ przygotowanie tras ścieżek turystyczno-edukacyjnych wraz z infrastrukturą towarzyszącą, wykorzystując najbardziej atrakcyjne krajobrazowo obszary Powiatu (w tym np. ścieżek w koronach drzew),
- ▶ modernizacja, uzupełnienie, oznakowanie istniejących oraz przygotowanie nowych szlaków turystycznych rowerowych, pieszych, *nordic walking* i tras narciarstwa biegowego wraz z zapewnieniem sprzętu niezbędnego do uprawiania tej formy turystyki,
- ▶ rozwój terenów spacerowych,
- ▶ rozwój turystyki konnej,
- ▶ rozwój nowej lub modernizacja istniejącej infrastruktury sportowej, rekreacyjnej i wypoczynkowej, również w okolicy zbiorników wodnych,
- ▶ działania na rzecz stworzenia możliwości wykorzystania istniejących zbiorników wodnych na cele sportu i rekreacji,

- ▶ rozwój infrastruktury sportowej i rekreacyjnej, w tym modernizacja, rozbudowa, podnoszenie jakości, udoskonalanie i dostosowanie do nowych funkcji istniejących obiektów,
- ▶ uzupełnienie punktów informacji turystycznej, obejmując wszystkie gminy Powiatu,
- ▶ stworzenie warunków ścisłej współpracy zarządców Puszczy Białowieskiej z lokalnymi władzami i przedstawicielami przedsiębiorstw turystycznych, tak aby przyjeżdżający do regionu Puszczy Białowieskiej turysta mógł otrzymać spójną ofertę,
- ▶ rozwiązania z zakresu *Silver Economy* w turystyce – likwidacja barier i lepsze dopasowanie oferty do indywidualnych potrzeb grupy turystów w wieku 50+,
- ▶ zachęty dla rozwoju agroturystyki permakulturowej na obszarach wiejskich Powiatu (np. warsztaty projektowania permakulturowego siedliska, seminaria i webinary, organizowanie wsparcia finansowego) oraz wykorzystującej unikalność kulturową regionu.

4.2. Wydłużanie sezonu turystycznego

Problem sezonowości popytu w turystyce jest powszechnie spotykanym problemem w sektorze turystycznym, nie tylko na obszarze Powiatu Hajnowskiego. W celu zapewnienia konkurencyjności regionu należy jednak dążyć do ograniczenia niniejszego zjawiska, poprzez stworzenie oferty umożliwiającej korzystanie z niej przez cały rok. Dotyczy to między innymi stwarzania odpowiednich produktów turystycznych, które będą dostosowane do sezonowych trendów na rynku turystycznym, ale również poszukiwania nowych grup nabywców oferowanych usług turystycznych.

Realizując cel związany z wydłużaniem sezonu turystycznego należy uwzględnić możliwość łączenia działalności turystycznej z innymi formami aktywności: rolniczą, usługami zdrowotnymi, medycyną, agroturystyką, turystyką zdrowotną, ekoturystyką czy też ekoagroturystyką. Gminy Powiatu Hajnowskiego oraz Powiat Hajnowski powinny poszukiwać i rozwijać oferty turystyczne, wydłużające sezon. Dedykowanymi rozwiązaniami powinno być stworzenie produktów turystycznych, które mogą być wykorzystywane również w miesiącach poza głównym sezonem turystycznym.

Analizując ogólnoswiatowe trendy, obecnie popularyzowany jest zdrowy styl życia, zwrot ku naturze i promowanie zasobów lokalnych. Daje to szansę dla Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na wykorzystanie posiadanych zasobów ponadprzeciętnych walorów przyrodniczych i środowiskowych. Niepowtarzalne walory przyrodnicze traktowane są jako dobra unikatowe i rzadkie. Partnerstwo oferując do nich dostęp, a także umożliwiając korzystanie z ekosystemowych usług ma szansę na zbudowanie swojej pozycji konkurencyjnej. Wykorzystanie posiadanych zasobów, odpowiednio zagospodarowanie i przystosowane do obsługi ruchu turystycznego stworzy swego rodzaju wewnętrzną specjalizację obszaru Partnerstwa.

Należy zaznaczyć, że jedną z inteligentnych specjalizacji w województwie podlaskim jest sektor medyczny. Warto zatem dążyć do wzmocnienia roli i rozszerzenia działalności turystyki zdrowotnej o charakterze profilaktyczno-wypoczynkowym. Podejmowane działania powinny zmierzać do jak największego wykorzystania potencjału turystycznego obszaru Partnerstwa, w tym między innymi wykorzystując naprawczą i zapobiegawczą funkcję puszczy oraz przyrody w kontekście zdrowia. Wśród zalecanych kierunków rozwoju turystyki prozdrowotnej można wymienić przede wszystkim tzw. Terapię Dzikiej Przyrody, terapię lasem, apiterapię (terapia z wykorzystaniem pszczoł), hortiterapię (terapia ogrodnicza – wszelkiego rodzaju ogrody sensoryczne, ogrody zmysłów, ogrody hortiterapeutyczne), a także medycynę ludową, czy też oferowanie wszelkiego rodzaju zabiegów z wykorzystaniem zasobów lokalnych (zabiegi na bazie lokalnych ziół, zimą z wykorzystaniem igliwia i szyszek).

Partnerstwo powinno poszukiwać i wdrażać ofertę i produkty turystyczne wydłużające sezon turystyczny i przyciągające nowych nabywców. Może być to np. rozwój turystyki astronomicznej. Ze względu na wysoki udział terenów naturalnych, obszar Partnerstwa stwarza odpowiednie warunki do oglądania gwiazd. Brak nadmiernych tzw. zanieczyszczeń świetlnych stwarza możliwości przyciągnięcia grupy turystów zainteresowanych np. wyprawami z aparatem lub teleskopem oraz uczestnictwem w cyklicznych imprezach związanych ze zjawiskami atmosferycznymi, które pojawiają się na niebie w różnych porach roku.

Bogata przeszłość, tradycyjna architektura, lokalna sztuka, rzemiosło, muzyka a także język (gwary) daje możliwości turystyki kulturowej. Gminy Powiatu Hajnowskiego i Powiat Hajnowski powinny rozbudowywać istniejącą ofertę turystyki kulturowej. Elementem turystyki kulturowej jest również turystyka kulinarna, związana ze smakowaniem potraw i produktów lokalnych, połączonym ze zwiedzaniem oraz poznawaniem historii i kultury miejsca. Rozszerzenie oferty z zakresu turystyki kulinarnej nie tylko wpłynie na wydłużenie sezonu, ale również na rozwój turystyki wiejskiej w gminach Powiatu Hajnowskiego. W kwestii turystyki kulturowej warto również rozważyć rozwój turystyki archeologicznej, która obejmuje zwiedzanie stanowisk i wykopalisk archeologicznych, oglądanie eksponatów, ale również zapoznanie się ze sposobami dawnego życia w regionie poprzez udział w festynach i innych formach odtwarzania przeszłości.

Wśród inicjowania działań na rzecz rozszerzenia grup nabywców usług w Powiecie Hajnowskim należy wziąć pod uwagę osoby w wieku tzw. senioralnym. Szybkie starzenie się społeczeństwa Polski sprawia, że w najbliższej przyszłości mogą stanowić oni znaczącą grupę odbiorców. Obecne pokolenie seniorów często prowadzi aktywny tryb życia, a brak obowiązków zawodowych pozwala im na podróże, spędzanie wolnego czasu na świeżym powietrzu i uprawianie sportu. Infrastruktura turystyczna w Powiecie Hajnowskim powinna zostać zatem dostosowana do rozwoju usług senioralnych w zakresie spędzania wolnego czasu.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ planowanie i realizacja ponadlokalnych inwestycji wydłużających sezon turystycznych,
- ▶ poszukiwanie, wdrażanie ofert i produktów turystycznych wydłużających sezon (m.in. wzmocnienie roli i rozwój turystyki prozdrowotnej, ekoturystyki leśnej, rozwój turystyki astronomicznej, rozszerzanie oferty z zakresu turystyki kulturowej, w tym kulinarnej i archeologicznej, rozszerzenie oferty typu Wellness&Spa na obszarach wiejskich),
- ▶ rozwój usług w ramach turystyki senioralnej,
- ▶ utworzenie tras turystycznych i ścieżek edukacyjnych dedykowanych turystyce prozdrowotnej,
- ▶ budowanie produktów i atrakcji turystycznych związanych z turystyką okołozdrowotną (m.in. kąpiele leśne, inhalacje, w tym apiinhalacje, terapie z wykorzystaniem ziół, ogrody sensoryczne, ogrody zmysłów itp.),
- ▶ budowanie produktów i atrakcji turystycznych związanych z turystyką astronomiczną (np. oglądanie gwiazd, wyprawy z aparatem lub teleskopem, w tym cykliczne imprezy związane z zjawiskami astronomicznymi, ewentualna budowa obiektu takiego jak obserwatorium astronomiczne, planetarium).
- ▶ organizowanie wydarzeń i imprez turystycznych, artystycznych, sportowych i rekreacyjnych poza sezonem.

Parki ciemnego nieba

Parki ciemnego nieba to obszary o dużych walorach przyrodniczych wyznaczone do ochrony nocnego środowiska naturalnego przed zjawiskiem zanieczyszczenia światłem. Pełnią funkcje ekologiczne, oraz edukacyjne. Obecnie w Polsce funkcjonują dwa parki ciemnego nieba – Izerski Park Ciemnego Nieba oraz Park Gwiazdowego Nieba „Bieszczady”.

W odróżnieniu od innych powierzchniowych form przyrody, nie posiadają one regulacji prawnych, dlatego powołane zostały na podstawie umów partnerskich.

Słońca w modelu jest taka sama jak w rzeczywistości, a cała ścieżka ma długość 11,2 km. Na terenie IPCN cyklicznie organizowane są również Ogólnopolskie Spotkania Astronomiczne, Szkolne Warsztaty Astronomiczne, Warsztaty Astronomiczne dla Nauczycieli oraz Astronomiczny Dzień w IPCN.

Izerski Park Ciemnego Nieba

Jest pierwszym w Polsce, a drugim w Europie parkiem ciemnego nieba. Utworzony został w 2009 roku na terenie Gór Izerskich. Pomysłodawcy - pracownicy Instytutu Astronomicznego Uniwersytetu Wrocławskiego we współpracy z Nadleśnictwem Świeradów i Nadleśnictwem Szklarska Poręba opracowali dla turystów proste instrumenty astronomiczne wraz z planetarną ścieżką

dydaktyczną, która przedstawia model Układu Słonecznego w skali 1:1 miliarda. Kolejność planet od

Park Gwiazdowego Nieba „Bieszczady”

Powstał w 2013 roku, w jego skład wchodzi: Bieszczadzki Park Narodowy, Ciśniańsko-Wetliński Park Krajobrazowy oraz Park Krajobrazowy Doliny Sanu. W Parku organizowane są pokazy, prelekcje, warsztaty astronomiczne oraz warsztaty fotograficzno-astronomiczne. Turyści mogą skorzystać m.in. z Centrum Informacyjnego w Stuposianach oraz sieci tarasów widokowych.

Powołanie parku ma na celu propagowanie ochrony środowiska nocnego przed sztucznym, nadmiernym światłem, edukację społeczeństwa z zakresu astronomii, zwrócenie uwagi na problem zanieczyszczenia światłem, a także propagowanie zrównoważonego rozwoju regionu.

Astroturystyka umożliwia również przedłużenie sezonu turystycznego. W Parku Gwiazdowego Nieba sezon 2023 trwa od 5 maja do końca października.

Źródło: <https://www.urania.edu.pl/twojebieszczady.net/>

4.3. Sieciowanie usług z zakresu turystyki – współpraca, koordynacja, animacja oferty turystycznej (zarządzanie w turystyce)

Wykorzystanie turystyki jako czynnika rozwoju ponadlokalnego jest możliwe, gdy występuje lider, który pobudza do działania. W przypadku Obszaru Partnerstwa – Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego proponuje się, aby rolę koordynatorów funkcji turystycznej nadać ośrodkom gminnym poszczególnym gmin budujących Partnerstwo. Ich działalność uzupełniać będzie pracę funkcjonującej w Powiecie Hajnowskim Lokalnej Organizacji Turystycznej (LOT).

W Powiecie Hajnowskim powinna zostać wykreowana skuteczna współpraca w zakresie rozwoju turystycznego między wszystkimi jednostkami samorządu lokalnego wchodzącymi w skład Powiatu. W ramach współpracy zaleca się stworzenie odpowiednich programów rozwoju różnych form turystyki (opartych o stworzone pakiety produktowe), które będą usystematyzowane i skorelowane ze sobą pod względem organizacyjnym, inwestycyjnym i marketingowym.

Ograniczanie rozwoju turystycznego do granic danej jednostki gminnej, wiąże się z brakiem integralności i uporządkowania w skali całego obszaru funkcjonalnego. Nie jest również zgodne z punktem widzenia odwiedzających turystów, którzy postrzegają obszar Powiatu Hajnowskiego jako spójny. Problemem może być również rozproszenie informacji z zakresu działalności turystycznej. Rozbudowana sfera informacyjna pozwoli na monitorowanie aktualnego stanu gospodarki turystycznej, koordynację jej zarządzania w obszarze funkcjonalnym oraz wzmocnienie promocji i oferty tematycznej poszczególnych rejonów Powiatu. Spójna sieć punktów informacji turystycznej umożliwi ciągle regularne tworzenie nowych i ulepszanie istniejących produktów turystycznych.

Do zadań ośrodków gminnych należeć powinna koordynacja wdrażania wspólnie wypracowanych standardów, działań i inicjatyw turystycznych oraz pogłębianie procesu integracji w ramach obszaru funkcjonalnego. Innowacyjne i skoordynowane podejście do terytorialnego zarządzania turystyką powinno stać się wyróżnikiem obszaru Partnerstwa na tle innych regionów.

W ramach realizacji niniejszego celu operacyjnego przewiduje się również organizowanie przez ośrodki gminne spotkań instytucji samorządowych i biznesowych prowadzących działalność turystyczną, których celem będzie wymiana doświadczeń i opracowanie wspólnej promocji.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ doskonalenie metod zarządzania turystyką przez ośrodki gminne,
- ▶ podnoszenie kompetencji pracowników zatrudnianych w obszarze turystyki, profesjonalizacja kadr,
- ▶ kreowanie skutecznej i trwałej współpracy w zakresie funkcji turystycznej między jednostkami samorządu lokalnego wchodzącymi w skład Powiatu,
- ▶ inicjowanie trwałej współpracy jednostek samorządu terytorialnego z branżą turystyczną,
- ▶ inicjowanie współpracy pomiędzy organizatorami tych samych oraz pokrewnych form turystyki,
- ▶ agregowanie i wewnętrzna wymiana doświadczeń oraz dobrych praktyk w zakresie turystyki,
- ▶ stworzenie odpowiednich programów rozwoju różnych form turystyki, skorelowanych ze sobą w sferze organizacyjnej, inwestycyjnej i marketingowej,
- ▶ wzmocnienie współpracy podmiotów publicznych, prywatnych i organizacji pozarządowych w dziedzinie turystyki,

- ▶ wzmocnienie roli LOT i przynależności gmin Powiatu do organizacji,
- ▶ utworzenie miejsca pełniącego rolę forum wymiany informacji i współpracy w sektorze turystyki, jako uzupełnienie działalności LOT.
- ▶ stworzenie narzędzi internetowych umożliwiających łączenie lokalnych aktywności turystycznych w ofertę regionalną, w tym zintegrowany kalendarz wydarzeń turystycznych na obszarze Powiatu, adresowany do odbiorców w regionie i jego otoczeniu (wydarzenia o ponadlokalnej atrakcyjności),
- ▶ opracowanie wspólnego, spójnego systemu wizualizacji i oznakowania szlaków turystycznych, miejsc i wydarzeń,
- ▶ zamieszczanie informacji w przestrzeni o miejscach i atrakcjach turystycznych, zgodnie z opracowanym systemem wizualizacji oznakowanych miejsc,
- ▶ stworzenie spójnego i kompleksowego systemu informacji turystycznej regionu Puszczy Białowieskiej,
- ▶ przygotowanie atrakcyjnych terenów pod inwestycje turystyczne.

V CEL STRATEGICZNY

Region kulturalny z natury

5.1. Budowanie Krainy Otwartej Kultury
(infrastruktura, miejsca)

5.2. Organizowanie wydarzeń kulturalnych
Wszechstronnie utalentowani

5.3. Budowanie sieci miejsc
spotkań z kulturą
(koordynacja i profesjonalizacja oferty)

5.4. Wspieranie rozwoju edukacji
i promowanie innowacji w kulturze

5.5. Sieciowanie usług z zakresu kultury -
współpraca, koordynacja, animacja oferty
kulturalnej (zarządzanie w kulturze)

Na pierwszy „rzut oka” tożsamość historyczno-kulturowa Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego wydaje się niejednoznaczna i nieoczywista. Skojarzenie Puszczy Białowieskiej i lokalizacja jej na mapie jest dużo łatwiejsza niż wskazanie kluczowych lokalnych wydarzeń kulturalnych czy obiektów kultury, w tym zabytkowej. Reakcja odbiorców zewnętrznych na obszar Powiatu Hajnowskiego jest mocno skorelowana ze statusem Puszczy Białowieskiej jako Obiektu UNESCO. Od czerwca 2014 roku, kiedy prawie cały obszar Puszczy Białowieskiej został wpisany na Listę UNESCO pod nazwą „*Białowieża Forest*”, Puszcza Białowieska jest jedynym w Polsce i jednym z siedmiu na świecie transgranicznych obiektów dziedzictwa światowego. Dlatego jak wskazano w **Celu strategicznym V Region kulturalny z natury** potencjał kultury jest możliwy do jego wykorzystania w ścisłym powiązaniu kierunków rozwoju obszaru z walorami przyrodniczymi, niezakłóconą naturą miejsca

i działaniami, które skoordynowane nie wzmogą presji człowieka (mieszkańca, turysty, gościa) na środowisko.

Kulturę Powiatu Hajnowskiego cechuje silne zakorzenienie z przeszłością, tradycją i dziedzictwem przeżyć pierwszych pokoleń zamieszkujących ten obszar. Kultura w synergii z naturą jest otwarta dla każdego, zaprasza do doświadczania i przeżywania w specyficzny sposób historii miejsc, które tworzyła szlachta ruska i mazowiecka, chłopci królewscy i pańszczyźniani, mieszczaństwo i rzemieślnicy. Ogromny potencjał obszaru stanowi wielokulturowość ukształtowana przede wszystkim bliskością wschodniej granicy Polski. Powiat Hajnowski to geograficzny punkt spotkania się kultury zachodniej i wschodniej oraz religii rzymsko-katolickiej i prawosławnej. Wśród przodków i obecnych mieszkańców byli i są obecni Polacy, Białorusini, Ukraińcy i Tutejsi – grupa etniczna, która nie określa przynależności narodowej do żadnego kraju. Kiedyś były to tereny należące do jednego państwa – Korony Polskiej, które później przeszły pod władanie carskiej Rosji, żeby skończyć jako podzielony między dwa kraje obszar.

źródło: Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Hajnówka, 2020

Unikalnym przejawem kultury miejsca jest lokalna gwara, uznawana przez mieszkańców jako silne spoiwo utrzymujące więzi rodzinne i sąsiedzkie. Gwara poznawana w dzieciństwie jako pierwsza odmiana języka pozostaje na zawsze językiem kojarzonym z dzieciństwem i stronami rodzinnymi, czymś bliskim sercu. Na terenie Powiatu Hajnowskiego słychać kilka gwar, w zależności od wsi, z której pochodzi mieszkaniak. Miejscowi, słysząc gwarę, są w stanie określić skąd jest ta właśnie gwara. To jest wartość, której kultywowanie powinno stać się naturalną czynnością każdego mieszkańca Powiatu Hajnowskiego.

„Człowiek ze swoją mową zrośnięty jest ciaśniej niż drzewo z ziemią” - „Człowiek zo swojeju mowoj zroszczy mocniej niż derwo z zemloju”⁷

Wśród zadań kluczowych do realizacji w ramach Celu jest dbałość o materialne i niematerialne obiekty dziedzictwa kultury, podnoszenie jakości wydarzeń kulturalnych, ich promocja i umiędzynarodowienie, promowanie lokalnych talentów, upowszechnienie kultury jako formy

⁷ Mieczysław Jastrun „*Poemat o mowie*”. Gwara z pogranicza Narewki i Czeremchy, według Anny Nikitiuk

spędzania wolnego czasu, profesjonalizacja usług z zakresu zarządzania kulturą i poprawa dostępności wydarzeń i miejsc spotkań z kulturą.

5.1. Budowanie Krainy Otwartej Kultury

Cel o charakterze infrastrukturalnym, w ramach którego działania będą koncentrować się na ochronie i opiece nad zabytkami oraz obiektami kultury, praktykami, przekazami i wiedzą. Kluczowa w ramach celu 5.1 jest dbałość o zachowanie i wysoką jakość krajobrazu kulturowego, w szczególności układu przestrzenno-kulturowego wynikającego z unikalności tego obszaru: układ miejscowości tzw. szeregówka, ławeczki przy domach, jako miejsca spotkań i rozmów mieszkańców, krzyże, szpalery drzew wzdłuż dróg, nekropolie rzymsko-katolickie, prawosławne, unickie, ewangelickie, miejsca straceń z czasów wojen i powstań, cerkwie, kościoły i kapliczki. Wyzwania cywilizacyjne, tempo życia, rosnący niepokój o przyszłość coraz częściej są motywatorami poszukiwania miejsc, które kojarzone są z nadprzyrodzonymi mocami. Dlatego też uroczyska i miejsca mocy w Puszczy Białowieskiej będą przedmiotem działań polegających na wyznaczaniu szlaków, dostępnych i wyposażonych w informację o miejscu i jednolicie oznakowanych. Podobnie w wyniku realizacji celu 5.1 odbiorcy i entuzjaści lokalnej kultury będą mogli poznać ornamentykę i wzornictwo przedmiotów codziennego użytku, które w kulturze regionu Puszczy Białowieskiej wywodzą się z prawosławnego przygotowywania ręczników obrzędowych. Planowana jest aktywna ochrona, odnowa i promocja szlaków kulturowych, prezentujących zdobienia drewnianych domów mieszkańców (narożniki, szczyty domów, zakończenia krokwi i belek, kalenic, drzwi, okien, okiennic i ganków).

Niezwykle ważna jest również ochrona niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego⁸, zbiorów bibliotecznych, materiałów archiwalnych, oryginalnych nagrań, płyt, folkloru itp. Dokumentowanie kultury niematerialnej powinno obejmować tworzenie wspólnych miejsc ich zbioru, ale również realizację projektów wspierających międzypokoleniowy przekaz wiedzy i umiejętności. W rezultacie, zasoby niematerialnego dziedzictwa kultowego zostaną utrwalone, spopularyzowane i zachowane dla przyszłych pokoleń.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ działania na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami i obiektami kultury, praktykami, przekazami, wiedzą i umiejętnościami (poprawa infrastruktury i zapewnienie dostępności),
- ▶ wspieranie prac konserwatorskich, restauratorskich i zabezpieczających oraz robót budowlanych przy zabytkach nieruchomych wraz z ich otoczeniem, umożliwiających zachowanie dotychczasowy funkcji zabytków, a także służących nadaniu im nowych funkcji,
- ▶ wspieranie prac związanych z wykopaliskami archeologicznymi,
- ▶ budowa i utrwalenie wizerunku krajobrazu kulturowego, stworzenie szlaków kulturowych,
- ▶ prowadzenie działań na rzecz dokumentowania kultury tradycyjnej, niematerialnej.

⁸ Zgodnie z zapisami konwencji UNESCO dotyczącej niematerialnego dziedzictwa kulturowego: *Niematerialne dziedzictwo kulturowe oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.*

5.2. Wszechstronnie utalentowani

Koncentracja aktywności w ramach celu 5.2 to tzw. działania miękkie, w szczególności organizacja i profesjonalizacja wydarzeń kulturalnych. Głównym zadaniem celu 5.2 jest wydobycie/wyszukanie walorów kultury opartych na talentach lokalnej społeczności. Chodzi o działania, w wyniku których lokalni artyści lub jeszcze nieodkryci artyści dzięki aktywności kadr urzędów odpowiedzialnych za działania z zakresu kultury, instytucji kultury oraz stowarzyszeń będą mieli przestrzeń do dzielenia się swoimi umiejętnościami i sztuką wynikającą z pochodzenia, tożsamości i przynależności. W ramach celu podjęte będą działania umożliwiające doświadczanie lokalnych smaków. Kuchnia Powiatu Hajnowskiego, w znacznym stopniu kształtowana w oparciu o warunki naturalne, a której przepisy przekazywane są z pokolenia na pokolenie związana jest z łączeniem i przenikaniem się kuchni polskiej, białoruskiej i ukraińskiej. Nastąpi koncentracja działań na promocji produktu lokalnego. W ramach nowo powstającego Hajnowskiego Centrum Produktu Lokalnego lokalni producenci będą mogli dokształcić się w zakresie niezbędnych wymagań formalno-prawnych, podatkowych i sanitarnych związanych z wprowadzaniem produktu lokalnego na rynek, stworzyć strategię sprzedaży i promocji swoich produktów, opracować materiały informacyjno-reklamowe w obcym języku. W ramach realizacji celu odbywać się będą Targi śniadaniowe, kursy oraz szkolenia z zakresu produkcji lokalnych specjałów opracowanych na tradycyjnych przepisach i recepturach. Będzie kontynuowany Dzień Gwary Lokalnej, promowane rodzinne zespoły artystyczne.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ promowanie i docenianie lokalnych talentów, artystów i środowisk twórczych,
- ▶ promowanie rodzinnego uczestnictwa w kulturze,
- ▶ organizacja wydarzeń promujących produkty lokalne, unikalne przedmioty i umiejętności,
- ▶ wykreowanie i wypromowanie produktów kulturowych,
- ▶ działania na rzecz rozwoju zróżnicowanych form twórczości, poszerzenie przestrzeni dla twórczej kreacji dzieci, młodzieży i osób dorosłych.

5.3. Budowanie sieci miejsc spotkań z kulturą

Na terenie Powiatu aktywnie działają domy kultury i biblioteki, których programy oferują zajęcia w większości dla dzieci i młodzieży. W ramach celu 5.3. planowane jest rozszerzenie oferty dla wszystkich grup odbiorców i intensyfikacja działań dla przyjezdnych/turystów w sezonie letnim. Sukcesem wdrożeniowym będzie podjęcie realnej współpracy między instytucjami kultury, a organizacjami pozarządowymi, synchronizacja planów i programów, realizowanych projektów i objęcie ofertą szerszej grupy odbiorców. Będzie stworzona przestrzeń, warunki dla trenerów, nauczycieli i artystów, którzy prowadzą zajęcia lokalnie dla stworzenia powiatowego programu działań z zakresu kultury, tak żeby uniknąć niepotrzebnej konkurencji, rywalizacji i pozbawiania możliwości kształcenia odbiorców z uwagi na miejsce zamieszkania. Dodatkowo w ramach celu duża część zadań będzie miała charakter wyłączeniowy, powinna dotrzeć do osób dotychczas nie korzystających z oferty domów kultury i bibliotek. Powołane zostaną nowe miejsca spotkań z kulturą, mediateki, świetlice, miejsca aktywności lokalnej. Realizowane w ramach celu 5.3 zadania mają upowszechnić kulturę, włączyć w nią każdego, a nie tylko najzamożniejszych lub mieszkających najbliżej ośrodka kultury. Sieć miejsc kultury, która będzie nośnikiem celu 5.3 to wspólnota przeżyć, przestrzeń bycia wśród innych i z innymi, początek spójności społecznej i baza kapitału społecznego. Miejsca spotkań z kulturą mają za zadanie zbudować społeczną sieć relacji zaufania, lojalności i solidarności między mieszkańcami Powiatu.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ rozwijanie, profesjonalizowanie i koordynacja oferty miejsc spotkań z kulturą (domy kultury, biblioteki, mediateki), wzbogacanie oferty instytucji kultury,
- ▶ intensyfikacja działań informacyjnych i promocyjnych w odniesieniu do skoordynowanej oferty spędzania czasu wolnego w instytucjach kultury/miejscach spotkań z kulturą,
- ▶ współpraca kulturalna z organizacjami pozarządowymi,
- ▶ działania na rzecz rozwoju turystyki kulturowej,
- ▶ wspieranie amatorskiego ruchu artystycznego,
- ▶ tworzenie miejsc dla kultury alternatywnej,
- ▶ opracowanie kodeksu/zasad i podnoszenie standardów organizacji wydarzeń kulturalnych.

5.4. Wspieranie rozwoju edukacji i promowanie innowacji w kulturze

Innowacje często kojarzą się z nowymi technologiami i zastosowaniem IT. Także w tym celu ważne będzie umiejętne wykorzystanie nowych form promocji i popularyzacji lokalnej kultury, czy to za pomocą platform cyfrowych, udostępniania zdigitalizowanych zasobów i coraz śmielszego stosowania social mediów, streamingu wydarzeń czy kanałów youtube. Jednocześnie ważne w ramach celu 5.4 będą też te mniej standardowe formy prezentacji zasobów kultury za pośrednictwem mody i designu. W ramach planowanych działań dążyć należy do burzenia murów podziału na wydarzenia kulturalne dla młodzieży i seniorów. Należy dążyć do rozhermetyzowania oferty, tworzyć programy adresowane do wszystkich odbiorców niezależnie od wieku. Oferta kulturalna dla seniorów musi stać się interesująca dla młodzieży, a oferta kulturalna dla młodzieży powinna być zrozumiała dla seniorów. W ramach celu 5.4 trudnym wyzwaniem będzie zapewnienie nowoczesnej edukacji kulturalnej. Kluczowe dla sukcesu realizacji tego celu będzie wyposażanie mieszkańców w podmiotowe kompetencje do odkrywania własnych kanonów i własnych wrażliwości kulturowych oraz uczenie umiejętności dialogu. Zadania planowane do realizacji w ramach celu 5.4 będą wspierać władze gmin Powiatu w uznaniu roli kultury w ważnej dla Powiatu turystyce, wskazywać na konieczność synchronizacji i koordynacji działań. Dodatkowo istotnym elementem wdrożenia celu będzie promocja kultury lokalnej poza powiatem, regionem i w formie promocji międzynarodowej.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ opracowywanie i wdrażanie programów edukacyjnych w zakresie kultury,
- ▶ inicjowanie działań na rzecz popularyzacji dziedzictwa kulturowego Powiatu (m.in. organizowanie zajęć warsztatowych),
- ▶ propagowanie i upowszechnianie wiedzy na temat kultury Powiatu Hajnowskiego (m.in. z zastosowaniem nowych form prezentacji dziedzictwa kulturowego, takich jak design i moda),
- ▶ promowanie lokalnej kultury poza regionem i granicami Polski,
- ▶ promowanie wśród samorządów lokalnych dobrych praktyk w zakresie wykorzystywania dziedzictwa kulturowego dla poprawy pozycji gminy w otoczeniu,
- ▶ działania edukacyjne na rzecz wykorzystywania oferty instytucji kultury do rozwijania turystyki.

5.5. Współpraca, koordynacja, animacja

W ramach tego celu kluczowe są zadania związane z usprawnieniem, współtworzeniem i ucytelnieniem reguł zarządzania polityką kulturalną Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego, a także stworzeniem narzędzi do lepszego zarządzania obszarem kultury. Dlatego też podejmowane będą działania polegające na wypracowaniu strategicznego modelu bieżącej współpracy i łączenia potencjałów gmin objętych strategią, ale też przeciwdziałanie, odpowiednio wcześniej, potencjalnym kolizjom działań i nieplanowanym negatywnym interakcjom.

Istotnym uzupełnieniem działań sieciujących będzie dbałość o profesjonalizację kadr pracujących w obszarze kultury, w szczególności wsparcie podnoszenia wiedzy menedżerskiej przez osoby aktywne w zarządzaniu kulturą w instytucjach i organizacjach pozarządowych Powiatu oraz wsparcie podnoszenia wiedzy animatorskiej przez osoby aktywne w kulturze na obszarze Partnerstwa.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ doskonalenie metod zarządzania kulturą,
- ▶ agregowanie i wewnętrzna wymiana doświadczeń oraz dobrych praktyk w zakresie kultury,
- ▶ podnoszenie kompetencji pracowników zatrudniających w obszarze kultury, profesjonalizacja kadr,
- ▶ wzmocnienie współpracy podmiotów publicznych, prywatnych i organizacji pozarządowych w dziedzinie kultury,
- ▶ stworzenie narzędzi internetowych umożliwiających łączenie lokalnych aktywności kulturalnych w ofertę regionalną, w tym zintegrowany kalendarz wydarzeń kulturalnych na obszarze Powiatu, adresowanego do odbiorców w regionie i jego otoczeniu (wydarzenia o ponadlokalnej atrakcyjności),
- ▶ efektywne komunikowanie wewnątrz środowiska osób i instytucji działających w obszarze kultury,
- ▶ opracowanie wspólnej marki, systemu wizualizacji i oznakowania szlaków kulturowych, miejsc i wydarzeń,
- ▶ zamieszczanie informacji w przestrzeni o wyjątkowych walorach obiektów i miejsc, zgodne z systemem wizualizacji oznakowanie miejsc.

VI CEL STRATEGICZNY

Aktywne społeczeństwo i sprawne instytucje

6.1. Doskonalenie kapitału ludzkiego

6.2. Rozwijanie usług zwiększających
autonomię funkcjonowania społecznego,
aktywizacja społeczna,
wzmacnianie wspólnotowości
i tożsamości ponadlokalnej

6.3. Poprawa jakości funkcjonowania
instytucji publicznych
w zakresie zarządzania rozwojem

6.4. Rozwijanie marketingu terytorialnego

Cel strategiczny 6 obejmuje działania z zakresu zaspokajania potrzeb mieszkańców Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego poprzez doskonalenie usług społecznych, wzrostu aktywności, wzmocnienia tożsamości lokalnej i wspólnotowości społeczeństwa całego obszaru Partnerstwa, marketingu terytorialnego oraz rozwoju instytucjonalnego i wzmocnienia kompetencji władz samorządowych.

6.1. Doskonalenie kapitału ludzkiego

Realizacja celów i założeń **Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego** doprowadzi do wzmocnienia konkurencyjności gospodarczej i spójności społecznej obszaru Partnerstwa. Podtrzymanie konkurencyjności gospodarki uzależnione jest jednak od dostępności na rynku pracy wykwalifikowanych kadr pracowniczych. Rozwój edukacji i opieki nad dziećmi na obszarze Partnerstwa powinien zatem ukierunkować się na wykorzystanie posiadanych przez Powiat i Gminy Powiatu wewnętrznych zasobów i potencjałów. Edukacja stanowi jedno z narzędzi, pozwalających na zatrzymanie młodych osób w regionie.

System kształcenia w Powiecie Hajnowskim powinien być dostosowany do wymogów otoczenia i stanowić odpowiedź na zapotrzebowanie rynku pracy, co stworzy pełną ścieżkę rozwoju osobistego i zawodowego młodym mieszkańcom Powiatu.

Wśród podstawowych zadań powinno znaleźć się wzmocnienie istniejącej infrastruktury oraz jakości oferty edukacyjnej, w tym doskonalenie kadr edukacyjnych.

Proponowana w Strategii droga rozwoju oferuje możliwości stworzenia wielu miejsc pracy, w tym dla wysoko wykwalifikowanych pracowników wielu specjalizacji (m.in. przyrodnikom, ekspertom ds. żywności, organizatorom ekoturystyki, nauczycielom, inżynierom, medykom). W myśl *Nowej strategii leśnej UE 2030*, znaczącą rolę w transformacji w kierunku zrównoważonej (i neutralnej dla klimatu) przyszłości odgrywać będą lasy. Wymagać to będzie jednak zwiększonego zestawu umiejętności, m.in. ekspertów w zakresie wdrażania i doskonalenia zrównoważonych praktyk gospodarki leśnej (o której wspomniano w ramach celu 1.4). Programy kształcenia i szkolenia leśników powinny zostać więc dostosowane do aktualnych wyzwań i potrzeb.

Rozwijający się popyt na kompetencje sprawi, że niezbędne będzie podjęcie działań na rzecz umożliwienia zdobycia umiejętności oraz odpowiednich kwalifikacji do wykonywania zawodów związanych z rozwojem przyszłych funkcji w Powiecie. W tym celu należy przede wszystkim zapewnić odpowiednią infrastrukturę (w tym budynki oraz lokale) oraz ofertę edukacyjną umożliwiającą podjęcia kształcenia w tym zakresie (m.in. poprzez staże dokształcające i szkolenia zawodowe). Kadry nauczycielskie powinny otrzymać wsparcie w kwestii szkoleń metodycznych, natomiast mieszkańcom powinno zapewnić się warunki, umożliwiające ewentualne przekwalifikowanie się.

Realizacja celu, a tym samym większa różnorodność dróg kariery zawodowej stworzy szansę dla osób młodych, którzy po ukończeniu edukacji będą mogli podjąć satysfakcjonującą pracę w Powiecie Hajnowskim. Powiązanie systemu kształcenia z dostępnymi na rynku pracy sektorami gospodarczymi (w tym kreatywnymi i innowacyjnymi) zwiąże młodzież z obszarem, minimalizując możliwość ich emigracji do większych ośrodków. Główną rolą niniejszego celu operacyjnego jest zatem dążenie do zmniejszenia obserwowanych obecnie problemów społecznych na obszarze Partnerstwa.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ podnoszenie jakości kształcenia, wzmocnienie istniejącej infrastruktury i jakości oferty edukacyjnej, w tym doskonalenie kadr edukacyjnych,
- ▶ stworzenie oferty edukacyjnej dostosowanej do potrzeb lokalnego rynku pracy,
- ▶ działania na rzecz umożliwienia podjęcia kształcenia w zakresie nowych specjalizacji w regionie (m.in. zapewnienie odpowiedniej infrastruktury, w tym budynków, lokali),
- ▶ działania na rzecz zmniejszania deficytu wysoko wykwalifikowanej kadry – m.in. programy stypendialne dla uczniów,

- ▶ wsparcie rozwoju kadr nauczycielskich w kwestii szkoleń metodycznych pod kątem potrzeb rozwijającego się popytu na kompetencje (m.in. pedagogiki leśnej, przyrodolecznictwa itp.),
- ▶ tworzenie warunków do przekwalifikowania osób w wieku produkcyjnym, zgodnie z potrzebami rozwijanych specjalizacji regionu.

6.2. Rozwijanie usług zwiększających autonomię funkcjonowania społecznego, aktywizacja społeczna, wzmacnianie wspólnotowości i tożsamości ponadlokalnej

Niniejszy cel operacyjny zakłada dążenie obszaru funkcjonalnego Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego do wzmocnienia spójności, dostępności instytucji publicznych oraz działań na rzecz integracji społecznej na poziomie ponadlokalnym.

Wyzwaniem dla obszaru Partnerstwa jest spadek liczby mieszkańców oraz starzenie się społeczeństwa. Poza czynnikami gospodarczymi i tworzeniem wysokiej jakości miejsc pracy istotnym czynnikiem zachęcającym ludzi młodych do pozostania na terenie Partnerstwa jest dostęp do wysokiej jakości usług społecznych. W tej kwestii zakłada się działania obejmujące podnoszenie jakości obiektów infrastruktury społecznej oraz świadczonych przez nie usług (m.in. instytucji oświaty i wychowania, ochrony zdrowia, opieki społecznej, kultury, kultury fizycznej, sportu i rekreacji oraz usług opiekuńczych związanych ze starzeniem się społeczeństwa).

Poprawa jakości usług publicznych wymaga również wykorzystania nowoczesnych środków komunikacji. Na obszarze Powiatu Hajnowskiego należy rozwijać ideę *Smart City* oraz *Smart Village*, wymagającej zastosowania nowoczesnych technologii. Samorządy powinny dążyć do rozwijania e-usług oraz poprawy dostępności do szerokopasmowego Internetu na obszarze całego obszaru Partnerstwa. Z uwagi na starzejące się społeczeństwo zaleca się również prowadzenie działań na rzecz przeciwdziałania wykluczenia cyfrowego, m.in. osób starszych.

Cel odnosi się również do wszelkiego rodzaju działań ukierunkowanych na aktywizację mieszkańców Powiatu Hajnowskiego, zaangażowanie ich w życie społeczne gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego jako spójnego obszaru funkcjonalnego. Podejmowane inicjatywy powinny sprzyjać integracji lokalnych społeczności, zamieszkujących poszczególne rejony Powiatu, a także wzmocnieniu ich poczucia tożsamości ponadlokalnej i przynależności do Powiatu Hajnowskiego jako grupy o wspólnych celach i wizji rozwoju.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ działania na rzecz pobudzania otwartości mieszkańców na współpracę ponadlokalną,
- ▶ budowanie wzajemnych relacji między jednostkami samorządu terytorialnymi, tworzącymi obszar Partnerstwa,
- ▶ zwiększenie zaangażowania lokalnej społeczności w systemową współpracę na rzecz zachowania dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionu,
- ▶ wzmacnianie i wspieranie oddolnych inicjatyw mieszkańców,
- ▶ zwiększenie poczucia przynależności mieszkańców gmin Powiatu Hajnowskiego do regionu jako do grupy (wspólne partycypacje, spójność w działaniu),
- ▶ rozwój i podnoszenie jakości usług ochrony zdrowia (w tym usług medycznych z zakresu fizjoterapii i rehabilitacji, a także usług związanych ze starzeniem się społeczeństwa),
- ▶ działania podnoszące jakość edukacji, w tym wyrównujące szanse edukacyjne dzieci i młodzieży,
- ▶ modernizacja, adaptacja i podnoszenie jakości obiektów infrastruktury społecznej oraz świadczonych przez nie usług (instytucji oświaty i wychowania, ochrony zdrowia, opieki społecznej, kultury, kultury fizycznej, sportu i rekreacji oraz usług opiekuńczych związanych ze starzeniem się społeczeństwa),

- ▶ rozwój i utrzymanie infrastruktury szerokopasmowego Internetu,
- ▶ rozwój nowych oraz usprawnienie istniejących sieci wspólnych e-usług,
- ▶ opracowanie systemu wsparcia osób starszych w zakresie korzystania z e-usług, w tym związanych z cyfryzacją opieki zdrowotnej (np. poprzez punkty pomocy zlokalizowane na terenach gmin, w których z pomocą pracownika można zarejestrować się m.in. w systemie usług zdrowotnych),
- ▶ działania prowadzone na rzecz wyrównania szans w dostępie do wysokiej jakości opieki medycznej (np. organizacja finansowego wsparcia w dojazdach do odległych placówek medycznych),
- ▶ rozwój usług z zakresu *Silver Economy*,
- ▶ podejmowanie inicjatyw międzypokoleniowych (np. pomoc osobom starszym przy jednoczesnym rozszerzaniu wśród młodzieży wiedzy o regionie i jego kulturze),
- ▶ poprawa dostępu i standardu usług oraz funkcjonowania infrastruktury społecznej,
- ▶ modernizacja istniejących budynków pełniących usługi społeczne i adaptacja dostępnych obiektów na funkcje usług społecznych,
- ▶ wzmocnienie roli animatora lokalnego i facylitatora,
- ▶ rozwój lokalny ukierunkowany na społeczność,
- ▶ prowadzenie działań na rzecz rewitalizacji obszarów zdegradowanych.

6.3. Poprawa jakości funkcjonowania instytucji publicznych w zakresie zarządzania rozwojem

Szybko zachodzące zmiany, dotyczące prawa, społeczeństwa, organizacji pracy czy też wykorzystania nowoczesnych technologii w zarządzaniu decydują, iż w kluczowe znaczenie w Powiecie Hajnowskim będzie miało ciągłe doskonalenie sprawności administracyjnej. Można to osiągnąć poprzez doskonalenie kadry, procedur i procesów współpracy.

Bardzo ważnym elementem rozwoju gospodarczego regionów jest współpraca transgraniczna. Trudności związane z sytuacją za wschodnią granicą Powiatu Hajnowskiego decydują, iż w ramach zarządzania rozwojem obszaru Partnerstwa, powinny zostać podjęte próby umiędzynarodowienia się i otwarcia na inne kraje Europy Wschodnie, m.in. takie jak: Litwa, Łotwa, Estonia.

Poprzez partnerską współpracę możliwa będzie sprawna koordynacja i integracja najważniejszych procesów gospodarczych i społecznych na terenie Powiatu Hajnowskiego.

Zgodnie z ideą *Smart City* oraz *Smart Village* samorzady powinny rozwijać partycypacyjny model zarządzania. Obszar funkcjonalny Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego powinien opracować, doskonalić oraz upowszechnić metody partycypacji społecznej, umożliwiającej mieszkańcom wspólne decydowanie o najważniejszych projektach związanych z rozwojem obszaru. W tym celu warto wdrożyć nowoczesne technologie komunikacyjne oraz wsparcie eksperckie.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ doskonalenie sprawności administracji (m.in. profesjonalizacja kadry, procedur, procesów współpracy),
- ▶ wzmocnienie kompetencji i podniesienie zdolności zarządów administracji lokalnej do nawiązywania współpracy z inwestorami,
- ▶ wdrażanie polityk rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie i funkcjonalnie (poprzez nawiązanie relacji z sąsiednimi gminami),
- ▶ działania na rzecz umiędzynarodowienia regionu, poprzez nawiązanie współpracy gospodarczej z krajami wschodnimi (np. Litwa, Łotwa, Estonia),

- ▶ inicjowanie współpracy międzynarodowej poprzez powołanie instytucji doradczej w tym zakresie.
- ▶ doskonalenie i upowszechnianie metod międzygminnej partycypacji społecznej umożliwiającej mieszkańcom poszczególnych gmin wspólne decydowanie o najważniejszych projektach związanych z rozwojem regionu,
- ▶ wykorzystanie doradztwa eksperckiego w zakresie komunikacji społecznej na potrzeby opracowania i wdrażania w JST zasad partycypacji, podejmowania wspólnych decyzji i wspólnego planowania rozwoju,
- ▶ wspólne planowanie, płynny przepływ informacji, integracja instytucji.

6.4. Rozwijanie marketingu terytorialnego

W ramach realizacji niniejszego celu operacyjnego oczekiwanym rezultatem jest zwiększenie rozpoznawalności obszaru Powiatu Hajnowskiego w skali regionalnej, krajowej oraz międzynarodowej.

Sytuacja polityczna za wschodnią granicą kraju oraz kryzys migracyjny sprawiły, że obszary przygraniczne często uznawane są za niebezpieczne. Władze samorządowe powinny skupić się zatem na odbudowaniu wizerunku obszaru Powiatu Hajnowskiego jako obszaru bezpiecznego. Niezbędne jest zatem prowadzenie rzetelnych działań informacyjnych i edukacyjnych w tym zakresie a także przyciąganie uwagi poprzez uczestnictwo we wszelkiego rodzaju eventach, pozwalające zobrazować na zewnątrz wizerunek Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego.

Marketing terytorialny na poziomie ponadlokalnym powinien skupiać się przede wszystkim na rozpowszechnieniu i ukorzenieniu istniejącej marki oraz posiadanych zasobów. Wobec istniejącej Marki Puszcza Białowieska powinny zostać podjęte działania wzmacniające jej znaczenie i utrwalające wizerunek poza regionem. Sam fakt położenia obszaru Partnerstwa w rejonie Puszczy Białowieskiej, nie jest wystarczający do osiągnięcia konkurencyjności w odniesieniu do innych obszarów. Konieczne jest wsparcie promocyjne i spójna koordynacja zarządzania marketingowego. Wśród działań promocyjnych, można wymienić m.in. udział w wszelkiego rodzaju targach, wydarzeniach, konkursach, organizację kampanii reklamowych i tworzenie publikacji (np. w mediach społecznościowych). Sprawne zarządzanie pomoże odpowiednio wykorzystać potencjał, wynikający z położenia obszaru Partnerstwa. Działania promocyjne powinny obejmować nie tylko aspekty turystyczne obszaru, ale również usługowe, produkcyjne i społeczne. Długoterminowym efektem będzie zbudowanie nowego sposobu postrzegania Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego oraz Puszczy Białowieskiej – nie tylko jako obszaru o wybitnych zasobach przyrodniczych, ale również jako obszaru, który potrafi wykorzystać posiadany potencjał do rozwoju ekonomicznego, m.in. w zakresie rozwoju nowoczesnych, innowacyjnych form działalności, takich jak: usługi zdrowotne, produkcja zdrowej żywności, zielone technologie itp. Dzięki temu zostanie wykreowany wizerunek obszaru Partnerstwa jako obszaru ambitnego i innowacyjnego, wykorzystującego rozwój usług środowiskowych na rzecz lokalnej społeczności.

W zakresie promocji obszaru Partnerstwa należy skupiać się na podejmowaniu inicjatyw w ramach współdziałania władz lokalnych (zarówno między poszczególnymi gminami jak i współpracy z przedsiębiorcami oraz organizacjami pozarządowymi). Skoordynowane działania informacyjne i promocyjne zapewnią dotarcie do szerszej grupy odbiorców, w tym potencjalnych inwestorów.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

- ▶ budowanie wizerunku obszaru bezpiecznego, m.in. poprzez edukowanie i informowanie o sytuacji granicznej (np. przyciąganie uwagi turystów poprzez udział w targach, imprezach sportowych i kulturalnych),
- ▶ utrwalenie i onarzędziowanie istniejącej marki Puszczy Białowieskiej, uкорzenie marki i działania na rzecz zwiększenia jej rozpoznawalności,
- ▶ ewaluacja i odnowienie Strategii Marki Puszcza Białowieska,
- ▶ udoskonalanie i poprawa jakości istniejących produktów turystycznych,
- ▶ budowanie nowych markowych produktów turystycznych (w tym związanych z agroturystyką, lokalnymi produktami spożywczymi, usługami okołodrowotnymi i kulturalnymi),
- ▶ działania zmierzające do usprawniania koordynacji i współdziałania lokalnych władz, organizacji pozarządowych, przedsiębiorców i mieszkańców Powiatu,
- ▶ zwiększanie efektywności działań promocyjnych oraz wzmocnienie współpracy pomiędzy Gminami Powiatu Hajnowskiego, m.in. poprzez wspólne projekty współpracy wewnątrzpowiatowej, w zakresie promocji i ukierunkowania się na spójną wizję promocji i podejścia do jej realizacji,
- ▶ wykorzystanie narzędzi komunikacji marketingowej do promocji obszaru (media społecznościowe, kampanie reklamowe, publikacje),
- ▶ współpraca JST przy pozyskiwaniu partnerów zagranicznych do współpracy przy promocji regionu,
- ▶ promowanie obszaru w ramach regionalnych, krajowych i zagranicznych kampanii, w tym na targach turystycznych, eventach, wystawach i konkursach,
- ▶ wspieranie współpracy z NGO's i innymi organizacjami na rzecz promocji obszaru.

SPÓJNOŚĆ Z NADRZĘDNYMI DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI

Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030 została opracowana zgodnie z obowiązującymi dokumentami wyższego rzędu. Cele strategiczne, operacyjne oraz poszczególne zadania ujęte w Strategii odnoszą się do zidentyfikowanych problemów mieszkańców na obszarze Gmin wchodzących w skład Obszaru Partnerstwa, są spójne z dokumentami strategicznymi wyższego rzędu o randze krajowej, wojewódzkiej i ponadlokalnej.

Analizie zbieżności celów poddano następujące dokumenty:

1. Dokumenty unijne

Nowa Strategia leśna UE 2030 – zrównoważona gospodarka leśna w Europie przyjęta przez Parlament Europejski 13 września 2022 r. Głównym celem jest sprostanie wyzwaniom, licznym obciążeniom na jakie narażone są lasy, a które wynikają z procesów naturalnych, jak i presji człowieka, a także wykorzystanie potencjału lasów z poszanowaniem zasady pomocniczości, najlepszych dostępnych dowodów naukowych i wymogów dotyczących lepszego stanowienia prawa. Strategia podkreśla istotność osiągnięcia do 2050 r.

**PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030**

zrównoważonej, neutralnej dla klimatu gospodarki, przy jednoczesnym zapewnieniu odporności, odtwarzania i ochrony wszystkich ekosystemów.

Tabela 3. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Nowej strategii leśnej UE 2030 – zrównoważona gospodarka leśna w Europie (opracowanie własne).

Nowa strategia leśna UE 2030	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
1. Wspieranie społeczno-gospodarczych funkcji lasów na rzecz dobrze prosperujących obszarów wiejskich oraz pobudzanie biogospodarki opartej na lasach w granicach zrównoważonego rozwoju	1.1, 1.2, 1.3, 1.4.	2.1.		4.1, 4.2		6.1, 6.4.
1.1. Wspieranie zrównoważonej biogospodarki leśnej na rzecz trwałych produktów drzewnych	1.4., 1.2					
1.2. Zapewnienie zrównoważonego wykorzystania zasobów drewnopochodnych do produkcji bioenergii	1.4.					
1.3. Promowanie biogospodarki opartej na niedrzewnych produktach leśnych, w tym ekoturystyki	1.1, 1.3.	2.1.		4.1 4.2		6.1, 6.4.
1.4. Rozwijanie umiejętności i wzmacnianie pozycji obywateli w dziedzinie zrównoważonej biogospodarki opartej na lasach	1.1, 1.2, 1.3, 1.4.			4.2.		6.1
2. Ochrona, odbudowa i powiększanie lasów w UE w celu przeciwdziałania zmianie klimatu, odwrócenia procesu utraty bioróżnorodności oraz zapewnienia odpornych i wielofunkcyjnych ekosystemów leśnych	1.2, 1.4	2.1, 2.2.	3.4.			
2.1. Ochrona ostatnich zachowanych w UE lasów pierwotnych i starodrzewów	1.2., 1.4	2.1., 2.2				
2.2. Zapewnienie odbudowy lasów i wzmocnienie zrównoważonej gospodarki leśnej w celu przystosowania się do zmiany klimatu i zwiększenia odporności lasów			3.4.			
2.3. Ponowne zalesianie i zalesianie lasów o dużej różnorodności biologiczne			3.4			
2.4. Zachęty finansowe dla właścicieli i zarządców lasów w celu poprawy ilości i jakości lasów w UE		2.1, 2.2.				
3. Strategiczne monitorowanie, sprawozdawczość i gromadzenie danych w zakresie lasów						
4. Kompleksowy program badań naukowych i innowacji na rzecz poprawy wiedzy o lasach	1.2					
5. Spójne ramy gospodarki leśnej UE sprzyjające włączeniu społecznemu	1.4	2.2.				
6. Zintensyfikowanie wdrażania i egzekwowania obowiązującego dorobku prawnego UE						

2. Dokumenty krajowe

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do 2020 roku (z perspektywą do 2030 roku) (SOR), przyjęta uchwałą M.P. 2017 poz. 206 przez Radę Ministrów dnia 14 lutego 2017 r. Głównym celem przyjętym w dokumencie jest: *“Tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym”*. Do osiągnięcia celu głównego, określono trzy cele szczegółowe, z których zostały wyodrębnione obszary i cele realizacji działań.

PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030

Tabela 4. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (opracowanie własne).

SOR – cele szczegółowe	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
1.Trwały wzrost gospodarczy oparty o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną. Obszary -cele realizacji działań:	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.1, 2.2		4.1, 4.2, 4.3	5.4, 5.5	6.3, 6.4
Reindustrializacja - Wzrost zdolności polskiego przemysłu do sprostania globalnej konkurencji	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.1		4.2.		6.3
Rozwój innowacyjnych firm - Zwiększenie innowacyjności polskich przedsiębiorstw na rynku krajowym i rynkach zagranicznych	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.					
Małe i średnie przedsiębiorstwa - Przemiany strukturalne sektora Nowe formy działania i współpracy Nowoczesne instrumenty wsparcia	1.1,1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.2		4.1, 4.2, 4.3.	5.5	6.3, 6.4
Kapitał dla rozwoju - Trwałe zwiększenie stopy inwestycji i ich jakości w dłuższej perspektywie, przy większym wykorzystaniu środków krajowych	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.					
Ekspansja zagraniczna - Zwiększenie umiędzynarodowienia polskiej gospodarki Zwiększenie eksportu towarów zaawansowanych technologicznie	1.1, 1.6.	2.1.			5.4	6.3, 6.4
2.Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony. Obszary -cele realizacji działań:	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.1		4.1, 4.2, 4.3.	5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5.	6.1, 6.2, 6.3, 6.4.
Spójność społeczna - Poprawa dostępności usług świadczonych w odpowiedzi na wyzwania demograficzne Wzrost i poprawa wykorzystania potencjału kapitału ludzkiego na rynku pracy	1.1, 1.3, 1.5, 1.6.			4.1, 4.2	5.2, 5.3	6.1, 6.2.
Rozwój zrównoważony terytorialnie - Zrównoważony rozwój kraju wykorzystujący indywidualne potencjały endogeniczne poszczególnych terytoriów Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych w oparciu o specjalizacje gospodarcze i nowe nisze rynkowe Podniesienie skuteczności i jakości wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie na wszystkich szczeblach zarządzania	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.1		4.1, 4.2, 4.3.	5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5.	6.3, 6.4.
3.Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu. Obszary -cele realizacji działań:	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.1, 2.2.	3.1, 3.2	4.3	5.3, 5.5.	6.2, 6.3, 6.4.
Prawo w służbie obywatelom i gospodarce - Uproszczenie prawa zapewniające lepsze warunki dla działalności gospodarczej i realizacji potrzeb obywateli	1.6	2.2	3.1			6.3
Instytucje prorozwojowe i strategiczne zarządzanie rozwojem - Inkluzywne i skuteczne instytucje publiczne – dostępne i otwarte dla obywateli oraz przedsiębiorców Budowa zintegrowanego systemu planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego	1.1, 1.2, 1.3, 1.5, 1.6.	2.1	3.1	4.3	5.3, 5.5.	6.2, 6.3, 6.4.
E-państwo - Cyfrowe państwo usługowe	1.1, 1.3, 1.5, 1.6.		3.2	4.3	5.5	6.2
Finanse publiczne -	1.1, 1.4.	2.1, 2.2	3.2			6.3.

PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030

SOR – cele szczegółowe	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
Stabilne, efektywne i zrównoważone finanse publiczne						
Efektywność wykorzystania środków UE- Wykorzystanie środków z budżetu Unii Europejskiej w sposób przekładający się na trwałe efekty rozwojowe		2.2				

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, przyjęta przez Radę Ministrów, dnia 13 grudnia 2011 r., uchylona na mocy przyjętej dnia 13.11.2020 r. nowelizacji *ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2020 r. poz. 1378)*. Była istotnym dokumentem szczebla krajowego odnoszącym się do zagospodarowania przestrzennego. W przyszłości zostanie zastąpiona koncepcją rozwoju kraju.

Tabela 5. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (opracowanie własne).

KPZK – cele	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
1.Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającego spójności.	1.6.		3.3	4.1, 4.3	5.4	6.2, 6.3., 6.4
2.Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez m.in. wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.1	3.1, 3.2, 3.3.	4.1, 4.2.	5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5.	6.2
3.Poprawa dostępności terytorialnej kraju poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.			3.2, 3.3			6.2
4.Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.	1.1, 1.2, 1.4.	2.1.	3.1, 3.2, 3.4.	4.2		
5.Zwiększenie odporności struktury przestrzennej na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego.	1.4		3.2, 3.4.			
6.Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego, m.in. poprzez: budowę zintegrowanego systemu planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego.			3.1.			6.3

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 r. przyjęta przez Radę Ministrów 24 września 2019 r., gdzie jako główny cel krajowej polityki transportowej wskazano zwiększenie dostępności transportowej oraz poprawę bezpieczeństwa uczestników ruchu i efektywności sektora transportowego.

PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030

Tabela 6. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Strategii Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 r. (opracowanie własne).

SZRT – kierunki interwencji	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
Budowa zintegrowanej, wzajemnie powiązanej sieci transportowej służącej konkurencyjnej gospodarce			3.2, 3.3.			
Poprawa sposobu organizacji i zarządzania systemem transportowym	1.4.		3.1, 3.2, 3.3.			
Zmiany w indywidualnej i zbiorowej mobilności	1.4.		3.2			
Poprawa bezpieczeństwa uczestników ruchu oraz przewożonych towarów	1.4.		3.2, 3.3.			
Ograniczanie negatywnego wpływu transportu na środowisko	1.4.		3.1, 3.2.			
Poprawa efektywności wykorzystania publicznych środków na przedsięwzięcia transportowe.	1.4.		3.2			

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 – stanowi podstawowy dokument strategiczny polityki regionalnej państwa. Dokument kładzie nacisk na zrównoważony rozwój całego kraju, czyli zmniejszenie dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego różnych obszarów. Głównym celem polityki regionalnej jest efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

Tabela 7. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 (opracowanie własne)

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.1, 2.2.	3.1, 3.2, 3.3, 3.4	4.1, 4.3.	5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5.	6.1, 6.2, 6.3, 6.4
1.1. Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.1, 2.2	3.1, 3.3	4.1	5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5.	6.1, 6.3, 6.4
1.2. Zwiększenie wykorzystania potencjału rozwojowego miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.		3.3	4.1, 4.3.	5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5.	6.2
1.3. Przyspieszenie transformacji profilu gospodarczego Śląska						
1.4. Przeciwdziałanie kryzysom na obszarach zdegradowanych	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.2	3.1	4.1	5.2, 5.3, 5.4	6.1, 6.2, 6.4
1.5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.		3.1, 3.2, 3.3., 3.4	4.1, 4.3.	5.1, 5.3	6.1, 6.2, 6.3, 6.4
2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.1.	3.1, 3.4.	4.1, 4.2, 4.3.	5.2, 5.3, 5.4, 5.5.	6.1, 6.2, 6.3, 6.4.
2.1. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6	2.1.	3.2, 3.4.	4.1, 4.2	5.2, 5.3, 5.4, 5.5.	6.1, 6.2,

**PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030**

Krajowa Strategia Regionalnego Rozwoju 2030	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
2.2. Wspieranie przedsiębiorczości na szczeblu regionalnym i lokalnym	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6	2.1.		4.1, 4.2.	5.2, 5.3, 5.5.	6.1, 6.3, 6.4.
2.3. Innowacyjny rozwój regionu i doskonalenie podejścia opartego na Regionalnych Inteligentnych Specjalizacjach	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.1.		4.1, 4.2, 4.3	5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5.	6.1, 6.3, 6.4
3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie	1.6.	2.1, 2.2.	3.1, 3.4	4.1, 4.3	5.2, 5.3, 5.4, 5.5	6.1, 6.2, 6.3, 6.4.
3.1. Wzmacnianie potencjału administracji na rzecz zarządzania rozwojem	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.6..	2.1, 2.2		4.3	5.5	6.3
3.2. Wzmacnianie współpracy i zintegrowanego podejścia do rozwoju na poziomie lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.6.	2.1, 2.2	3.1, 3.4	4.1, 4.3.	5.4, 5.5.	6.1, 6.2, 6.3, 6.4.
3.3. Poprawa organizacji świadczenia usług publicznych					5.2, 5.3, 5.4, 5.5.	6.2
3.4. Efektywny i spójny system finansowania polityki regionalnej		2.2.				

3. Dokumenty regionalne

Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030, przyjęta *Uchwałą Nr XVIII/213/2020 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 27 kwietnia 2020 r.* W dokumencie wyodrębniono trzy cele strategiczne, których realizacja prowadzi do osiągnięcia określonej w Strategii wizji rozwoju województwa.

Tabela 8. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030 (opracowanie własne).

Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030 – cele strategiczne i operacyjne	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
1. Dynamiczna gospodarka	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.1	3.2, 3.3, 3.4.	4.1, 4.2, 4.3	5.2, 5.3, 5.4, 5.5.	6.1, 6.2, 6.3, 6.4
1.1. Przemysły przyszłości	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6					6.1, 6.2, 6.3, 6.4
1.2. Podlaski system otwartych innowacji	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.1			5.4	6.1, 6.3
1.3. Lokalna przedsiębiorczość	1.1, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.1		4.1, 4.2	5.2, 5.3, 5.5.	6.1, 6.3, 6.4
1.4. Rewolucja energetyczna i gospodarka obiegu zamkniętego	1.4.		3.2, 3.4.			
1.5. E-podlaskie	1.1, 1.3, 1.5, 1.6.		3.2, 3.3	4.3	5.5	6.2
2. Zasobni mieszkańcy	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.1	3.1, 3.2, 3.3, 3.4.	4.1, 4.2, 4.3.	5.2, 5.3, 5.4, 5.5.	6.1, 6.2, 6.3, 6.4.
2.1. Kompetentni mieszkańcy	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.		3.4.		5.2, 5.4	6.1

PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030

Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030 – cele strategiczne i operacyjne	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
2.2. Aktywni mieszkańcy	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.		3.2	4.1, 4.2	5.2, 5.3, 5.4	6.1, 6.2
2.3. Przestrzeń wysokiej jakości	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6	2.1	3.1, 3.2, 3.3, 3.4.	4.1, 4.2, 4.3.	5.1, 5.3, 5.5	6.1, 6.2.
3. Partnerski region	1.1, 1.5, 1.6.	2.1, 2.2.		4.1, 4.2, 4.3.	5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5.	6.1, 6.2, 6.3, 6.4.
3.1. Dobre zarządzanie	1.6	2.1, 2.2.		4.3.	5.5.	6.3, 6.4.
3.2. Kapitał społeczny					5.2, 5.5.	6.1, 6.2, 6.3
3.3. Partnerstwo międzynarodowe i ponadregionalne	1.1, 1.5, 1.6.	2.2		4.1		6.3, 6.4
3.4. Gościenny region	1.6	2.1.		4.1, 4.2, 4.3.	5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5.	6.2, 6.3, 6.4

Plan zagospodarowania województwa podlaskiego, przyjęty Uchwałą Nr XXXVII/330/17 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 22 maja 2017 r (Dz. Urz. Woj. Podlaskiego z 2017 r. poz.2777). System celów polityki przestrzennej zagospodarowania województwa obejmuje cel strategiczny i pięć celów cząstkowych, które stanowią jego rozwinięcie oraz odnoszą się do kluczowych elementów zagospodarowania województwa, w tym jego obszarów funkcjonalnych.

Celem strategicznym ustalonym w PZPWP jest: *“zrównoważone zagospodarowanie przestrzeni województwa podlaskiego, sprzyjające rozwojowi społeczno-gospodarczemu, spójności społecznej i terytorialnej, konkurencyjności oraz wykorzystaniu potencjału przyrodniczego, kulturowego i położenia przygranicznego”*.

Tabela 9. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Planu zagospodarowania województwa podlaskiego (opracowanie własne).

Plan zagospodarowania województwa podlaskiego – cele szczegółowe	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
1. Zwiększenie konkurencyjności miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków – wojewódzkiego Białegostoku, subregionalnych Łomży i Suwałk oraz powiatowych w zakresie jakości: infrastruktury, funkcji ponadlokalnych publicznych, potencjału gospodarczego, powiązań funkcjonalnych zewnętrznych i struktur przestrzennych zagospodarowania	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.1.	3.1, 3.2, 3.3	4.1, 4.3.	5.2, 5.3, 5.4, 5.5.	6.2.
2. Wzmocnienie spójności województwa w procesie zrównoważonego terytorialnie rozwoju i modernizacji zagospodarowania przestrzennego obszarów wiejskich z wykorzystaniem ich potencjału wewnętrznego, specjalizacji regionalnej i położenia przygranicznego,	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.1.	3.1, 3.2, 3.3.	4.1, 4.2, 4.3.	5.4, 5.5.	6.3, 6.4.
3. Poprawa dostępności terytorialnej zewnętrznej i wewnętrznej województwa podlaskiego, poprzez rozwój infrastruktury transportowej, ze zmniejszeniem kosztów środowiskowych, oraz telekomunikacyjnej i teleinformatycznej,	1.4.		3.2, 3.3.			6.2
4. Osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego województwa, w tym sieci ekologicznej, walorów dziedzictwa kulturowego	1.2, 1.3, 1.4.	2.1.	3.1, 3.4.	4.1.	5.1.	

PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030

Plan zagospodarowania województwa podlaskiego – cele szczegółowe	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
i krajobrazowych oraz racjonalne użytkowanie ich zasobów						
5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej województwa na zagrożenia bezpieczeństwa energetycznego, naturalne i awariami przemysłowymi oraz zdolności obronnych i ochronnych	1.4.		3.1, 3.4.			

Plan rozwoju przedsiębiorczości w oparciu o inteligentne specjalizacje województwa podlaskiego na lata 2021-2027+ (RIS 2027+) przyjęty Uchwałą Nr 236/4257/2021 Zarządu Województwa Podlaskiego z dnia 24 listopada 2021 r. Nadrzędnym celem Planu jest wzrost aktywności innowacyjnej oraz zwiększenie liczby przedsiębiorstw w regionie. W RIS 2027+ obrano cztery cele szczegółowe, dla których podstawą były cele strategiczne wyznaczone w *Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030*.

Tabela 10. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Planu rozwoju przedsiębiorczości w oparciu o inteligentne specjalizacje województwa podlaskiego na lata 2021-2027+ (opracowanie własne).

Plan rozwoju przedsiębiorczości w oparciu o inteligentne specjalizacje województwa podlaskiego na lata 2021-2027+ (RIS 2027+) – cele szczegółowe	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
1. Kapitał ludzki dla innowacji	1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.				5.4	6.1, 6.2
2. Przedsiębiorczość w powiązaniu z innowacyjnością	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.			4.1, 4.2	5.4.	6.3, 6.4
3. Konkurencyjność poprzez innowacje	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5	2.1		4.1	5.4.	6.3, 6.4
4. Powiązania krajowe i międzynarodowe	1.6.		3.3.		5.4.	6.3, 6.4.

Regionalny plan transportowy województwa podlaskiego na lata 2021-2027 (z perspektywą do 2030), przyjęty Uchwałą Nr 250/4509/2022 Zarządu Województwa Podlaskiego z dnia 10 lutego 2022 r.

Dokument w oparciu o diagnozę sytuacji transportowej formułuje cele rozwoju sektora transportu w województwie podlaskim. Jest pogłębieniem celów zawartych w *Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030*.

Tabela 11. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Regionalnego planu transportowego województwa podlaskiego na lata 2021-2027 (z perspektywą do 2030) - opracowanie własne.

Regionalny plan transportowy województwa podlaskiego na lata 2021-2027 (z perspektywą do 2030) – cele podstawowe	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
1. Integracja funkcjonalna regionu w skali kraju i Europy			3.3.			
2. Wewnętrzna integracja transportowa regionu			3.2, 3.3.			
3. Ograniczenie zagrożenia wykluczeniem transportowym			3.2, 3.3.			
4. Dalszy rozwój układów komunikacyjnych obszarów funkcjonalnych			3.2, 3.3.			
5. Upowszechnienie rozwiązań intermodalnych			3.3.			

Dodatkowo, Plan określił dwa kluczowe cele horyzontalne:

- A. Minimalizacja negatywnego wpływu na globalne zmiany klimatyczne oraz oddziaływania na środowisko regionu, w tym ograniczenie emisji, zmiany modalne oraz rozwiązanie problemu krzyżowania się na terenie województwa korytarzy transportowych i ekologicznych.
- B. Poprawa bezpieczeństwa w ruchu drogowym i kolejowym.

3. Inne dokumenty ponadlokalne

Strategia Terytorialna Partnerstwa Południowo-Wschodniego Podlasia

Dokument stanowi element planowania strategicznego na poziomie ponadlokalnym, łączącym 31 jednostek samorządu terytorialnego, położonych administracyjnie na obszarze powiatów: hajnowskiego, bielskiego i siemiatyckiego, a także dwóch gmin powiatu białostockiego. Strategia formułuje wspólne wyzwania i sposoby wykorzystania głównych potencjałów, którymi dysponuje niniejszy obszar w przyjętym horyzoncie czasowym do 2027 roku.

Tabela 12. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Strategii Terytorialnej Partnerstwa Południowo-Wschodniego Podlasia (opracowanie własne).

Strategia Terytorialna Partnerstwa Południowo-Wschodniego Podlasia – cele strategiczne i operacyjne	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
1. Wysokiej jakości łatwo dostępna przestrzeń	1.2, 1.3, 1.4.	2.1.	3.1, 3.2, 3.3, 3.4.	4.1.	5.3.	6.1, 6.2.
1.1. Poprawa jakości życia mieszkańców poprzez działania na rzecz ochrony środowiska	1.4.	2.1.	3.2, 3.4.			
1.2. Realizacja działań badawczych i wdrożeniowych oraz edukacyjnych na rzecz ochrony środowiska	1.2, 1.4.	2.1.	3.4			
1.3. Podnoszenie dostępności komunikacyjnej			3.2, 3.3			
1.4. Rozwój infrastruktury społecznej	1.2, 1.3			4.1.	5.3.	6.1, 6.2.
1.5. Podnoszenie poziomu bezpieczeństwa			3.2, 3.3, 3.4.			
1.6. Kształtowanie ładu przestrzennego poprzez rozwój planowania przestrzennego			3.1.			
2. Konkurencyjna gospodarka	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.1.		4.1, 4.2, 4.3.	5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5.	6.1, 6.3, 6.4.
2.1. Zwiększenie atrakcyjności turystyczno-rekreacyjnej poprzez rozwój oferty turystycznej oraz promowanie marki obszaru	1.2, 1.3,	2.1.		4.1, 4.2, 4.3.	5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5.	6.4.
2.2. Wspieranie przedsiębiorczości	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.1.		4.1, 4.2	5.2, 5.3, 5.4	6.1, 6.3, 6.4
2.3. Kształtowanie nowoczesnego rynku pracy	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.	2.1.		4.1, 4.2,		6.1.
2.4. Podnoszenie poziomu cyfryzacji	1.5, 1.6			4.3	5.5.	6.2.
2.5. Wspieranie rozwoju sektora rolno-spożywczego, ze szczególnym uwzględnieniem żywności ekologicznej i żywności wysokiej jakości na bazie lokalnie pozyskiwanych surowców	1.1.					
3. Silny kapitał społeczny i ludzki	1.2, 1.3, 1.5, 1.6.		3.2	4.1, 4.2	5.1, 5.2, 5.3, 5.4,	6.1, 6.2, 6.3

Strategia Terytorialna Partnerstwa Południowo-Wschodniego Podlasia – cele strategiczne i operacyjne	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
					5.5.	
3.1. Rozwój wysokiej jakości oferty edukacyjnej i szkoleniowej – na wszystkich etapach życia	1.2, 1.5, 1.6.				5.4	6.1
3.2. Podnoszenie jakości i dostępności usług społecznych i zdrowotnych	1.2, 1.3.			4.1, 4.2	5.2, 5.3.	6.1, 6.2
3.3. Aktywizacja społeczna, społeczno-zawodowa i obywatelska			3.2	4.2	5.2, 5.3.	6.1, 6.2, 6.3
3.4. Wspieranie rozwoju oferty i działalności kulturalnej oraz artystycznej	1.5.				5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5.	

Przeprowadzona powyżej analiza, wskazuje na zgodność celów i kierunków działań **Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030** z dokumentami strategicznymi wyższego rzędu.

MODEL STRUKTURY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNEJ

ROLA MODELU STRUKTURY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNEJ I REKOMENDACJI W ZAKRESIE KSZTAŁTOWANIA I PROWADZENIA POLITYKI PRZESTRZENNEJ

Misja strategiczna Partnerstwa zakłada wykorzystanie potencjałów obszaru do aktywnego rozwoju, wydobycia inteligentnych, innowacyjnych funkcji z kreowaniem racjonalnych możliwości zagospodarowania przestrzeni, poszanowaniem jakości środowiska i uwzględnieniem potrzeb jej mieszkańców oraz gości. Obszar Partnerstwa, zgodnie z wypracowanymi założeniami strategicznymi ma być miejscem dostępnym, bezpiecznym, zielonym i wykorzystującym do budowania swojej marki unikatowe wartości przyrodnicze i kulturowe, jednocześnie dbając o nie i zachowując dla przyszłych pokoleń.

Powyższe kierunki rozwoju struktury funkcjonalno-przestrzennej wynikają zarówno z analizy aktualnej sytuacji i trendów rozwojowych obszaru, potencjałów rozwoju zdiagnozowanych na etapie prac diagnostycznych (w tym w toku prac prowadzonych w formule partycypacyjnej). Dodatkowo oparte są na wytycznych dotyczących polityk przestrzennych wynikających z dokumentów Komisji Europejskiej w zakresie zrównoważonego rozwoju przestrzennego, kształtowania polityki klimatycznej, energetycznej czy w zakresie zapewnienia odpowiedniej jakości życia społecznościom lokalnym.

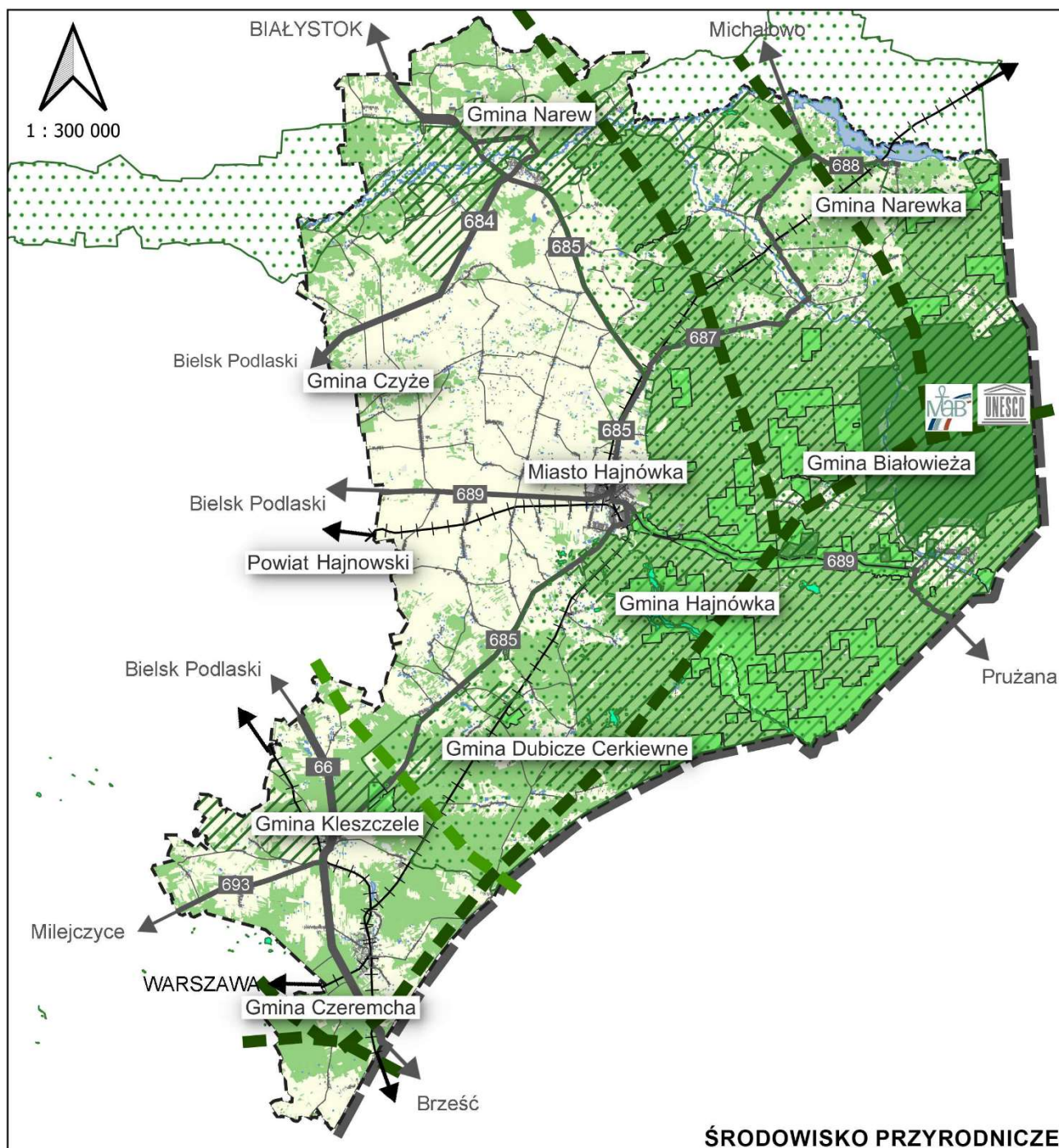
Poniższe wytyczne i rekomendacje dotyczące rozwoju przestrzennego opracowane zostały jako element strategii prowadzenia polityki przestrzennej obszaru Partnerstwa z uwzględnieniem jego roli **na poziomie ponadlokalnym, co oznacza, iż ich głównym**

celem jest terytorialne podejście do polityki rozwoju obszaru. Takie podejście ma zapewnić koordynację przestrzenną planowanych w ramach niniejszej Strategii działań, z możliwością uwzględnienia zagadnień środowiskowych i dotyczących ładu przestrzennego, w tym dotyczących zjawisk wykraczających poza granice administracyjne jednostek samorządu terytorialnego.

Cele opracowania rekomendacji wraz z modelem struktury funkcjonalno-przestrzennej gmin to w szczególności:

- ▶ sformułowanie ustaleń i rekomendacji w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej, czyli zasad wynikających z przyjętego modelu,
- ▶ ukierunkowanie działań do konkretnych obszarów oraz dopasowanie ich do potrzeb i możliwości tych obszarów, czyli wskazanie w ramach strategii obszarów strategicznej interwencji.

Model docelowej struktury funkcjonalno-przestrzennej obszaru Partnerstwa stanowi zobrazowanie spodziewanych i zaplanowanych w ramach wypracowanej Strategii Ponadlokalnej procesów rozwoju, weryfikację możliwości ich realizacji a także przewidzenie ich wpływu na kształtowanie się struktur przestrzennych obszaru Partnerstwa.

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

OZNACZENIA

OZNACZENIA ORIENTACYJNE

Granice administracyjne

- Gmina
- Powiat
- Granica Państwa

Elementy sieci komunikacyjnej

- Drogi Krajowe
- Drogi Wojewódzkie
- Drogi Powiatowe
- Sieć kolejowa

OZNACZENIA TEMATYCZNE

Przyrodnicze obszary chronione

- Białowiecki Park Narodowy
- Rezerваты Przyrody
- Obszary Natura 2000
- Obszary Chronionego Krajobrazu
- Użytki ekologiczne
- Rezerwat Biosfery Białowieża
- Transgraniczny Obiekt Światowego Dziedzictwa UNESCO „Białowieża Forest”

Elementy sieci ekologicznej

- Oś głównych korytarzy ekologicznych o znaczeniu paneuropejskim
- Oś korytarza uzupełniającego

Pokrycie terenu

- Tereny zabudowane
- Tereny zalesione
- Tereny rolne

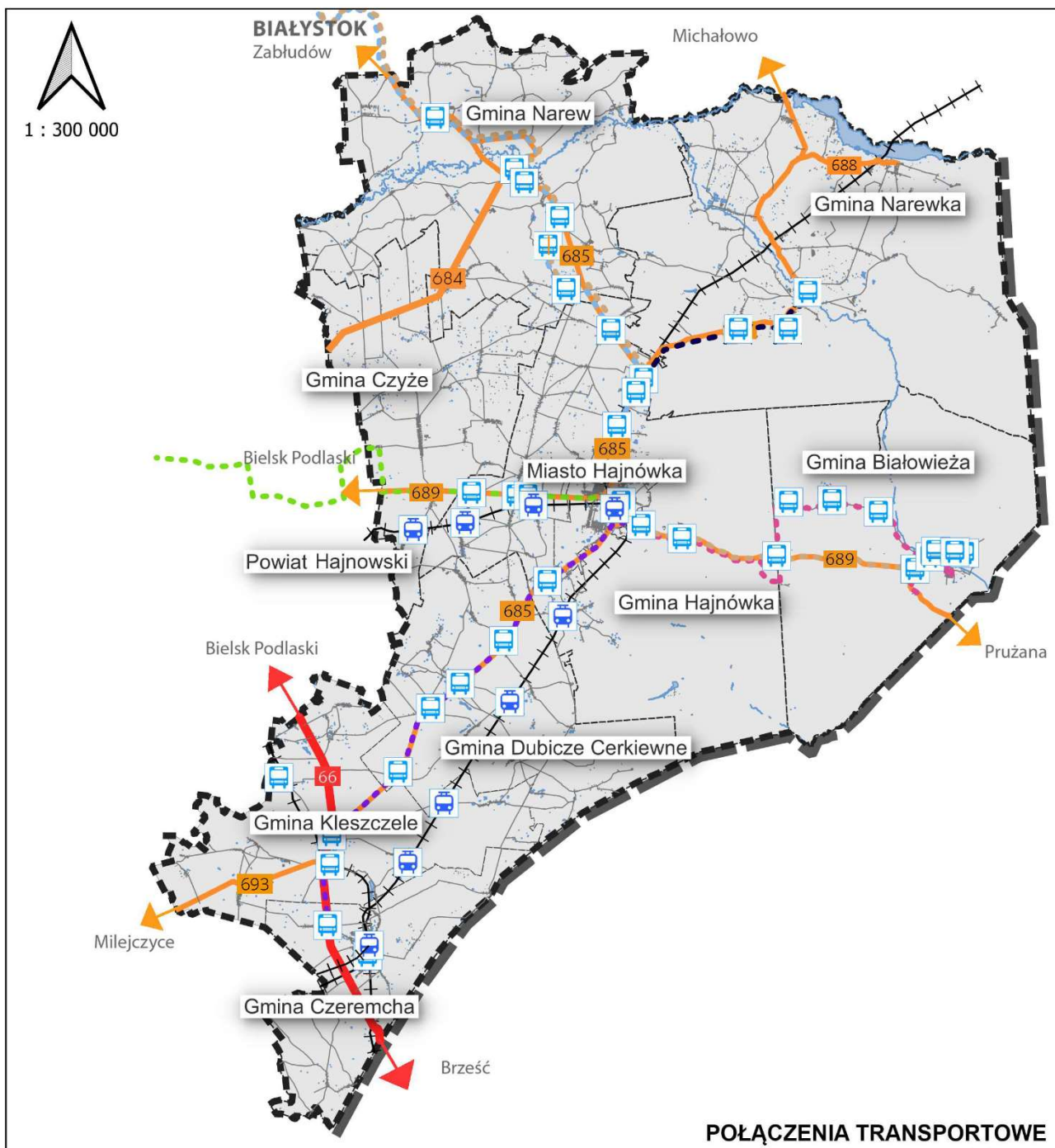
Rysunek 3 Mapa środowiska przyrodniczego (opracowanie własne na podstawie danych geoprzestrzennych GDOŚ).

KLUCZOWE UWARUNKOWANIA ROZWOJU PRZESTRZENNEGO OBSZARU PARTNERSTWA

Obszar Partnerstwa, składający się z dziewięciu jednostek administracyjnych (gmina miejska – Miasto Hajnówka, gmina miejsko-wiejska Kleszczele i gminy wiejskie: Białowieża, Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Hajnówka, Narew i Narewka) cechuje unikalna lokalizacja: lesistość Obszaru Partnerstwa szacuje się na prawie 54%, przy czym znaczna część Obszaru Partnerstwa to obszar Puszczy Białowieskiej. Sąsiedztwo Puszczy i prowadzone na obszarze procesy gospodarcze w znacznym stopniu oparte o pozyskanie drewna i procesy produkcji drzewnej miały znaczący wpływ na kształtowanie przestrzeni Obszaru Partnerstwa oraz jego procesy urbanizacji. Planując kierunki rozwoju przestrzennego obszaru należy wziąć pod uwagę w szczególności:

- ▶ lokalizację na obszarze Partnerstwa **Puszczy Białowieskiej** stanowiącej największy, najlepiej zachowany i unikalny obszar leśny w skali Europy środkowo-wschodniej, wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, rezerwatów przyrody, obszarów chronionego krajobrazu, użytków ekologicznych oraz obszarów Natura 2000, co stanowi główne uwarunkowanie rozwoju,
- ▶ **funkcjonowanie jednostek Partnerstwa w obszarze przygranicznym** (wschodnia granica obszaru Partnerstwa pokrywa się z granicą kraju oraz zewnętrzną granicą Unii Europejskiej), a także fakt lokalizacji na obszarze przejść granicznych,
- ▶ wynikające z powyższego **uwarunkowania kulturowe** odzwierciedlone w charakterze zabudowy obszaru, lokalnych tradycjach oraz języku (gwarach), a także elementach kultury niematerialnej,
- ▶ przebieg przez obszar Partnerstwa ciągów komunikacyjnych o znaczeniu wojewódzkim,
- ▶ peryferyjny przebieg na Obszarze Partnerstwa ciągów komunikacyjnych o znaczeniu krajowym,
- ▶ ograniczona dostępność obszaru za pośrednictwem środków komunikacji publicznej,
- ▶ konieczność doprecyzowania możliwości wynikających z uwarunkowań formalno-prawnych realizacji celów rozwojowych obszaru Partnerstwa związanych z zarządzaniem w podejściu terytorialnym.

Powyższe czynniki w sposób znaczący warunkują prowadzenie polityki przestrzennej generując zjawiska, które odczytywane mogą być jako odpowiednio szanse jak i bariery rozwoju. W planowaniu rozwoju konieczne jest uwzględnienie szerszego kontekstu i wzajemnych powiązań gmin.

POŁĄCZENIA TRANSPORTOWE

OZNACZENIA

OZNACZENIA ORIENTACYJNE

Granice administracyjne

- Gmina
- Powiat
- Granica Państwa

OZNACZENIA TEMATYCZNE

Transport

- Przystanki PKP
- Przystanki PKS

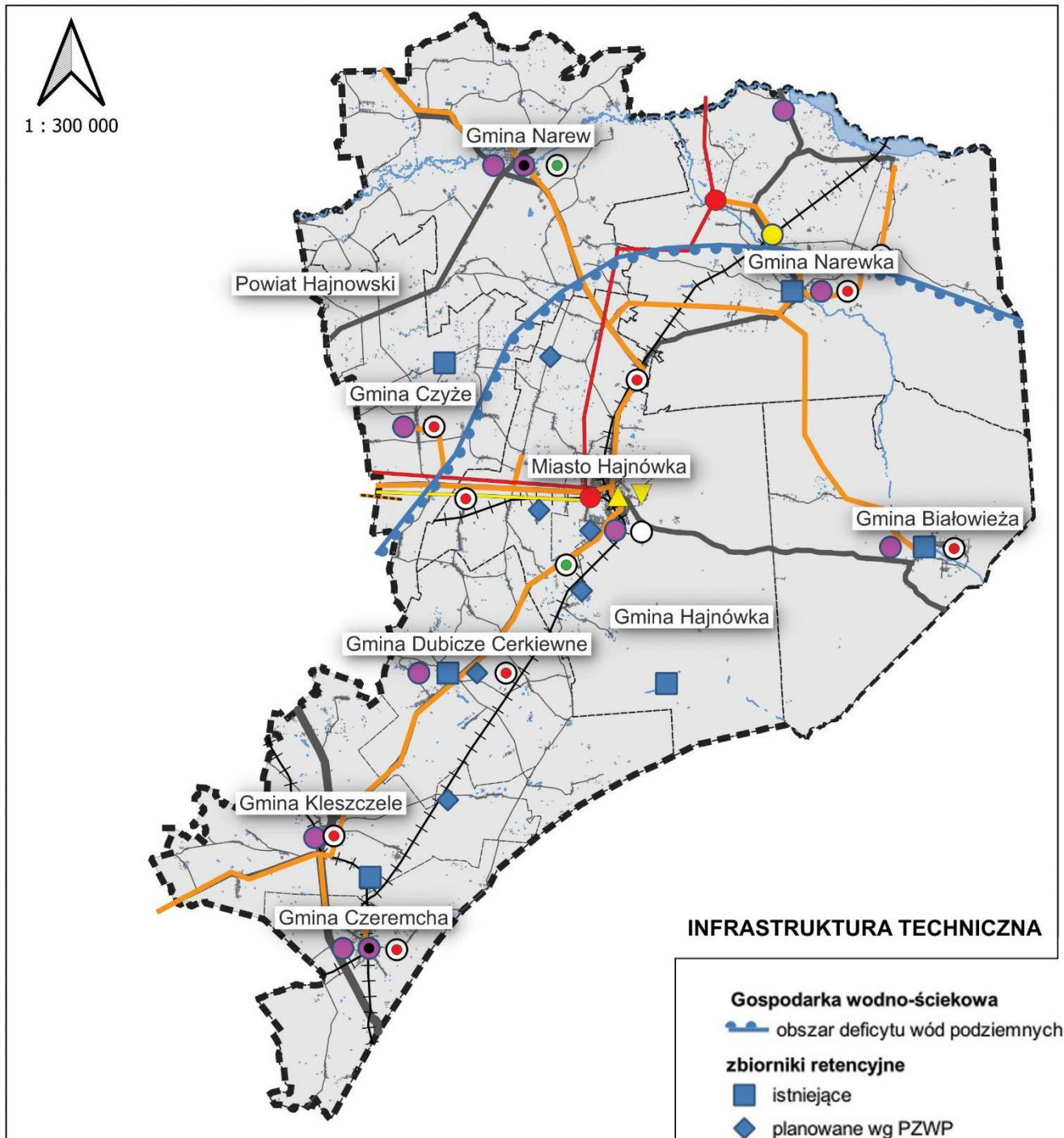
Połączenia PKS

- Białowieża - Białystok
- Hajnówka - Białowieża
- Hajnówka - Białystok
- Hajnówka - Bielsk Podlaski
- Hajnówka - Czeremcha
- Hajnówka - Narewka

Elementy sieci komunikacyjnej

- Drogi Krajowe
- Drogi Wojewódzkie
- Drogi Powiatowe
- Drogi Gminne
- Sieć Kolejowa

Rysunek 4 Mapa połączeń transportowych (opracowanie własne na podstawie Bazy danych obiektów topograficznych BDOT10k, <http://hajnowka.pl/> i innych)

OZNACZENIA

OZNACZENIA ORIENTACYJNE

Granice administracyjne

- Gmina
- Powiat
- Granica Państwa

Elementy sieci komunikacyjnej

- Drogi Krajowe
- Drogi Wojewódzkie
- Drogi Powiatowe
- Sieć kolejowa

OZNACZENIA TEMATYCZNE

Gospodarka odpadami

- instalacje komunalne
- czynne składowiska odpadów
- nieczynne składowiska odpadów

Telekomunikacja

- Istn. linia radiowa wraz z pasem ochronnym
- Istn. sieć szkieletowa szerokopasmowa Polski Wschodniej

Gospodarka wodno-ściekowa

- obszar deficytu wód podziemnych
- zbiorniki retencyjne istniejące
- planowane wg PZWP

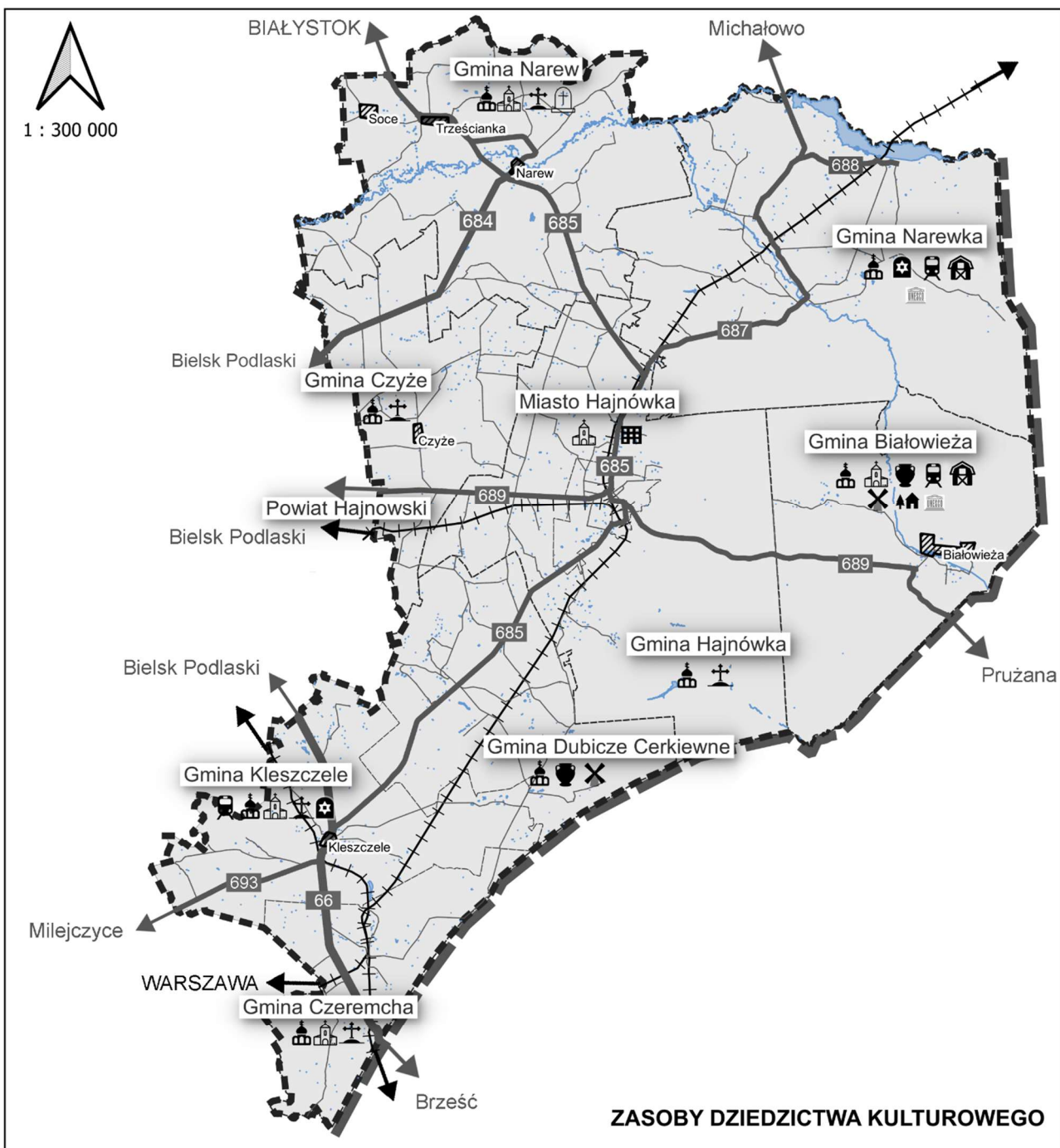
Elektroenergetyka

- istn. stacje elektroenergetyczne 110 15 kV
- istn. linia elektroenergetyczna 110 kV wraz ze strefą ochronną

Gazownictwo

- terminal przeladunkowy paliw płynnych i gazowych
- stacja redukcyjno-pomiarowa
- istn. stacja regazyfikacji LNG
- proj. w PZWP gazociąg sc podwyższonego ciśnienia

Rysunek 5 Mapa infrastruktury technicznej (opracowanie własne na podstawie Planu Zagospodarowania Województwa Podlaskiego i innych.)

ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

OZNACZENIA

*Na mapie ujęto zabytko nieruchome wpisane do Rejestru Zabytków - stan na 31 grudnia 2022 r.

OZNACZENIA ORIENTACYJNE

Granice administracyjne

- Gmina
- Powiat
- Granica Państwa

Elementy sieci komunikacyjnej

- Drogi Krajowe
- Drogi Wojewódzkie
- Drogi Powiatowe
- Sieć kolejowa

OZNACZENIA TEMATYCZNE

Obiekty świeckie

- Dworzec kolejowy
- Budynki zabudowy wiejskiej
- Wiatrak
- Budynki nadleśnictwa
- Budynki biurowe
- Zespół pałacowo-parkowy /zespół dworski

Obiekty sakralne

- Cerkiew
- Kościół
- Cmentarz prawosławny
- Cmentarz katolicki
- Cmentarz żydowski

Inne

- Obiekt wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO
- Zabytkowe układy przestrzenne/ruralistyczne

Rysunek 6. Mapa zasobów dziedzictwa kulturowego (opracowanie własne na podstawie Rejestru Zabytków Województwa Podlaskiego – stan na 31 grudnia 2022 r)

UWARUNKOWANIA WODNE I ZWIĄZANE ZE ZMIANAMI KLIMATU

W wyniku prac diagnostycznych przeprowadzonych na potrzeby niniejszej Strategii stwierdzono na obszarze bogactwo wód powierzchniowych płynących (sieć meandrujących rzek, tworzących unikalne krajobrazy, m.in. rzeka Narew i Narewka) oraz występowanie zbiorników wodnych, m.in.: Siemianówka, Bachmaty, Topiło, Repczyce i zespół stawów w parku pałacowym w Białowieży. Obszar Powiatu Hajnowskiego stanowi rejon o ograniczonych zasobach wód podziemnych. Powiat zlokalizowany jest poza Głównymi Zbiornikami Wód Podziemnych.

Wzdłuż rzek Narew, Nurzec oraz wzdłuż dolnego biegu Narewki wskazano obszary szczególnego zagrożenia powodzią (mapa zagrożenia powodziowego, ISOK). Niemniej jednak w Planie Zarządzania Ryzykiem Powodziowym⁹ na terenie Powiatu nie wyznaczono obszarów problemowych (Rysunek 7).

Przy planowaniu działań na obszarze Partnerstwa należy uwzględnić wytyczne wynikające z przepisów odrębnych oraz dokumentów wyższego rzędu obowiązujących dla obszaru, w tym w szczególności:

- ▶ **Planu Gospodarowania Wodami w Dorzeczu Wisły¹⁰** w zakresie:
 - oceny stanu i ryzyka nieosiągnięcia celów środowiskowych jednolitych części wód powierzchniowych i podziemnych oraz działań wskazanych do realizacji przez JST, mających na celu osiągnięcie lub utrzymanie co najmniej dobrego stanu wód oraz ekosystemów od wody zależnych, poprawę stanu zasobów wodnych, poprawę możliwości korzystania z wód oraz zmniejszenie ilości wprowadzanych do wód lub do ziemi substancji mogących negatywnie oddziaływać na wody
- ▶ **Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 15 lipca 2021 r. w sprawie przyjęcia Planu przeciwdziałania skutkom suszy¹¹:**
 - plan przeciwdziałania skutkom suszy (PPSS) z załącznikami
- ▶ **Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 18 października 2022 r w sprawie przyjęcia planu zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Wisły**, którego celem jest ograniczenie potencjalnych negatywnych skutków powodzi dla życia i zdrowia ludzi, środowiska, dziedzictwa kulturowego oraz działalności gospodarczej, poprzez realizację działań służących minimalizacji zidentyfikowanych zagrożeń.

Zgodnie z Planem Przeciwdziałania Skutkom Suszy (PPSS), największe zagrożenie suszą na obszarze Partnerstwa obejmuje północną i zachodnią część Powiatu Hajnowskiego. Obszar Gminy Narewka w większości został zakwalifikowany do IV klasy zagrożenia suszą (zagrożenie ekstremalne). Zachodnie obszary Powiatu (Gmina Narew, Gmina Czyże, miasto Hajnówka oraz zachodnia część Gminy Hajnówka, Gminy Dubicze Cerkiewne i Gminy Kleszczele) wpisały się do III klasy zagrożenia suszą (silne zagrożenie). Wschodnia część obszaru Partnerstwa (Gmina Białowieża oraz zachodnia część Gminy Hajnówka, Gminy Dubicze Cerkiewne i Gminy Kleszczele) została zaliczona do II klasy zagrożenia suszą (zagrożenie umiarkowane). W Gminie Czeremcha wyróżniono zarówno obszary o zagrożeniu umiarkowanym jak i silnie zagrożonym suszą.

⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 października 2022 r. w sprawie przyjęcia Planu zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Wisły (Dz. U. 2022 poz. 2739).

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 4 listopada 2022 r. w sprawie przyjęcia Planu gospodarowania wodami dorzecza Wisły (Dz. U. 2023 poz. 300).

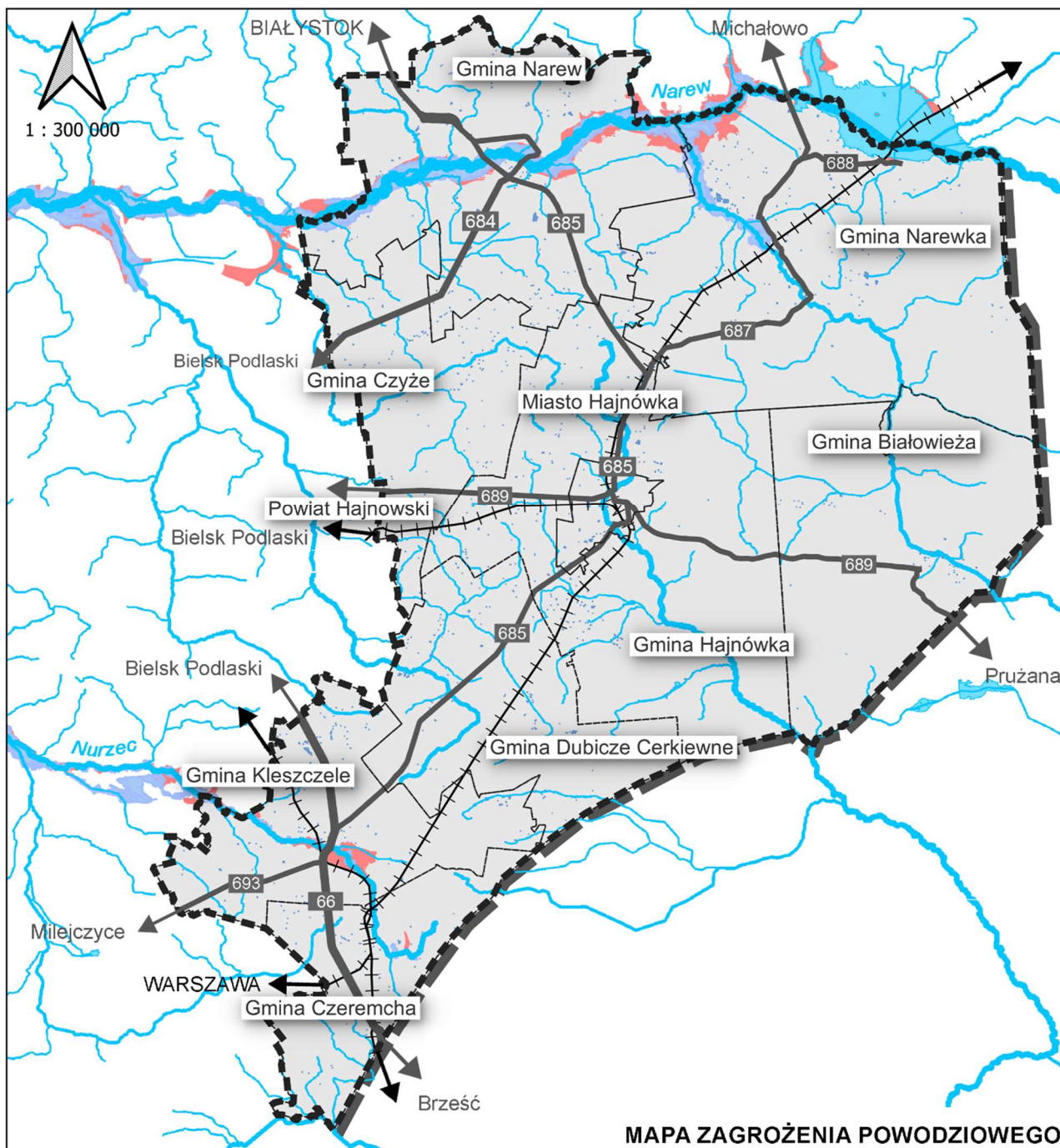
¹¹ Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 15 lipca 2021 r. w sprawie przyjęcia Planu przeciwdziałania skutkom suszy (Dz. U. 2021 poz. 1615).

PPSS rozróżnia cztery typy suszy: atmosferyczną, rolniczą, hydrologiczną oraz hydrogeologiczną. Mapy zagrożenia suszą atmosferyczną są wynikiem analizy bilansu wodnego i obrazują warunki hydrometeorologiczne, które powodują wystąpienie trzech pozostałych rodzajów suszy. W kontekście przeciwdziałania skutkom suszy, niemożliwe jest minimalizowanie lub usunięcie tego zagrożenia w krótkiej perspektywie czasowej. W bardzo długiej perspektywie czasowej można je minimalizować pośrednio, poprzez wstrzymanie negatywnego oddziaływania na klimat i zatrzymanie antropogenicznych emisji CO₂. Trzy pozostałe rodzaje suszy odzwierciedlają natomiast faktyczne deficyty wody na różnych poziomach (krajobrazu, rzeki, wód gruntowych), które w sposób bezpośredni wpływają na możliwości użytkowania terenów rolniczych i zasobów wodnych.

Zgodnie z Planem Przeciwdziałania Skutkom Suszy (PPSS), zagrożenie suszą rolniczą obejmuje zachodni i północny obszar Powiatu. Tereny te zostały zakwalifikowane do IV klasy zagrożenia suszą rolniczą, oznaczającej zagrożenie ekstremalne. Tereny zakwalifikowane w PPSS do I klasy, oznaczającej słabe zagrożenie to przede wszystkim tereny Puszczy Białowieskiej. W wyniku długotrwałego braku opadów obniżeniu ulega poziom wód w rzekach, decydujący o powstaniu suszy hydrologicznej. Cały obszar Partnerstwa według PPSS przypisano do II klasy zagrożenia suszą hydrologiczną, oznaczającej umiarkowane zagrożenie.

Najgłębszym rodzajem suszy jest susza hydrogeologiczna, przekładające się na obniżenie zwierciadła wód podziemnych. Oddziałuje negatywnie na większość sektorów gospodarki, w tym również pogłębia problemy lub nawet uniemożliwia prowadzenie działalności rolniczej. Według PPSS, w Powiecie Hajnowskim największe zagrożenie suszą hydrogeologiczną występuje w północnej części obszaru Partnerstwa – w Gminie Narewka. Pozostałą część obszaru Powiatu cechuje głównie umiarkowane zagrożenie (II klasa).

Obszarem szczególnie zagrożonym w kontekście zmian klimatu na obszarze Partnerstwa jest miasto Hajnówka, stanowiące jednostkę terytorialną charakteryzującą się dużą koncentracją ludności na niewielkiej powierzchni, a także wysokiej intensywności zabudową. Znaczącą część powierzchni miasta Hajnówki zajmują tereny antropogeniczne. Charakteryzują się one szczelnością powierzchni, co w przypadku nawalnych deszczy może prowadzić do wezbrań, powodzi i lokalnych podtopień.

MAPA ZAGROŻENIA POWODZIOWEGO

OZNACZENIA

OZNACZENIA ORIENTACYJNE

Granice administracyjne

- Gmina
- Powiat
- Granica Państwa

Elementy sieci komunikacyjnej

- Drogi Krajowe
- Drogi Wojewódzkie
- Drogi Powiatowe
- Sieć kolejowa

OZNACZENIA TEMATYCZNE

Wody powierzchniowe

- Zbiorniki wodne
- Rzeki

Zagrożenie powodziowe

- Obszary szczególnego zagrożenia powodzią
- Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi

Rysunek 7 Mapa zagrożenia powodziowego (opracowanie własne na podstawie Bazy danych geoprzestrzennych Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie.

ZAŁOŻENIA MODELU STRUKTURY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNEJ

Znaczenie interwencji w wymiarze przestrzennym dla realizacji celów operacyjnych

W poniższej macyry ukazano skalę znaczenia interwencji planistycznych na możliwość realizacji celów operacyjnych. W celu zobrazowania skali zależności posłużono się pięciostopniową skalą, gdzie poszczególne poziomy oznaczają:

- 1 - podjęcie interwencji na poziomie planistycznym raczej nie ma wpływu osiągnięcie celu,
- 2 - istnieje niskie prawdopodobieństwo, iż podjęcie interwencji na poziomie planistycznym wpłynie na osiągnięcie celu,
- 3 - istnieje prawdopodobieństwo, iż podjęcie interwencji na poziomie planistycznym wpłynie na osiągnięcie celu,
- 4 - istnieje wysokie prawdopodobieństwo, iż podjęcie interwencji na poziomie planistycznym wpłynie na osiągnięcie celu,
- 5 - podjęcie interwencji na poziomie planistycznym warunkuje osiągnięcie celu.

Tabela 13. Cele Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030

	1	2	3	4	5
I CEL STRATEGICZNY: OBSZAR INTELIGENTNY, AMBITNY, ZASILANY NATURĄ					
1.1 Zbudowanie przewagi konkurencyjnej na bazie produktów lokalnych w oparciu o przemysł rolno-spożywczy		•			
1.2 Nadanie obszarowi roli unikatowego centrum wiedzy o przyrodzie				•	
1.3 Wykorzystywanie zasobów naturalnych dla rozwoju branży medycznej i terapii przyrodą				•	
1.4. Wprowadzanie eko-innowacji i dążenie do osiągnięcia samowystarczalności		•			
1.5 Wspieranie przedsiębiorczości artystów i wytwórców		•			
1.6 Pobudzanie przedsiębiorczości mieszkańców i stworzenie perspektyw rozwojowych		•			
II CEL STRATEGICZNY: UNIKATOWE WARTOŚCI PUSZCZY BIAŁOWIESKIEJ UTRZYMANE DLA PRZYSZŁYCH POKOLEŃ					
2.1 Optymalne wykorzystywanie statusu obiektu Światowego Dziedzictwa UNESCO			•		
2.2 Prowadzenie działań na rzecz sprawiedliwej transformacji regionu Puszczy Białowieskiej w Unii Europejskiej			•		
III CEL STRATEGICZNY: PRZESTRZEŃ DOSTĘPNA, PRZYJAZNA LOKALNEJ SPOŁECZNOŚCI I PRZYJEZDNYM					
3.1 Poprawa ładu przestrzennego i ochrony środowiska poprzez rozwój planowania przestrzennego					•
3.2 Rozwijanie zrównoważonej mobilności					•
3.3 Wzmacnianie dostępności terytorialnej					•

STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego

	1	2	3	4	5
3.4 Wzmacnianie procesów ochrony środowiska i wspieranie działań na rzecz klimatu					•
IV CEL STRATEGICZNY: WPUSZCZENI W TURYSTYKĘ					
4.1 Budowanie spójnej oferty turystycznej regionu				•	
4.2 Wydłużanie sezonu turystycznego				•	
4.3 Sieciowanie usług z zakresu turystyki – współpraca, koordynacja, animacja oferty turystycznej (zarządzanie w turystyce)					•
V CEL STRATEGICZNY: REGION KULTURALNY Z NATURY					
5.1 Budowanie Krainy Otwartej Kultury			•		
5.2 Organizacja wydarzeń kulturalnych - Wszechstronnie utalentowani	•				
5.3 Budowanie sieci miejsc spotkań z kulturą (koordynacja i profesjonalizacja oferty)			•		
5.4 Wspieranie rozwoju edukacji i promowanie innowacji w kulturze			•		
5.5 Sieciowanie usług z zakresu kultury – współpraca, koordynacja, animacja oferty kulturalnej (zarządzanie w kulturze)	•				
VI CEL STRATEGICZNY: AKTYWNE SPOŁECZEŃSTWO I SPRAWNE INSTYTUCJE					
6.1 Doskonalenie kapitału ludzkiego	•				
6.2. Rozwijanie usług zwiększających autonomię funkcjonowania społecznego, aktywizacja społeczna, wzmacnianie wspólnotowości i tożsamości ponadlokalnej		•			
6.3 Poprawa jakości funkcjonowania instytucji publicznych w zakresie zarządzania rozwojem		•			
6.4 Rozwijanie marketingu terytorialnego	•				

Źródło: opracowanie własne

OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI

Obszary strategicznej interwencji o znaczeniu krajowym

Gmina Narew oraz Gmina Dubicze Cerkiewne

- ▶ **obszary zagrożone trwałą marginalizacją** – w Powiecie Hajnowskim zlokalizowane są dwie gminy, które zostały zdefiniowane w strategicznych dokumentach krajowych do niniejszego OSI – Gmina Narew oraz Gmina Dubicze Cerkiewne (Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do 2020 [z perspektywą do 2030 r.], Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030);
- ▶ We wskazanych powyżej dokumentach krajowych planowane są kierunki działań mające na celu rozwój lokalnych firm (w tym przedsiębiorstw społecznych), wzrost liczby miejsc pracy, wzrost dochodów mieszkańców, wzrost bazy dochodowej samorządów terytorialnych oraz wzmocnienie powiązań funkcjonalnych obszarów wiejskich z miastem stanowiącym lokalny ośrodek wzrostu:

Tabela 14 Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z kierunkami działań określonych w dokumentach krajowych dla OSI obszary zagrożone trwałą marginalizacją – część I - opracowanie własne.

Kierunki działań określone w dokumentach krajowych dla OSI obszary zagrożone trwałą marginalizacją	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
Promowanie inwestycji prywatnych wykorzystujących lokalne zasoby	1.1, 1.3, 1.4	2.1.		4.1, 4.2.	5.2.	
Dostarczanie odpowiedniej jakości dóbr i usług, których deficyty stanowią bariery rozwojowe	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6	2.1, 2.2.	3.1, 3.2, 3.3, 3.4.	4.1, 4.2, 4.3.	5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5.	6.1, 6.2, 6.3, 6.4.
Integracja świadczenia usług w skali obszaru powiązanego funkcjonalnie	1.1, 1.3, 1.4., 1.5, 1.6.		3.1, 3.2, 3.3, 3.4.	4.1, 4.2, 4.3.	5.3, 5.5.	6.2, 6.3, 6.4.
Aktywizacja podmiotów publicznych, prywatnych oraz mieszkańców na rzecz rozwoju i współpracy, w tym poprzez szersze wykorzystanie partnerstw publiczno-publicznych i międzysektorowych	1.1, 1.2, 1.3, 1.5, 1.6.	2.1, 2.2.		4.1, 4.3.	5.3, 5.5.	6.2, 6.3, 6.4.
Pobudzenie procesów rozwojowych, m.in. poprzez zapewnienie lepszej dostępności komunikacyjnej i terenów inwestycyjnych	1.6.		3.1, 3.3.			
Działania w zakresie rewitalizacji i odnowy wsi	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6		3.1, 3.3	4.1, 4.2	5.1, 5.2, 5.3, 5.4	6.1, 6.2, 6.3, 6.4
Poprawa jakości funkcjonowania instytucji publicznych – zwłaszcza w zakresie zarządzania rozwojem i zdolności do partnerstwa, dialogu oraz współpracy administracji lokalnej z innymi instytucjami publicznymi, ze społeczeństwem i partnerami gospodarczymi	1.1, 1.2, 1.5, 1.6.	2.1, 2.2.	3.1.	4.3.	5.5.	6.1, 6.2, 6.3, 6.4.

STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego

- w zakres interwencji kierowanej do grupy gmin zagrożonych trwałą marginalizacją, tworzących obszar powiązany funkcjonalnie, dokumenty krajowe wskazują:

Tabela 15 Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z kierunkami działań określonych w dokumentach krajowych dla OSI obszary zagrożone trwałą marginalizacją część II - opracowanie własne

Kierunki działań określone w dokumentach krajowych dla OSI obszary zagrożone trwałą marginalizacją	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
Inkubowanie przedsięwzięć wykorzystujących lokalny potencjał i zasoby (np. klastry energii)	1.1, 1.4, 1.6.			4.1		
Wsparcie rozwoju przedsiębiorstw i ich sieciowanie	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.			4.1, 4.2, 4.3.	5.5.	
Wsparcie w eksporcie usług i produktów poza rodzimym region i środowisko lokalnych konsumentów	1.1, 1.2, 1.3, 1.5, 1.6	2.1.		4.3.	5.2, 5.4.	6.3, 6.4.
Aktywizację lokalnej społeczności na rzecz pobudzenia rozwoju społeczno-gospodarczego w zakresie podnoszenia kompetencji i umiejętności mieszkańców	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6.			4.1.	5.2, 5.3, 5.4.	6.1, 6.2.
Wzmacnianie poczucia tożsamości i integracji społeczności lokalnej (jako czynnik m.in. przeciwdziałający decyzjom o migracji)	1.2.	2.1			5.2	6.2.
Poprawę dostępności usług publicznych	1.2, 1.3, 1.4, 1.6.		3.1, 3.2, 3.3, 3.4.	4.1	5.3, 5.4, 5.5	6.1, 6.2,
Rozwijanie i integrowanie systemów transportu zbiorowego	1.4.		3.2, 3.3.			
Uzupełnienie i dostosowanie infrastruktury technicznej i społecznej na potrzeby rozwoju gospodarczego i mieszkańców	1.2, 1.3, 1.4.		3.2, 3.3.	4.1, 4.2.	5.3.	6.1, 6.2
Modernizację infrastruktury transportowej łączącej obszary zagrożone trwałą marginalizacją z lokalnymi, subregionalnymi i regionalnymi ośrodkami rozwoju			3.2, 3.3.			
Racjonalne gospodarowanie przestrzenią i zapobieganie konfliktom dla osiągnięcia ładu przestrzennego i dostosowania przestrzeni lokalnej lub wykorzystania istniejących uwarunkowań przyrodniczych do potrzeb zrównoważonego rozwoju gospodarczego i społecznego	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5	2.1, 2.2	3.1, 3.4.	4.1, 4.2		
Działania na rzecz poprawy i stanu środowiska	1.2, 1.4	2.1	3.1, 3.2, 3.4.			
Rozwój usług opartych o technologie komunikacyjne oraz szkolenia na rzecz włączenia cyfrowego osób wykluczonych cyfrowo i zagrożonych wykluczeniem, wsparcie kultury i rozwój kapitału społecznego	1.1, 1.3, 1.6				5.4, 5.5	6.2, 6.3, 6.4
Działania na rzecz współpracy transgranicznej w obszarach przygranicznych, a także otwartości granic przy jednoczesnym zapewnieniu bezpieczeństwa						6.3, 6.4

**STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego**

Hajnówka

- ▶ **Miasto średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze z otaczającymi terenami wiejskimi** – Hajnówka została określona jako miasto o silnej utracie funkcji i mocno niekorzystnej sytuacji społeczno-gospodarczej (Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 [z perspektywą do 2030 r.] oraz Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030);
- ▶ We wskazanych powyżej dokumentach krajowych planowane są interwencje na rzecz miast średnich, tracących funkcje społeczno-gospodarczej, które mają na celu odbudowę bazy gospodarczej miasta oraz wzmocnienie jego roli jako centrum aktywności społecznej i gospodarczej. Dla miast położonych w pobliżu granic UE, takich jak Hajnówka ważnym kierunkiem działań jest wzmocnianie ponadlokalnych ośrodków miejskich, które wykorzystując swoje położenie geograficzne mogłyby stać się centrami życia gospodarczego i kulturowego po obu stronach granicy. W ramach interwencji dokumenty krajowe wskazują następujące kierunki działań:

Tabela 16 Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z kierunkami działań określonych w dokumentach krajowych dla OSI miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze wraz z otaczającymi obszarami wiejskimi - opracowanie własne

Kierunki działań określone w dokumentach krajowych dla miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze wraz z otaczającymi je terenami wiejskimi	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
Budowanie spójnej wizji rozwoju w oparciu o potrzeby mieszkańców i kapitał przestrzenny	1.1,1.2, 1.3, 1.4	2.2		4.1 4.3	5.5	6.2, 6.3, 6.4
Tworzenie warunków zachęcających do mieszkania i inwestowania (dobrze zagospodarowana przestrzeń o zdefiniowanych funkcjach, z dostępem do usług publicznych),			3.1			6.2
Wsparcie rozwoju przedsiębiorczości, kształcenia i szkolenia zawodowego, w szczególności w sektorach wpisujących się w zdefiniowane specjalizacje gospodarcze, w tym pobudzenie rodzimej/lokalnej przedsiębiorczości oraz wsparcie kadr sektora usług dla biznesu	1.1,1.3, 1.4,1.5, 1.6					6.1
Tworzenie przestrzeni dla rozwoju przedsiębiorczości	1.6					
Wsparcie dla tworzenia i rozwoju różnorodnej i wysokiej jakości oferty placówek edukacyjnych, w tym szkół sportowych, artystycznych oraz średnich i wyższych szkół zawodowych	1.2					6.1 6.2
Zwiększenie atrakcyjności migracyjno-osiedleńczej poprzez kompleksowe działania zachęcające do zamieszkania oraz osiedlania się w mieście (zwłaszcza osób młodych i wykształconych)	1.1,1.2, 1.3,1.5, 1.6		3.3			6.1, 6.2.
Podejmowanie inicjatyw na rzecz ochrony i poprawy stanu środowiska oraz dostosowanie/adaptacja obszaru miejskiego do zmian klimatu i wymogów ochrony środowiska	1.4	2.1 2.2	3.2, 3.4			
Tworzenie i poprawa powiązań funkcjonalnych w mieście i jego otoczeniu, wzmocnienie roli ośrodka w świadczeniu usług publicznych wykraczających poza granice miasta (m.in. rozwijanie i integrowanie systemów transportu zbiorowego), rozwój obszaru o walory przyrodnicze i kulturowe, stanowiące o wysokiej atrakcyjności turystycznej, m.in. na potrzeby srebrnej gospodarki	1.6		3.2 3.3	4.1 4.2		6.2
Aktywizacja lokalnej społeczności na rzecz pobudzania rozwoju społeczno-gospodarczego w zakresie podnoszenia kompetencji i umiejętności mieszkańców oraz wzmocnianie poczucia tożsamości i integracji	1.1,1.2, 1.3,1.4, 1.5,1.6.	2.1		4.1.	5.2, 5.3, 5.4.	6.1, 6.2.

**STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego**

Kierunki działań określone w dokumentach krajowych dla miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze wraz z otaczającymi je terenami wiejskimi	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
społeczności lokalnej (jako czynnik m.in. przeciwdziałający decyzjom o migracji)						
Wykorzystanie potencjału ekonomii społecznej i solidarnej w rozwijaniu gospodarki o obiegu zamkniętym, w szczególności w zakresie gospodarowania odpadami i przeciwdziałania marnowaniu żywności	1.4		3.4			

Obszary położone wzdłuż granicy zewnętrznej UE

- ▶ W strategicznych dokumentach krajowych (Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030) cały obszar Polski Wschodniej (a zatem również obszar Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego określony jest jako obszar zmagający się z trudnościami o charakterze restrukturyzacyjnym i adaptacyjnym.
- ▶ Zgodnie z założeniami powyżej wskazanych dokumentów krajowych, planowane kierunki działania powinny koncentrować się na zmniejszeniu peryferyjności obszarów, poprzez poprawę dostępności do lokalnych i regionalnych ośrodków rozwoju oraz na wykorzystaniu możliwości jakie oferuje współpraca transgraniczna.

Niniejsze kierunki działań w **Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030** zostały ujęte w ramach celów: 3.3, 6.3, 6.4.

Obszary strategicznej interwencji o znaczeniu regionalnym

Obszary wiejskie oraz cenne przyrodniczo

- ▶ **Obszary wiejskie, w tym przyrodniczo cenne województwa podlaskiego** (Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030),
- ▶ Zgodnie z założeniami strategii wojewódzkiej, podejmowane inwestycje powinny być oparte na kierunkach działań w zakresie podnoszenia jakości życia mieszkańców:

Tabela 17. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z kierunkami działań określonych w dokumentach regionalnych dla OSI obszary wiejskie oraz cenne przyrodniczo województwa podlaskiego – część I – opracowanie własne

Kierunki działań określone w dokumentach regionalnych dla OSI obszary wiejskie i cenne przyrodniczo woj. podlaskiego	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
Rozwój i unowocześnienie szkolnictwa począwszy od etapu przedszkolnego, aż do kształcenia ustawicznego	1.2					6.1 6.2
Rozwój infrastruktury transportowej, telekomunikacyjnej i wodno-kanalizacyjnej			3.2 3.3			6.2
Promocja przedsiębiorczości i kształtowanie umiejętności konkurowania na rynku pracy	1.6					6.3 6.4
Wsparcie dla inwestycji dotyczących dystrybucji energii ze źródeł odnawialnych	1.4			3.4		

STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego

- ▶ Dla gmin objętych szczególną ochroną prawną, ze względu na występowanie obszarów cennych przyrodniczo, powyższy dokument regionalny określa następujące kierunki działań:

Tabela 18. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z kierunkami działań określonych w dokumentach regionalnych dla OSI obszary wiejskie oraz cenne przyrodniczo województwa podlaskiego – część II – opracowanie własne

Kierunki działań określone w dokumentach regionalnych dla OSI obszary wiejskie i cenne przyrodniczo woj. podlaskiego	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
Ochrona zasobów kulturowych, przyrodniczych i wartości krajobrazowych	1.4	2.1 2.2	3.1 3.4		5.1	
Wsparcie rozwoju przedsiębiorczości, która pozwoli zachować walory przyrodnicze, w tym turystyki kwalifikowanej oraz ekoturystyki	1.1,1.2, 1.3,1.4, 1.5	2.1 2.2		4.1 4.2		
Wspieranie rozwoju turystyki w oparciu o m.in. walory przyrodnicze, dziedzictwo kulturowe i lokalne produkty turystyczne	1.1,1.2, 1.3	2.1 2.2		4.1 4.2 4.3	5.1,5.2 5.3,5.4 5.5	
Rozwój rolnictwa ukierunkowanego na produkcję wysokiej jakości żywności oraz rozwój rolnictwa ekologicznego i zrównoważonego	1.1					
Edukacja ekologiczna	1.2, 1.4	2.1		3.4		6.1
Rozwój i modernizacja infrastruktury ochrony środowiska i przestrzeni dla gospodarki o obiegu zamkniętym	1.4			3.4		

Hajnówka

- ▶ **Miasto średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze** (Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030);
- ▶ **Miasto powiatowe** (Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030);
- ▶ Zgodnie ze strategią województwa, planowane kierunki działań powinny mieć na celu odbudowę bazy gospodarczej miasta oraz wzmocnienie jego roli jako centrum aktywności społecznej i gospodarczej, w tym działania pobudzające rozwój przedsiębiorczości, rozwijające kształcenie i szkolenia zawodowe, w szczególności w sektorach wpisujących się w specjalizacje obszaru, aktywizujące społeczność lokalną i zwiększające atrakcyjność, m.in.:

Tabela 19. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z kierunkami działań określonych w dokumentach regionalnych dla OSI miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze – część I – opracowanie własne

Kierunki działań określone w dokumentach regionalnych dla OSI miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
Kształtowanie postaw przedsiębiorczych i wiedzy z zakresu prowadzenia działalności gospodarczej na wszystkich etapach edukacji	1.6					
Wspieranie powstawania nowych oraz rozwoju istniejących przedsiębiorstw, w tym w aspektach organizacyjnym, edukacyjnym i finansowym	1.1,1.2, 1.3,1.5, 1.6	2.2		4.1 4.2		6.1 6.3 6.4
Rozwój ekologicznych i zrównoważonych form produkcji rolniczej oraz powiązany z nimi rozwój lokalnego przetwórstwa i sprzedaży żywności wysokiej jakości (także poprzez udział w grupach producentów) i wspieranie koncepcji krótkich łańcuchów dostaw	1.1					
Wspieranie rozwoju turystyki w oparciu o m.in. walory przyrodnicze, dziedzictwo kulturowe i lokalne produkty turystyczne	1.1,1.2, 1.3,1.4, 1.5	2.1 2.2		4.1 4.2		

STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego

Kierunki działań określone w dokumentach regionalnych dla OSI miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
Szkolnictwo zawodowe dopasowane do potrzeb rynku pracy, współpracujące w procesie kształcenia z pracodawcami	1.2, 1.3					6.1
Rozwój i modernizacja infrastruktury komunikacyjnej oraz różnych form transportu (w tym autobusowej komunikacji publicznej)			3.2 3.3			
Rozwój i modernizacja infrastruktury i przestrzeni dla usług zdrowotnych i społecznych, w tym związanych ze starzeniem się społeczeństwa	1.3			4.2		6.2
Rozwój i modernizacja infrastruktury ochrony środowiska i przestrzeni dla gospodarki o obiegu zamkniętym	1.4		3.4			
Rozwój inicjatyw lokalnych wspierających włączenie społeczne imigrantów						

- Wskazany powyżej dokument strategiczny skupia się na kierunkach działań, mających na celu dostarczenie miastom powiatowym pewnego impulsu rozwojowego (zachęcenie miejscowych przedsiębiorców do podejmowania działań proinnowacyjnych):

Tabela 20. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z kierunkami działań określonych w dokumentach regionalnych dla OSI miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze – część II – opracowanie własne

Kierunki działań określone w dokumentach regionalnych dla OSI miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
Rozwój lokalnej przedsiębiorczości	1.1, 1.2 1.3, 1.5, 1.6	2.1		4.1 4.2		6.1, 6.3, 6.4
Dostosowanie kompetencji mieszkańców	1.2, 1.3					6.1
Aktywizacja mieszkańców					5.2, 5.4	6.2, 6.3
Inwestycje w infrastrukturę dostępową, tzn. wysokoprzepustowe sieci teleinformatyczne, dobrej jakości drogi i linie kolejowe, wysoka jakość usług publicznych świadczonych na poziomie powiatu			3.2, 3.3			6.2

Gmina Narew oraz Gmina Dubicze Cerkiewne

- **obszary zagrożone trwałą marginalizacją, w których występuje kumulacja problemów społecznych** - w Powiecie Hajnowskim zlokalizowane są dwie gminy, które zostały zdefiniowane w strategicznych dokumentach regionalnych do niniejszego OSI ze względu na kumulację problemów społecznych (Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030),
- Strategia rozwoju województwa określa kierunki działania mające na celu rozwój lokalnych firm, wzrost liczby miejsc pracy, wzrost dochodów mieszkańców, wzrost bazy dochodowej samorządów terytorialnych:

STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego

Tabela 21. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z kierunkami działań określonych w dokumentach regionalnych dla OSI obszary zagrożone trwałą marginalizacją, w których występuje kumulacja problemów społecznych - opracowanie własne

Kierunki działań określone w dokumentach regionalnych dla OSI obszary zagrożone trwałą marginalizacją, w których występuje kumulacja problemów społecznych	Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
Rozwój ekologicznych i zrównoważonych form produkcji rolniczej oraz powiązany z nimi rozwój lokalnego przetwórstwa i sprzedaży żywności wysokiej jakości (także poprzez udział w grupach producentów) i wspieranie koncepcji krótkich łańcuchów dostaw	1.1					
Wspieranie rozwoju odnawialnych źródeł energii (OZE) i energetyki rozproszonej	1.4		3.4			
Wzmocnienie powiązań funkcjonalnych gmin z miastami oraz poprawa dostępności usług publicznych, a także poprawa jakości funkcjonowania instytucji publicznych w zakresie zarządzania rozwojem i zdolności do nawiązywania współpracy	1.6		3.2 3.3	4.1		6.2 6.3
Zmniejszanie peryferyjności gmin, poprzez nawiązywanie współpracy transgranicznej						6.3 6.4

Obszary strategicznej interwencji na poziomie ponadlokalnym

Obszar interwencji mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego

- ▶ Obejmuje obszar miasta Hajnówka, stanowiący kluczowy ośrodek administracyjno-usługowy obszaru Partnerstwa;
- ▶ celem przyjętych kierunków działań powinno być wzmocnienie roli ośrodka oraz dostosowanie istniejącej struktury do aktualnych uwarunkowań:

Tabela 22. Założenia dla OSI, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego w odniesieniu do poszczególnych celów Strategii – opracowanie własne

Założenia dla OSI, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego	Cele Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
Poprawa dostępności ośrodka, w szczególności stworzenie systemu sprawnych powiązań z ośrodkami obszaru Partnerstwa			3.2, 3.3			
Uczytelnienie systemu przestrzeni publicznych poprzez zwiększenie ich dostępności, poprawę jakości i funkcjonalności	1.2, 1.3	2.1	3.2	4.1, 4.2 4.3	5.1 5.3 5.5	6.2
Zapewnienie możliwości podejmowania inicjatyw lokalnych w ramach przestrzeni publicznych	1.2, 1.3 1.5, 1.6	2.1		4.3	5.3 5.4 5.5	6.2
Stworzenie warunków rozwoju zabudowy ośrodka z uwzględnieniem lokalnych uwarunkowań oraz tradycji i kultury	1.2, 1.3 1.5, 1.6	2.2	3.1	4.1	5.3 5.5	6.2, 6.3 6.4
Stworzenie warunków rozwoju wysokiej jakości obiektów o funkcji usługowej z uwzględnieniem skali miasta i lokalnego krajobrazu	1.1, 1.2 1.3, 1.6	2.2	3.1	4.1, 4.2 4.3	5.3, 5.4 5.5	6.1, 6.3 6.4
Prowadzenie działań mających na celu tworzenie reprezentacyjnego ośrodka z uwzględnieniem	1.2, 1.4	2.1, 2.2	3.2, 3.4			

**STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego**

Założenia dla OSI, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego	Cele Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
działań mitygacyjnych i adaptacyjnych do zmian klimatu						
Stworzenie warunków pozwalających na zmniejszenie presji środowiskowej wynikającej z funkcjonowania miasta	1.4	2.1	3.2,3.4			
Umożliwienie stosowania rozwiązań poprawiających efektywność gospodarowania zasobami naturalnymi w zakresie funkcjonowania miast	1.2, 1.4	2.1	3.4			

Obszar interwencji mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o walory przyrodnicze

- ▶ Obejmuje obszary gmin: Białowieża, Hajnówka, Dubicze Cerkiewna, Narewka, Narew;
- ▶ Umożliwienie rozwoju w oparciu o istniejące walory przyrodnicze można osiągnąć poprzez następujące kierunki działań:

Tabela 23. Założenia dla OSI, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o walory przyrodnicze w odniesieniu do poszczególnych celów Strategii – opracowanie własne

Założenia dla OSI, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o walory przyrodnicze	Cele Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
Poprawa dostępności ośrodka, w szczególności stworzenie systemu sprawnych powiązań z ośrodkami obszaru Partnerstwa			3.2, 3.3			
Uczytelnienie systemu zielonych ogólnodostępnych przestrzeni poprzez zwiększenie ich dostępności i funkcjonalności z zachowaniem warunków ochrony przyrodniczej	1.2, 1.3	2.1	3.1, 3.2	4.1, 4.2		6.2
Stworzenie warunków rozwoju zabudowy ośrodka z uwzględnieniem lokalnych uwarunkowań oraz tradycji i kultury	1.1,1.2, 1.3,1.5	2.1, 2.2		4.1, 4.2 4.3	5.1	6.1, 6.2 6.3, 6.4
Zapewnienie możliwości podejmowania inicjatyw lokalnych w ramach wskazanego kierunku rozwoju	1.2, 1.3	2.1		4.3		6.1, 6.2 6.3, 6.4
Stworzenie warunków rozwoju wysokiej jakości miejsc, obiektów i infrastruktury wspierających realizację celu rozwojowego	1.2, 1.3	2.1, 2.2		4.1, 4.2 4.3		6.1, 6.2 6.3, 6.4
Stworzenie warunków pozwalających na zmniejszenie presji środowiskowej wynikającej z funkcjonowania obszaru	1.2, 1.3 1.4, 1.5	2.1, 2.2	3.1, 3.2 3.4			
Umożliwienie stosowania rozwiązań poprawiających efektywność gospodarowania zasobami naturalnymi w zakresie funkcjonowania obszaru	1.2, 1.4	2.1	3.4			

STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego

Obszar interwencji mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o walory kulturowe

- ▶ Obejmuje obszary gmin: Narew, Kleszczele, Dubicze Cerkiewne, Czeremcha
- ▶ Umożliwienie rozwoju w oparciu o istniejące walory kulturowe można osiągnąć poprzez następujące kierunki działań:

Tabela 24. Założenia dla OSI, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o walory kulturowe w odniesieniu do poszczególnych celów Strategii – opracowanie własne

Założenia dla OSI, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o walory kulturowe	Cele Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
Poprawa dostępności ośrodka, w szczególności stworzenie systemu sprawnych powiązań z ośrodkami obszaru Partnerstwa			3.2, 3.3			
Uczytelnienie systemu przestrzeni ogólnodostępnych (w tym zielonych) poprzez zwiększenie ich dostępności i funkcjonalności, z zachowaniem warunków dziedzictwa kulturowego		2.1	3.1, 3.2	4.1, 4.2	5.1, 5.2 5.3, 5.4 5.5	6.2
Stworzenie warunków rozwoju obszaru z uwzględnieniem lokalnych tradycji i kultury					5.1, 5.2 5.3, 5.4 5.5	6.2, 6.3 6.4
Zapewnienie możliwości podejmowania inicjatyw lokalnych w ramach wskazanego kierunku rozwoju					5.1, 5.2 5.3, 5.4 5.5	6.3, 6.4
Stworzenie warunków rozwoju wysokiej jakości miejsc, obiektów i infrastruktury wspierających realizację celu rozwojowego					5.1, 5.2 5.3, 5.4 5.5	6.4
Ochrona i zachowanie cennych obiektów dziedzictwa kulturowego					5.1	

Obszar interwencji mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o produkty lokalne

- ▶ Obejmuje obszary gmin: Czeremcha, Czyże, Narew, miasto Hajnówka
- ▶ Umożliwienie rozwoju w oparciu o produkty lokalne można osiągnąć poprzez następujące kierunki działań:

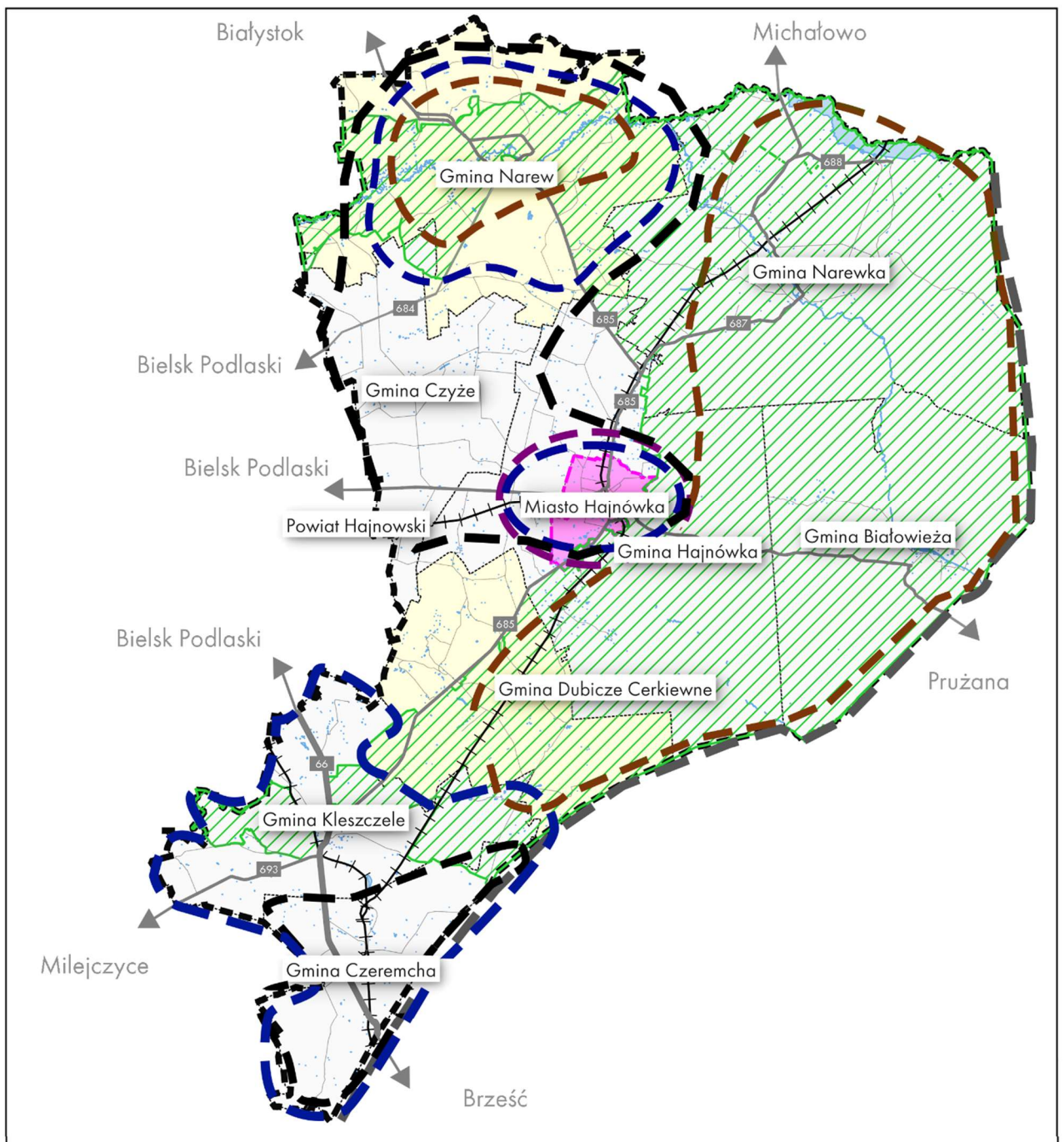
Założenia dla OSI, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o produkty lokalne	Cele Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
Poprawa dostępności ośrodka, w szczególności stworzenie systemu sprawnych powiązań z ośrodkami obszaru Partnerstwa			3.2, 3.3			
Zapewnienie możliwości podejmowania inicjatyw lokalnych w ramach wskazanego kierunku rozwoju	1.1					
Zapewnienie możliwości rozwoju produkcji – dot. produktów lokalnych, z uwzględnieniem ochrony walorów przyrodniczych	1.1, 1.2	2.1				
Stworzenie warunków obszaru z uwzględnieniem lokalnych tradycji i kultury	1.1,				5.2	6.2, 6.3, 6.4

**STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego**

Założenia dla OSI, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o produkty lokalne	Cele Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego					
	I	II	III	IV	V	VI
Stworzenie warunków rozwoju wysokiej jakości miejsc, obiektów i infrastruktury wspierających realizację celu rozwojowego	1.1, 1.6					6.3, 6.4
Stworzenie warunków pozwalających na zmniejszenie presji środowiskowej wynikającej z funkcjonowania obszaru	1.2, 1.4		3.1, 3.4			
Umożliwienie stosowania rozwiązań poprawiających efektywność gospodarowania zasobami naturalnymi w zakresie funkcjonowania obszaru	1.1, 1.2, 1.3					6.1, 6.2 6.3, 6.4

Z uwagi na lokalizację na terenie obszaru Partnerstwa unikalnego obszaru leśnego – Puszczy Białowieskiej rekomenduje się podjęcie następujących kierunków działań planistycznych, mających na celu wykorzystanie wynikającego potencjału na potrzeby rozwoju całego obszaru Partnerstwa zgodnie z założonymi celami (Rysunek 9).

- ▶ poprawa dostępności obszarów gmin zlokalizowanych w terenie leśnym (Gmina Białowieża, Gmina Narewka, Gmina Hajnówka, Gmina Dubicze Cerkiewne) – usprawnienie sieci infrastruktury komunikacyjnej (w tym pieszej i rowerowej) z zapewnieniem bezpieczeństwa komunikacyjnego (*ujęto w ramach celów: 3.2, 3.3*);
- ▶ wytworzenie sieci powiązań terenu leśnego z obszarami pozostałych gmin z wytworzeniem „bram do puszczy”, będących umownymi obszarami lokalizacji infrastruktury o charakterze turystyczno-rekreacyjnym, dostępnymi poprzez sieć szlaków turystycznych, pozwalającymi na inicjowanie ruchu turystycznego w oparciu o charakter miejsca, przy czym jako główną „bramę do puszczy” wskazuje się obszar miasta Hajnówka (*ujęto w ramach celu 4.1*);
- ▶ zagospodarowanie strefy przedpola Puszczy Białowieskiej – wymagającej wyznaczenia „bram do puszczy” w sposób zabezpieczający teren leśny przed uciążliwościami, jakie mogą wynikać z procesów rozwojowych terenów sąsiednich (*ujęto w ramach celów: 2.1, 3.1, 3.4*).

OZNACZENIA

OZNACZENIA ORIENTACYJNE

Granice administracyjne

Gmina

Powiat

Granica Państwa

Elementy infrastruktury transportowej

Drogi Krajowe

Drogi Wojewódzkie

Drogi Powiatowe

Sieć Kolejowa

OZNACZENIA TEMATYCZNE

Obszary strategicznej interwencji o randze krajowej

Obszary zagrożone trwałą marginalizacją

Miasto średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze

Obszary strategicznej interwencji o randze regionalnej

Obszary cenne przyrodniczo

Miasto powiatowe Hajnówka

Obszary interwencji mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o:

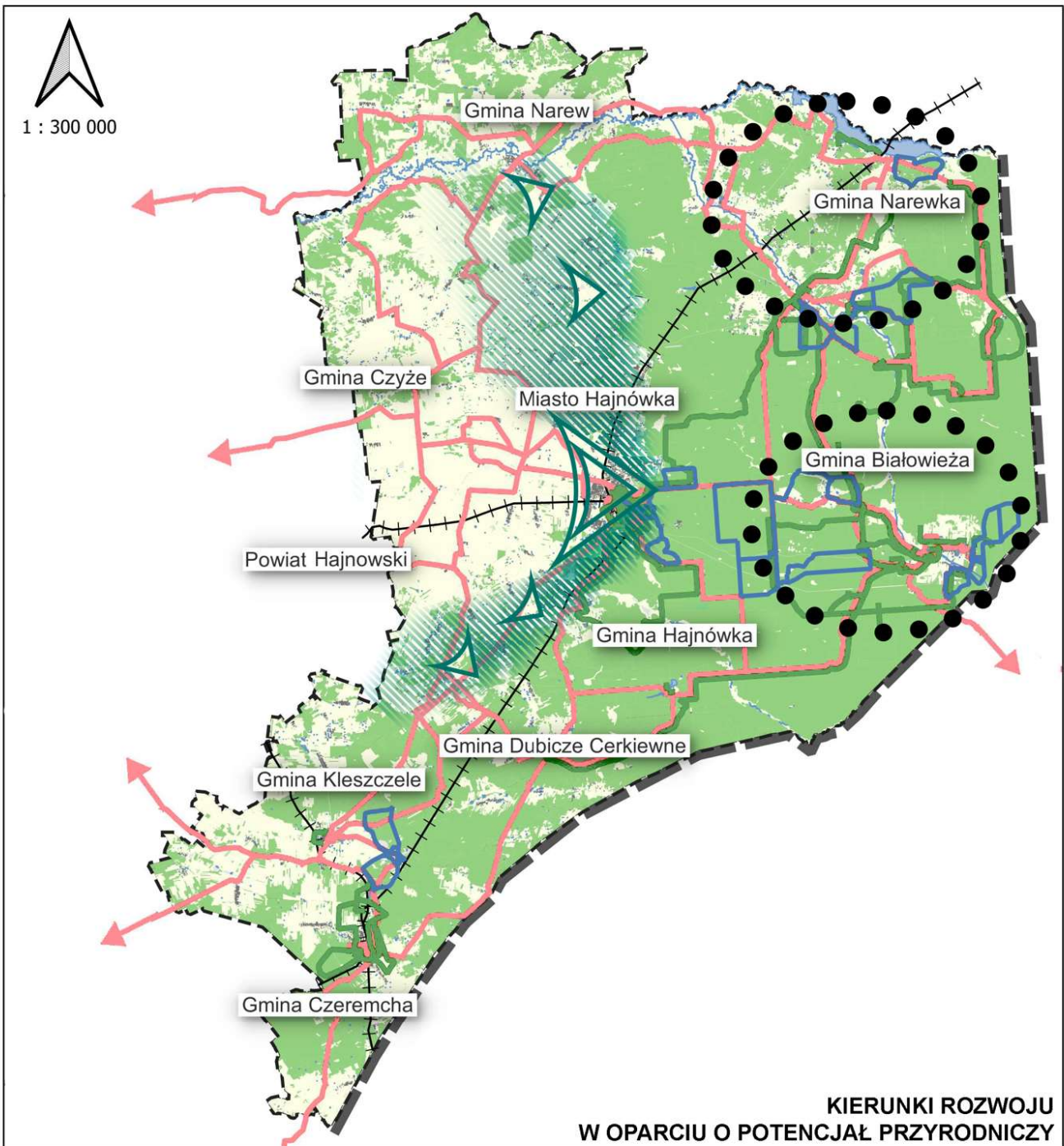
wzmocnienie roli ośrodka administracyjno - usługowego

walory przyrodnicze

walory kulturowe

produkty lokalne

Rysunek 8 Mapa obszarów strategicznej interwencji (opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego oraz Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju)

**KIERUNKI ROZWOJU
W OPARCIU O POTENCJAŁ PRZYRODNICZY**

OZNACZENIA

OZNACZENIA ORIENTACYJNE

Granice administracyjne

- Gmina
- Powiat
- Granica Państwa

Elementy sieci komunikacyjnej

- Drogi Krajowe
- Drogi Wojewódzkie
- Drogi Powiatowe
- Sieć kolejowa

OZNACZENIA TEMATYCZNE

Szlaki

- Nordic Walking
- Szlaki turystyczne
- Szlaki Rowerowe

Pokrycie terenu

- Wody powierzchniowe
- Tereny zabudowane
- Tereny zalesione
- Tereny rolne

Kierunki rozwoju

- Obszary wymagające poprawy dostępności w związku z utrzymaniem i rozwojem funkcji turystycznej
- Strefa wymagająca wyznaczenia bram do puszczy o charakterze uzupełniającym
- Potencjalne "Bramy do Puszczy"
- Główna "Brama do Puszczy"

Rysunek 9 Mapa kierunków rozwoju w oparciu o potencjał przyrodniczy (opracowanie własne na podstawie Bazy danych obiektów topograficznych BDOT10k oraz <https://bialowieza.travel/>)

USTALENIA I REKOMENDACJE W ZAKRESIE KSZTAŁTOWANIA I PROWADZENIA POLITYKI PRZESTRZENNEJ

Rekomendacje dotyczące zasad prowadzenia polityki przestrzennej

W celu usprawnienia procesu realizacji Strategii sformułowano następujące rekomendacje do uwzględnienia w prowadzonych procesach planistycznych w ramach jednostek obszaru Partnerstwa:

- ▶ oparcie decyzji planistycznych o szczegółowe analizy dotyczące realnego zapotrzebowania na dostępność terenów (z uwzględnieniem przepisów odrębnych w tym zakresie),
- ▶ oparcie decyzji planistycznych o długoterminowe potrzeby (nie w nawiązaniu do doraźnych potrzeb inwestycyjnych),
- ▶ wyznaczanie nowych terenów inwestycyjnych po wykorzystaniu terenów już zabezpieczonych, zaplanowanych na realizację danego celu,
- ▶ prowadzenie polityki przestrzennej w porozumieniu z gminami sąsiednimi, ze wspólną analizą potrzeb i możliwości rozwojowych, z uwzględnieniem położenia obszaru Partnerstwa,
- ▶ prowadzenie polityki przestrzennej i rozwoju terenów zurbanizowanych z uwzględnieniem istniejących korytarzy migracyjnych, w tym zawarcie odpowiednich wskazówek i założeń dotyczących ograniczeń w zabudowie oraz jej charakterze (wyznaczone na Rysunku 1 korytarze ekologiczne mają przebieg orientacyjny – szczegółowy przebieg i szczególne zasady zagospodarowania korytarzy ekologicznych należy wyznaczyć w lokalnych opracowaniach planistycznych w oparciu o opracowania ekofizjograficzne i inwentaryzacje przyrodnicze, z uwzględnieniem lokalnych uwarunkowań przestrzennych),
- ▶ rozważenie wykorzystania (bądź dalszego wykorzystywania) nieobligatoryjnych narzędzi zarządzania przestrzenią (np. uchwała krajobrazowa),
- ▶ walory przyrodnicze i kulturowe powinny mieć szczególne znaczenie w procesie planowania inwestycji i rozwoju gmin należących do Partnerstwa,
- ▶ realizacja planowanych inwestycji powinna uwzględniać potrzeby lokalnej społeczności,
- ▶ istotnym elementem zagospodarowania obszaru Partnerstwa jest infrastruktura turystyczna przy której planowaniu należy dążyć do wyważenia między potrzebami rozwoju ruchu turystycznego a ograniczeniami przyrodniczymi i środowiskowymi,
- ▶ bieżące monitorowanie procesów planistycznych i inwestycyjnych na obszarze gmin obszaru Partnerstwa,
- ▶ weryfikacja standardowych zapisów planistycznych w celu umożliwienia realizacji działań zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju np. z umożliwieniem realizacji obiektów i terenów wykorzystujących eko-technologie, rozwiązania z zakresu zarządzania wodą (zarówno na terenie nieruchomości jak i w krajobrazie) oraz wszelkie rozwiązania eko-innowacyjne pozwalające ograniczenie uciążliwości środowiskowej,
- ▶ prowadzenie działań edukacyjnych mających na celu uświadamianie interesariuszom procesów planistycznych zasad ich realizacji (w zakresie procedury, roli instytucji, możliwości uczestnictwa czy konsekwencji decyzji planistycznych),
- ▶ prowadzenie polityki przestrzennej w sposób transparentny, z szerokim zaangażowaniem interesariuszy.

Przy planowaniu działań należy dążyć do unikania lub minimalizowania negatywnego wpływu planowanych działań na środowisko. Dotyczy to w szczególności obszarów cennych przyrodniczo i objętych ochroną. Walory przyrodnicze są jednym z najsilniejszych atutów obszaru Partnerstwa, decydującym o jakości życia i zamieszkania. Stanowią również element przyciągający dla odwiedzających obszar. Z tego względu, ochrona środowiska i przyrody powinna mieć wysoki priorytet w podejmowanych działaniach.

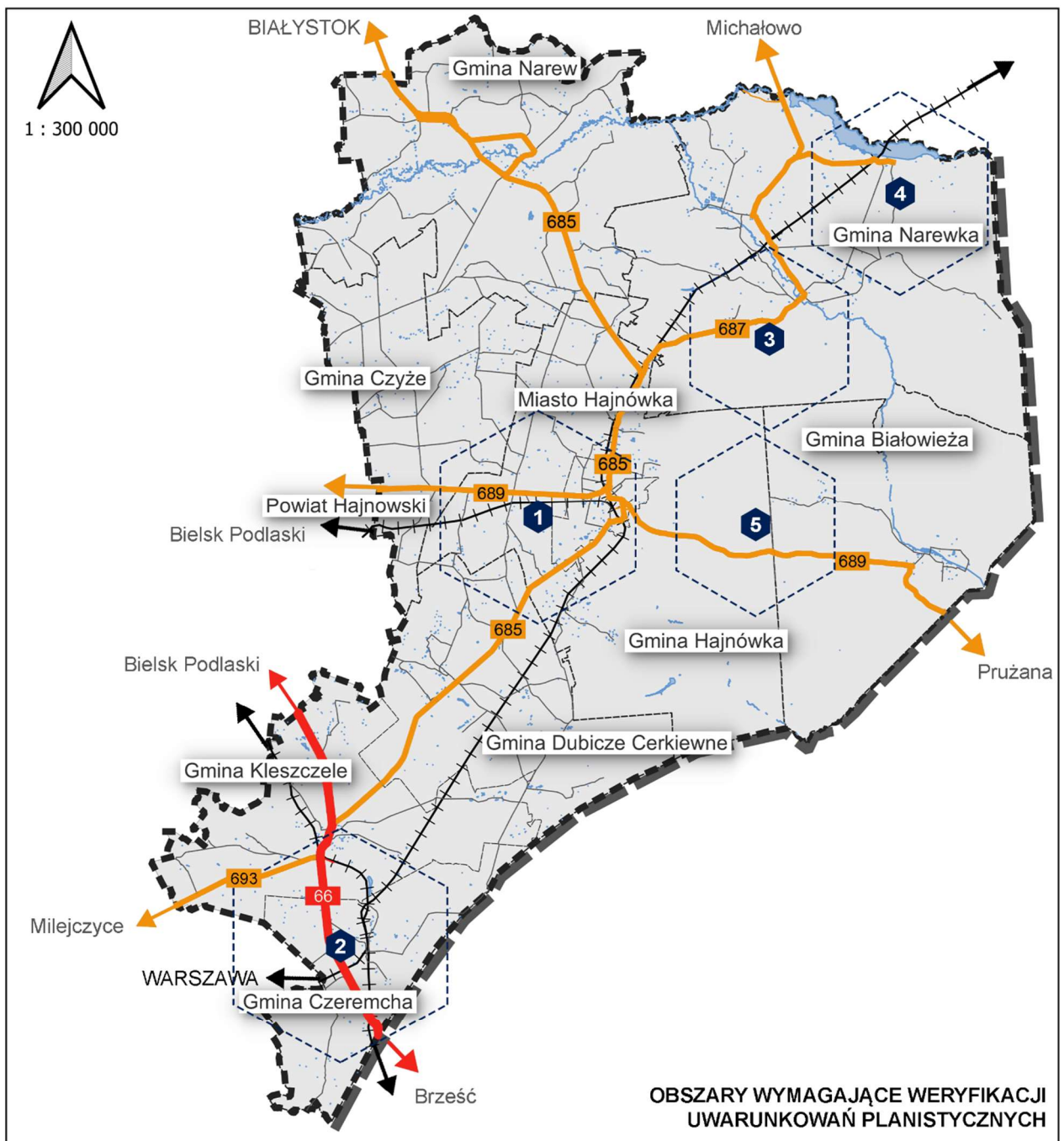
Kluczowa dla prawidłowej realizacji celów rozwojowych będzie koordynacja procesów planistycznych ze szczególnym zwróceniem uwagi na możliwość wystąpienia potencjalnych konfliktów z uwagi na:

- ▶ lokalizację inwestycji przy granicach jednostek administracyjnych
- ▶ lokalizację inwestycji o różnym stopniu uciążliwości i różnych potrzebach przestrzenno-funkcjonalnych w niedalekiej odległości od siebie.

Jako obszary wymagające weryfikacji uwarunkowań planistycznych, w pierwszej kolejności wskazano przeprowadzanie działań koordynujących na wyznaczonych na obszarze Partnerstwa obszarach interwencji (Rysunek 10):

1. Miasto Hajnówka, Gmina Hajnówka, Gmina Czyże - obszar związany z przebiegiem DW 689 i infrastruktury kolejowej – weryfikacja uwarunkowań planistycznych pod kątem bezpieczeństwa, uciążliwości funkcjonowania infrastruktury a jednocześnie efektywnego jej wykorzystania,
2. Gmina Czeremcha, Gmina Kleszczele - obszar związany z przebiegiem DK 66, DW 685, DW 693 oraz infrastruktury kolejowej – weryfikacja uwarunkowań planistycznych pod kątem bezpieczeństwa, uciążliwości funkcjonowania infrastruktury, a jednocześnie efektywnego jej wykorzystania,
3. Gmina Narewka - obszar związany z przebiegiem DW 687 i 688 oraz infrastruktury kolejowej – weryfikacja uwarunkowań planistycznych pod kątem bezpieczeństwa, uciążliwości funkcjonowania infrastruktury, a jednocześnie efektywnego jej wykorzystania,
4. Gmina Narewka - obszar związany z funkcją rekreacyjną i turystyczną (w szczególności turystyka wodna) – weryfikacja uwarunkowań planistycznych pod kątem uciążliwości związanej z niezorganizowaną presją na obszary cenne przyrodniczo.
5. Gmina Białowieża, Gmina Hajnówka – obszar związany z przebiegiem ciągów komunikacyjnych przez obszary cenne przyrodniczo – weryfikacja uwarunkowań planistycznych pod kątem możliwości poprawy jakości połączenia komunikacyjnego między miastem Hajnówka a Gminą Białowieża przy jednoczesnym zachowaniu walorów przyrodniczych.

Wykaz obszarów wymagających weryfikacji powinien zostać uzupełniony o dodatkowe w przypadku stwierdzenia istnienia uciążliwości wykraczających ponad obowiązujące normy, w tym zdiagnozowania pogorszenia stanu bezpieczeństwa bądź zagrożenia dla funkcjonowania środowiska przyrodniczego lub dla zdrowia ludzi.

OZNACZENIA

OZNACZENIA ORIENTACYJNE

Granice administracyjne

- Gmina
- Powiat
- Granica Państwa

Elementy sieci komunikacyjnej

- Drogi Krajowe
- Drogi Wojewódzkie
- Drogi Powiatowe
- Sieć kolejowa

OZNACZENIA TEMATYCZNE

Obszar interwencji

1. Obszar związany z przebiegiem DW 689 i infrastruktury kolejowej
2. Obszar związany z przebiegiem DK66, DW685, DW693 oraz infrastruktury kolejowej
3. Obszar związany z przebiegiem DW 687 i infrastruktury kolejowej
4. Obszar związany z funkcją rekreacyjną i turystyczną (w szczególności turystyką wodną)
5. Obszar związany z przebiegiem ciągów komunikacyjnych przez obszary cenne przyrodniczo

Rysunek 10 Mapa obszarów wymagających weryfikacji uwarunkowań planistycznych (opracowanie własne na podstawie Bazy danych obiektów topograficznych BDOT10)

Rekomendacje dotyczące zagospodarowania wybranych terenów

Rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej dotyczącej terenów o funkcji mieszkaniowej:

- ▶ zachowanie i rozwój istniejącej struktury przestrzennej obszarów osadnictwa (mieszkaniowych), z możliwością jej harmonijnego rozwoju,
- ▶ zachowanie i rozwój istniejących form zabudowy z dopuszczeniem proekologicznych rozwiązań w zakresie kształtowania budynków i obiektów małej architektury,
- ▶ dążenie do zapewnienia w każdej z jednostek osadniczych dostępu do podstawowych usług lokalnych, przestrzeni sprzyjającej integracji mieszkańców (również w obszarach gmin wiejskich),
- ▶ rozwój układu drogowego obszarów mieszkaniowych z uwzględnieniem wytyczania kierunków powiązań i tras przebiegu tras rowerowych i pieszych,
- ▶ projektowanie sieci powiązań komunikacyjnych z uwzględnieniem ich wykorzystania,
- ▶ do prowadzenia transportu (w tym zbiorowego) należy wykorzystywać rozwiązania proekologiczne,
- ▶ projektowanie nowych i rozwój istniejących obszarów przeznaczonych na cele mieszkaniowe z uwzględnieniem dostępu do usług pierwszej potrzeby i usług opiekuńczych,
- ▶ dopuszcza się usługi nieuciążliwe na terenach mieszkaniowych jako funkcję uzupełniającą,
- ▶ w przypadku realizacji zespołów zabudowy mieszkaniowej przez podmioty prywatne, współpraca z gminami w celu wypracowania optymalnego modelu zapewnienia dostępu do niezbędnych usług,
- ▶ na terenach miejskich: projektowanie nowych i rozwój istniejących obszarów przeznaczonych na cele mieszkaniowe z uwzględnieniem dostępu do przestrzeni o charakterze przestrzeni publicznych (place, skwery itp.),
- ▶ uwzględnienie w nowych i istniejących obszarach przeznaczonych na cele mieszkaniowe stosowania rozwiązań z zakresu zrównoważonego gospodarowania wodą i zielenią, ze wskazaniem na realizację rozwiązań za zakresu BZI.

Rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej dotyczącej terenów o funkcjach usługowych:

- ▶ lokalizacja nowej i utrzymanie istniejącej zabudowy z możliwością rozbudowy, przebudowy i modernizacji,
- ▶ możliwość wprowadzenia funkcji mieszkaniowej jako uzupełniającej (na potrzeby funkcjonowania obiektów o funkcji podstawowej oraz funkcjonującej niezależnie),
- ▶ w przypadku realizacji ogólnodostępnych funkcji usługowych zaspokajających potrzeby lokalne rekomenduje się lokalizację obiektów w zespołach zabudowy, z wytworzoną przestrzenią o charakterze przestrzeni publicznej, w miarę możliwości powiązanej z przestrzeniami publicznymi gmin,
- ▶ możliwość uzupełnienia o obiekty i urządzenia związane z funkcją dydaktyczną i edukacyjną związaną z lokalną kulturą,
- ▶ przygotowanie terenów dla realizacji obiektów turystycznych, rekreacyjnych i wypoczynkowych, z uwzględnieniem konieczności ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych obszaru Partnerstwa,

- ▶ możliwość realizacji pól namiotowych, kampingów, zabudowy sportu i rekreacji z niezbędną infrastrukturą oraz zapleczem służącym tym obiektom,
- ▶ racjonalne wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczo-kulturowego i krajobrazu do rozwoju turystyki całorocznej,
- ▶ zapewnienie obsługi komunikacyjnej niepowodującej negatywnego oddziaływania na komfort użytkowania terenów mieszkaniowych i rekreacyjnych gmin,
- ▶ realizację inwestycji z założeniem ograniczenia negatywnego wpływu na stan środowiska (np. w zakresie wykorzystania materiałów budowlanych, dostarczania energii, gospodarowania wodą na obszarze, realizacji zespołów funkcjonujących z uwzględnieniem zasad *circular economy* i in.),
- ▶ szczególną grupę stanowią obszary usług uzupełniających istniejące zespoły zabudowy (np. mieszkaniowej), związanych z rozwojem obszaru (np. usługi turystyczne i agroturystyczne) i usługi na rzecz lokalnej społeczności; działania w tym zakresie obejmują adaptację istniejących obiektów o innych funkcjach, rozbudowę obiektów istniejących oraz realizację nowych.

Rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej dotyczącej terenów o funkcji przemysłowej, produkcyjnej, magazynowej i logistyki:

- ▶ lokalizacja nowej i utrzymanie istniejącej zabudowy z możliwością rozbudowy, przebudowy oraz modernizacji,
- ▶ możliwość wprowadzania funkcji uzupełniających poprawiających efektywność wykorzystania terenów, w miejscach, gdzie nie będzie występować problem uciążliwości dla tychże, związanej z funkcjonowaniem terenów o funkcji podstawowej,
- ▶ możliwość wprowadzenia funkcji mieszkaniowej jako uzupełniającej (na potrzeby funkcjonowania obiektów o funkcji podstawowej),
- ▶ wyznaczanie lokalizacji terenów aktywności gospodarczej w obszarach z istniejącym lub zaplanowanym pełnym uzbrojeniem technicznym oraz dobrą dostępnością transportową,
- ▶ rozwój terenów aktywności gospodarczej należy kształtować w ścisłym powiązaniu z korytarzami dróg wojewódzkich oraz drogi krajowej oraz z węzłami komunikacyjnymi.
- ▶ zapewnienie obsługi komunikacyjnej niepowodującej negatywnego oddziaływania na komfort użytkowania terenów mieszkaniowych i rekreacyjnych (np. z odciążeniem obecnego układu komunikacyjnego),
- ▶ realizację inwestycji z założeniem ograniczenia negatywnego wpływu na stan środowiska (np. w zakresie wykorzystania materiałów budowlanych, dostarczania energii, gospodarowania wodą na obszarze, ochrony wód podziemnych, realizacji zespołów funkcjonujących z uwzględnieniem zasad *circular economy* i in.);
- ▶ wprowadzanie zieleni izolacyjnej,
- ▶ lokalizacja nowych stref aktywności gospodarczej w pobliżu lokalnych ośrodków wzrostu, zapewniając uzbrojenie terenu, najlepszą dostępność komunikacyjną i brak konfliktów przestrzennych,
- ▶ położenie poza układem obszarów chronionych i wrażliwych przyrodniczo oraz w miejscach, które nie będą generować negatywnych oddziaływań dla stref mieszkaniowych,
- ▶ należy ograniczać presję inwestycyjną na obszarach o szczególnym znaczeniu dla zachowania zasobów przyrodniczych i rozwoju turystyki.

Rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej dotyczącej terenów o funkcji rolniczej:

- ▶ lokalizacja nowej i utrzymanie istniejącej zabudowy na potrzeby rolnictwa i zabudowy towarzyszącej z możliwością rozbudowy, przebudowy i modernizacji,
- ▶ możliwość uzupełnienia o obiekty i urządzenia związane z funkcją dydaktyczną, wychowaniem fizycznym, turystyką i in. w ramach terenów rolnych, bez ograniczenia ich funkcjonowania,
- ▶ zapewnienie obsługi komunikacyjnej niepowodującej negatywnego oddziaływania na komfort użytkowania terenów sąsiednich,
- ▶ szczególną grupę stanowią obszary, dla których dopuszcza się realizację urządzeń i instalacji wytwarzających energię z odnawialnych źródeł energii, które winno zostać zabezpieczone w dokumentach planistycznych gminy zgodnie z możliwościami realizacji inwestycji, w tym wynikającymi z dostępu do infrastruktury przesyłowej.

Rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej dotyczącej terenów zielonych i wód powierzchniowych:

tereny leśne:

- ▶ w zakresie terenów objętych formami ochrony przyrody – zagospodarowanie zgodnie z regulacjami przepisów szczególnych oraz kontrolowanie przedsięwzięć ingerujących w znaczącym stopniu w środowisko,
- ▶ zachowanie i ochrona kompleksów leśnych w dotychczasowym użytkowaniu,
- ▶ poprawa dostępności terenów leśnych,
- ▶ tworzenie infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej z wykorzystaniem potencjału terenów zielonych,
- ▶ zapewnienie ważnej roli w sieci powiązań gmin - sieć dróg rowerowych, pieszych, innych,
- ▶ porządkowanie istniejących i tworzenie nowych zespołów zieleni,
- ▶ ochrona zbiorników i cieków wodnych zlokalizowanych w terenach leśnych,
- ▶ umożliwienie realizacji na terenach zielonych obiektów małej architektury służących rekreacji i edukacji, bez ingerencji w cenne zasoby przyrodnicze,
- ▶ uwzględnienie aspektów związanych z infrastrukturą przeciwpożarową, istotną z uwagi na występowanie niekorzystnych warunków klimatyczno-pogodowych, nagromadzenia dużej ilości zalegającego drewna.

tereny łąk i inne:

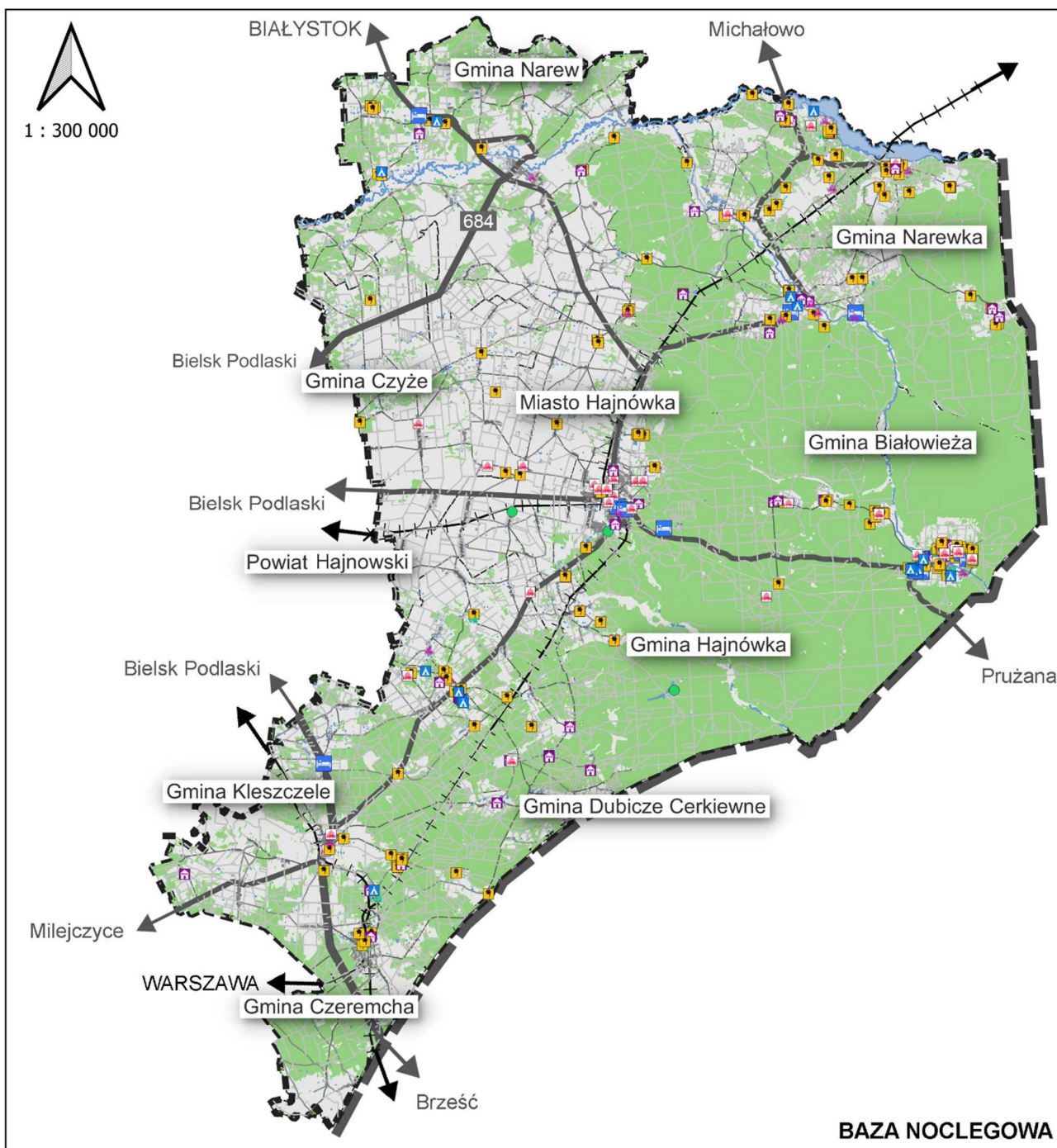
- ▶ zachowanie i ochrona kompleksów łąk i innych naturalnych terenów otwartych w dotychczasowym użytkowaniu,
- ▶ poprawa dostępności terenów zieleni,
- ▶ zapewnienie ważnej roli w sieci powiązań gmin - sieć dróg rowerowych, pieszych, innych,
- ▶ porządkowanie istniejących i tworzenie nowych zespołów zieleni,
- ▶ umożliwienie realizacji na terenach zielonych obiektów małej architektury służących rekreacji i edukacji, bez ingerencji w cenne zasoby przyrodnicze.

wody powierzchniowe:

- ▶ utrzymanie i ochrona istniejących zbiorników, cieków wodnych oraz ich ochrona przed zanieczyszczeniami, ze szczególnych uwzględnieniem zanieczyszczeń pochodzenia komunalnego,

STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego

- ▶ ochrona i kontrola obszarów zagrożonych powodzią,
- ▶ zakaz zabudowy obszarów szczególnego zagrożenia powodzią,
- ▶ ochrona zbiorników i cieków wodnych zlokalizowanych w terenach leśnych,
- ▶ poprawa naturalnej retencji i procesów samooczyszczania wód,
- ▶ możliwe udostępnienie strefy nadbrzeżnej dla rozwoju funkcji związanych ze sportem, rekreacją, wypoczynkiem czy turystyką, przy pełnej ochronie systemu przyrodniczego.

BAZA NOCLEGOWA

OZNACZENIA

OZNACZENIA ORIENTACYJNE

Granice administracyjne

- Gmina
- Powiat
- Granica Państwa

Elementy sieci komunikacyjnej

- Drogi Krajowe
- Drogi Wojewódzkie
- Drogi Powiatowe
- Sieć kolejowa

OZNACZENIA TEMATYCZNE

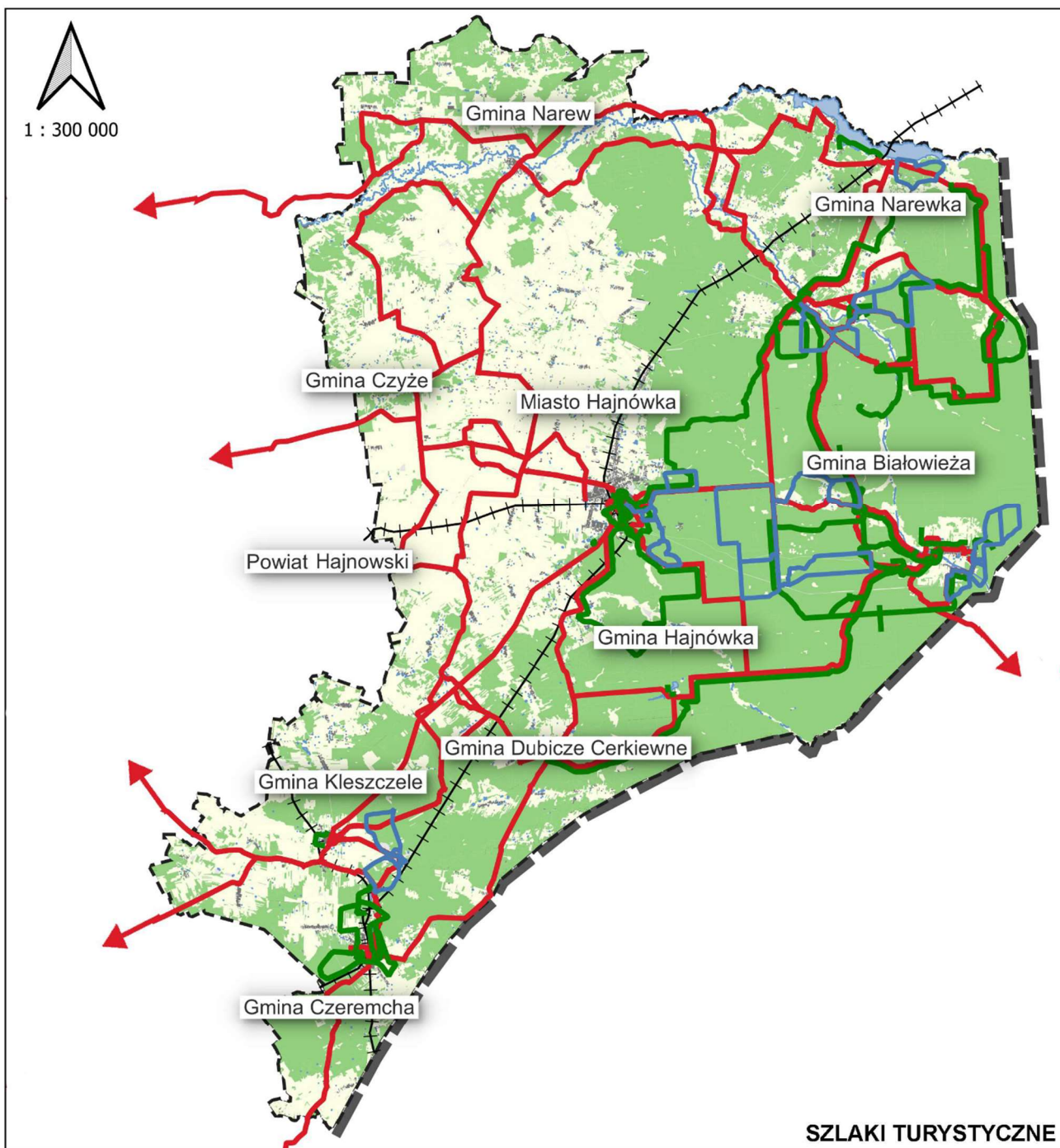
Noclegi

- Hotele
- Pola Namiotowe
- Agroturystyka
- Domy wakacyjne
- Pokoje do wynajęcia
- Pensjonaty
- Domki letniskowe

Rysunek 11 Mapa bazy noclegowej

(opracowanie własne na podstawie bazy obiektów oferujących usługi na portalach noclegowych

<https://noclegi.pl>, <https://www.nocowanie.pl/>, <https://www.noclegowo.pl/> /oraz miejsc udostępnianych na Mapach Google.)

SZLAKI TURYSTYCZNE

OZNACZENIA

OZNACZENIA ORIENTACYJNE

Granice administracyjne

- Gmina
- Powiat
- Granica Państwa

Elementy sieci komunikacyjnej

- Drogi Krajowe
- Drogi Wojewódzkie
- Drogi Powiatowe
- Sieć kolejowa

OZNACZENIA TEMATYCZNE

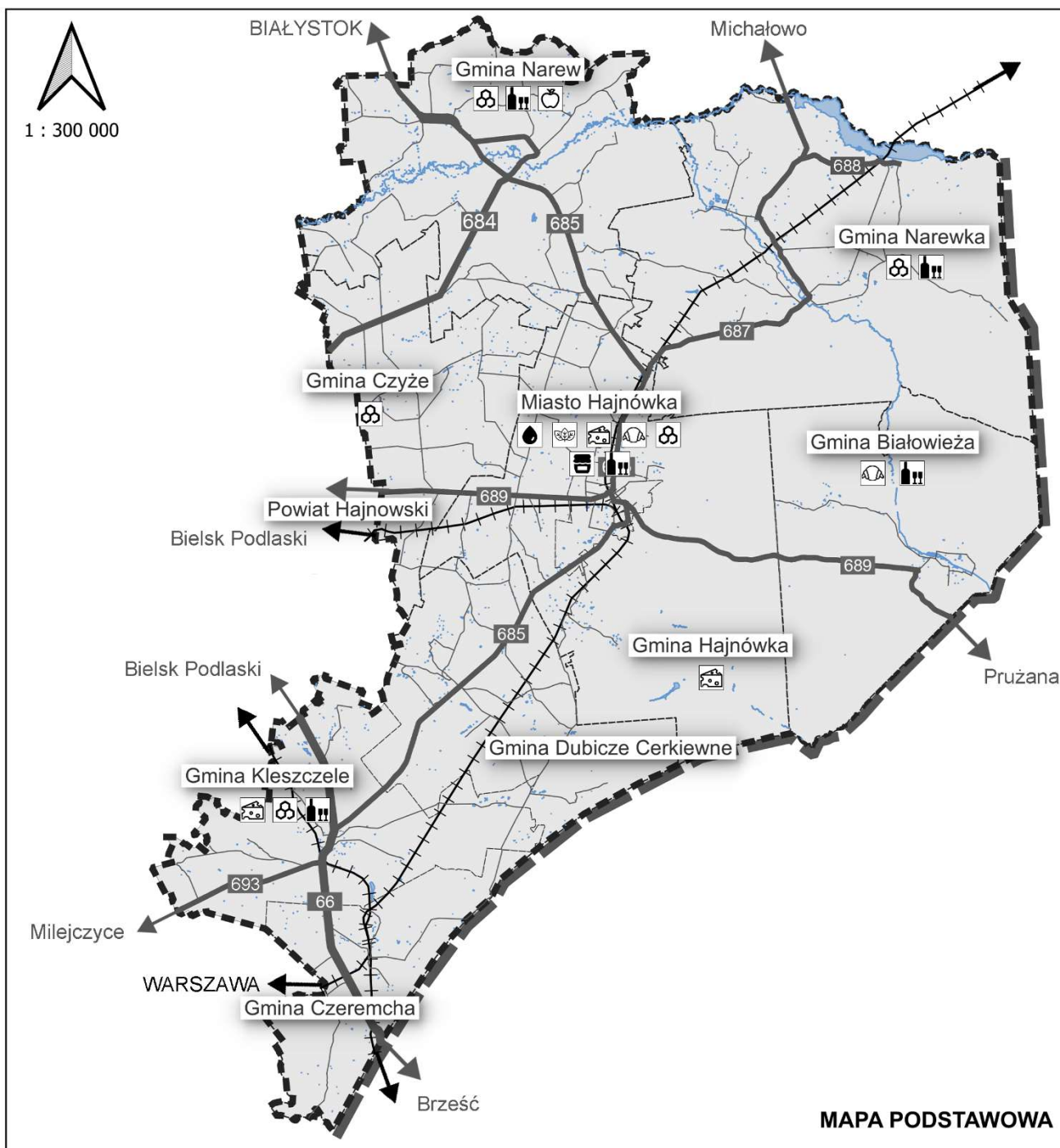
Szlaki

- Nordic Walking
- Szlaki turystyczne
- Szlaki Rowerowe

Pokrycie terenu

- Wody powierzchniowe
- Tereny zabudowane
- Tereny zalesione
- Tereny rolne

Rysunek 12 Mapa szlaków turystycznych
(opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez <https://bialowieza.travel/>)

OZNACZENIA

OZNACZENIA ORIENTACYJNE

Granice administracyjne

- Gmina
- Powiat
- Granica Państwa

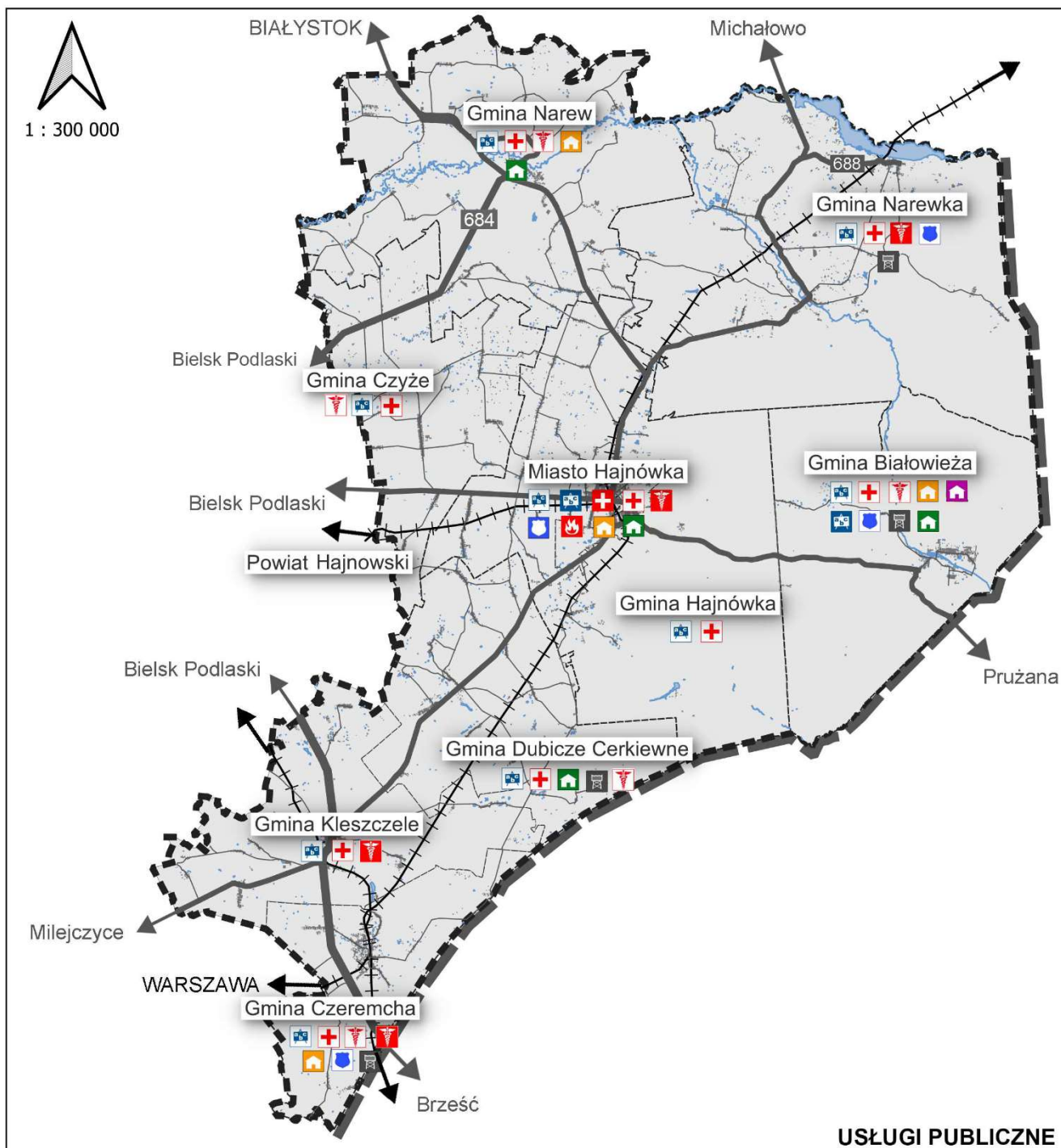
Elementy sieci komunikacyjnej

- Drogi Krajowe
- Drogi Wojewódzkie
- Drogi Powiatowe
- Sieć kolejowa

OZNACZENIA TEMATYCZNE

- Konfitury, przetwory, grzyby
- Przyprawy, zioła, herbaty
- Sery i wyroby mleczarskie
- Oleje
- Miody
- Wyroby piekarnicze i cukiernicze
- Alkohole
- Owoce i warzywa

Rysunek 13 Mapa lokalnych przedsiębiorstw (opracowanie własne na podstawie <https://produkty.podlaskie.eu/>)

OZNACZENIA

OZNACZENIA ORIENTACYJNE

Granice administracyjne

- Gmina
- Powiat
- Granica Państwa

Elementy sieci komunikacyjnej

- Drogi Krajowe
- Drogi Wojewódzkie
- Drogi Powiatowe
- Sieć kolejowa

OZNACZENIA TEMATYCZNE

Bezpieczeństwo Publiczne

- Komenda Powiatowa Policji
- Posterunek Policji
- Jednostka Ratunkowo - Gaśnicza
- Posterunek Jednoski Ratunkowo - Gaśniczej
- Placówka Straży Granicznej

Edukacja

- Szkoły Podstawowe
- Szkoły Ponadpodstawowe

Opieka Społeczna

- Ośrodek Pomocy Społecznej
- Ośrodek Opiekuńczy
- Dom Dziecka

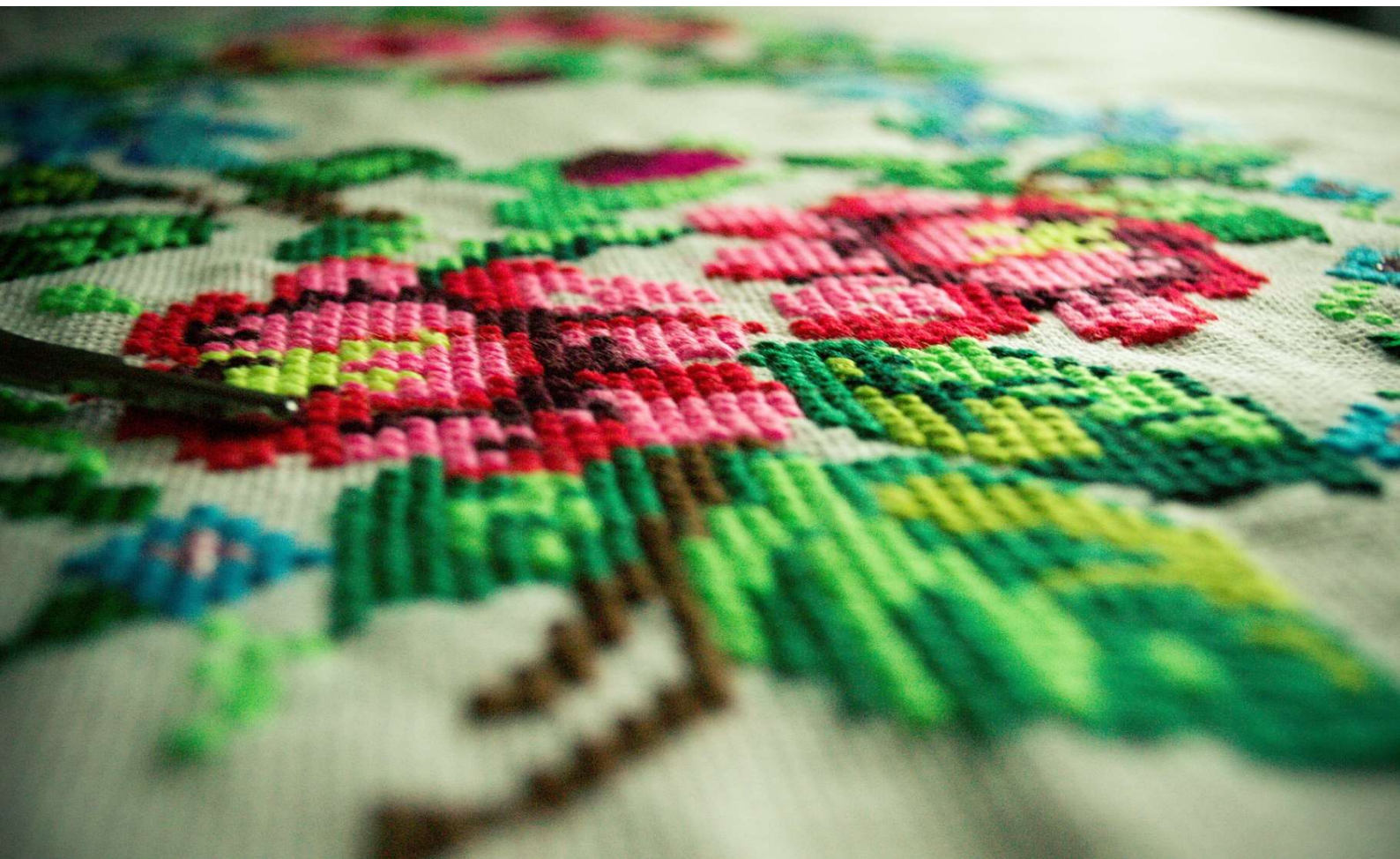
Ochrona zdrowia

- Szpital Powiatowy
- Gminny Ośrodek Zdrowia
- Ogólnodostępna Apteka
- Punkt Apteczny

Rysunek 14. Mapa usług publicznych (opracowanie własne na podstawie <https://samorząd.gov.pl/> i innych

CZĘŚĆ IV

WDRAŻANIE STRATEGII

źródło fotografii: <https://ehajnowka.pl/>

WDRAŻANIE STRATEGII ORAZ STRUKTURA ZARZĄDZANIA

Ponadlokalna Strategia Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030 powstała na mocy porozumienia z dnia 3 października 2022 roku określającego zasady współpracy przy opracowaniu i wdrażaniu **Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030** opublikowanego w Dzienniku Urzędowym Województwa Podlaskiego w dniu 18 października 2022 r., poz. 4550.

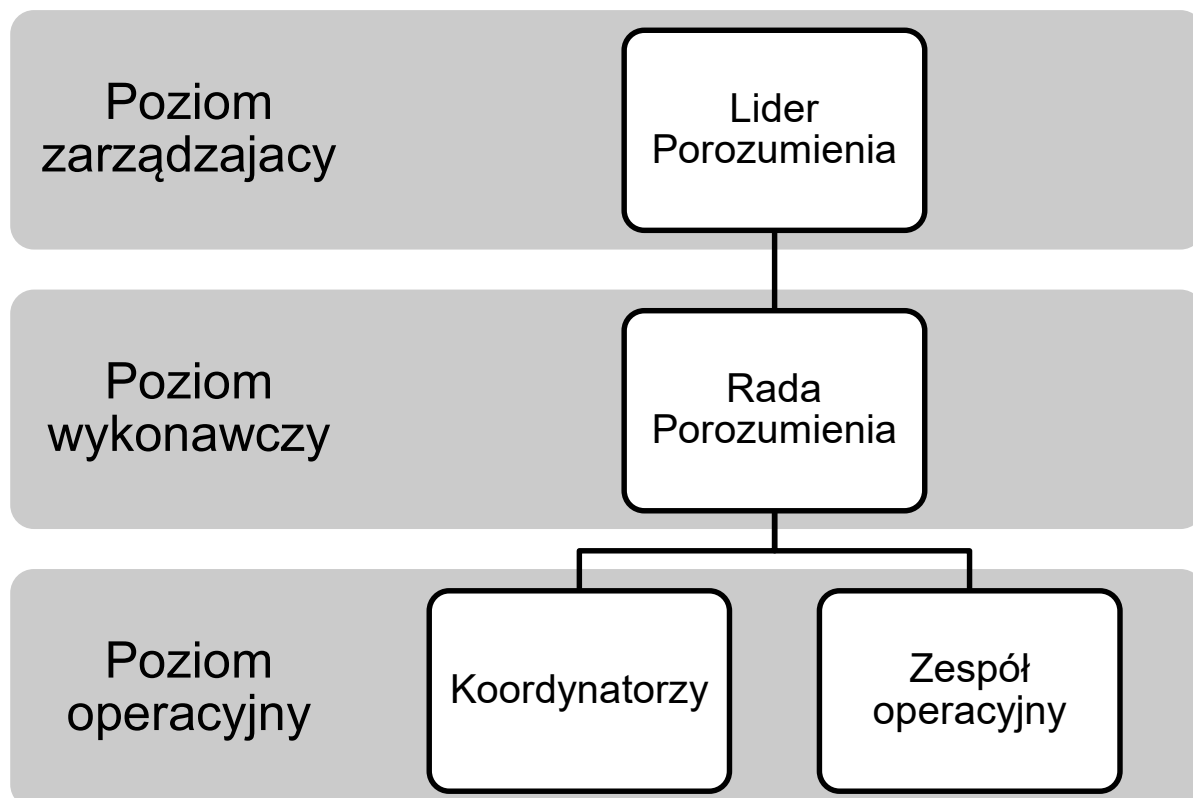
Wdrażanie Strategii bezpośrednio wiąże się z procesem zarządzania strategicznego rozwoju obszaru funkcjonalnego, który polega na pozyskiwaniu danych surowych, a następnie ich gromadzeniu i przetwarzaniu w celu generowania modelu aktualnego stanu obszaru. W efekcie na podstawie oceny zbioru informacji, władze obszaru funkcjonalnego (OF) oraz podmioty od nich niezależne mogą podejmować własne decyzje, skutkujące rozwojem odpowiadającego im układu ponadlokalnego w długiej perspektywie czasowej do 2030 roku. Zarządzanie procesem wdrożeniowym Strategii jest zatem procesem zarządzania projektowego, w którym kluczowe elementy, takie jak integracja zasobów, kompetencje realizatorów, metody zarządzania kapitałem ludzkim i poszczególnymi działaniami oraz wykorzystanie narzędzi wsparcia informatycznego, wpływa na skuteczność osiągnięcia przyjętych celów rozwojowych. Dążąc do wypracowania optymalnego systemu wdrażania strategii zdecydowano się włączyć w zaplanowany model nurtu organizacji i zarządzania, oparty na uniwersalnej metodzie, przydatnej do realizacji zadań projektowych, zwanym Zarządzenie Cyklem Projektu (*ang. Project Cycle Management*, w skrócie PCM). Samo opracowanie dokumentu strategii nie zapewnia rozwoju obszaru funkcjonalnego ani nie gwarantuje sukcesu organizacji, która go przyjęła i uchwaliła. W celu uniknięcia podejmowania działań adaptacyjnych prowadzących do zmian zachodzących w otoczeniu, jak i realizacji przedsięwzięć w sposób doraźny i niesystemowy, czego rezultatem mogłoby być obniżenie poziomu skuteczności podejmowanych działań oraz ograniczenie kreowanego przez organizację efektu synergicznego, niezbędne jest wprowadzenie elementów planistycznych, analitycznych oraz kontrolnych, a odpowiedni podział obowiązków będzie stanowił zasadniczy element w procesie decyzyjnym wdrażania strategii.

Opis systemu wdrażania Strategii oraz procedura jej modyfikacji

We wcześniejszej części Strategii określono cele strategiczne i operacyjne niezbędne do osiągnięcia oczekiwanego stanu wyjściowego, pozycji OF w sąsiedztwie. W wyniku działań operacyjnych, otwartych na współpracę i komunikację zespołów zadaniowych, podstawą jest uwypuklenie ich inicjatywy przy uwzględnieniu kierowniczej, aczkolwiek partnerskiej roli władz samorządowych.

Wdrażanie strategii będzie realizowane zgodnie z zapisami ww. porozumienia, które opisuje strukturę wdrażania dokumentu. Na potrzeby wdrażania strategii ponadlokalnej na obszarze OF przyjęto następującą strukturę zarządzania:

Rysunek 15 Struktura zarządzania wdrażaniem dokumentu

źródło: opracowanie własne na podstawie porozumienia z dnia 3 października określającego zasady współpracy przy opracowaniu i wdrażaniu Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030 opublikowanego w Dzienniku Urzędowym Województwa Podlaskiego w dniu 18 października 2022 r., poz. 4550.

Zgodnie z zapisami przedmiotowego porozumienia będącego podstawą opracowania niniejszego dokumentu jako Lidera porozumienia wskazuje się Gminę Miejską Hajnówka – jako Lidera koordynującego działania w jego zakresie. Przedstawicielem Lidera koordynującego pełniącego funkcję Przewodniczącego Rady Porozumienia jest Burmistrz Gminy Miejskiej Hajnówka. Lider działa na poziomie zarządzającym.

Ponadto do zadań Lidera zalicza się reprezentacja stron porozumienia przy podejmowaniu ustaleń dotyczących wdrażania Strategii wobec podmiotów zewnętrznych, uczestnictwo w spotkaniach i konferencjach związanych z realizacją i promocją Strategii, kierowanie pracami Zespołu Operacyjnego.

Następnym organem działającym na poziomie wykonawczym jest Rada Porozumienia, w której skład wchodzi przedstawiciele organów wykonawczych jednostek zrzeszonych w porozumieniu. Pracami rady kieruje Przewodniczący, a w przypadku jego nieobecności Zastępca Przewodniczącego wybierany przez Radę i z grona Rady większością głosów w obecności połowy składu jej członków.

Do zadań Rady związanych z realizacją strategii zalicza się: opiniowanie i zatwierdzanie dokumentów niezbędnych w procesie przygotowania i wdrażania Strategii, określenie zasad finansowania realizacji Strategii, powoływanie członków Zespołu Operacyjnego, powoływanie i rozwiązywanie dodatkowych struktur roboczych służących realizacji strategii, np. zespołów roboczych dla poszczególnych projektów.

Rada Porozumienia będzie spotykać się na posiedzeniach Rady, organizowanych przez Lidera porozumienia. Posiedzenia Rady powinny odbywać się co ok. 3 miesiące.

Na poziomie operacyjnym struktury realizacji strategii znajdują się koordynatorzy oraz Zespół Operacyjny.

Do zadań Koordynatorów należy: realizacja zadań Zespołu Operacyjnego, organizacja i koordynacja prac dotyczących opracowania i wdrażania Strategii na poziomie samorządów, przekazywanie informacji i współpraca z innymi Koordynatorami, organizowanie spotkań Zespołu Operacyjnego. Koordynatorami są przedstawiciele wszystkich samorządów, którzy na poziomie roboczym będą koordynować prace nad wdrażaniem strategii.

Na poziomie operacyjnym będzie działać także Zespół Operacyjny, który będzie roboczym podmiotem odpowiedzialnym za realizację strategii. Pracami Zespołu Operacyjnego kieruje Lider Porozumienia. Do zadań tego organu należeć będzie: koordynacja wdrażania Strategii, koordynacja współpracy między samorządami – Stronami Porozumienia, monitorowanie wdrażania Strategii w oparciu o system wskaźników realizacji, przygotowanie raportów o realizacji strategii przekazywanych Radzie Porozumienia, bieżący kontakt z osobami odpowiedzialnymi za realizację projektów w ramach Strategii, roboczy kontakt z innymi instytucjami zaangażowanymi w realizację Strategii, formułowanie „zasad działania” w przypadku, gdy takie zasady służą realizacji projektów, prowadzenie działań informacyjnych i konsultacyjnych skierowanych do interesariuszy, formułowanie wniosków i opinii dla Rady Porozumienia. W powyższych kwestiach dopuszcza się udział podmiotów zewnętrznych (spoza Partnerstwa).

Na potrzeby wdrażania strategii opracowano ścieżki postępowania mające na celu realizację działań wynikających z zapisów strategii oraz ścieżki wdrażania strategii.

Tabela 25. Główne elementy fazy wdrażania działań zaplanowanych w Strategii

Lp.	Wyszczególnienie głównych elementów fazy wdrażania działań
1	Wskazanie kompetentnego lidera/kierownika Zespołu(ów) zadaniowego(wych)
2	Wypracowanie zakresów obowiązków dla członków Zespołu
3	Ustalenie struktury organizacyjnej przedsięwzięcia/działania projektowego
4	Posiadanie jasno wytyczonych celów
5	Ustalenie reguł i procedur komunikowania się w Zespole
6	Przyjęcie zasady obiegu i archiwizowania dokumentacji

Tabela 26. Główne elementy fazy zamykania procesu wdrażania działań Strategii (źródło: opracowanie własne na podstawie Podręcznik - Zarządzanie Cyklem Projektu, MGiP, Warszawa, 2004).

Lp.	Wyszczególnienie głównych elementów fazy zamykania procesu wdrażania działań
1	Przeprowadzenie odbiorów realizowanych działań projektowych
2	Dokonywanie ewentualnych działań korygujących
3	Przekazywanie produktów i rezultatów projektu podmiotom odpowiedzialnym za zapewnienie ich utrzymania
4	Wykonywanie działań związanych z zamykaniem projektu: ocena rezultatów, przygotowanie sprawozdań, archiwizacja dokumentacji
5	Ewaluacja procesu wdrażania Strategii
6	Rozwiązanie Zespołu zadaniowego

źródło: opracowanie własne na podstawie Podręcznik - Zarządzanie Cyklem Projektu, MGiP, Warszawa, 2004.

Zespół zadaniowy powinien dbać o bliską współpracę z zaangażowanymi podmiotami (interesariusze działań i projektów spoza Stowarzyszenia), reagować na zmiany w trakcie realizacji danego działania projektowego, czy też korzystać z narzędzi informatycznych

wspomagających proces wdrażania. Podczas zaplanowanych, cyklicznych spotkań Stron Porozumienia, rekomenduje się omawianie najważniejszych kwestii dotyczących realizacji przedsięwzięć, takich jak stopień osiągnięcia wskaźników, problemy i ryzyka, postęp w realizacji harmonogramów rzeczowo-finansowych czy przepływy oraz zabezpieczenie finansów. Spotkania stanowią główną platformę, gdzie na podstawie analizy nieustannie zmieniającego się otoczenia społeczno-gospodarczego, w tym prawnego, postępów w wykonywaniu konkretnych działań ujętych w Strategii (zgodnie z weryfikacją danych bieżących z systemem monitorowania), analizy bieżących zdarzeń wdrożeniowych, oceną aktualnych ryzyk w realizacji, będą przygotowywane rekomendacje w zakresie konieczności modyfikacji, zmiany Strategii, przedkładane Liderowi porozumienia. Strony porozumienia we współpracy ze służbami finansowymi, prawno-administracyjnymi, poszczególnymi liderami zespołów zadaniowych, przy udziale procesu konsultacji społecznych (o ile będzie to uzasadnione) powinny wnikliwie analizować zaistniałe okoliczności i na tej podstawie opracowywać formalne działania w zakresie konieczności wprowadzania ewentualnych modyfikacji Strategii.

SYSTEM MONITORINGU I EWALUACJI STRATEGII

Planowana realizacja Strategii stanowi wyznacznik do opracowania i wdrożenia systemu monitorowania, który będzie zdolny do obsługi działań zaplanowanych do realizacji w ramach opracowanych celów strategicznych i operacyjnych, ale także do stałego wykorzystywania. System monitorowania powinien być kompletny, kompleksowy i rzetelny z uwagi na uwzględnienie wszystkich wymiarów monitorowania i kwestionowania adekwatnych dla konkretnych działań wskaźników. Monitorowanie i ewaluacja Strategii stanowią jeden z kluczowych elementów w procesie zarządzania strategicznego, polegającym na ocenie postępu realizacji jej wdrażania.

Podstawą monitorowania jest systematyczność w obserwowaniu zmian, czyli jakościowych i ilościowych wskaźników określonych w Strategii. Ponadto, istotna jest możliwość szybkiego reagowania na pojawiające się problemy w osiągnięciu założonych zamierzeń. Wymaga to z jednej strony zbudowania sprawnego systemu monitorowania, pozwalającego na bieżącą ocenę postępów prowadzonych działań, z drugiej zaś systemu subiektywnej oceny efektów realizowanych zadań. Jednakże, sprawnie funkcjonujący system monitorowania umożliwia bieżące wprowadzanie niezbędnych korekt, w przypadku, gdy postęp realizacji odbiega od założonego, jak też reagowanie na zmiany sytuacji w bezpośrednim otoczeniu oraz przedstawianie władzom samorządowym i społeczności lokalnej, informacji na temat wykorzystywania publicznych środków finansowych przeznaczonych na wsparcie polityki rozwoju jednostki.

Skutecznie działający monitoring pozwala również na prawidłowe wykorzystanie środków finansowych przeznaczonych na poszczególne przedsięwzięcia projektowe, co ma istotne znaczenie w sytuacji wykorzystywania środków zewnętrznych, tj. pochodzących z różnych źródeł, rządowych (ministerialnych), UE oraz innych, które będą wspierały budżet stron porozumienia w realizacji przedsięwzięć.

Monitorowanie dążenia do osiągnięcia zamierzonych celów powinno obejmować takie działania jak:

- ▶ systematyczne zbieranie danych liczbowych dotyczących realizacji celów strategicznych i operacyjnych, przeprowadzenie analiz porównawczych i tematycznych;
- ▶ przygotowywanie cyklicznych raportów ukazujących stopień realizacji celów Strategii;
- ▶ ocena osiągniętych rezultatów oraz określenie stopnia wykonania przyjętych celów i działań;
- ▶ ocena rozbieżności między przyjętymi celami, działaniami a osiągniętymi rezultatami;
- ▶ analiza przyczyn rozbieżności oraz identyfikacja obszarów wymagających podjęcia działań interwencyjnych;
- ▶ wydawanie rekomendacji odnośnie zmian (aktualizacji) Strategii oraz przyjętych działań.

Przedmiotem monitorowania są wszystkie procesy składające się na wdrażane działania projektowe. W szerszym rozumieniu więc, system monitorowania obejmuje także następujące elementy:

- ▶ sytuację społeczno-gospodarczą, w tym uwarunkowania wpływające na politykę rozwoju obszaru funkcjonalnego;
- ▶ sytuację wewnątrz OF, przemiany, zachodzące procesy, potencjały i deficyty;
- ▶ realizację obszarów kluczowych i celów strategicznych określonych w Strategii;
- ▶ realizację konkretnych działań projektowych.

Jednakże, zakres systemu monitorowania Strategii nie powinien być zbyt obszerny z tego względu, że realizacja Strategii jako dokumentu o charakterze strategicznym, sama w sobie pozwoli ocenić jego wpływ na ogólny stan rozwoju OF.

Na potrzeby prowadzenia systemu monitoringu i ewaluacji przyjmuje się następujące założenia:

1) Źródła, częstotliwość pozyskiwania informacji

Na potrzeby monitoringu należy wykorzystywać różne źródła informacji (w tym raporty o stanie gmin i powiatu), których część może być pozyskiwana z istniejących systemów monitoringu stron porozumienia, wyspecjalizowanych instytucji jak np. GUS lub innych instytucji, których dane będą najlepiej odzwierciedlać postępy w realizacji strategii. Pozyskiwanie danych służących ocenie wdrażania Strategii będzie odbywało się corocznie. Dodatkowo w miarę potrzeb, dane będą pozyskiwane w przypadku realizacji ponadstandardowych opracowań.

2) Gromadzenie, przetwarzanie i przechowywanie informacji.

Wszelkie dane uzyskane w procesie monitoringu strategii będą weryfikowane, przetwarzane i przechowywane przez Lidera porozumienia, zgodnie ze strukturą wdrażania strategii. Przetworzone dane będą prezentowane stronom porozumienia przynajmniej raz w roku w formie raportu. Dodatkowo proces ewaluacji powinien uwzględnić realizację dokumentów ewaluacyjnych.

3) Ewaluacja strategii

Zgodnie z ogólnie przyjętymi standardami, ewaluacja powinna pojawić się w trzech etapach cyklu realizacji Strategii. Są to punkty kluczowe w kontekście powodzenia danego przedsięwzięcia:

- ▶ na etapie planowania i projektowania strategii: rolą ewaluacji jest tutaj ocena trafności założeń planowanej interwencji (w tym przyjętej teorii i celów) oraz jej logiki i planowanego sposobu realizacji (ewaluacja ex-ante);
- ▶ na etapie wdrażania strategii: w tym kontekście rolą ewaluacji jest pomiar poziomu realizacji celów na poszczególnych etapach realizacji programu wraz z identyfikacją czynników mających wpływ na sukces lub porażkę; realizacja ewaluacji on-going umożliwi dokonywanie korekt i usprawnień rzutujących na końcowe efekty strategii;
- ▶ po zakończeniu realizacji strategii: jest to ewaluacja ex-post; jej rolą jest podsumowanie efektów działań podejmowanych w ramach interwencji oraz wyciągnięcie wniosków i sformułowanie rekomendacji użytecznych dla przyszłych działań.

Ewaluacja powinna być zatem obecna na każdym etapie wdrażania strategii.

4) Aktualizacja strategii

Niniejszy dokument jest wiążący dla OF do roku 2030. Jednak w przypadku woli stron porozumienia mającej na celu przedłużenie współpracy w zakresie rozwoju OF dokument będzie wymagał aktualizacji. Decyzję o rozpoczęciu procesu aktualizacji podejmuje Lider porozumienia.

Ponadto, jeśli wystąpią czynniki społeczne, gospodarcze lub przestrzenne na terenie OF lub mające wpływ na OF mające istotny wpływ na zapisy strategii lub gdy będzie to konieczne dla zachowania jej spójności z dokumentami nadrzędnymi strategia również może podlegać aktualizacji.

System monitoringu strategii będzie opierał się na analizie wskaźników produktu i rezultatu, które pozwolą na obserwacje zmian zachodzących w przestrzeni OF, powiązanych z kierunkami rozwoju OF.

- ▶ Wskaźniki produktu – odnoszą się do kierunków działań. Realizacja poszczególnych wartości pośrednich będzie wskazywać na postępy realizacji strategii w zakresie monitorowania projektów, inwestycji, przedsięwzięć podejmowanych w ramach wdrażania strategii na terenie OF.
- ▶ Wskaźniki rezultatu – odnoszą się do wyzwań rozwojowych i oceniają realizację oczekiwanych efektów realizacji strategii.

Lista proponowanych wskaźników przyjętych na potrzeby monitoringu Strategii jest katalogiem otwartym. Katalog ten, tak jak wartości docelowe będą mogły być wyznaczane i aktualizowane przy okazji ewaluacji strategii w ramach prac Zespołu Operacyjnego. Rekomenduje się już przyjęte do ewaluowania w danym okresie sprawozdawczym wskaźniki zachować i monitorować aż do zakończenia wdrażania Strategii.

**STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego**

Tabela 27. Oczekiwane efekty realizacji Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030

	Efekt realizacji Strategii	Proponowane wskaźniki rezultatu i produktu wraz ze spodziewanych kierunkiem rozwoju
I CEL STRATEGICZNY: OBSZAR INTELIGENTNY, AMBITNY, ZASILANY NATURĄ		
1.1 Zbudowanie przewagi konkurencyjnej na bazie produktów lokalnych w oparciu o przemysł rolno-spożywczy	Wykorzystanie potencjału produktów lokalnych Zwiększenie dochodów z tytułu sprzedaży produktów lokalnych Prowadzenie wydarzeń promujących produkty lokalnych	Liczba przypadków promocji produktów lokalnych na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym (szt., wzrost) Liczba nowych produktów lokalnych (szt., wzrost) Liczba przedsiębiorstw działających w sektorze spożywcym (szt., wzrost) Liczba miejsc dostępności lokalnych produktów (targowiska, rynki, aplikacje, strony www) – (szt., wzrost) Liczba podjętych działań marketingowych w zakresie promocji produktów lokalnych, w tym wydarzeń lokalnych (szt., wzrost) Liczba podjętych działań edukacyjnych w zakresie znaczenia zakupów u lokalnych dostawców (szt., wzrost)
1.2 Nadanie obszarowi roli unikatowego centrum wiedzy o przyrodzie	Rozwój oferty i infrastruktury w zakresie edukacji i doświadczenia przyrody Współpraca z jednostkami naukowymi	Liczba inicjatyw o tematyce przyrodniczej podejmowanych w szkołach (szt., wzrost) Liczba przypadków współpracy z jednostkami naukowymi na etapie tworzenia programów nauczania (szt., wzrost) Liczba stworzonych/powołanych obiektów w zakresie edukacji i doświadczenia przyrody (szt., wzrost) Liczba zorganizowanych spotkań edukacyjnych, akcji i imprez społecznych o tematyce przyrodniczej i prośrodowiskowej (szt., wzrost)
1.3 Wykorzystywanie zasobów naturalnych dla rozwoju branży medycznej i terapii przyrodą	Rozwój oferty usług medycznych opartych na potencjałach endogenicznych regionu Prowadzenie działań marketingowych w zakresie promowania usług okołodrowotnych w regionie	Liczba przedsiębiorstw działających w branży medycznej i/lub okołodrowotnej, wykorzystującej ideę terapii przyrodą (szt., wzrost) Liczba kampanii marketingowych mających na celu promocję potencjałów zdrowotnych obszaru (szt., wzrost) Liczba stworzonych miejsc, możliwych do wykorzystania w zakresie terapii lasem (szt., wzrost)
1.4. Wprowadzanie eko-innowacji i dążenie do osiągnięcia samowystarczalności	Osiągnięcie samowystarczalności energetycznej Popularyzowanie działań w zakresie	Liczba inwestycji w zakresie odnawialnych źródeł energii, ograniczania niskiej emisji i stosowania nowoczesnych rozwiązań infrastrukturalnych i organizacyjnych, w tym klastrów, spółdzielni energetycznych oraz

**STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego**

	Efekt realizacji Strategii	Proponowane wskaźniki rezultatu i produktu wraz ze spodziewanych kierunkiem rozwoju
	zrównoważonej gospodarki Stosowanie rozwiązań opartych na przyrodzie	indywidualnego magazynowania energii (szt., wzrost) Liczba działań z zakresu edukacji energetycznej i ekologicznej dla mieszkańców i przedsiębiorstw (szt., wzrost) Liczba działań z zakresu edukacji w dziedzinie biogospodarki opartej na lasach (szt., wzrost) Liczba przypadków współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz jednostkami naukowymi celem wdrażania eko-innowacji na obszarze funkcjonalnym (szt., wzrost) Liczba przypadków wdrażania rozwiązań z zakresu gospodarki o obiegu zamkniętym (szt., wzrost)
1.5 Wspieranie przedsiębiorczości artystów i wytwórców	Rozwój przemysłu kreatywnego	Liczba przedsiębiorstw działających w branży kreatywnej (szt., wzrost) Liczba działań marketingowych mających na celu wskazanie obszaru funkcjonalnego jako przyjaznego artystom i wytwórcom (szt., wzrost) Liczba działań podejmowanych na rzecz zrzeszania lokalnych artystów i twórców oraz dostarczania im odpowiedniej wiedzy i narzędzi, umożliwiających przedsiębiorcze wykorzystanie własnych pasji (szt., wzrost) Liczba miejsc i przestrzeni o funkcjach artystycznych i integracyjnych (szt., wzrost)
1.6 Pobudzenie przedsiębiorczości mieszkańców i stworzenie perspektyw rozwojowych	Rozwój przedsiębiorczości	Ilość osób prowadzących działalność gospodarczą (osoby, wzrost) Liczba działań podjętych w zakresie promocji gospodarczej obszaru (szt., wzrost) Ilość działań na rzecz wsparcia przedsiębiorców (szt., wzrost) Powierzchnia dostępnych terenów i przestrzeni inwestycyjnych (ha)
II CEL STRATEGICZNY: UNIKATOWE WARTOŚCI PUSZCZY BIAŁOWIESKIEJ UTRZYMANE DLA PRZYSZŁYCH POKOLEŃ		
2.1 Optymalne wykorzystywanie statusu obiektu Światowego Dziedzictwa UNESCO	Współpraca z innymi obiektami UNESCO Ruch turystyczny o ograniczonej antropopresji	Liczba przypadków współpracy z innymi obszarami objętymi statusem UNESCO (szt., wzrost) Ilość działań podjętych na rzecz kanalizowania ruchu turystycznego (szt., wzrost)

**STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego**

	Efekt realizacji Strategii	Proponowane wskaźniki rezultatu i produktu wraz ze spodziewanych kierunkiem rozwoju
		Liczba inicjatyw ponadlokalnych podjętych na rzecz realizacji strategii bezpośrednio korzystających ze statusu UNESCO
2.2 Prowadzenie działań na rzecz sprawiedliwej transformacji regionu Puszczy Białowieskiej w Unii Europejskiej	Wzrost liczby działań na rzecz Sprawiedliwej Transformacji w zakresie Puszczy Białowieskiej	Liczba działań legislacyjnych i lobbingsowych podejmowanych na rzecz sprawiedliwej transformacji regionu Puszczy Białowieskiej (szt., wzrost) Liczba zorganizowanych spotkań/uczestnictwa w spotkaniach na rzecz inicjowania wsparcia finansowego związanego z zieloną transformacją (szt., wzrost)
III CEL STRATEGICZNY: PRZESTRZEŃ DOSTĘPNA, PRZYJAZNA LOKALNEJ SPOŁECZNOŚCI I PRZYJEZDNYM		
3.1 Poprawa ładu przestrzennego i ochrony środowiska poprzez rozwój planowania przestrzennego	Rozwój przestrzenny obszaru Partnerstwa	<u>W przypadku prowadzenia działań w aktualnie obowiązującym systemie prawnym:</u> Powierzchnia gmin Partnerstwa objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (% , wzrost) Liczba aktywnych uczestników konsultacji społecznych dot. procesów planistycznych, prowadzonych jako obligatoryjne (os., wzrost) Liczba aktywnych uczestników konsultacji społecznych dot. procesów planistycznych, prowadzonych jako nieobligatoryjne (os., wzrost) <u>W przypadku prowadzenia działań po zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym:</u> Odsetek inwestycji o charakterze deweloperskim, zrealizowanych na podstawie planu inwestycyjnego w liczbie inwestycji o charakterze deweloperskim ogółem (% , wzrost) Liczba aktywnych uczestników konsultacji społecznych dot. procesów planistycznych, prowadzonych jako obligatoryjne (os., wzrost) Liczba aktywnych uczestników konsultacji społecznych dot. procesów planistycznych, prowadzonych jako nieobligatoryjne (os., wzrost)
3.2 Rozwijanie zrównoważonej mobilności	Rozwój infrastruktury na rzecz zrównoważonej mobilności Wzrost działań edukacyjnych w zakresie zrównoważonej mobilności	Długość nowych ścieżek rowerowych (km, wzrost) Długość nowych/przebudowanych/zmodernizowanych ścieżek rowerowych (km, wzrost) Liczba punktów ładowania pojazdów elektrycznych (szt., wzrost)

**STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego**

	Efekt realizacji Strategii	Proponowane wskaźniki rezultatu i produktu wraz ze spodziewanych kierunkiem rozwoju
		<p>Liczba projektów/kampanii edukacyjnych mających na celu promowanie zrównoważonej mobilności (szt., wzrost)</p> <p>Liczba uczestników projektów/kampanii edukacyjnych mających na celu promowanie zrównoważonej mobilności (os., wzrost)</p> <p>Liczba podjętych działań na rzecz doskonalenia transportu publicznego (szt., wzrost)</p> <p>Liczba zakupionego nisko/zeroemisyjnego taboru (szt., wzrost)</p>
3.3 Wzmacnianie dostępności terytorialnej	<p>Poprawa jakości infrastruktury transportowej</p> <p>Zwiększenie ilości powiązań układu komunikacyjnego z układami poza obszarem</p>	<p>Długość zmodernizowanych dróg w obszarze funkcjonalnym (km, wzrost)</p> <p>Długość nowych dróg w obszarze funkcjonalnym (km, wzrost)</p>
3.4 Wzmacnianie procesów ochrony środowiska i wspieranie działań na rzecz klimatu	<p>Zwiększenie ilości działań adaptacyjnych i mitygacyjnych w obszarze funkcjonalnym</p> <p>Podnoszenie świadomości społecznej</p> <p>Poprawa jakości wód</p> <p>Poprawa jakości powietrza</p>	<p>Liczba planowanych projektów inwestycyjnych w błękitno-zieloną infrastrukturę (szt., wzrost)</p> <p>Liczba zrealizowanych projektów inwestycyjnych w błękitno-zieloną infrastrukturę (szt., wzrost)</p> <p>Liczba osób biorących udział w kampaniach edukacyjnych na rzecz klimatu organizowanych na obszarze funkcjonalnym (os., wzrost)</p> <p>Liczba planowanych projektów mających na celu poprawę stanu wód powierzchniowych i podziemnych (szt., wzrost)</p> <p>Liczba zrealizowanych projektów mających na celu poprawę stanu wód powierzchniowych i podziemnych (szt., wzrost)</p> <p>Liczba utworzonych ogrodów deszczowych oraz realizacji innych działań z zakresu małej retencji (szt., wzrost)</p> <p>Liczba obiektów, dla których przeprowadzono termomodernizację (szt., wzrost)</p> <p>Skala redukcji emisji równoważnika CO₂ (tony równoważnika CO₂, spadek)</p> <p>Udział odpadów podlegających recyklingowi (% , wzrost)</p>

**STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego**

	Efekt realizacji Strategii	Proponowane wskaźniki rezultatu i produktu wraz ze spodziewanych kierunkiem rozwoju
IV CEL STRATEGICZNY: WPUSZCZENI W TURYSTYKĘ		
4.1 Budowanie spójnej oferty turystycznej regionu	Rozwój sieciowania turystyki w regionie Zwiększenie oferty turystycznej Poprawa jakości infrastruktury turystycznej Zwiększenie ilości miejsc noclegowych w obszarze funkcjonalnym	Liczba punktów informacji turystycznej (szt., wzrost/ stabilizacja) Liczba inwestycji w infrastrukturę turystyczną (szt., wzrost) Liczba usług turystycznych (szt., wzrost) Liczba kampanii promocyjnych w zakresie turystyki (szt., wzrost) Liczba miejsc noclegowych w regionie (szt., wzrost) Liczba zsieciovanych usług turystycznych (szt., wzrost) Długość zmodernizowanych szlaków turystycznych, ścieżek edukacyjnych (km, wzrost) Długość nowych szlaków turystycznych, ścieżek edukacyjnych (km, wzrost)
4.2 Wydłużanie sezonu turystycznego	Rozwój całorocznej oferty turystycznej Rozwój sieci szlaków turystycznych i ścieżek edukacyjnych Rozwój całorocznej infrastruktury noclegowej Wzrost częstotliwości imprez turystycznych	Liczba usług turystycznych w regionie (szt., wzrost) Długość szlaków turystycznych w obszarze funkcjonalnym (km, wzrost) Długość ścieżek edukacyjnych w obszarze funkcjonalnym (km, wzrost) Ilość inwestycji w zakresie nowych całorocznych obiektów noclegowych (szt., wzrost) Ilość inwestycji w zakresie modernizacji istniejących całorocznych miejsc noclegowych mających na celu wzrost liczby miejsc (szt., wzrost) Liczba imprez turystycznych organizowanych od września do czerwca (szt., wzrost)
4.3 Sieciowanie usług z zakresu turystyki – współpraca, koordynacja, animacja oferty turystycznej (zarządzanie w turystyce)	Wzrost kompetencji Partnerstwa w zakresie rozwoju turystyki	Liczba dokumentów strategicznych w obszarze rozwoju turystyki (szt., wzrost) Liczba szkoleń lub innych działań edukacyjnych dla osób zatrudnionych w obszarze turystyki (szt., wzrost) Ilość zorganizowanych/stworzonych narzędzi mających na celu łączenie lokalnych aktywności turystycznych (szt., wzrost)

**STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego**

	Efekt realizacji Strategii	Proponowane wskaźniki rezultatu i produktu wraz ze spodziewanych kierunkiem rozwoju
		<p>Liczba JST z obszaru Partnerstwa należących do Lokalnej Organizacji Turystycznej (szt., wzrost)</p> <p>Liczba działań podjętych na rzecz współpracy i wymiany doświadczeń w dziedzinie turystyki (szt., wzrost)</p> <p>Liczba oznaczeń, informacji w przestrzeni dotyczących atrakcji turystycznych (szt., wzrost)</p>
V CEL STRATEGICZNY: REGION KULTURALNY Z NATURY		
5.1 Budowanie Krainy Otwartej Kultury	Poprawa infrastruktury i dostępności do zabytków	<p>Liczba inwestycji w zakresie prac konserwatorskich, restauratorskich i zabezpieczających oraz robót budowlanych przy zabytkach nieruchomych wraz z ich otoczeniem (szt., wzrost)</p> <p>Liczba inwestycji w zakresie zabytków ruchomych (szt., wzrost)</p> <p>Długość nowoutworzonych szlaków kulturowych (km, wzrost)</p> <p>Długość zmodernizowanych szlaków kulturowych (km, wzrost)</p>
5.2 Organizacja wydarzeń kulturalnych - Wszechstronnie utalentowani	Zwiększenie ilości wydarzeń, imprez o charakterze kulturalnym Promowanie produktów kulturowych i regionalnych opartych o potencjały endogeniczne	<p>Liczba inicjatyw mających na celu docenienie lokalnych talentów, artystów i środowisk twórczych (szt., wzrost)</p> <p>Liczba wydarzeń kulturalnych w obszarze funkcjonalnym (szt., wzrost)</p> <p>Ilość uczestników wydarzeń kulturalnych w obszarze funkcjonalnym (osoby, wzrost)</p> <p>Liczba nowych produktów kulturowych (szt., wzrost)</p> <p>Liczba nowych wydarzeń kulturalnych w obszarze funkcjonalnym (szt., wzrost)</p>
5.3 Budowanie sieci miejsc spotkań z kulturą (koordynacja i profesjonalizacja oferty)	Wzrost kompetencji Partnerstwa w zakresie kultury	<p>Liczba miejsc oferujących usługi kulturalne w obszarze funkcjonalnym (szt., wzrost)</p> <p>Liczba publicznych punktów edukacji kulturalnej (szt., wzrost)</p> <p>Ilość uczestników biorących udział w realizacji programów kulturalnych Partnerstwa (osoby, wzrost)</p>

**STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego**

	Efekt realizacji Strategii	Proponowane wskaźniki rezultatu i produktu wraz ze spodziewanych kierunkiem rozwoju
5.4 Wspieranie rozwoju edukacji i promowanie innowacji w kulturze	Rozwój oferty edukacyjnej w zakresie kultury Dostępność kultury	Liczba programów w zakresie edukacji kulturalnej (szt., wzrost) Liczba działań edukacyjnych na obszarze funkcjonalnym związanych z wykorzystaniem kultury do rozwoju turystyki (szt., wzrost) Liczba działań promocyjnych w obszarze kultury (szt., wzrost)
5.5 Sieciowanie usług z zakresu kultury – współpraca, koordynacja, animacja oferty kulturalnej (zarządzanie w kulturze)	Wzrost kompetencji Partnerstwa w zakresie zarządzania kulturą	Liczba dokumentów strategicznych w zakresie rozwoju kultury (szt., wzrost) Liczba szkoleń i warsztatów zorganizowanych dla pracowników zatrudnionych w obszarze kultury (szt., wzrost) Ilość zorganizowanych/stworzonych narzędzi mających na celu łączenie lokalnych aktywności z zakresu kultury (szt., wzrost) Liczba działań podjętych na rzecz współpracy i wymiany doświadczeń w dziedzinie rozwoju kultury (szt., wzrost) Liczba oznaczeń, informacji w przestrzeni dotyczących wyjątkowych walorów kulturowych (szt., wzrost)
VI CEL STRATEGICZNY: AKTYWNE SPOŁECZEŃSTWO I SPRAWNE INSTYTUCJE		
6.1 Doskonalenie kapitału ludzkiego	Wysoka jakość kształcenia Poprawa jakości infrastruktury edukacyjnej	Ilość nowych programów kształcenia (szt., wzrost) Liczba usług edukacyjnych (szt., wzrost) Liczba inwestycji w zakresie infrastruktury edukacyjnej (szt., wzrost) Liczba działań podjętych na rzecz doskonalenia kadry nauczycielskiej (szt., wzrost)
6.2. Rozwijanie usług zwiększających autonomię funkcjonowania społecznego, aktywizacja społeczna, wzmacnianie wspólnotowości i tożsamości ponadlokalnej	Wysoka jakość infrastruktury społecznej Poprawa dostępności do administracji Zwiększona ilość działań w zakresie obszarów zdegradowanych Wysoka liczba działań na rzecz walki z wykluczeniem społecznym	Liczba inwestycji w zakresie infrastruktury społecznej (szt., wzrost) Liczba dziennych domów pobytu (szt., wzrost) Liczba nowych e-usług w administracji (szt., wzrost) Powierzchnia obszarów zrewitalizowanych (m ² , wzrost/ stabilizacja) Ilość mieszkańców zamieszkujących obszar zrewitalizowany (osoby, wzrost/ stabilizacja) Ilość kampanii na rzecz walki z wykluczeniem społecznym (szt., wzrost)

**STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego**

	Efekt realizacji Strategii	Proponowane wskaźniki rezultatu i produktu wraz ze spodziewanych kierunkiem rozwoju
		Liczba spotkań podmiotów Partnerstwa dotyczących współpracy (szt., wzrost)
6.3 Poprawa jakości funkcjonowania instytucji publicznych w zakresie zarządzania rozwojem	Wzrost kompetencji Partnerstwa Nawiązywanie nowej współpracy ponadlokalnej i międzynarodowej	Liczba dokumentów strategicznych mających na celu wzrost jakości zarządzania obszarem funkcjonalnym (szt., wzrost) Liczba nowych przypadków współpracy ponadlokalnej (szt., wzrost) Liczba nowych przypadków współpracy międzynarodowej (szt., wzrost) Liczba szkoleń dla pracowników administracji (szt., wzrost) Ilość pracowników administracji biorących udział w szkoleniach (osoby, wzrost) Liczba spotkań/warsztatów organizowanych dla mieszkańców w celu wspólnego planowania rozwoju (szt., wzrost) Liczba uczestników spotkań z mieszkańcami dotyczących najważniejszych projektów rozwojowych (szt., wzrost)
6.4 Rozwijanie marketingu terytorialnego	Rozpoznawalny wizerunek obszaru Zwiększona ilość działań marketingowych Utworzona marka turystyczna obszaru	Ilość strategii marki turystycznej dla obszaru (szt., wzrost) Liczba kampanii turystycznych o zasięgu ogólnopolskim (szt., wzrost) Liczba marek turystycznych (szt., wzrost) Liczba nowych produktów turystycznych (szt., wzrost) Ilość uczestnictw w imprezach targowych mających na celu promocję wizerunku obszaru (szt., wzrost) Ilość wydanych publikacji promocyjnych, zorganizowanych kampanii reklamowych, informacji zamieszczonych w mediach społecznościowych, promujących obszar Partnerstwa (szt., wzrost)

Źródło: opracowanie własne

System monitorowania oraz raportowania służyć będzie kontrolowaniu postępów realizacji Strategii. Ma on za zadanie zapewnić zgodność wdrażania dokumentu i określonych w nich działań z uprzednio przyjętymi założeniami, w szczególności poprzez dbałość o implementację zamierzonych celów. Kluczową funkcją tak zaprojektowanego systemu monitorowania będzie również identyfikacja ewentualnych problemów, jakie mogą wystąpić w trakcie realizacji Strategii oraz odpowiednio wczesne reagowanie na występujące trudności poprzez podjęcie stosownych działań zaradczych lub naprawczych.

RAMY FINANSOWE I ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Projekty i działania wynikające z zapisów **Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030** będą realizowane w okresie wdrażania dokumentu zgodnie z przyjętym systemem wdrażania i strukturą wdrażania z wykorzystaniem różnorodnych źródeł finansowania. Wdrażanie strategii i wynikających z niej projektów będzie poprzedzone analizą możliwości i dostępności środków, ze szczególnym uwzględnieniem możliwości finansowych poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego objętych niniejszym dokumentem.

Każdorazowo na etapie rocznych ewaluacji wdrażania strategii i określania nadchodzących planów jej realizacji należy prowadzić systematyczną ocenę sytuacji finansowej JST wchodzących w skład obszaru funkcjonalnego. Zakres tej oceny powinien dotyczyć:

- ▶ analizy poziomu i zmian dochodów oraz wydatków gmin w okresie ostatnich co najmniej pięciu lat,
- ▶ analizy salda budżetu i poziomu zadłużenia budżetu gmin w okresie ostatnich co najmniej pięciu lat,
- ▶ analizy poziomu i zmian dochodów własnych oraz nakładów inwestycyjnych gmin w okresie ostatnich co najmniej pięciu lat,
- ▶ analizy wieloletniej prognozy finansowej gmin,
- ▶ analizy aktywności i skuteczności gmin w pozyskiwaniu zewnętrznych środków publicznych w okresie ostatnich co najmniej pięciu lat.

Wyniki oceny sytuacji finansowej przeprowadzonej z uwzględnieniem powyższych czynników pozwolą zidentyfikować faktyczne możliwości JST zrzeszonych w ramach obszaru funkcjonalnego i określić ich gotowość do podejmowania zobowiązań finansowych mających na celu osiągnięcie celów strategii rozwoju ponadlokalnego.

Na potrzeby realizacji zapisów strategii zaplanowano wykorzystanie szerokiego katalogu źródeł finansowania. Na potrzeby realizacji strategii przyjmuje się następujące źródła finansowania:

- ▶ środki budżetu JST działających w obszarze ponadlokalnej strategii oraz środki samorządu regionalnego dedykowane inicjatywom podejmowanym przez obszar funkcjonalny;
- ▶ środki budżetu państwa pozostające do dyspozycji poszczególnych ministerstw, w tym dedykowane fundusze i programy, np. Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych,
- ▶ środki funduszy celowych, np. pochodzące z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- ▶ fundusze europejskie dostępne w ramach polityk wspólnotowych UE realizowanych w ramach wieloletniej perspektywy finansowej wraz z instrumentem odbudowy oraz dodatkowymi instrumentami uruchamianymi w ramach inicjatyw europejskich;
- ▶ inne fundusze europejskie, takie jak fundusze norweskie i fundusze Europejskiego Obszaru Gospodarczego;
- ▶ środki prywatne uzyskiwane na drodze zawieranych w ramach realizacji strategii ponadlokalnej partnerstw publiczno- -prywatnych;
- ▶ kredyty bankowe, pożyczki i inne zwrotne instrumenty finansowe.

Istotna w montażu finansowym strategii będzie Perspektywa finansowa Unii Europejskiej na lata 2021-2027 oferująca wsparcie finansowe realizacji inwestycji w formie dotacji, a także w formie pożyczek. Skorzystanie z tych środków będzie uzależnione od aktywności samorządów w zakresie poszukiwania i pozyskiwania środków zewnętrznych. Poniżej zaprezentowano możliwości nowej perspektywy funduszy europejskich pod kątem realizacji działań objętych dokumentem:

- ▶ **Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FENIKS)**
Następca Programu Infrastruktura i Środowisko (POLiŚ). Program przyczyni się do rozwoju gospodarki niskoemisyjnej, ochrony środowiska oraz przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu. Fundusz wesprze również inwestycje transportowe oraz dofinansuje ochronę zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Planowany budżet z UE to z ponad 25 mld euro.
- ▶ **Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki (FENG)**
Program jest kontynuacją dwóch wcześniejszych programów: Innowacyjna Gospodarka 2007-2013 (POIG) oraz Inteligentny Rozwój 2014-2020 (POIR). FENG będzie wspierał realizację projektów badawczo-rozwojowych, innowacyjnych oraz takich, które zwiększają konkurencyjność polskiej gospodarki. Z programu będą mogli skorzystać m.in. przedsiębiorcy, instytucje z sektora nauki, konsorcja przedsiębiorstw oraz instytucje otoczenia biznesu, w szczególności ośrodki innowacji. Planowany budżet UE to ok 7,9 mld euro.
- ▶ **Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 (FERS)**
Następca Programu Wiedza Edukacja Rozwój (POWER). Główne obszary działania FERS to: praca, edukacja, zdrowie oraz dostępność. Program będzie wspierał projekty z zakresu:
 - poprawy sytuacji osób na rynku pracy,
 - zwiększenia dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami,
 - zapewnienia opieki nad dziećmi,
 - podnoszenia jakości edukacji i rozwoju kompetencji,
 - integracji społecznej,
 - rozwoju usług społecznych,
 - ekonomii społecznej oraz ochrony zdrowia.
- ▶ **Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy (FERC)**
Program jest następcą programu Polska Cyfrowa (POPC), który w latach 2014-2020 wspierał cyfryzację w Polsce. FERC będzie koncentrował się przede wszystkim na: zwiększeniu dostępu do ultraszybkiego Internetu szerokopasmowego, udostępnieniu zaawansowanych e-usług pozwalających w pełni na elektroniczne załatwienie spraw obywateli i przedsiębiorców, zapewnieniu cyberbezpieczeństwa w ramach nowego dedykowanego obszaru interwencji, rozwoju gospodarki opartej na danych, wykorzystującej najnowsze technologie cyfrowe, rozwoju współpracy międzysektorowej na rzecz tworzenia cyfrowych rozwiązań problemów społeczno-gospodarczych, wsparciu rozwoju zaawansowanych kompetencji cyfrowych, w tym również w obszarze cyberbezpieczeństwa dla jednostek samorządu terytorialnego (jst) i przedsiębiorców. Planowany budżet z UE dla FERC to ok. 2 mld euro.
- ▶ **Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej (FEPW)** jako jedyny program ponadregionalny, realizowany będzie w Polsce po raz trzeci. Zakres wsparcia obejmuje wsparcie rozwoju przedsiębiorczości, rozwój i modernizację systemu dystrybucji

energii, adaptację do zmian klimatu i ochronę przyrody, zrównoważoną mobilność miejską, gospodarkę o obiegu zamkniętym, zwiększenie dostępności transportowej (drogowej i kolejowej), miejsca aktywności społecznej oraz produkty turystyczne, wsparcie podmiotów świadczących usługi sanatoryjne/uzdrowiskowe. Wkład UE do programu to 2,5 mld euro.

► **Fundusze Europejskie dla Podlaskiego**

Na poziomie regionalnym środki polityki spójności będą dostępne w ramach kontynuacji dotychczasowych Regionalnych Programów Operacyjnych Województwa Podlaskiego. W ramach dostępnej alokacji 1 298 938 733 euro przewidywane jest wsparcie w ramach 12 priorytetów.

Bardzo istotnymi narzędziami dla wdrażania założeń dokumentu strategii ponadlokalnej jest wykorzystanie inicjatyw realizowanych na poziomie europejskim, takich jak programy LIFE, Horyzont EUROPA czy rodzina programów Interreg, a także programy udostępnione polskim JST na podstawie umów międzynarodowych, m.in. takich jak Norweski Mechanizm Finansowy, Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego czy Szwajcarsko-Polski Program Współpracy.

Wskazywane źródła finansowania realizacji strategii ponadlokalnej należy interpretować jako katalog otwarty. Wciąż rozwijająca się perspektywa finansowania 2021-2027, horyzont realizacji strategii do roku 2030 oraz nowe umowy zawierane na realizację programów wskazują na możliwość zmian i rozwoju katalogu środków zewnętrznych. W związku z powyższym należy podkreślić istotę bieżącego monitorowania możliwości źródeł finansowania przez pracowników jednostek samorządu terytorialnego włączonych w obszar funkcjonalny, co pozwoli na bieżące dostosowanie źródeł finansowania do aktualnych potrzeb rozwojowych.

Jednostki stowarzyszone w obszarze funkcjonalnym zidentyfikowały listę inwestycji rekomendowanych dla realizacji celów strategii wraz z wstępnym oszacowaniem ich kosztów. Poniżej przedstawiono całkowity szacunkowy koszt realizacji strategii oraz szacunkowy koszt realizacji poszczególnych przedsięwzięć.

Szacowany koszt realizacji Strategii (w mln zł): 2077,23

PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030

Tabela 28. Szacowny koszt rekomendowanych inwestycji dla wdrażania Strategii (źródło: opracowanie własne).

Inwestycje do realizacji w horyzoncie czasowym w latach 2022-2030	Obszary Strategicznej Interwencji na poziomie ponadlokalnym, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o:				Projekty do realizacji na podstawie celów i kierunków zdefiniowanych w Ponadlokalnej Strategii Rozwoju	Projekty do realizacji na podstawie Strategii Rozwoju Gminy/Powiatu	Szacunkowa wycena inwestycji
	wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego	walory przyrodnicze	walory kulturowe	produkty lokalne			
Powiat Hajnowski							
1. Modernizacja, rozbudowa i wyposażenie infrastruktury edukacyjnej szkół średnich i szkolnictwa specjalnego					6.2		50 mln zł
2. Rowerowy region Puszczy Białowieskiej -utworzenie sieci e-bike w Powiecie					2.1, 3.2		10 mln zł
3. Stworzenie sieci miejsc dla kamperów					4.1		1,5 mln zł
4. Inwestycje w budowę, rozbudowę i infrastrukturę sieci szlaków turystycznych.					4.1		5 mln zł
5. Rozwój przedsiębiorczości poprzez system wsparcia, tworzenia nowych i wzmocniania istniejących MŚP 1. Przedsiębiorcze społeczeństwo, 2. Granty na inwestycje „50 za 50”, 3. Fundusz pożyczkowy – Start i Rozwój					1.6		67 mln. zł
6. Przebudowa dróg wojewódzkich na terenie Powiatu Hajnowskiego: Przebudowa DW nr 687 Zwodzieckie - Juszkowy Gód wraz ze ścieżką rowerową oraz DW nr 688 Tarnopol – Siemianówka Przebudowa DW nr 689 Bielsk Podlaski – Hajnówka – Białowieża – granica państwa wraz ze ścieżką rowerową Przebudowa DW nr 693 Kleszczele - Siemiatycze Budowa ścieżek rowerowych lub ciągów pieszo-rowerowych w ciągu ulic - dróg wojewódzkich w Hajnówce					3.3		600 mln zł
7. Przebudowa, rozbudowa i remont dróg powiatowych na terenie Powiatu Hajnowskiego Rozbudowa i przebudowa DP Nr 2323B ul. Górnej w Hajnówce, Rozbudowa i przebudowa ulicy Wrzosowej DP NR 2323B w Hajnówce, Przebudowa DP Nr 1602B ulica w miejscowości Czyże, Przebudowa DP Nr 1625B na odcinku od DW 685 do miejscowości Przybudki, Przebudowa DP Nr 1630B Białki – Ogrodniki – Iwanki					3.3		237 mln. zł

PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030

Inwestycje do realizacji w horyzoncie czasowym w latach 2022-2030	Obszary Strategicznej Interwencji na poziomie ponadlokalnym, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o:				Projekty do realizacji na podstawie celów i kierunków zdefiniowanych w Ponadlokalnej Strategii Rozwoju	Projekty do realizacji na podstawie Strategii Rozwoju Gminy/Powiatu	Szacunkowa wycena inwestycji
	wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego	walory przyrodnicze	walory kulturowe	produkty lokalne			
<p>Rozbudowa i przebudowa DP Nr 1619B w miejscowości Nowoberezowo, Rozbudowa DP Nr 1640B baza paliw na terenie gminy Narewka, Przebudowa DP Nr 1640B na odcinku Krzywiec – Krynica gmina Narew, Narewka, Rozbudowa DP Nr 1626B na odcinku od drogi powiatowej nr 1619B</p> <p>w kierunku wsi Koweła do granicy gminy Hajnówka i gminy Narew, Przebudowa DP Nr 1777B ulicy Kleszczelowskiej w miejscowości Dobrowoda gmina Kleszczele powiat Hajnowski, Rozbudowa DP Nr 1625B Wólka Terechowska – Opaka Duża, Przebudowa DP Nr 1481B na odcinku granica powiatu – Puchły – Trześcianka (gmina Narew), Przebudowa DP Nr 1780B ul. Długiej w Czeremsze, Rozbudowa DP Nr 1640B Krzywiec – Bernacki Most- Narewka, Przebudowa DP Nr 1620B na odcinku Kuraszewo – Kamień, Przebudowa DP Nr 1742B na odcinku ul. Akacyjowa w Kleszczelach – do granicy powiatu, Remont DP Nr 1620B, Remont DP Nr 1748B, Remont DP Nr 1647B, Remont DP Nr 1619B, Remont DP Nr 1638B, Remont DP Nr 1648B, Remont DP Nr 1649B, Remont DP Nr 1650B, Remont DP Nr 1651B, Remont DP Nr 1646B, Remont DP Nr 1561B, Remont DP Nr 1645B, Remont DP Nr 1776B, Remont DP Nr 1635B, Remont DP Nr 1612B, Remont DP Nr 1629B, Remont DP Nr 1632B, Remont DP Nr 1769B, Remont DP Nr 1779B, Remont DP Nr 1780B, Remont DP Nr 1652B, Remont DP Nr 1623B, Remont DP Nr 1672B, Remont DP Nr 1624B, Remont DP Nr 1653B, Remont DP Nr 1616B, Remont DP Nr 1775B, Remont DP Nr 1669B, Remont DP Nr 1655B, Remont DP Nr 1668B, Remont DP Nr 1671B, Remont DP Nr 1667B, Remont DP Nr 1666B.</p>							
8. Rewitalizacja linii kolejowej Hajnówka (Nieznany Bór) – Białowieża Towarowa – Białowieża Pałac					3.3, 2.1		35 mln zł

PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030

Inwestycje do realizacji w horyzoncie czasowym w latach 2022-2030	Obszary Strategicznej Interwencji na poziomie ponadlokalnym, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o:				Projekty do realizacji na podstawie celów i kierunków zdefiniowanych w Ponadlokalnej Strategii Rozwoju	Projekty do realizacji na podstawie Strategii Rozwoju Gminy/Powiatu	Szacunkowa wycena inwestycji
	wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego	walory przyrodnicze	walory kulturowe	produkty lokalne			
9. Modernizacja (w tym termomodernizacja), rozbudowa i wyposażenie budynków użyteczności publicznej prowadzonych przez Powiat					1.4, 3.4		7,5 mln zł
10. Budowa placówki opiekuńczo – wychowawczej typu socjalizacyjnego i interwencyjnego							5 mln zł
11. Realizacja zadań zawartych w Planie energetycznym, zachowanie czystości powietrza i ochrony klimatu dla Powiatu Hajnowskiego					1.4, 3.4		20 mln zł
Gmina Miejska Hajnówka							
1. Dopuszczenie PSZOK					1.4, 3.4		4 mln zł
2. OZE – Park Wodny					1.4, 3.4		10 mln zł
3. Modernizacja kotłowni PEC- Etap II					3.4		30 mln zł
4. Przygotowanie infrastruktury komunikacyjnej do obsługi samochodów elektrycznych (m.in. punktów ładowania samochodów)					1.4, 3.2, 3.4		1,5 mln zł
5. Zagospodarowanie terenów: Klimek, Dworcowa, Kolejowa					1.2, 3.4, 4.1, 6.2		30 mln zł
6. Modernizacja budynku Urzędu Miasta							4 mln zł
7. Rewitalizacja Parku Miejskiego					3.4, 6.2		30 mln zł
8. Przebudowa zakładu przetwarzania odpadów komunalnych w Hajnówce					1.4, 3.4		15 mln zł
9. Modernizacja budynku dawnego dworca PKP					5.3, 6.2		4 mln zł
10. Dostosowanie systemu komunikacji miejskiej do skutków zmian klimatu poprzez zakup autobusów elektrycznych					1.4, 3.2		30 mln zł
11. Rozbudowa budynku OSiR Hajnówka oraz utworzenie punktu postojowego dla kamperów wraz z infrastrukturą towarzyszącą					4.1, 4.2, 6.2		15 mln zł
12. Budowa i przebudowa dróg miejskich w Hajnówce					3.3		60 mln zł
13. Realizacja programu POWER TO HEAT					1.4, 3.4		120 mln zł
14. Budowa zbiornika retencyjnego z funkcjami rekreacyjnymi przy ul. Poddolnej w Hajnówce					4.1		10 mln zł

**PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030**

Inwestycje do realizacji w horyzoncie czasowym w latach 2022-2030	Obszary Strategicznej Interwencji na poziomie ponadlokalnym, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o:				Projekty do realizacji na podstawie celów i kierunków zdefiniowanych w Ponadlokalnej Strategii Rozwoju	Projekty do realizacji na podstawie Strategii Rozwoju Gminy/Powiatu	Szacunkowa wycena inwestycji
	wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego	walory przyrodnicze	walory kulturowe	produkty lokalne			
15. Budowa mieszkań komunalnych (socjalnych i na wynajem)							50 mln zł
16. Błękitno-zielona infrastruktura					3.4		2 mln zł
17. Zakład przyrodniczo-leczniczy w Hajnówce					1.3, 4.1, 4.2		90 mln zł
18. Akademia przyrody					1.2, 4.1, 4.2		30 mln zł
19. OZE – rozwój i zwiększanie zastosowania (instalacje fotowoltaiczne, magazyny energii, pompy ciepła)					1.4, 3.4		2 mln zł
20. GOZ – wdrażanie strategii rozwoju gospodarki w obiegu zamkniętym					1.4, 3.4		3 mln zł
21. ZAZ – budowa i funkcjonowanie					6.1		17 mln zł
22. Rozwój i modernizacja systemu ścieżek rowerowych na terenie miasta z zastosowaniem powierzchni przepuszczalnych					3.2, 3.3		4 mln zł
23. Przebudowa dróg wojewódzkich na terenie miasta Hajnówka (ulice: Białostocka, Sportowa, Bielska, Piłsudskiego, 3 Maja)					3.3		100 mln zł
24. Utworzenie zakładu produkcji wody butelkowanej							7 mln zł
Gmina Białowieża							
1. Rewitalizacja stadionu gminnego w Białowieży					4.1, 6.2		10 mln. zł
2. Ścieżka w koronach drzew wraz z wieżą widokową i infrastrukturą techniczną					4.1		8 mln. zł
3. Remont Starej Szkoły z przeznaczeniem na usługi społeczne					6.2		12 mln. zł
4. Przebudowa dróg gminnych wraz z oświetleniem ulicznym w Gminie Białowieża Ulice: Kamienne Bagno-II, Paczoskiego – Żubrowa – Puszczańska, Łowiecka, Grudki, Brzozowa, Rzeczna					3.3		17,5 mln. zł
5. Wymiana źródła ciepła oraz montaż instalacji fotowoltaicznej w budynku Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Białowieży					1.4, 3.4		2 mln. zł

PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030

Inwestycje do realizacji w horyzoncie czasowym w latach 2022-2030	Obszary Strategicznej Interwencji na poziomie ponadlokalnym, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o:				Projekty do realizacji na podstawie celów i kierunków zdefiniowanych w Ponadlokalnej Strategii Rozwoju	Projekty do realizacji na podstawie Strategii Rozwoju Gminy/Powiatu	Szacunkowa wycena inwestycji
	wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego	walory przyrodnicze	walory kulturowe	produkty lokalne			
6. Termomodernizacja, wymiana źródła ciepła oraz montaż instalacji fotowoltaicznej budynku przedszkola, GOPS w Białowieży					1.4, 3.4		4 mln zł
7. Modernizacja oczyszczalni ścieków wraz z budową instalacji fotowoltaicznej					1.4, 3.4		8 mln zł
8. Modernizacja stacji uzdatniania wody wraz z budową instalacji fotowoltaicznej w Białowieży					1.4, 3.4		8 mln zł
9. Remont świetlic wiejskich w Białowieży					5.3, 6.2		1,2 mln zł
10. Budowa farmy fotowoltaicznej w Białowieży					1.4, 3.4		4 mln zł
11. Rewitalizacja przestrzeni publicznej przy ul. Kolejowej w Białowieży – etap III					4.1, 6.2		4 mln zł
12. Budowa widokowego ciągu pieszo-jezdnego wraz z oświetleniem ulicznym wzdłuż rzeki Narewka					4.1, 3.3		3 mln zł
13. Wykonanie pomostu edukacyjno-widokowego z miejscem wodnym dla kajaków, plaży publicznej z towarzyszącą infrastrukturą techniczną					4.1		1,5 mln zł
14. Remont i przebudowa dawnego schroniska młodzieżowego na potrzeby gminnego ośrodka rehabilitacji					1.3, 6.2		2 mln zł
15. Remont mostów na drogach gminnych					3.3		1,5 mln zł
Gmina Czeremcha							
1. Modernizacja sieci dróg gminnych i powiatowych					3.3		30 mln zł
2. Budowa, rozbudowa i modernizacja sieci wodno-kanalizacyjnych wraz z infrastrukturą towarzyszącą							6 mln zł
3. Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków dla gospodarstw domowych w Gminie Czeremcha							3 mln zł
4. Instalacje OZE dla gospodarstw domowych w Gminie Czeremcha					1.4		1 mln zł
5. Usuwanie i utylizacja wyrobów zawierających azbest z terenu Gminy Czeremcha							1,2 mln zł

**PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030**

Inwestycje do realizacji w horyzoncie czasowym w latach 2022-2030	Obszary Strategicznej Interwencji na poziomie ponadlokalnym, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o:				Projekty do realizacji na podstawie celów i kierunków zdefiniowanych w Ponadlokalnej Strategii Rozwoju	Projekty do realizacji na podstawie Strategii Rozwoju Gminy/Powiatu	Szacunkowa wycena inwestycji
	wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego	walory przyrodnicze	walory kulturowe	produkty lokalne			
6. Rewitalizacja działek przy Urzędzie Gminy Czeremcha wraz z utworzeniem linowego placu zabaw					4.1, 6.2		1 mln zł
7. Rewitalizacja boiska sportowego (stadionu) wraz z budową zaplecza sportowo-rehabilitacyjnego i infrastrukturą towarzyszącą					4.1, 6.2		2 mln zł
8. Rewitalizacja „starej łąźni” wraz z budową tężni solankowej					4.1, 4.2		1,5 mln zł
9. Budowa stacji ładujących samochody elektryczne w miejscowości Czeremcha					1.4, 3.2, 3.4		300 tys. zł
10. Utworzenie pola kempingowego/namiotowego wraz z infrastrukturą towarzyszącą					4.1		300 tys. zł
11. Utworzenie punktu postojowego dla kamperów wraz z infrastrukturą towarzyszącą					4.1		500 tys. zł
12. Uzbrojenie terenu przy świetlicach wiejskich w sołectwach Gminy Czeremcha							600 tys. zł
13. Utworzenie parku sensorycznego i ścieżki edukacyjnej przy Zespole Szkolno-Przedszkolnych w Czeremsze					1.3, 4.1, 4.2		1 mln zł
14. Budowa toru gokartowego oraz pumtrack w miejscowości Czeremcha-Wieś					4.1, 4.2		500 tys. zł
15. Budowa zbiornika wodnego (zalewu) w miejscowości Opaka Duża wraz z infrastrukturą towarzyszącą					4.1		6 mln zł
16. Rozwój bazy gastronomicznej i noclegowej na terenie Gminy					4.1		300 tys. zł
17. Wymiana przystanków autobusowych na „zielone” na terenie Gminy					1.2, 3.4		600 tys. zł
18. Wymiana liczników poboru wody na inteligentne wraz z tworzeniem systemu zdalnego odczytu zużycia wody i monitorowania stanu sieci wodociągowej							1 mln zł

**PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030**

Inwestycje do realizacji w horyzoncie czasowym w latach 2022-2030	Obszary Strategicznej Interwencji na poziomie ponadlokalnym, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o:				Projekty do realizacji na podstawie celów i kierunków zdefiniowanych w Ponadlokalnej Strategii Rozwoju	Projekty do realizacji na podstawie Strategii Rozwoju Gminy/Powiatu	Szacunkowa wycena inwestycji
	wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego	walory przyrodnicze	walory kulturowe	produkty lokalne			
19. Promocja tradycyjnych dań i potraw kuchni lokalnej przygotowywanych przez Koła Gospodyń Wiejskich z terenu Gminy Czeremcha					1.1, 4.2, 6.4		120 tys. zł
20. Modernizacja sterowania oświetleniem ulicznym na automatyczne							700 tys. zł
21. Organizacja lokalnych spotkań integracyjnych wraz z warsztatami i degustacją lokalnych potraw w sołectwach					6.2, 5.2		150 tys. zł
22. Budowa Dziennego Domu Pomocy osobom niepełnosprawnym					6.2		2 mln zł
23. Budowa klastra energetycznego					1.4		Brak danych
24. Otwarcie przejścia granicznego w Gminie Czeremcha					6.3		Brak danych
25. Montaż pomp ciepła					1.4, 3.4		3 mln zł
Gmina Czyże							
1. Modernizacja oczyszczalni ścieków							1,5 mln zł
2. Budowa amfiteatru z zagospodarowaniem terenu w miejscowości Czyże					5.3		5 mln zł
3. Zakup samochodu ratowniczo-gaśniczego na potrzeby jednostki OSP Klejniki							1,2 mln zł
4. Rozbudowa budynku Urzędu Gminy wraz z dostosowaniem do potrzeb osób niepełnosprawnych					6.2		5 mln zł
5. Rozbudowa sieci wodociągowej w miejscowości Sapowo							900 tys. zł
6. Rozbudowa i przebudowa dróg gminnych w Gminie Czyże					3.3		3 mln. zł
7. Utwardzenie placu przy świetlicy wiejskiej w Kuraszewie					6.2		300 tys. zł
8. Rozwój usług senioralnych					4.2, 6.2		550 tys. zł
9. Budowa zbiornika wodnego w Leniewie					4.1		11,5 mln zł
10. Przeprowadzenie rekonstrukcji grodu w Zbuczu					5.1		6,5 mln zł
11. Rozwój infrastruktury sportowej przy Szkole Podstawowej w Czyżach					4.1, 6.2		3,5 mln zł
Gmina Dubicze Cerkiewne							

**PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030**

Inwestycje do realizacji w horyzoncie czasowym w latach 2022-2030	Obszary Strategicznej Interwencji na poziomie ponadlokalnym, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o:				Projekty do realizacji na podstawie celów i kierunków zdefiniowanych w Ponadlokalnej Strategii Rozwoju	Projekty do realizacji na podstawie Strategii Rozwoju Gminy/Powiatu	Szacunkowa wycena inwestycji
	wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego	walory przyrodnicze	walory kulturowe	produkty lokalne			
1. Przebudowa dróg gminnych ulic: Akacyjowej, Modrzewiowej, Świerkowej, Sosnowej, Os. Bachmaty w m. Dubicze Cerkiewne					3.3		6 mln. zł
2. Przebudowa dróg gminnych: Nr 108690B – Tofitowce – Koryciski – 2,7 km, Nr 108674B - Grabowiec - Saki -0,7 km, Nr 108677B Jelonka-Czechy Orłańskie – 4,2 km, Nr 108672B Dubicze Cerkiewne - Rutka remont – 1,2 km, Nr 108692B Tofitowce (siółko) remont – 0,9 km, Nr 108699B Witowo-Pasieczniki Małe budowa – 1,2 km, Górny Gród - Krugle budowa -1,23 km droga bez numeru, Nr 108683B Wiluki - Krugle budowa – 3,04 km, Nr 108686B Starzyna-Bobinka-Granica Państwa – 2,0 km, Nr 108691B ul. Słoneczna w m. Dubicze Cerkiewne – do Nr 108676B Czechy Orłańskie budowa – 1,6 km, Łączna długość- 18,77 km.					3.3		20 mln. zł
3. Modernizacja oświetlenia ulicznego na energooszczędne w gminie Dubicze Cerkiewne i wdrożenie energooszczędnego i inteligentnego oświetlenia ulicznego					1.4		1 mln. zł
4. Budowa kanalizacji sanitarnej w m. Grabowiec							6 mln. zł
5. Przebudowa i modernizacja oczyszczalni ścieków w Starym Korninie							400 tys. zł
6. Przebudowa i wyposażenie Gminnego Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów					1.4, 3.4		2 mln. zł
7. Opracowanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Dubicze Cerkiewne					3.1		600 tys. zł
8. Montaż pomp ciepła i instalacji fotowoltaicznej w budynkach użyteczności publicznej (tj. Zespół Szkolno-Oświatowy, Urząd Gminy, Gminny Ośrodek Zdrowia, Gminny Ośrodek Kultury, Sportu i Rekreacji wraz z garażem OSP)					1.4, 3.4		1 mln. zł

PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030

Inwestycje do realizacji w horyzoncie czasowym w latach 2022-2030	Obszary Strategicznej Interwencji na poziomie ponadlokalnym, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o:				Projekty do realizacji na podstawie celów i kierunków zdefiniowanych w Ponadlokalnej Strategii Rozwoju	Projekty do realizacji na podstawie Strategii Rozwoju Gminy/Powiatu	Szacunkowa wycena inwestycji
	wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego	walory przyrodnicze	walory kulturowe	produkty lokalne			
9. Montaż instalacji fotowoltaicznych i solarnych w siedzibach indywidualnych gospodarstw domowych na terenie Gminy Dubicze Cerkiewne					1.4, 3.4		800 tys. zł
10. Rozbudowa systemu biologiczno-mechanicznych przydomowych oczyszczalni ścieków na terenie gminy Dubicze Cerkiewne							900 tys. zł
11. Usuwanie i utylizacja azbestu z terenu gminy Dubicze Cerkiewne							4 mln. zł
12. Przebudowa, rozbudowa i remont dróg gminnych wraz z wykonaniem infrastruktury ścieżek rowerowych					3.2, 3.3, 2.1		10 mln. zł
13. Rewitalizacja centrum miejscowości Dubicze Cerkiewne, zagospodarowanie działki i parku rekreacyjnego					4.1, 5.3, 6.2		350 tys. zł
14. Utworzenie Centrum Aktywności Społecznej dla osób starszych w m. Dubicze Cerkiewne, ul. Główna 1					6.2		800 tys. zł
15. Utworzenie punktu rehabilitacyjnego w m. Dubicze Cerkiewne. Zakup sprzętu specjalistycznego.					6.2		400 tys. zł
16. Budowa placu zabaw i siłowni we wsiach: Grabowiec, Tofiłowce, Istok, Czechy Orłańskie, Stary Kornin, Witowo, Wojnówka, Wiluki, Jelonka, Rutka, Koryciski, Długi Bród, Starzyna					4.1, 6.2		500 tys. zł
17. Budowa kanalizacji sanitarnej grawitacyjnej we wsi Tofiłowce – II etap							1,5 mln zł
18. Zakup samochodów gaśniczych dla OSP: Werstok, Koryciski, Stary Kornin, Dubicze Cerkiewne							7 mln. zł
19. Planowane inwestycje w Ośrodku Wypoczynkowym Bachmaty - Budynek recepcji – wypożyczalni wraz z zapleczem socjalnym i magazynem. - Przebudowa pomostów przy wypożyczalni sprzętu wodnego. - Wiata drewniana wraz z wyposażeniem (stoły, ławki, miejsce na grill) przy miejscu ogniskowym obok domków letniskowych.					4.1		10 mln. zł

**PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030**

Inwestycje do realizacji w horyzoncie czasowym w latach 2022-2030	Obszary Strategicznej Interwencji na poziomie ponadlokalnym, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o:				Projekty do realizacji na podstawie celów i kierunków zdefiniowanych w Ponadlokalnej Strategii Rozwoju	Projekty do realizacji na podstawie Strategii Rozwoju Gminy/Powiatu	Szacunkowa wycena inwestycji
	wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego	walory przyrodnicze	walory kulturowe	produkty lokalne			
<ul style="list-style-type: none"> - „Mini amfiteatr” – scena wraz zadaszeniem oraz ławeczki. - Wyznaczenie boiska do gry w siatkówkę, koszykówkę, kort tenisowy i ogrodzenie wyznaczonych miejsc. Ławeczki wzdłuż drogi biegnącej przy zalewie. - Ogrodzenie placu zabaw. - Stoiska dla kamperów i przyczep kampingowych – z doprowadzeniem energii elektrycznej – skrzynki na prąd, obsługa kamperów (zrzut ścieków i pobór wody) - Doposażenie wypożyczalni: kapoki różne rozmiary dla dorosłych i dzieci, rowery wodne szt.2 - Parkingi – wytyczenie i odgrodzenie od zielonego terenu przy zalewie, stanowiska obsługujące osoby niepełnosprawne. - Wyznaczenie pola namiotowego ze strefą dla turystów rowerowych / przechowalnia rowerów na noc. - Remont domków letniskowych – w domku Bachmatówka zainstalować alternatywne źródło ogrzewania wody, wymiana drzwi do biura, przebudowa kominka w Maciejówce. - Modernizacja oświetlenia na słupach wymiana lamp, zamontowanie włączników. - Wiata ogniskowa na miejscu obecnego kiosku spożywczego. 							
20. Budynek GOKSiR w Dubiczach Cerkiewnych – dostosowanie budynku do użyteczności przez osoby niepełnosprawne					6.2		1 mln. zł
Gmina Hajnówka							
1. Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej Gminy Hajnówka Prace termomodernizacyjne (docieplenie przegród zewnętrznych, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, rekuperacja) oraz montaż instalacji OZE (fotowoltaika, pompy ciepła, magazyny energii) na potrzeby budynków użyteczności publicznej <ul style="list-style-type: none"> - Gminne Centrum Kultury w Dubinach – 7 kW, - Oczyszczalnia ścieków Mochnate – 30 kW, - Hydrofornia w Nowoberezewie – 30 kW, - Szkoła Podstawowa w Dubinach – 30 kW, 					1.4, 3.4		9,8 mln zł

**PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030**

Inwestycje do realizacji w horyzoncie czasowym w latach 2022-2030	Obszary Strategicznej Interwencji na poziomie ponadlokalnym, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o:				Projekty do realizacji na podstawie celów i kierunków zdefiniowanych w Ponadlokalnej Strategii Rozwoju	Projekty do realizacji na podstawie Strategii Rozwoju Gminy/Powiatu	Szacunkowa wycena inwestycji
	wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego	walory przyrodnicze	walory kulturowe	produkty lokalne			
- Dom Dniennego Pobytu w Nowoberezewie – 5 kW, - Świetlica Wiejska w Orzeszkowie – 5 kW, - Świetlica Wiejska w Mochnatem – 5 kW, - Świetlica Wiejska w Nowokorninie – 5 kW, - Budynek Szkoły Podstawowej w Orzeszkowie – 20 kW							
2. Instalacje OZE dla gospodarstw domowych Gminy Hajnówka – 100 instalacji					1.4, 3.4		4,5 mln zł
3. Przydomowe oczyszczalnie ścieków dla gospodarstw domowych Gminy Hajnówka – 300 instalacji							6 mln zł
4. Montaż pomp ciepła na budynkach prywatnych mieszkańców gminy Hajnówka – 100 szt.					1.4, 3.4		5 mln zł
5. Rozbudowa istniejącego Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych w Starym Berezowie budowa budynku socjalnego, utwardzenie powierzchni placu manewrowego, budowa ogrodzenia, wykop studni głębinowej, montaż instalacji fotowoltaicznej wraz z magazynem energii, montaż oświetlenia i monitoringu na terenie placu manewrowego oraz pod wiatą, zakup wyposażenia wiaty (kontenerów), zakup ciągnika wraz z przyczepą, wózka widłowego, pił					1.4, 3.4		3 mln zł
6. Modernizacja oświetlenia ulicznego na terenie gminy Hajnówka							2 mln zł
7. Modernizacja Gminnego Centrum Kultury w Dubinach					6.2		3,5 mln zł
8. Modernizacja Świetlicy Wiejskiej w Borysówce					6.2		2,5 mln zł
9. Modernizacja gminnej oczyszczalni ścieków w Mochnatem							3 mln zł
10. Budowa kanalizacji sanitarnej Puciska- Czyżyki- Wygoda, Nowokornino-Trywieża, Kotówka- Borysówka- Rzepiska-Wasilkowo							
11. Budowa wodociągu Dubicze Osoczne - Borek oraz Lipiny- Nieznany Bór							3 mln zł
12. Usuwanie i utylizacja azbestu z terenu gminy Hajnówka							3 mln zł

PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030

Inwestycje do realizacji w horyzoncie czasowym w latach 2022-2030	Obszary Strategicznej Interwencji na poziomie ponadlokalnym, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o:				Projekty do realizacji na podstawie celów i kierunków zdefiniowanych w Ponadlokalnej Strategii Rozwoju	Projekty do realizacji na podstawie Strategii Rozwoju Gminy/Powiatu	Szacunkowa wycena inwestycji
	wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego	walory przyrodnicze	walory kulturowe	produkty lokalne			
13. Przebudowa, rozbudowa i remont dróg gminnych poprawa nawierzchni, prace w zakresie wykonania infrastruktury odprowadzającej wody opadowe, prac wytyczenia ścieżek rowerowych					3.2, 3.3		30 mln zł
14. Zmiana sposobu użytkowania Centrum Etnograficzno-Ekumenicznego w Dubinach na Dom Tymczasowego Pobytu dla podopiecznych Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Hajnówce.					6.2		3 mln zł
15. Budowa zbiornika wodnego na terenie rekreacyjnym Plaża gminna, miejsce łowienia ryb, miejsce do postoju turystycznych kamperów, część rekreacyjna wraz z placem zabaw, droga dojazdowa					4.1		10 mln zł
Gmina Kleszczele							
1.Przebudowa drogi gminnej nad zalewem Repczyce 1030 m					3.3		1,5 mln zł
2.Przebudowa ul. Głównej i Nowej do cmentarza w Dobrowodzie – 1164m					3.3		2 mln zł
3. Przebudowa drogi od drogi krajowej nr 66 do miejscowości Zaleszany – 405m					3.3		800 tys. zł
4. Przebudowa drogi Kleszczele – Repczyce 3230 m					3.3		5 mln zł
5. Przebudowa drogi Dasze – Kośna – 1186 m					3.3		2,5 mln zł
6. Przebudowa ul. Sosnowej i Leśnej w Kleszczelach 435 m					3.3		1 mln zł
7. Przebudowa drogi od drogi krajowej Nr 66 do miejscowości Saki – 1040 m					3.3		1,5 mln zł
8. Przebudowa drogi na odcinku od ul. Dobrowodzkiej do szosy Kleszczele – Hajnówka – 1050 m					3.3		2 mln zł
9. Rozbudowa oczyszczalni ścieków przy ul. Sienkiewicza w Kleszczelach							5 mln zł
10. Budowa sieci wodno-kanalizacyjnej w miejscowościach Repczyce i Dobrowoda							3,5 mln zł

PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030

Inwestycje do realizacji w horyzoncie czasowym w latach 2022-2030	Obszary Strategicznej Interwencji na poziomie ponadlokalnym, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o:				Projekty do realizacji na podstawie celów i kierunków zdefiniowanych w Ponadlokalnej Strategii Rozwoju	Projekty do realizacji na podstawie Strategii Rozwoju Gminy/Powiatu	Szacunkowa wycena inwestycji
	wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego	walory przyrodnicze	walory kulturowe	produkty lokalne			
11. Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków na terenie gminy Kleszczele							2,5 mln zł
12. Budowa i przebudowa stacji uzdatniania wody przy ul. Akacjowej w Kleszczelach i budowa sieci magistralnej							4 mln zł
13. Budowa i przebudowa stacji uzdatniania wody przy ul. Akacjowej w Kleszczelach i budowa sieci magistralnej							3,5 mln zł
14. Instalacje OZE dla gospodarstw domowych na terenie gminy Kleszczele					1.4, 3.4		1 mln zł
15. Wymiana nieefektywnych źródeł ciepła na pompy ciepła					1.4, 3.4		2 mln zł
16. Wymiana punktów oświetleniowych na energooszczędne na terenie gminy Kleszczele					1.4, 3.4		3 mln zł
17. Budowa PSZOK-u w miejscowości Kleszczele					1.4, 3.4		2 mln zł
18. Budowa miejsca rekreacji nad zalewem Repczyce (boiska sportowe, plac zabaw)					4.1, 6.2		1,8 mln zł
19. Usuwanie i utylizacja materiałów zawierających azbest z terenu gminy Kleszczele							500 tys. zł
20. Rewitalizacja parku miejskiego w Kleszczelach					4.1, 6.2		1 mln zł
21. Rewitalizacja targowicy w Kleszczelach					1.1		2 mln zł
22. Rozbudowa budynku Urzędu Miejskiego w Kleszczelach							6 mln zł
23. Remont zabytkowego dworca kolejowego w Kleszczelach					5.1		4 mln zł
24. Przebudowa boiska sportowego w Kleszczelach					4.1, 6.2		5 mln zł
Gmina Narew							
1. Budowa oświetlenia przy Zespole Szkół Podstawowych w Narwi							500 tys. zł
2. Zakup wielozadaniowych pojazdów ratowniczo-gaśniczych wraz z wyposażeniem na potrzeby OSP Gminy Narew							3 mln zł
3. Utworzenie punktu postojowego dla kamperów wraz z infrastrukturą towarzyszącą							700 tys. zł
4. Budowa obiektów służących turystyce i rekreacji							500 tys. zł
5. Usuwanie i utylizacja azbestu z terenu Gminy Narew							1 mln zł

**PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030**

Inwestycje do realizacji w horyzoncie czasowym w latach 2022-2030	Obszary Strategicznej Interwencji na poziomie ponadlokalnym, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o:				Projekty do realizacji na podstawie celów i kierunków zdefiniowanych w Ponadlokalnej Strategii Rozwoju	Projekty do realizacji na podstawie Strategii Rozwoju Gminy/Powiatu	Szacunkowa wycena inwestycji
	wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego	walory przyrodnicze	walory kulturowe	produkty lokalne			
6. Modernizacja stadionu sportowego w Narwi wraz z rozbudową o infrastrukturą lekkoatletyczną							1 mln zł
7. Przydomowe oczyszczalnie ścieków dla gospodarstw domowych Gminy Narew							2 mln zł
8. Budowa kanałów technologicznych do infrastruktury szerokopasmowego Internetu w Gminie Narew					6.2		1,5 mln zł
9. Utworzenie Centrum Produktu Lokalnego w Narwi					1.1		500 tys. zł
10. Rozwój sieci szkieletowej szerokopasmowego Internetu na obszarze Gminy Narew					6.2		1 mln zł
11. Wymiana liczników pobranej wody na inteligentne wraz z tworzeniem systemów zdalnego odczytu zużycia wody i monitorowania stanu sieci wodociągowej w Gminie Narew							2 mln zł
12. Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej Gminy Narew					1.4, 3.4		5 mln zł
13. Budowa instalacji OZE (kolektory słoneczne, instalacje fotowoltaiczne, pompy ciepła) dla mieszkańców Gminy Narew					1.4, 3.4		5 mln zł
14. Modernizacja budynków użyteczności publicznej (Gminny Ośrodek Kultury w Narwi)					6.2		3 mln zł
15. Zagospodarowanie terenów nad rzeką Narew					4.1, 4.2		5 mln zł
16. Modernizacja i przebudowa dróg gminnych i powiatowych w Gminie Narew					3.3.		25 mln zł
17. Budowa, rozbudowa i modernizacja sieci wodociągowych i kanalizacji sanitarnej wraz z infrastrukturą towarzyszącą w Gminie Narew							7 mln zł
Gmina Narewka							
1. Deptaki Narewki – wytyczenie i wykonanie małej infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej dedykowanej ochronie bioróżnorodności rzeki Narewka					1.2, 2.1, 4.1		4,5 mln zł

**PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030**

Inwestycje do realizacji w horyzoncie czasowym w latach 2022-2030	Obszary Strategicznej Interwencji na poziomie ponadlokalnym, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o:				Projekty do realizacji na podstawie celów i kierunków zdefiniowanych w Ponadlokalnej Strategii Rozwoju	Projekty do realizacji na podstawie Strategii Rozwoju Gminy/Powiatu	Szacunkowa wycena inwestycji
	wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego	walory przyrodnicze	walory kulturowe	produkty lokalne			
2. Utworzenie i rozwój miejsc wypoczynku, rekreacji i aktywnej turystyki na terenie Gminy Narewka- plaże					4.1		4,5 mln zł
3. Budowa obiektów wież widokowych wraz z wyposażeniem w urządzenia do monitoringu wizyjnego siedlisk gatunków cennych przyrodniczo w Gminie Narewka					4.1, 1.2		2 mln zł
4. Rozbudowa istniejącego punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych w Narewce					1.4, 3.4		5 mln zł
5. Modernizacja stadionu sportowego w Narewce wraz z rozbudową o infrastrukturę lekkoatletyczną					4.1, 6.2		3,4 mln zł
6. Budowa przyszkolnego boiska wielofunkcyjnego wraz z zadaszeniem o stałej konstrukcji przy Szkole Podstawowej w Narewce					6.2		1 mln zł
7. Modernizacja Gminnego Ośrodka Kultury w Narewce					6.2		3 mln zł
8. Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej Gminy Narewka					1.4, 3.4		6,8 mln zł
9. Instalacje OZE dla gospodarstw domowych Gminy Narewka					1.4, 3.4		4,5 mln zł
10. Zakup wielozadaniowych pojazdów ratowniczo-gaśniczych wraz z wyposażeniem na potrzeby jednostek OSP Gminy Narewka							7,2 mln zł
11. Usuwanie i utylizacja azbestu z terenu Gminy Narewka							
12. Remont dróg wojewódzkich 687 i 688					3.3		200 mln zł
13. Modernizacja sieci dróg powiatowych i gminnych					3.3		100 mln zł
14. Budowa, rozbudowa i modernizacja sieci wodociągowych i kanalizacji sanitarnej wraz z infrastrukturą towarzyszącą w Gminie Narewka							30 mln zł
15. Wymiana liczników pobranej wody na inteligentne wraz z tworzeniem systemów zdalnego odczytu zużycia wody i monitorowania stanu sieci wodociągowej w Gminie Narewka							2 mln zł

**PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030**

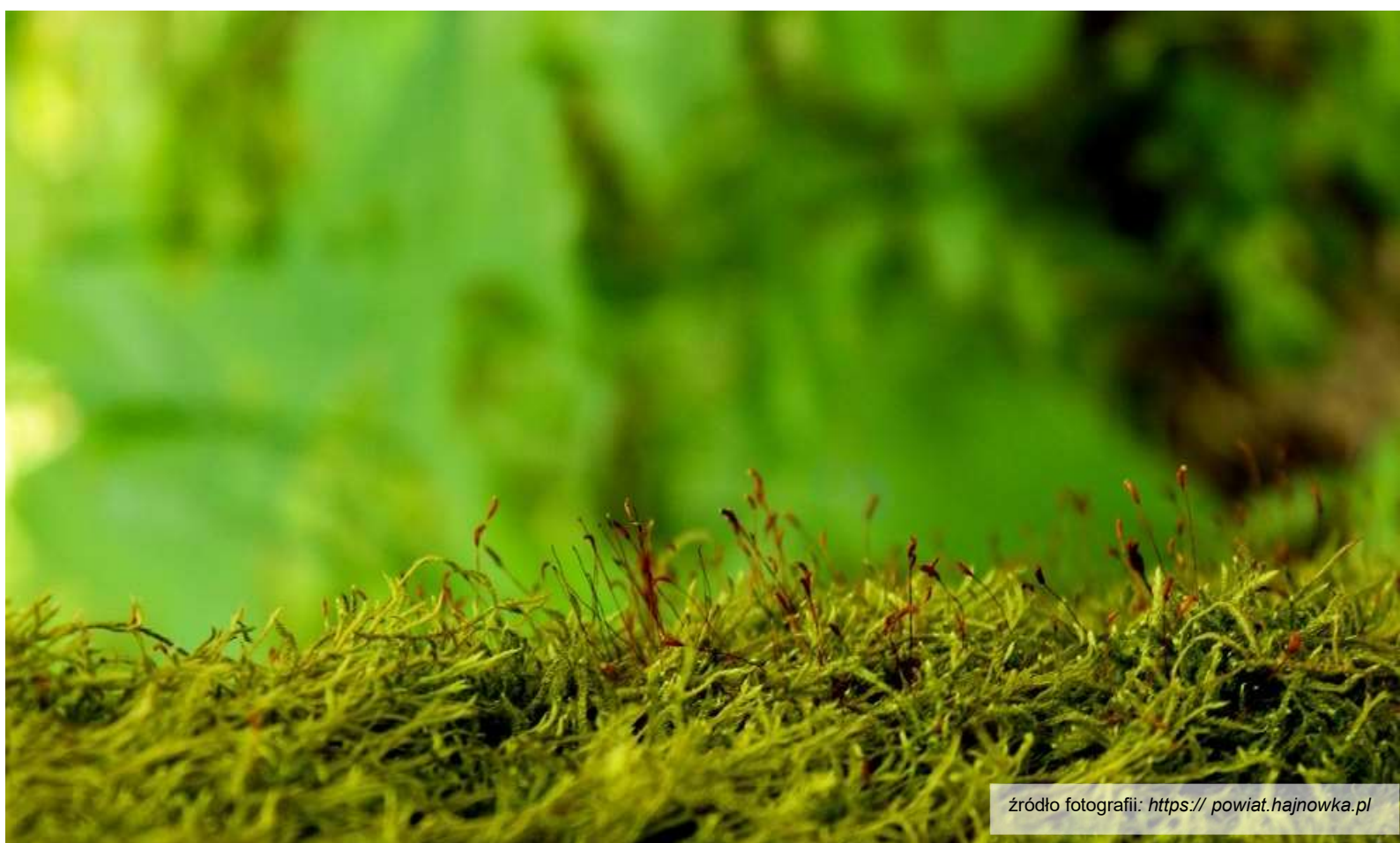
Inwestycje do realizacji w horyzoncie czasowym w latach 2022-2030	Obszary Strategicznej Interwencji na poziomie ponadlokalnym, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o:				Projekty do realizacji na podstawie celów i kierunków zdefiniowanych w Ponadlokalnej Strategii Rozwoju	Projekty do realizacji na podstawie Strategii Rozwoju Gminy/Powiatu	Szacunkowa wycena inwestycji
	wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego	walory przyrodnicze	walory kulturowe	produkty lokalne			
16. Budowa, rozbudowa i modernizacja oczyszczalni ścieków (w tym istniejących oczyszczalni w Lewkowie Starym i Nowej Łuce)							9 mln zł
17. Przydomowe oczyszczalnie ścieków dla gospodarstw domowych Gminy Narewka							1,5 mln zł
18. Zwiększenie zdolności sieci dystrybucji e.e. do odbioru energii elektrycznej z instalacji prosumenckich Gminy Narewka					1.4		20 mln zł
19. Budowa lokalnych magazynów energii elektrycznej w Gminie Narewka					1.4, 3.4		1 mln zł
20. Rozwój sieci szkieletowej szerokopasmowego Internetu na obszarze Gminy Narewka					6.2		1,5 mln zł
21. Budowa kanałów technologicznych do infrastruktury szerokopasmowego Internetu w Gminie Narewka					6.2		1,5 mln zł
22. Utworzenie Centrum Produktu Lokalnego w Narewce z małą Izbą Regionalną					1.1		2 mln zł
23. Utworzenie punktu postojowego dla kamperów wraz z infrastrukturą towarzyszącą w Narewce					4.1		3,5 mln zł
24. Budowa wiszącej jednoprzęsłowej kładki dla pieszych nad rzeką Narewka					4.1		1,5 mln zł
25. Rozwój istniejącej infrastruktury Stacji Kajakowej w Narewce					4.1		500 tys. zł
26. Rozwój zaplecza infrastruktury turystycznej w Narewce – Miejsce Obsługi Kamperów – stanowiska serwisowe					4.1		60 tys. zł
27. Utworzenie otwartej i ogólnodostępnej przestrzeni na rzecz wydarzeń o charakterze kulturalnym i promocji produktów lokalnych w Gminie Narewka					4.1, 4.2, 5.3, 1.1 6.4		6,5 mln zł
28. Budowa obiektu ogólnodostępnej całorocznej suchej sauny, łaźni oraz jacuzzi przy istniejącej infrastrukturze					4.2, 4.1		3,5 mln zł

**PONADLOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030**

Inwestycje do realizacji w horyzoncie czasowym w latach 2022-2030	Obszary Strategicznej Interwencji na poziomie ponadlokalnym, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o:				Projekty do realizacji na podstawie celów i kierunków zdefiniowanych w Ponadlokalnej Strategii Rozwoju	Projekty do realizacji na podstawie Strategii Rozwoju Gminy/Powiatu	Szacunkowa wycena inwestycji
	wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego	walory przyrodnicze	walory kulturowe	produkty lokalne			
sportowo-rekreacyjnej przy kompleksie sportowym w Narewce							
29. Rozbudowa zaplecza technicznego bazy logistycznej wykorzystywanej przez pracowników Gospodarki Komunalnej Gminy Narewka							2 mln zł
30. Usługi socjalne (DDT)					6.2		1 mln zł
31. Usługi na rzecz aktywności dzieci i młodzieży					6.2		1 mln zł

CZĘŚĆ V

ZESTAWIENIE TABEL I RYSUNKÓW

SPIS TABEL

Tabela 1. Potencjały rozwojowe Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego.	24
Tabela 2. Deficyty rozwojowe Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego.	26
Tabela 3. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Nowej strategii leśnej UE 2030 – zrównoważona gospodarka leśna w Europie (opracowanie własne).	79
Tabela 4. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (opracowanie własne).	80
Tabela 5. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (opracowanie własne).	81
Tabela 6. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Strategii Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 r. (opracowanie własne).	82
Tabela 7. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 (opracowanie własne).	82
Tabela 8. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030 (opracowanie własne).	83
Tabela 9. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Planu zagospodarowania województwa podlaskiego (opracowanie własne).	84
Tabela 10. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Planu rozwoju przedsiębiorczości w oparciu o inteligentne specjalizacje województwa podlaskiego na lata 2021-2027+ (opracowanie własne).	85
Tabela 11. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Regionalnego planu transportowego województwa podlaskiego na lata 2021-2027 (z perspektywą do 2030) - opracowanie własne.	85
Tabela 12. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z założeniami Strategii Terytorialnej Partnerstwa Południowo-Wschodniego Podlasia (opracowanie własne).	86
Tabela 13. Cele Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030	97
Tabela 14 Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z kierunkami działań określonych w dokumentach krajowych dla OSI obszary zagrożone trwałą marginalizacją –część I - opracowanie własne.	99
Tabela 15 Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z kierunkami działań określonych w dokumentach krajowych dla OSI obszary zagrożone trwałą marginalizacją część II - opracowanie własne	100
Tabela 16 Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z kierunkami działań określonych w dokumentach krajowych dla OSI	

miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze wraz z otaczającymi obszarami wiejskimi - opracowanie własne.....	101
Tabela 17. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z kierunkami działań określonych w dokumentach regionalnych dla OSI obszary wiejskie oraz cenne przyrodniczo województwa podlaskiego – część I – opracowanie własne.....	102
Tabela 18. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z kierunkami działań określonych w dokumentach regionalnych dla OSI obszary wiejskie oraz cenne przyrodniczo województwa podlaskiego – część II – opracowanie własne.....	103
Tabela 19. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z kierunkami działań określonych w dokumentach regionalnych dla OSI miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze – część I – opracowanie własne	103
Tabela 20. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z kierunkami działań określonych w dokumentach regionalnych dla OSI miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze – część II – opracowanie własne	104
Tabela 21. Spójność celów Ponadlokalnej Strategii Rozwoju Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego z kierunkami działań określonych w dokumentach regionalnych dla OSI obszary zagrożone trwałą marginalizacją, w których występuje kumulacja problemów społecznych - opracowanie własne	105
Tabela 22. Założenia dla OSI, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o wzmocnienie roli ośrodka administracyjno-usługowego w odniesieniu do poszczególnych celów Strategii – opracowanie własne	105
Tabela 23. Założenia dla OSI, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o walory przyrodnicze w odniesieniu do poszczególnych celów Strategii – opracowanie własne	106
Tabela 24. Założenia dla OSI, mających na celu wzmocnienie procesów rozwojowych w oparciu o walory kulturowe w odniesieniu do poszczególnych celów Strategii – opracowanie własne	107
Tabela 23. Główne elementy fazy wdrażania działań zaplanowanych w Strategii.....	125
Tabela 24. Główne elementy fazy zamykania procesu wdrażania działań Strategii (źródło: opracowanie własne na podstawie Podręcznik - Zarządzanie Cyklem Projektu, MGIP, Warszawa, 2004).	125
Tabela 25. Oczekiwane efekty realizacji Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego na lata 2022-2030	129
Tabela 26. Szacowny koszt rekomendowanych inwestycji dla wdrażania Strategii (źródło: opracowanie własne).....	140

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1. Misja i wizja rozwoju obszaru Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego (opracowanie własne).....	33
Rysunek 2. Obszary rozwoju obszaru Gmin Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Hajnowskiego (opracowanie własne).....	34
Rysunek 3 Mapa środowiska przyrodniczego (opracowanie własne na podstawie danych geoprzestrzennych GDOŚ).....	89
Rysunek 4 Mapa połączeń transportowych (opracowanie własne na podstawie.....	91
Rysunek 5 Mapa infrastruktury technicznej (opracowanie własne na podstawie	92
Rysunek 6. Mapa zasobów dziedzictwa kulturowego (opracowanie własne na podstawie ...	93
Rysunek 7 Mapa zagrożenia powodziowego (opracowanie własne na podstawie Bazy danych geoprzestrzennych	96
Rysunek 8 Mapa obszarów strategicznej interwencji (opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego oraz Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju	109
Rysunek 9 Mapa kierunków rozwoju w oparciu o potencjał przyrodniczy (opracowanie własne na podstawie	110
Rysunek 10 Mapa obszarów wymagających weryfikacji uwarunkowań planistycznych (opracowanie własne na podstawie	113
Rysunek 11 Mapa bazy noclegowej	118
Rysunek 12 Mapa szlaków turystycznych.....	119
Rysunek 13 Mapa lokalnych przedsiębiorstw (opracowanie własne na podstawie https://produkty.podlaskie.eu/).....	120
Rysunek 14. Mapa usług publicznych (opracowanie własne na podstawie https://samorzad.gov.pl/ i innych	121
Rysunek 15 Struktura zarządzania wdrażaniem dokumentu	124